MEMORIALUL REVOLUŢIEI 16-22 DECEMBRIE 1989

CENTRUL NAŢIONAL DE DOCUMENTARE, CERCETARE ŞI INFORMARE PUBLICĂ DESPRE REVOLUŢIA DIN DECEMBRIE 1989

MEMORIAL 1989

Buletin ştiinţific şi de informare

1(3)/2008

Timişoara

Colegiul de redacţie:

Redactor responsabil:

Miodrag Milin

Secretar de redacţie: Doina Magheţi

Redactori: Adina Hornea Abruda, Adrian Kali, Liza Kratochwill

Tehnoredactare: Adrian Kali, Septimiu Lica

Corectură şi traduceri: Adina Hornea Abruda, Mariana Cernicova

Consiliul consultativ:

Ioana Boca – Fundaţia Academia Civică-Bucureşti, Mariana Cernicova – Universitatea „Tibiscus" din Timişoara, Mihaela Grancea – Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Viorel Marineasa – Universitatea de Vest din Timişoara, Stelian Mândruţ – Academia Română, filiala Cluj-Napoca, Silviu B. Moldovan – CNSAS-Bucureşti, Bogdan Murgescu – Universitatea din Bucureşti, Victor Neumann – Universitatea de Vest din Timişoara, Daniel Vighi – Universitatea de Vest din Timişoara, Smaranda Vultur – Universitatea de Vest din Timişoara

Coperta: Traian Abruda

ISSN

Acest volum a fost tipărit cu sprijinul financiar al Ministerului Culturii şi Cultelor.

Asociaţia Memorialul Revoluţiei 16-22 Decembrie 1989 Timişoara
Strada Emanoil Ungureanu, nr. 8, cod 300079, Timişoara
Tel./Fax: 0256-294936, E-mail: asocmemrev@clicknet.ro

Imprimat la TIPOGRAFIA MARINEASA, Str. Mureş nr. 34, Timişoara, tel.: 0256-272379

CUPRINS

Miodrag Milin

Cuvânt către cititor.....

Foreword.....

Vorwort.....

STUDII

Mirela-Luminiţa Murgescu, *Construirea memoriei istorice despre 1989 – percepţii ale tinerilor cu privire la însemnătatea relativă a diverselor surse de informare cu privire la Revoluţia din 1989*.....

MĂRTURII NEALTERATE

Nicu Ceauşescu şi Revoluţia (I)

„Hotărârea mea era, oricum, luată: să merg să discut cu noul guvern” .....

„Am primit un pistolet direct de la Tudor Postelnicu”.....

László Tőkés pro şi contra

„Deşteptarea a avut, la început, sunet de clopot”……..

„La Biserica Reformată s-au pus nişte afişe”……

„Pastorul Tőkés este somat să se mute din parohie“.....

„Au venit trupe cu scuturi şi căşti şi ne-au alungat de lângă casa lui Tőkés”.....

„Ne-am hotărât să mergem… să-l ajutăm pe pastorul Tőkés”…….....

„Pe data de 16, seara, a pornit ce a pornit”……

„Protestele au apărut acolo unde persecuţiile aveau drept ţintă libertatea spiritului”…….……..

„Eu aveam Filajul acolo şi ştiam minut de minut ce se mişcă”.....

„Prima dată au venit reformaţii”..……

„László Tőkés a fost scânteia care a pornit revoluţia”…….

„Tőkés nu este un simbol al lui Decembrie, Tőkés este un trădător de ţară !”…….....

„Am aflat de la mama că la Biserica lui Tőkés s-ar fi adunat ceva lume”…….....

„Filajul era pentru Tőkés, nu era pentru mulţime”…….

„Când am fost în faţa casei lui Tőkés, am văzut o maşină diplomatică”……

„Am avut imaginea unei mişcări de masă de-abia în 16, pe la ora 13.00” .....

„László Tőkés a fost esenţial în Timişoara”.....
„Veghea de la Biserica Reformată s-a transformat în şuvoaie de oameni”……
„Incidentele au plecat de la o demonstraţie care s-a desfăşurat în faţa locuinţei pastorului László Tőkés”……...
„Ne-a fost mult mai uşor să sărim în ajutorul unui om…”……..

Filajul de la 6 dimineaţa……

Masacrul din Calea Giroculuí (III)
„Poate au murit cei mai buni dintre noi”.....
„Nimeni nu urcă, nimeni nu coboară! Cine mişcă în scara asta-i mort!”.....
„În Calea Giroculuí era praf, haos... o baltă de sânge, a fost unul împuşcat acolo... Erau şi tancuri blindate cu şenile”.....
„Am rămas lat acolo... Curgea sânge din mine ca din porc...”.....

COLAJE DE CELULOID

„Era unul care-i zdrobea la faţă”……..
„Opera urii se continua în forme desfigurante, odioase”.....

SCRISOARE DIN REVOLUŢIE

„Mi-am propus să văd şi să trăiesc, prin porii pielii mele, tot ce se întâmplă”.....
„Am avut o indignare a mea”…….
„Eram ca într-o menghină. M-am lăsat dus de val”.....
„Tineri turbaţi spărgeau vitrinele”…….
„Acel Diavol de tanc îşi făcea de cap... Nişte femei spuneau că a călcat oameni”……..
„Auzeam împuşcături de la Casa Armatei”.....
„Sunt omul care a organizat oprirea tancurilor de pe Calea Giroculuí”……
„L-am întrebat cine l-a trimis să ne omoare”……
„În cap avea o plagă de 5 cm”…….
„Cineva a spus că trag în oameni”……
„Trăgeau în cei care ieşeau de după blocuri”……
„Revoluţia noastră a fost o zvârcolire în masă”……

RESTITUIRI SIBIENE

Revoluţia sibiană în haină militară.....
Sibiul unui proletar nostalgic .....

PORTRETE DIN REVOLUŢIE

Constantin Zăbulică.....
Chipuri de eroi.....

OPINII ŞI ATITUDINI

Radu Portocală, *Revoluţia morală din România nu s-a produs. Victima şi criminalul stau alături în mlaştină*.....
Vlad Barangă, *Ce ştiu eu despre Revoluţia din Decembrie 1989?*.....

COPIII ŞI REVOLUŢIA.....

„Claudiu a fost împuşcat la Catedrală. Avea 15 ani…”……
„Eram nebună de durere... Nu-mi găseam copilul...”.....
„Se spunea că Veverca trăgea în carne vie...”.....
„Fratele meu e vecin de mormânt cu Jugănaru...”.....

„CINE-A TRAS ÎN NOI... DUPĂ 22?”.....

REVOLUŢIA DE DUPĂ GRATII (I) .....

CRIMĂ ŞI PEDEAPSĂ LA TIMIŞOARA…….

Martorul Bunoaică şi coordonarea represiunii.....
Procurorii şi balanţa oscilantă a pedepsei.....

MEMORIA REZISTENŢEI

Memorialul Revoluţiei din Timişoara la *Europawoche 2005* – Mannheim
(Adina Hornea Abruda) .....

VIAŢA ŞTIINŢIFICĂ

Cronologia Războiului Rece.....

BIBLIOTECA REVOLUŢIEI

Ionuţ Costea, *Lazăr de la Rusca. Mitbiografia în comunism şi postsocialism*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2008, 226 pag. (Gheorghe Secheşan).....
Costel Balint, *Ziua de mâine a început ieri*, Ediţia a 2-a revizuită, Editura Eurostampa, Timişoara, 2007, 220 pag. (Miodrag Milin).....
Alin Mureşan, *Piteşti. Cronica unei sinucideri asistate*. Prefaţă de Ruxandra Cesereanu, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului din România, Editura Polirom, Iaşi, 2007, 263 pag. (Miodrag Milin)……
Romulus Cristea, *Revoluţia română. Mărturii şi documente*, Editura România pur şi simplu, Bucureşti, 2007, 301 pag. (Marius Mioc).....
Elite comuniste înainte şi după 1989, Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România, volumul II, [Editura Polirom, Iaşi - Bucureşti], 2007, 302 pag. (Valentin Dragoş)……..
Apostol Stan, *Revoluţia română văzută din stradă: decembrie 1989 – iunie 1990*, Bucureşti, Curtea Veche, 2007, 366 pag. (Bogdan Murgescu).....
Nicolae Toma, *Revoluţia lugojeană. 19-25 Decembrie 1989*, Ediţia a II-a, Lugoj, 2005, 122 pag. (Costel Balint).....
Neoprotestanţii din Transilvania în timpul regimului comunist. Studiu de caz: Baptiştii din judeţul Cluj (mărturii şi documente), editor Denisa Bodeanu, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2007, 335 pag. (Adina Hornea Abruda).....

DOCUMENTAR

Adrian Kali, Septimiu Lica, Dragoş Valentin, *Reper în Războiul Rece: Gdansk* .....

IN MEMORIAM

Ivan Evseev
(Mariana Cernicova).....

COLABORATORI .....

TABLE OF THE CONTENTS

Miodrag Milin

Foreword.....

STUDIES

Mirela-Luminiţa Murgescu, *Building of the historical memory on 1989 – perceptions of the young people regarding the relative significance of the various sources of information on the Revolution of 1989*.....

UNTAINTED TESTIMONIES

Nicu Ceauşescu and the Revolution (I)

"My decision was made anyway: to go and talk to the new Governments"…..
"I received a gun from Tudor Postelnicu himself"…….

László Tőkés pro and **against**

"The awakening had, at the beginning, the sound of a bell"……..
"Some posters were displayed at the Reformed Church"……
"The pastor Tőkés **ordered** to leave his parish"……..
"Troops with helmets and shields dispersed us from Tőkés's house"……
"We decided to go… and help pastor Tőkés"……
"On the evening of the 16th it started what it did"…….
"The protests were voiced where the persecutions hit the freedom of the spirit"……..
"I had the tail there and I knew, minute by minute, what was going on"…….
"The reformed believers were the first"…….
"László Tőkés was the sparkle which set on the revolution"…….
"Tőkés is not a symbol for December; Tőkés is a traitor of this country"……..
"I learned from my mother that at Tőkés's church people gathered"……
"The screening was to keep an eye on Tőkés, not on the people"……..
"While being in from of Tőkés's house, I saw a diplomatic vehicle"……
"I saw a people's movement only on the 16th, by 13:00 o'clock"……..
"László Tőkés was crucial for Timişoara"…….
"The wake at the Reformed Church resulted in waves of people"…….
"The incidents started from a demonstration held in front of László Tőkés's house"……..

"It was much easier to help a man"…….

The tail at 6 o'clock……

The massacre on Girocului Road (III)

"Maybe the best of our kind died"……..
"No one up, no one down! Whoever moves here is dead!"…….
"There was dust, chaos on Girocului Road… a lake of blood… Somebody got shot there. There were panzers…"…….
"I remained laying there… I bled like a pig"…….

CELLULOID COLLAGES

"A guy kept smashing his face"…….
"The works of hatred went on in hideous, terrible ways"…….

LETTERS FROM THE REVOLUTION

"I wanted to see and live it **through, on** my own skin, everything that was going on"…….
"I had my own resentment"……..
"I felt trapped in a grip. I got carried away"…….
"Maddened youngsters smashed the shop windows"……
"That devil of a panzer went mad. Some women said it killed people"……..
"I heard shots from the Army Casino"……
"I am the one who stopped the panzers on Girocului Road"…….
"I asked him who sent him to kill us"……
"He had a wound of 5 cm in his head"…….
"Somebody told us that people are shot at"……
"The shot at the people coming out from their houses"……..
"Our Revolution was a mass revolt"……..

TESTIMONIES FROM SIBIU

The Revolution in Sibiu, in military clothes…….
The city of a nostalgic proletarian……

PORTRAITS FROM THE REVOLUTION

Constantin Zăbulică.....

Faces of heroes…….

OPINIONS AND STANDPOINTS

Radu Portocală, *The moral Revolution in Romania did not take place. The victims and the criminal stand side by side in the marsh"*.....
Vlad Barangă, *What do I know about the Revolution of 1989?*.....

CHILDREN AND THE REVOLUTION

"Claudiu was shot at the Cathedral. He was 15…"……
"I was mad with pain… I couldn't find my baby"…….
"They said that Veverca shot in cold blood"…….
"My brother is neighbour with Jugănaru. In his grave"…….

"WHO SHOT AT US… AFTER THE 22nd?"…….

THE REVOLUTION BEHIND BARS (I)……

CRIME AND PUNISHMENT IN TIMIŞOARA.....

The witness Bunoaică and the coordination of the repression……
The prosecutors and the shaky balance of the punishment……..

THE MEMORY OF RESISTANCE…….

The Memorial of the Timişoara Revolution in *Europawoche 2005* - Mannheim (Adina Hornea Abruda) ……..

SCIENTIFIC LIFE

The Chronology of the Cold War……

THE LIBRARY OF THE REVOLUTION

Ionuţ Costea, *Lascăr from Rusca. The mythbiography in communism and postsocialism*, Argonaut Publishing House, Cluj-Napoca, 2008, 226 p. (Gheorghe Secheşan).....
Costel Balint, *Tomorrow started yesterday*, 2nd Edition, revised, Eurostampa Publishing House, Timişoara, 2007, 220 p. (Miodrag Milin).....

Alin Mureşan, *Piteşti. The chronicle of an assisted suicide*, Preface by Ruxandra Cesereanu, The Institute for the Study of the Crimes of Communism in Romania, Polirom Publishing House, Iaşi, 2007, 263 p. (Miodrag Milin).....
Romulus Cristea, *The Romanian Revolution. Testimonials and documents*, Romania as such Publishing House, Bucharest, 2007, 301 p. (Marius Mioc).....
The Communist elites before and after 1989, The Annals of the Institute for the Study of the Crimes of Communism in Romania, vol. II, [Polirom Publishing House, Iaşi-Bucharest], 2007, 302 p. (Valentin Dragoş).....
Apostol Stan, *The Romanian Revolution seen from the street: December 1989 – June 1990*, Bucharest, Curtea Veche Publishing House, 2007, 366 p. (Bogdan Murgescu)
Nicolae Toma, *The Revolution in Lugoj. 19 – 25 December 1989*, , 2nd Edition, Lugoj, 2005, 122 p. (Costel Balint)…….
The neo-protestants in Transylvania during the communist regime. Case study: The Baptists in Cluj County (testimonials and documents), Editor Denisa Bodeanu, Argonaut Publishing House, Cluj-Napoca, 2007, 335 p. (Adina Hornea Abruda).....

DOCUMENTARY

Adrian Kali, Septimiu Lica, Dragoş Valentin, *Landmark in the Cold War: Gdansk*.....

IN MEMORIAM

Ivan Evseev
(Mariana Cernicova).....

CONTRIBUTORS.....

INHALTSANGABE

Miodrag Milin

Vorwort.....

STUDIEN

Mirela-Luminiţa Murgescu, *Aufbau des Geschichtsgedächtnisses über 1989 – Wahrnehmungen der Jugendlichen betreffs der relativen Bedeutung der verschiedenen Informationsquellen in Bezug auf die Revolution vom 1989*.....

UNVERFÄLSCHTE BEWEISE

Nicu Ceauşescu und die Revolution (I)

„Meine Entscheidung wurde wie auch getroffen: ich soll gehen, um mit der neuen Regierung zu sprechen".....

„Ich habe eine Pistolette direkt von Tudor Postelnicu bekommen".....

Für und gegen László Tőkés

„Am Beginn hatte das Erwachen Glockenklang".....

„An die Reformierte Kirche hat man einige Plakate angeschlagen".....

„Pastor Tőkés wird aufgefordert, sich aus der Parochie auszuziehen".....

„Es kamen Truppen mit Schildern und Helmen, und verjagten uns aus der Nähe des Hauses von Tőkes".....

„Wir entschieden uns zu gehen..., um dem Pastor Tőkés zu helfen".....

„Am Abend des 16. begann es, was es begann".....

„Die Proteste erschienen dort, wo die Verfolgungen die Freiheit des Geistes als Ziel hatten".....

„Ich hatte die Geheimüberwachung dort und wusste Minute um Minute, was es geschieht".....

„Das erste mal kamen die Reformierten".....

„László Tőkés war der Funken, der die Revolution begann".....

„Tőkés ist kein Symbol des Dezembers, Tőkés ist ein Landesverräter".....

„Ich erfuhr von meiner Mutter, dass sich einige Leute an der Kirche von Tőkés gesammelt hätten".....

„Die Geheimüberwachung war für Tőkés, sie war nicht für die Leute".....

„Als ich vor dem Haus von Tőkés war, sah ich ein Diplomatenauto".....

„Ich hatte das Bild einer Massenbewegung nur am 16. gegen 13.00 Uhr".....
„László Tőkés war wesentlich in Temeswar".....
„Die Wache an der Reformierten Kirche verwandelte sich in Menschenfluten"
„Die Zwischenfälle brachen von einer Kundgebung, die vor dem Haus des Pastors László Tőkés stattfand, aus".....
„Es war viel leichter für uns, einem Menschen beizuspringen...".....

Die Geheimüberwachung von 6 Uhr morgen.....

Das Massaker vom Girocului Weg (III).....
„Vielleicht starben die besten von uns".....
„Niemand steigt hinauf, niemand steigt hinunter! Wer sich in diesem Treppenhaus bewegt, ist tot!".....
„Im Girocului Weg war Staub, Chaos... eine Blutpfütze, einer wurde dort geschossen..."
„Es waren auch Panzer mit Raupenketten".....
„Ich blieb dort, gestreckt auf dem Boden... Das Blut floss aus mir wie aus dem Schwein"

ZELLULOIDCOLLAGEN

„Es war einer, der ihr Gesicht zerschmetterte".....
„Das Werk des Hasses setzte in entstellenden und odiösen Formen fort".....

BRIEF AUS DER REVOLUTION

„Ich nahm mir vor, alles, was es passiert, durch die Poren meiner Haut zu sehen und zu leben".....
„Ich hatte eine Entrüstung von mir".....
„Ich war wie in einem Schraubstock. Ich ließ mich von der Welle getragen"...
„Wütende Jugendliche zerbrachen die Schaufenster".....
„Jener Panzer wie ein Teufel schlug über den Strang... Einige Frauen sagten, dass er Menschen überfuhr".....
„Ich hörte Schüsse an dem Armeehaus".....
„Ich bin der Mann, der das Halten der Panzer vom Girocului Weg organisierte"
„Ich fragte ihn, wer ihn schickte, uns zu töten".....
„Im Kopf hatte er eine Wunde von 5 cm".....
„Jemand sagte, dass sie auf Menschen schießen".....
„Sie schießen auf diejenige, die von hinten der Wohnblocks erschienen".....
„Unsere Revolution war eine Massenaufregung".....

HERMANNSTÄDTISCHE RESTITUTIONEN

Die Hermannstädtische Revolution im Militärkleid.....
Das Hermannstadt eines nostalgischen Proletariers.....

PORTRÄTS AUS DER REVOLUTION

Constantin Zăbulică.....
Heldenfiguren.....

MEINUNGEN UND HALTUNGEN

Radu Portocală, *Die sittliche Revolution aus Rumänien trug sich noch nicht zu. Das Opfer und der Verbrecher stehen im Sumpf nebeneinander"*
Vlad Barangă, *Was weiß ich über die Revolution vom Dezember 1989?*.....

DIE KINDER UND DIE REVOLUTION

„Claudiu wurde an der Kathedrale geschossen. Er war 15 Jahre alt...".....
„Ich war verrückt wegen des Leidens... Ich fand mein Kind nicht...".....
„Man sagte, dass Veverca ins Volle traf...".....
„Mein Bruder ist Grabnachbar mit Jugănaru...".....

„WER SCHOSS AUF UNS... NACH DEM 22?".....

REVOLUTION HINTER DEN GITTERN (I).....

VERBRECHEN UND STRAFE IN TEMESWAR.....

Der Zeuge Bunoaică und die Koordonierung der Repression.....
Die Staatsanwälte und die schwingende Waage der Strafe.....

GEDÄCHTNIS DES WIDERSTANDS

Das Memorial der Revolution aus Temeswar an *Europawoche 2005* – Mannheim (Adina Hornea Abruda).....

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN

Die Chronologie des Kalten Kriegs.....

BIBLIOTHEK DER REVOLUTION

Ionuţ Costea, *Lazăr von Rusca. Mythobiographie im Kommunismus und Nachsozialismus,* Verlag Argonaut, Cluj-Napoca, 2008, 226 Seiten (Gheorghe Secheşan).....
Costel Balint, *Der morgige Tag begann gestern*, 2. abgeänderte Ausgabe, Verlag Eurostampa, Temeswar, 2007, 220 Seiten (Miodrag Milin).....
Alin Mureşan, *Piteşti. Chronik eines assistierten Selbstmords*. Vorwort von Ruxandra Cesereanu, Institut für Nachforschung der Verbrechen des Kommunismus in Rumänien, Verlag Polirom, Iaşi, 2007, 263 Seiten (Miodrag Milin).....
Romulus Cristea, *Rumänische Revolution. Beweise und Dokumente,* Verlag Rumänien weiter nichts als, Bukarest, 2007, 301 Seiten (Marius Mioc).....
Kommunistische Eliten vor und nach 1989, Jahrbuch des Instituts für Nachforschung der Verbrechen des Kommunismus in Rumänien, Band II, [Verlag Polirom, Iaşi-Bukarest], 2007, 302 Seiten (Valentin Dragoş).....
Apostol Stan, *Die von der Straße gesehene Rumänische Revolution: Dezember 1989-Juni 1990*, Bukarest, Verlag Curtea Veche, 2007, 366 Seiten (Bogdan Murgescu).....
Nicolae Toma, *Lugoscher Revolution. 19-25 Dezember 1989,* 2. Ausgabe, Lugosch, 2005, 122 Seiten (Costel Balint).....
Die Neoprotestanten von Siebenbürgen während des kommunistischen Regimes. Kasusstudium: Die Baptisten vom Kreis Cluj (*Beweise und Dokumente),* Herausgeber Denisa Bodeanu, Verlag Argonaut, Cluj-Napoca, 2007, 335 Seiten (Adina Hornea Abruda).....

DOKUMENTAR

Adrian Kali, Septimiu Lica, Dragoş Valentin, *Merkzeichen im Kalten Krieg: Gdansk*.....

IN MEMORIAM

Ivan Evseev (Mariana Cernicova).....

MITARBEITER.....

Cuvânt către cititor

***Buletinul** timişorean vine, şi de această dată, în faţa cititorilor cu o serie de date şi dezvăluiri despre Decembrie 1989.*

Am pornit cu un material în mai multe episoade, privind dezvăluirile lui Nicu Ceauşescu, fiul fostului dictator, referitoare la contactele şi iniţiativele sale de „a prinde pasul" cu noua configurare a puterii, în primele clipe post Ceauşescu.

*O contribuţie mai amplă pune în discuţie controversata chestiune a implicării Bisericii, în speţă a pastorului protestant **László Tőkés**, în declanşarea evenimentelor violente la Timişoara, comentând faptele cu minuţiozitate, pe ore şi evenimente semnificative.*

*Continuă apoi documentarul despre unul din teritoriile „fierbinţi" ale Timişoarei revoluţionare, **Calea Giroculu**i, cu evocări dure, cutremurătoare. Un element inedit este confesiunea unui participant în punctele de maximă tensiune şi dramatism, oprirea tancurilor.*

Secvenţe noi vin din prelucrarea materialului filmat aflat în posesia arhivei noastre; precum şi o inedită privire asupra desfăşurărilor din acele zile într-un alt oraş de referinţă al Revoluţiei Române, Sibiu.

*Rubrica **Portrete din revoluţie** ne aduce în faţă noi chipuri de eroi, ale celor ce nu mai sunt printre noi, pentru ca noi, cei de azi, să fim liberi.*

*De reţinut şi comentariile acide despre Revoluţie şi moştenirea ei, ale unui înzestrat elev timişorean de liceu, **Vlad Barangă**; date inedite despre represiunea criminală şi iresponsabilă de după 22 decembrie; despre copiii căzuţi jertfă pe altarul libertăţii; despre răfuielile animalice ale Miliţiei, „braţul înarmat" al dictaturii comuniste, cu militanţii libertăţii: arestaţi, bătuţi, torturaţi, mutilaţi şi încarceraţi în condiţii inumane.*

Am readus în atenţia cititorului mărturia ambiguă şi contradictorie a dispărutului general Bunoaică, despre funcţionarea Comandamentului de represiune la Timişoara. Şi – prin contrast – rapoartele „călduţe" al procurorilor care „munceau" în penitenciar să legitimeze represiunea violentă. Justiţia „şi-a făcut treaba" atât de bine, încât a ieşit „neşifonată" din întreg iureşul evenimentelor revoluţionare.

*Semnalăm două evenimente de interes din **Viaţa ştiinţifică**: expoziţia Cronologia războiului rece, vernisată la Memorialul Revoluţiei în cursul acestei primăveri; precum şi documentarul despre Gdansk şi Solidaritatea poloneză, reper de criză majoră a blocului comunist răsăritean.*

***Biblioteca revoluţiei** are un aport substanţial în evidenţierea şi critica noutăţilor istoriografice de istorie recentă şi istoria Revoluţiei Române.*

*Cuvântul de pioasă amintire şi recuperare a memoriei cunoscutului universitar timişorean, activ şi în Decembrie 1989 la Revoluţie**, Ivan Evseev**, îi revine Marianei Cernicova, jurnalist al Revoluţiei şi om de ştiinţă, plămădit sub îndrumarea marelui dispărut.*

Miodrag Milin

Letter to the Reader

The Timişoara Bulletin comes forward this time with new data and disclosures regarding the events of December 1989.

We started with a paper in a serial sequence, dealing with Nicu Ceauşescu's confessions. The son of the former dictator unveils his contacts and initiatives aimed at "catching up" with the new shape of power, at the dawn of post- Ceauşescu times.

A larger contribution attempts to shed light on the implication of the Church – especially of the protestant pastor ***László Tőkés*** *in triggering the violent events in Timişoara. The comments follow in detail, hour by hour, the most significant events.*

Next we placed a documentary about one of the "hottest" areas of Timişoara during the Revolution, ***Girocului Road****. The remembrance is tough, shocking even. An unhackneyed story is the confession of a participant who stopped the advance of the panzers, during dramatic and tense moments.*

Also new, fresh material is drawn from filmed chronicles in the archives of our institution. It pairs with a novel view on the events which happened in another city, landmark for our Revolution, Sibiu.

The chapter ***Portraits from the Revolution*** *brings forward new types of heroes, who sacrificed their lives for our freedom.*

I want to draw special attention on the acid comments on the Revolution and its legacy, made by a gifted student from Timişoara, ***Vlad Barangă;*** *also on the previously unknown data regarding the criminal and irresponsible repression after December the 22nd; upon the children sacrificed on the altar of freedom; upon the brutal reaction of the Militia, the "armed hand" of the communist dictatorship used against the freedom seekers who got beaten, arrested, mutilated, incarcerated in inhuman detention places.*

We chose to present the contradictory and ambiguous testimony of general Bunoaica regarding the Commandment for repression in Timişoara. And, by contrast, the "lukewarm" reports of the prosecutors, who "worked" in the penitentiary in order to justify the violent repression. Justice did its job so well, that it did not stand trial in the vortex of the revolutionary events.

Out or the many scientific events organized by our institution we selected for presentation two: the exhibition The Chronology of the Cold War opened this spring at the Memorial'89 and a documentary on Gdansk and the Polish Solidarnosc, landmarks for the major crisis in the Eastern communist bloc.

The Library of the Revolution *presents in a critical manner books on recent Romanian history and especially on the Romanian Revolution.*

A devout and sincere article is dedicated to the memory of the reputed university professor from Timişoara, active during the Revolution of 1989, ***Ivan Evseev****. The author of this article, Mariana Cernicova is a journalist born in the heat of the revolution and a scholar whose mentor was Professor Ivan Evseev.*

Miodrag Milin

Vorwort zum Leser

*Das Temeswarer **Informierungsblatt** bringt dem Leser auch diesmal eine Reihe von Daten und Enthüllungen über Dezember 1989.*
Wir begannen mit einem Material in mehreren Episoden betreffs der Enthüllungen von Nicu Ceauşescu, des Sohns des ehemaligen Diktators, in Bezug auf seine Kontakte und Initiativen, Schritte zur neuen Gestaltung der Macht in den ersten Nach-Ceauşescu-Augenblicken zu unternehmen.

*Ein umfangreicherer Beitrag bringt die widersprüchliche Sache betreffs der Implikation der Kirche, und zwar des protestantischen Pastors **László Tőkés**, in der Auslösung der gewaltsamen Erreignisse in Temeswar, zur Sprache, indem man die Taten minuziös auf Stunden und auf bedeutende Ereignisse kommentiert.*

*Dann geht das Dokumentar über ein von den „heßsen" Stadtgebieten des revolutionären Temeswars, **den Girocului Weg**, mit harten erschrecklichen Evokationen weiter. Ein neues Element ist die Konfession eines Teilnehmers in den Orten höchster Spannung und Dramatik: das Halten der Panzer.*

Es kommen neue Bruchstücke aus der Überarbeitung des gefilmten Materials, das sich im Besitz unseres Archivs befindet, und auch eine neue Perspektive auf die Ereignisse in jenen Tagen in Hermannstadt, anderer wichtigen Stadt der Rumänischen Revolution.
*Die Rubrik **Porträts aus der Revolution** weckt uns neue Heldenfiguren, die nicht mehr unter uns sind, damit wir heute frei sind.*

*Erwähnenswert sind auch die sauere Kommentare eines begabten Temeswarer Gymnasiumsschülers, **Vlad Barangă**, über die Revolution und ihre Erbe; die neuen Daten über die verbrecherische und unverantwortliche Repression nach dem 22. Dezember, über die Kinder, die zum Opfer auf dem Altar der Freiheit fielen, über die tierischen Raufereien der Miliz, des „bewaffneten Arms" der kommunistischen Diktatur, mit den Kämpfern der Freiheit, die verhaftet, geschlagen, gefoltert, entstellt und unter unmenschlichen Bedingungen eingekerkt wurden.*

Wir brachten in der Aufmerksamkeit des Lesers die zweideutige und widersprüchliche Aussage des verschwundenen Generals Bunoaică über das Funktionieren der Repressionskommandatur in Temeswar zurück, und im Gegensatz die „lauwarmen" Berichte der Staatsanwälte, die im Gefängnis „arbeiteten", um die Repression zu berechtigen. Die Justiz hatte „eine so gute Arbeit geleistet", so dass sie aus dem ganzen Durcheinander der revolutionären Ereignisse das Gesicht rettete.

*Wir betonen zwei wichtige Ereignisse aus dem **Wissenschaftlichen Leben**: die Ausstellung „Chronologie des kalten Kriegs", die vom Memorial der Revolution in diesem Frühling eröffnet wurde, und auch das Dokumentar über Gdansk und die polnische Solidarität, ein Merkzeichen der Hauptkrise des kommunistischen Ostblocks.*
*Die **Bibliothek der Revolution** hat einen wichtigen Beitrag zur Hervorhebung und Kritik der historiographischen Neuheiten in der Jüngstgeschichte und Geschichte der Rumänischen Revolution.*

*Das Wort zur frommen Erinnerung des bekannten Temeswarer Universitätsprofessors **Ivan Evseev,** der auch in der Revolution vom Dezember 1989 tätig war, gehört zu Mariana Cernicova, der Journalistin der Revolution und Wissenschaftlerin, die sich unter der Anleitung des großen Verschwundenen ausgebildete.*

Miodrag Milin

Construirea memoriei istorice despre 1989 - percepţii ale tinerilor cu privire la însemnătatea relativă a diverselor surse de informare cu privire la Revoluţia din 1989

În anul 2006 am început să lucrez la un proiect[1] dedicat memoriei anului 1989 la tinerii născuţi în preajma anului 1989 sau după acesta, tineri care în mod obiectiv nu au memoria vie a evenimentului. Proiectul, încă în lucru, este de interes atât pentru societatea românească actuală, cât şi pentru evidenţierea felului cum se construieşte memoria istorică în societatea de la începutul secolului XXI.

Din punct de vedere teoretic, acest studiu porneşte de la distincţia între memoria vie, bazată pe experienţa directă, şi memoria istorică în calitate de construct cultural.

> „Spre deosebire de memoria bazată pe o experienţă individuală sau generaţională specifică, memoria istorică propune un trecut care reflectă cultura actuală a unei comunităţi sociale, în loc să se relaţioneze cu experienţa directă"[2].

Procesul de construire a memoriei istorice variază în timp şi spaţiu şi depinde de aspectele particulare şi specifice ale evoluţiei istorice. O primă problemă este aceea „dacă grupurile sociale au o memorie/memorii în acelaşi sens ca şi indivizii"[3]. În mod evident, între memoria individuală şi cea de grup există deosebiri, dar şi o continuă comunicare şi alimentare reciprocă. Modelul propus de Jan Assman, care distinge trei stadii ale memoriei - memoria comunicativă, memoria colectivă şi memoria culturală – este larg acceptat în studiile referitoare la geneza memoriei istorice, dar el nu rezolvă şi problemele rezultate din deosebirile referitoare la purtătorii sociali ai memoriei şi la felul în care oamenii reacţionează la discursurile concurente despre trecut[4].

Referitor la momentul 1989, în societatea românească sunt vehiculate un număr apreciabil de discursuri diferite, aflate în concurenţă şi uneori în opoziţie radicală unele cu altele[5]. Dezbaterile istoriografice şi politice au pătruns în spaţiul

---

[1] Documentarea şi realizarea acestui proiect au fost facilitate de *Körber Fellowship on History and Memory in Europe* la IWM, Institute for Human Sciences, Viena (februarie– iulie 2006), instituţii cărora le mulţumesc pentru sprijinul acordat.

[2] Bernhard Giesen, Kay Junge, *Historical memory*, în Gerard Delanty, Engin Fahri Isin (eds.), *Handbook of Historical Sociology*, London, Sage, 2003, p.326.

[3] Ross Poole, *Memory, history and the claims of the past*, „Memory Studies", 2008, vol.1, nr.2, p.160.

[4] Lucrarea clasică este Jan Assmann, *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, München, Beck, 1992; o prezentare sintetică în Jan Assman, John Czaplicka, *Collective Memory and Cultural identity*, „New German Critique", 1995, nr. 65, p.125-133.

[5] O bună clasificare a acestor discursuri la Ruxandra Cesereanu, *Decembrie '89. Deconstrucţia unei revoluţii*, Iaşi, Polirom, 2004. A se vedea şi Bogdan Murgescu, *Alternative istoriografice cu privire la*

mediatic, iar instituţia publică însărcinată prin lege cu studierea acestui eveniment, Institutul Revoluţiei Române din Decembrie 1989, a ratat din start şansa de a oferi un discurs evoluat istoriografic, valid din punct de vedere al analizei ştiinţifice şi credibil pentru ansamblul societăţii româneşti. În fiecare decembrie, când se apropie aniversarea Revoluţiei, reporterii constată faptul că tinerii sunt destul de puţin interesaţi de momentul 1989, care este totuşi fondator pentru societatea de astăzi, şi cunosc doar foarte aproximativ felul cum s-au desfăşurat evenimentele şi care a fost rolul diferiţilor actori ai acestor evenimente. Ne putem întreba dacă dezinteresul lor este o opţiune pragmatică de orientare spre prezent sau viitor, sau dacă el reflectă contradicţiile din raportarea adulţilor faţă de acest eveniment, mergând de la acceptări şi asumări epice sau autocritice până la respingeri brutale şi teorii ale conspiraţiei.

În ceea ce ne priveşte, am dorit să oferim o bază solidă discuţiilor referitoare la construcţia memoriei istorice a tinerilor din România de azi despre Revoluţia din 1989. Pentru aceasta, am aplicat chestionare diferenţiate în funcţie de vârstă unui număr de 600 de elevi din 11 unităţi şcolare din 6 localităţi diverse atât în ceea ce priveşte caracteristicile lor geografice, cât şi în ceea ce priveşte rolul lor în evenimentele din 1989 (Bucureşti, Timişoara, Cluj, Brăila, Comăneşti şi Caracal)[6]. Am încercat să acoperim peisajul societăţii actuale româneşti şi din punct de vedere al identităţii etnice, culegând răspunsuri şi de la tineri provenind din rândul comunităţilor maghiară, germană şi sârbă; o problemă deschisă au fost copiii de etnie rromă, care nu au indicat apartenenţa lor la minoritatea respectivă, preferând probabil să se identifice ca români. Diferenţierea chestionarelor a ţinut cont atât de caracteristicile grupelor de vârstă ale elevilor, cât şi de expunerea lor faţă de predarea unor lecţii referitoare la Revoluţia din 1989 în cadrul lecţiilor de istorie. Astfel, elevilor din clasele a IV-a şi a V-a li s-a aplicat un chestionar mai simplu, format din numai 7 întrebări şi o sarcină grafică, iar celor din clasele a VIII-a, a IX-a şi a XII-a un chestionar mai complex, format din 34 de întrebări referitoare la evenimente în general, la percepţia personală asupra acestora, la preferinţa pentru anumite locuri ale memoriei şi personaje istorice.

Un grup de întrebări din chestionarul extins viza sursele de informare cu privire la evenimentele din 1989. În acest studiu vom prezenta răspunsurile referitoare la ierarhia diverselor surse de informare, aşa cum au perceput-o cei 400 de elevi din clasele a VIII-a, a IX-a şi a XII-a care au răspuns în primăvara anului 2006 la întrebarea:

> „De unde aţi aflat despre evenimentele din decembrie 1989 din România? Marcaţi cu cifre de la 1 la 9, in ordinea în care consideraţi ca aţi aflat mai mult despre evenimentele din decembrie 1989

Revoluţia Română din Decembrie 1989, „Caietele Revoluţiei", 1 (3), 2006, p.49-53 şi idem (coord.), *Revoluţia română din decembrie 1989: istorie şi memorie*, Iaşi, Polirom, 2007.

[6] Mulţumesc profesorilor Florina Băţăgui şi Răzvan Băţăgui (Caracal), Viorel Bratosin (Brăila), Petriţa Bâlbâie (Comăneşti), Iulia Cristina Bulacu, Mirela Rotaru şi Magda Stan (Bucureşti), Fodor Eniko, Adrian Kali, Simina Lobonţ, Alexandru Momirov, Gheorghina Todorov (Timişoara) şi conf. dr. Sorina Bolovan (Cluj-Napoca) pentru spijinul acordat în aplicarea chestionarelor, fără de care realizarea proiectului nu ar fi fost posibilă.

- ❑ manuale de istorie
- ❑ orele de istorie in general
- ❑ alte discipline şcolare
  - menţionaţi care : …….....
- ❑ televizor
- ❑ radio
- ❑ reviste
- ❑ familie
- ❑ prieteni
- ❑ altele

…….....”

În formularea întrebării am preferat să indicăm posibilităţile pentru a determina pe elevi să ierarhizeze aceste surse posibile de informare, şi am lăsat totodată posibilitatea de a menţiona alte surse neincluse în propunerile noastre. Totodată, am evitat folosirea termenului de „*revoluţie*” pentru a nu sugera o terminologie legată prea puternic de o anumită interpretare a evenimentelor şi pentru a putea afla – printr-o întrebare specială - propria părere a tinerilor asupra felului cum trebuie calificat acest eveniment.

Înainte de a trece la prezentarea rezultatelor, subliniem faptul că răspunsurile nu indică în mod direct de unde provin informaţiile tinerilor, ci de unde consideră aceştia că au primit mai multe informaţii. Rezultatele se referă deci nu la o realitate obiectivă, ci la percepţia tinerilor asupra însemnătăţii relative a surselor lor de informare.

Sursele de informare privind evenimentele din 1989 în România în percepţia tinerilor (%)

Rang	Sistemul şcolar			Mass-media			*Reţea socială*		*Altele*
	Manuale	Ore istorie	Alte ore	TV	Radio	Reviste	*Familie*	*Prieteni*	
1	9,9	11,7	2,1	25,9	2,9	1,3	41,6	1,6	2,9
2	18,4	12,5	2,3	32,1	7,0	5,5	14,6	7,0	0,6
3	14,1	17.9	3,7	13,3	22,8	7,5	11,2	8,6	0,9
4	22,5	17,5	8,3	12,2	10,4	8,9	10,1	9,5	0,6
5	13,5	12,6	8,4	6,6	20,4	21,0	5,7	9,6	2,1
6	12,8	12,8	11,2	5,5	13,7	24,9	5,8	10,9	2,4
7	6,0	12,1	13,3	1,6	13,3	19,4	3,8	29,2	1,3
8	5,2	3,3	37,4	1,6	6,2	7,8	4,2	19,3	14,7
9	2,9	4,4	8,8	4,4	3,3	2,9	2,9	7,4	60,6

Înainte de a purcede la câteva comentarii generale, trebuie precizat faptul că deşi au existat diferenţe de vârstă, sex, naţionalitate şi locaţie în ceea ce priveşte răspunsurile, acestea nu au fost substanţiale. Din analiză reiese foarte clar faptul că o

o majoritate relativă solidă dintre tineri au pus pe primul loc relatările din familie (41,6%), urmate de televiziune (25,9%) şi de orele de istorie (11,7%). Dacă purcedem la o analiză mai detaliată, observăm faptul că pe lângă cei 41,6% dintre tineri care au indicat **familia** pe primul loc, mulţi dintre repondenţi au plasat familia pe locurile doi, trei şi patru, astfel încât cei pentru care familia este considerată neimportantă pentru transmiterea unor informaţii despre evenimentele anului 1989 sunt mai puţin de un sfert dintre tinerii care au răspuns la chestionare. Aceste procente oferă o perspectivă extrem de interesantă asupra raporturilor şi comunicării de familie. În 2006, cei mai mulţi dintre tinerii de vârstă şcolară chestionaţi au considerat că familia este o interfaţă importantă în transmiterea memoriei nu doar despre anul 1989, ci şi despre comunism.

Trebuie menţionată diferenţa în răspunsuri determinată de vârstă: elevii de clasa a VIII-a au fost mai numeroşi în a considera familia mai importantă în transmiterea informaţiilor despre evenimentele din 1989 (45% dintre ei au pus-o pe primul loc, iar alţi 15% pe locul al doilea), în timp ce la clasa a XII-a numărul celor care au plasat familia pe primul loc este ceva mai scăzut, de doar 32%, dar tot mai mare decât cel al celor care au considerat mai importantă televiziunea.

Cu toate acestea, memoria legată de relatările de familie nu este prea uşor comunicabilă în mediul social. Astfel, la întrebarea deschisă *Cunoaşteţi o povestire din familie despre decembrie 1989? Daca da, istorisiţi-o pe scurt,* doar **14, 5%** au răspuns **da**, iar ceilalţi **85,5%** au răspuns **nu** sau nu au răspuns deloc. Desigur, putem presupune faptul că unii dintre repondenţi au preferat răspunsul negativ din comoditate, dar se cuvine să observăm că răspunsurile pozitive au fost mai numeroase la Timişoara (23,6% dintre repondenţi faţă de media naţională de 14,5%), unul dintre puţinele cazuri în care diferenţierea geografică a răspunsurilor este semnificativă.
În general, istorisirile din familie se pot subsuma în trei mari categorii:

- istorii foarte generale despre regimul comunist, despre perioada Ceauşescu şi/sau despre evenimentele din decembrie;
- familia mea în/şi decembrie 1989 (familia în timpul evenimentelor);
- aşa-numitele „bullet-story", povestiri despre membrii familiei sau cunoscuţi care au scăpat miraculos de gloanţele care le-au trecut prin apropiere.

Impactul familiei provine din faptul că multe din istorisiri nu sunt explicit sau implicit legate de momentul 1989, ci mai ales de regimul comunist şi de comparaţiile care survin în viaţa de zi cu zi. În schimb, în discuţiile cu prieteni de aceeaşi vârstă momentul 1989 nu este un subiect de interes.

În ceea ce priveşte **mass-media**, în percepţia tinerilor ierarhia pare a fi destul de clara: televiziunea, apoi radio-ul (la o distanţă apreciabilă totuşi), iar presa scrisă pe ultimul loc. Diferenţierile datorate vârstei au fost mici, sub 10%, cu menţiunea că elevii de clasa a XII-a au plasat televiziunea pe primul loc în număr ceva mai mare (29,3%) faţă de cei din clasa a VIII-a (21%).

Referitor la **impactul sistemului şcolar**, două observaţii se impun. Mai întâi, deşi chestionarul a fost aplicat de profesorii de istorie la clasă, cei mai mulţi dintre

tineri consideră că informaţia primită prin canalele educaţiei formale este mai puţin importantă decât cea transmisă de familie sau de televiziune. Această percepţie se constituie într-un serios semnal de alarmă cu privire la eşecul educaţiei şcolare în ceea ce priveşte transmiterea unei informaţii coerente despre evenimentul fondator al sistemului democratic actual din România. Scăderea numărului de ore de istorie şi reticenţa multor profesori în a preda o istorie atât de recentă, plasată de altfel la sfârşitul materiei, contribuie la scăderea rolului şcolii în transmiterea informaţiilor despre 1989. Pe de altă parte, se cuvine să observăm echilibrul relativ între manualul şcolar, cu textul său directiv şi formal, şi orele de istorie. Dintre celelalte discipline şcolare menţionate ca aducătoare de informaţii despre momentul 1989, elevii au amintit: educaţia civică, literatura, economia şi chiar geografia. Importanţa acestora este în general percepută ca scăzută.
La alte surse de informare este menţionat internetul, dar ponderea acestia este modestă; evident momentul 1989 nu este unul dintre subiectele care să facă obiectul principal al utilizării net-ului.

În ultimii ani asistăm la fenomene de confruntare în legătură cu discursurile dominante (*master-narrative*) despre istoria României. În general, disputele pentru hegemonie ideologică au vizat epocile mai recente ale istoriei, comunismul şi 1989. În ceea ce priveşte comunismul, poziţia elitelor şi a statului s-a fixat pe o respingere destul de categorică, ce nu lasă loc prea mult tentativelor nostalgice. În schimb, cu privire la 1989 nu există încă un consens la nivelul formatorilor de opinie, iar disputele politico-ideologice împiedică valorizarea sa ca moment fondator al societăţii româneşti actuale (care la rândul său este percepută prea divers pentru a se constitui într-un factor identificator suficient de puternic). În aceste condiţii, o parte dintre elite şi-au îndreptat eforturile legitimatoare spre interbelic şi spre monarhie, ceea ce contribuie la conturarea trecutului ca o „ţară străină" în sensul lui Lowenthal[7].

În ceea ce priveşte memoria anului 1989, evident că ea se construieşte deocamdată în jurul memoriilor personale de familie şi apoi a celor puternic mediate din mass-media. De aceea şi sentimentul de eveniment tragic. Întrebaţi dacă consideră că un joc video-dedicat evenimentului ar fi interesant, un număr mare de repondenţi au aceeaşi reacţie: *Nu,* pentru că a fost un eveniment dureros, iar „jocul este ceva distractiv şi revoluţia nu a avut ceva distractiv" (clasa a XII-a). Acest mod de a percepe 1989 evidenţiază odată mai mult cât mai are de evoluat societatea românească până când să fie capabilă să construiască o memorie istorică articulată, cu o valorizare a eroismului şi responsabilităţii sociale a celor care au ieşit în stradă în decembrie 1989.

Mirela-Luminiţa Murgescu

[7] David Lowenthal, *Trecutul e o ţară străină*, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2002.

Nicu Ceauşescu şi Revoluţia (I)

Numele lui Ion Iliescu, „fost lider al tineretului, el însuşi tânăr”, şi al noului guvern care urma să se instaleze în România a fost auzit de fiul dictatorului la radio, pe aeroportul din Sibiu, în data de 21 decembrie 1989. Nicu Ceauşescu realizează marea trădare. La Sibiu transportoarele blindate începuseră să tragă. La Bucureşti, deşi se prăbuşea o dictatură, cei mari de prin Cabinete îi transmiteau prin fir fiului de dictator că „e calm şi linişte” ...

În acest număr al revistei noastre, vom dezvălui alte aspecte de culise legate de Decembrie 1989, aşa cum reies ele din derularea Procesului de la Sibiu, proces public cu inculpaţi, părţi vătămate şi martori importanţi. ***(Doina Magheţi)***

„Hotărârea mea era oricum luată: să merg să discut cu noul guvern”

„Nu se mai răspundea la niciun cabinet, iar la Cabinetul I telefonul era deschis şi se auzea zgomot. Am cerut legătura la Cabinetul lui Ion Coman, care se afla în partea superioară a clădirii, şi şeful de cabinet mi-a comunicat că părinţii mei plecaseră, iar demonstranţii au pătruns în sediul Comitetului Central. Am fost sunat de Ilie Ceauşescu...

Pe 21, la ora 16.00, s-a convocat teleconferinţa. Io văzusem mitingul care a fost în aceeaşi zi, la prânz. Am sunat la cei de la Interne şi la generalul Vlad şi am vorbit cu generalul Bucurescu, adjunctul ministrului. L-am întrebat de ce s-a convocat teleconferinţa. Mi-a spus că nu ştie... Am întrebat care este situaţia în Bucureşti. Mi-a spus că este calm şi linişte...

Însoţit de garda pe care, cu o seară înainte, generalul Vlad Iulian îmi solicitase să o accept, am plecat la aeroport, cu intenţia de a mă deplasa la Bucureşti. După circa 15 minute de la sosirea la aeroport am auzit focuri de armă şi cei din gardă au afirmat că în Sibiu trag T.A.B.-urile. (...) Constatând că elicopterul promis de Ilie Ceauşescu nu soseşte, m-am hotărât să mă deplasez spre Bucureşti cu autoturismul. În acest interval, fiind chiar la aeroport, am auzit la radio pomenindu-se numele lui Ion Iliescu... fost lider al tineretului, el însuşi tânăr. Hotărârea mea era, oricum, luată: să discut cu noul guvern. (...) Am călătorit spre Bucureşti cu maşina condusă de Daniela Vlădescu, fără incidente sau probleme deosebite pe traseu. Am fost oprit la intrarea în Bucureşti... după care am fost preluat, iniţial, de armată, apoi de alte persoane civile, urcat într-un autobuz, moment în care am fost lovit cu un cuţit în apropierea zonei ombilicale. După aceasta am fost condus la Televiziune.”

„Am primit un pistolet direct de la Tudor Postelnicu”

În legătură cu învinuirea de deţinere, fără drept sau în condiţii nelegale, a mai multor arme de foc şi a muniţiei aferente, Nicu Ceauşescu a declarat:

„Armele nu au fost găsite la locuinţa mea din Sibiu. Nici armele, nici muniţia. Ele au fost găsite la Centrul de dresaj câini. Erau proprietatea tatălui meu. Le foloseam şi eu. De fapt... regimul era în felul următor (puţin mai complicat): deci în fosta Direcţie 5, a fostului Departament al Securităţii Statului, toate armele erau înregistrate. Ea se ocupa de înregistrarea lor. (...) Am deţinut un pistol-mitralieră, calibru 5,6 milimetri, tip Cugir, primit în urmă cu circa doi ani de la tatăl meu. Nu pot preciza câte pistolete am deţinut, dar la Bucureşti au fost găsite, în maşina cu care călătoream, două pistolete care-mi aparţineau. Am mai deţinut două carabine de calibru 5,6 milimetri, cu lunetă, şi două puşti de vânătoare în locuinţa mea din Sibiu, până la data de 22 decembrie când, dimineaţa, am dispus să fie transportate la Şcoala de creştere şi dresaj câini. (...) La locuinţa din Bucureşti, Strada Cosmonauţilor, am mai deţinut un pistol de tir cu aer comprimat, marcă germană. Nu pot reda, numeric, şi ca tip, muniţia deţinută, dar consider reale menţiunile din actele de la dosar. (...)

Cert este că generalul Neagoe îmi comunicase că pentru toate aceste arme existau înregistrări legale, precum şi un permis general. Eu nu am cerut alte precizări. Nu cunosc legea, actul normativ din 1971, privind regimul armelor şi muniţiilor, şi am considerat, în permanenţă, că mă aflu într-o deţinere legală a armamentului şi muniţiei, abia acum realizând că am încălcat dispoziţiile legale. (...) Eu am primit un pistolet direct de la Tudor Postelnicu şi un permis pentru acest pistolet. Atunci l-am întrebat pe generalul Neagoe despre situaţia celorlalte arme, aflând despre ceea ce am numit un *permis general*.”

László Tőkés pro şi contra

„Deşteptarea a avut, la început, sunet de clopot”

Timişoara este primul oraş al României care se trezeşte în 1989. Deşteptarea a avut, la început, sunet de clopot. Momentul este legat, într-un mod simbolic, de încălcarea unei libertăţi esenţiale pentru om, libertatea religioasă. Timp de trei zile: vineri – 15, sâmbătă – 16 şi duminică – 17 decembrie, o revoltă a câtorva zeci de credincioşi se transformă într-o revoluţie a celor 20000 şi, mai apoi, a tuturor timişorenilor. De la lumină, pâine, libertate s-a ajuns la răsturnarea regimului. Viteza acestei schimbări n-a depins numai de presiunea şi anvergura străzii, ci şi de o enigmatică decizie a cancelariilor de la Bucureşti, care au ales, în situaţia de criză a sistemului, răspunsul cel mai dur: reprimarea în forţă. ...Dacă statul major al represaliilor l-a reprezentat Comitetul Judeţean al PCR, nu ştim astăzi unde să localizăm seria de provocări, de evenimente comandate, care începe în Timişoara prin decizia de evacuare a pastorului László Tőkés.
(Lucia Hossu Longin)

László Tőkés şi soţia

„La Biserica Reformată s-au pus nişte afişe…”

...eu ştiam de Tőkés de la o emisiune a Televiziunii Maghiare, care se numea „Panorama”; îl văzusem, dar nu aveam niciun fel de legătură cu el, nici de natură etnică, nici confesională, dar eu am fost, în primă instanţă, în după-masa zilei de 15, asta era într-o vineri, pe la orele 16.00, acolo, 16.30, şi m-a impresionat, că am văzut un număr destul de mic de oameni, erau vreo 50, 60 să fi fost. Mulţi în vârstă, cred că erau enoriaşi, care stăteau cu lumânări. Şi deja vizavi, la farmacia de la Piaţa Maria, stăteau securişti, clar, erau în ţinuta lor tipică de-atunci şi urmăreau manifestaţia şi pe seară s-a strâns tot mai multă lume. Şi mi-am dat seama că se pregăteşte ceva. Deci ăsta a fost, zic eu, un act de mare curaj, pentru că oamenii ăia, practic, erau neprotejaţi. Am stat şi eu până pe la 17.00, 19.00… era noapte, era ziua scurtă, şi am plecat de-acolo. Iar a doua zi, deja de dimineaţă, s-a continuat cu mult mai mare amploare; atunci am fost cu nişte colegi de servici acolo, erau deja, pot să spun, sute de oameni, venise şi fostul primar Moţ, pe la ora 13.00, oamenii l-au huiduit. El i-a asigurat că Tőkés va putea să-şi reia funcţia. Acolo, la Biserica Reformată, s-au pus nişte afişe pe uşă, în limba maghiară şi în limba română; mai văd şi-acuma un om într-o ţinută de şantier, cu nişte cizme de cauciuc, ăla s-a dus şi a rupt acele afişe. Deci lumea deja nu mai avea încredere în autorităţi. Asta era în 16 decembrie, la ora prânzului. Ce-i interesant e că oamenii ăştia nu au mai apărut niciunde după aceea. Au apărut însă alţi eroi ai revoluţiei, care nu le contestă nimeni calităţile, dar asta este, ăştia au fost oamenii curajului.
(Gheorghe Ciuhandu – revoluţionar, primarul Timişoarei)

Biserica reformată din Piaţa „Maria”

„Pastorul Tőkés este somat să se mute din parohie...“

Conflictul Bisericii Reformate cu autorităţile comuniste începuse cu mult timp în urmă, pentru că pastorul acestei biserici, László Tőkés, îndrăznise să vorbească în emisiunea ,,Panorama" a Televiziunii Maghiare despre demolarea ,,Zidului Berlinului" din noi înşine. Securitatea intră în acţiune! Credincioşii reformaţi sunt supuşi unui adevărat antrenament psihic de intimidare : legitimarea pe stradă, înainte de a intra în biserică, trecerea printre cordoane de miliţieni, mutarea din oraş, schimbarea locului de muncă, la Casa Poporului sau la Cernavodă, ameninţarea cu moartea. Pastorul Tőkés este somat să se mute din parohie până în 15 decembrie. În această zi, enoriaşii vin să-l apere.
(Lucia Hossu Longin)

László Tőkés şi echipa de la „Panorama"

„Au venit trupe cu scuturi şi căşti şi ne-au alungat de lângă casa lui Tőkés"

Când am ajuns acolo, lumea era încă liniştită. Unii erau cu lumânări în mână şi ştiu că, după aceea, s-a anunţat că vor veni pompierii. A venit întâi un grup de miliţieni, relativ mic, lumea s-a speriat de ei, iniţial, pentru că exista acea frică de Miliţie. Atunci, câţiva din rândul manifestanţilor au început să arunce cu sticle către miliţieni. Acest lucru a dat curaj şi lumea a început să scandeze: „Jos Ceauşescu!" „Libertate!", să cânte „Hora Unirii", chiar şi către miliţieni s-a strigat: „Şi voi sunteţi români!"Se făcea apel să se unească cu noi, cu revoluţionarii. Însă, ulterior, au venit întăriri pentru forţele de ordine, pompieri au venit, stropeau cu apă, pe urmă cu blindate uşoare şi după aia au venit trupe cu scuturi şi căşti. Şi ne-au alungat pe noi, revoluţionarii, din zona Pieţei Maria şi de lângă casa lui László Tőkés, până la podul peste râul Bega. Unde chiar grupul de revoluţionari a fost împărţit în două.

Atunci eu am avut ideea ca să răspândesc printre oameni ideea să revenim a

doua zi, la ora 17.00, să revenim şi să continuăm manifestaţia. Am spus asta oamenilor care erau acolo şi după aia am plecat în oraş, ca să spun mai multora asta. Mi-a dat cineva ideea să mă duc la gară, că acolo găsesc lume; când am ieşit din gară, am văzut nişte miliţieni fugind după mine şi am fost prins şi arestat.
(Marius Mioc, arestat în decembrie 1989)

„Ne-am hotărât să mergem… să-l ajutăm pe pastorul Tőkés..."

De fapt, totul a-nceput pe data de 15, am auzit prima dată, însă am ieşit pe data de 16, împreună cu Ion Monoran, care acuma este mort şi regretat, cu Silvian Baiconi, la fel, şi el mort. Atunci au fost foarte mulţi amici de-ai mei care, cu toţii, ne-am hotărât să mergem în Piaţa Maria, să vedem care este situaţia şi să-l ajutăm , cât se poate, pe pastorul László Tőkés. Am mers acolo, bineînţeles că nu s-a putut lua legătura în niciun fel cu el, era ţinut în apartament. Ştiam că lumea…de fapt, ăsta era un motiv pentru a demonstra împotriva comunismului şi a ceauşismului. Atunci am hotărât, noi, grupul care am venit împreună, să facem ceva, pentru a le arăta şi celorlalţi motivul pentru care au venit. Şi-aşa a ieşit toată povestea asta…Împreună cu Monoran, Zoltán Borbély, Radu Galea, mai erau şi alţii, am oprit un tramvai. Eu m-am urcat pe tamponul tramvaiului, am spus populaţiei care era acolo – nu ştiu de ce, pe moment, m-am dat a fi student, că sunt student, probabil pentru a avea mai mare credibilitate, ca tânăr care are o…deci aşa a ieşit povestea în primul rând că de la studenţi ar fi început. Mi-am spus numele, am spus că nu-mi este frică de Securitate şi am strigat: „Jos Ceauşescu!"Lumea s-a luat după mine, a strigat, la început mai încet, a doua oară, când am strigat şi le-am spus: „Strigaţi după mine, „Jos Ceauşescu!", mai tare, a treia oară deja s-au dezlănţuit, asta a fost, pe scurt, povestea…cum la început… păi, nu ştiam ce se poate întâmpla. Adică mă gândeam că mă poate omorî, dar la asta mă gândeam…
(Daniel Zăgănescu – revoluţionar)

„Pe data de 16, seara, a pornit ce a pornit"

Declanşarea, ştiţi cum ebulgărele de zăpadă până se declanşează, că după aceea el se rostogoleşte şi adună după el alţiCred că a fost o zi foarte importantă ziua de 16, pentru că, de fapt, pe data de 16 seara a pornit ceea ce a pornit.
(Gheorghe Ciuhandu– revoluţionar, primarul Timişoarei)

„Protestele au apărut acolo unde persecuţiile aveau drept ţintă libertatea spiritului”

S-au pus în circulaţie multe diversiuni pe seama acestei prime revolte din Piaţa Maria. S-a spus că situaţia era atât de tensionată, de explozivă, încât în orice aglomerare umană putea să apară această scânteie a revoltei. Dar iată că protestele nu au apărut la una dintre interminabilele cozi, ci au apărut acolo unde persecuţiile aveau drept ţintă libertatea spiritului. Şi-acolo unde un oraş, în numele credinţei, şi-a asumat riscurile.

Joi, 14, şi vineri, 15 decembrie 1989, în Piaţa Sfânta Maria, numită simplu Maria, grupuri de timişoreni se-adună. Mulţi nu prea ştiau mare lucru de conflictele preotului László Tőkés cu episcopul reformat de Oradea şi cu autorităţile. Nici de hotărârea judecătorească de evacuare a pastorului, hotărâre care expira în 15 decembrie. Un grup de credincioşi păzea zi şi noapte biserica. Urma ca pastorul şi familia să fie mutaţi în judeţul Sălaj. Casa din Timotei Cipariu este supravegheată de Securitate. Obiectivul „Vasile”cade în sarcina maiorului Radu Tinu. Posturile ungureşti de televiziune, care se prindeau în vremea aceea în vestul României, vorbeau mereu de conflictele pastorului Tőkés cu securitatea, conflicte care se acumulaseră în timp, ca urmare a criticilor pe care acesta le formula la adresa regimului. Posturile de radio străine se interesau de soarta comunităţii reformate din Timişoara. În 15 decembrie, pastorul, baricadat, de câteva zile, în propria sa locuinţă, iese la fereastră şi vorbeşte celor de afară în limba maghiară, la început, iar apoi în româneşte: „Dragi creştini, noi nu am făcut nimic rău, noi am propovăduit credinţa şi acum ei vor să ne evacueze. Probabil că astăzi nu vor acţiona, dar mâine o vor face!”. Mulţimea începe să strige: „Niciodată, niciodată! Nu vă lăsăm! Nu plecăm de-aici!”. Pastorul Tőkés, vrând să tempereze spiritele, adaugă: „Nu vreau să vă ţin un discurs, dar am ieşit să vă salut şi să vă mulţumesc!”.

Dumnezeu pare a fi de partea mulţimii. Deşi era decembrie, afară era o căldură neobişnuită. În două cărţi publicate despre evenimentele de la Timişoara, aparţinând lui Filip Teodorescu şi Radu Tinu, ca şi în alte declaraţii, mărturisiri şi supoziţii ale celor care au avut tangenţă cu munca de contrainformaţii, revoluţia de la Timişoara are o altă fizionomie. Pare o istorie a unor acţiuni subterane.
(Lucia Hossu Longin)

„Eu aveam Filajul acolo şi ştiam minut de minut ce se mişcă”

...în 15 era ultima zi calculată de Tőkés; el adunase şi duminica precedentă, ştiţi – legal era în 16. Ştiam că şi-a chemat nişte enoriaşi, să-l apere, să zicem. Au venit vreo – să zic – şase, şapte persoane în vârstă, femei în vârstă, bătrâni. Eu aveam Filajul acolo şi ştiam minut de minut ce se mişcă, deci nu era…înăuntru ascultam tot ce se vorbeşte şi afară aveam Filajul. Deci nu era…era totul…nişte

bătrânei care au stat cuminţi în jur, nu s-a întâmplat nimic. Între timp, postul de Radio Budapesta sau Duna, nu ştiu care din ele, repeta apeluri vizavi de Tőkés, că trebuie apărat. S-a dus zvonul; Timişoara este un oraş…pare un oraş mare, dar aici se cunosc oamenii între ei şi, după-amiaza, către seară, acolo s-au strâns, să zic,10-15-20-30 de oameni. Către ora nouă, au venit de la Miliţie câţiva ofiţeri cu cadrul de conducere şi – pentru că deja începuse să se discute tot felul de lucruri: era Romică, nebunul oraşului, care recita din Adrian Păunescu, era o femeie, parcă o văd şi-acum, cu o pălărie, aşa…cu boruri mari, avea paşaport de apatrid şi nu primea viza de SUA şi…aici problema era cu paşapoartele, erau cu totul alte probleme decât în alte zone ale ţării… Şi se strânseseră, purtau discuţii calme, deci n-a fost nimic deosebit. Au venit ofiţerii de la Miliţie şi i-au împrăştiat.
(maior Radu Tinu, adjunct al şefului Securităţii Timiş)

„Prima dată au venit reformaţii...”

Lumea s-a adunat. Prima dată au venit reformaţii, dar, văzând oamenii o adunare în stradă, nu ştiau ce se întâmplă. S-au dus acolo, au întrebat; şi nu trebuie să uităm că, totuşi, în Timişoara s-a văzut Televiziunea Maghiară, deci oamenii erau la curent cu interviurile date de domnul Tőkés, ştiau de ameninţările Securităţii. Deci erau informaţi şi mulţi s-au alăturat acelui grup. Spre după-amiaza zilei de 15 decembrie deja era o mulţime de… în jur de 200-300 de persoane. Când s-a întunecat, au aprins lumânări. Atunci s-a învins frica, de prima oară, pentru că, totuşi, era absolut ieşit din comun, în acea perioadă, ca să se demonstreze, chiar şi paşnic, chiar şi fără lozinci, împotriva unei măsuri nejuste. Şi de-aceea cred că momentul 15 – dacă vă uitaţi pe zidurile Bisericii Reformate, sunt puse acuma nişte plăcuţe comemorative de marmură în care se aminteşte momentul de 15 decembrie- pentru că, totuşi, momentul, ziua de 15 era începutul. (Arpád Gazda)

Placa memorială de pe faţada Bisericii Reformate
din Timişoara

„László Tőkés a fost scânteia care a pornit revoluţia…”

László Tőkés a fost scânteia care a pornit revoluţia… Exasperarea românilor, …pretextul… Se ştia dinainte că trebuie să plece, cu zile înainte stăteau să-l păzească. László Tőkés a făcut apel la pastorul baptist Dugulescu în cadrul unei slujbe, le-a cerut enoriaşilor să meargă, să-l sprijine pe László Tőkés. Au fost foarte mulţi baptişti în apărarea lui László Tőkés. Au fost şi români, şi unguri foarte mulţi. De-aici şi acele lozinci: „Există Dumnezeu!”, nişte rugăciuni care n-au tentă ortodoxă, este specific neoprotestanţilor, dar care s-au spus din balconul Operei ulterior. Şi au dat o notă de ceva nou…Era o fraternitate între ortodocşi, catolici, neoprotestanţi…Timişoara este aşa un…toţi se înţeleg…foarte mulţi cunosc, timişorenii adevăraţi cunosc şi limba germană, şi limba maghiară, nu-l deranjează dacă cel de lângă el vorbeşte limba maghiară sau limba sârbă. Sunt familii mixte foarte multe. Este o atmosferă de toleranţă cum nu cred că există în restul ţării.
(Inginer Alexandru Cuţara, revoluţionar)

„Tőkés nu este un simbol al lui Decembrie, Tőkés este un trădător de ţară !”

Noaptea au rămas două schimburi de câte doi bărbaţi în vârstă (60 de ani), care au stat vizavi, la Farmacie. Eu am avut Filajul în continuare. Dimineaţa la ora şase am trecut eu şi am luat pulsul de-acolo. Nu era nimic deosebit. Deci oamenii au stat liniştiţi – cei doi cetăţeni care au stat de pază - , şi la Tőkés în casă a fost linişte, oamenii s-au culcat; au avut ceva oaspeţi, dar tot din zonă, care erau Balaton Zóltán şi încă un tânăr. Deci, linişte. M-am dus la birou. Trebuia să vină consulul, secretarul II al Ambasadei SUA, Denis Cury. Plecase încoace, către Timişoara, cu ataşata de presă de la Ambasada Marii Britanii. De asemenea, venea tare către Timişoara ataşatul militar al Japoniei. Pentru noi era ceva straniu: ce caută ataşatul militar al Japoniei în zonă? Plecase de la Belgrad, intrase în ţară. Nu mai aveam forţe, efectiv, la Filaj, să supraveghez totul şi, pentru a avea control, l-am trimis pe şeful Serviciului să-l conducă personal – mă interesa secretarul II al Ambasadei SUA, Denis Cury, care ştiam că e cadru CIA. Şi, pentru că, în urmă cu trei luni, cei de la Filaj l-au pierdut pentru o jumătate de oră, noi aveam Dacii şi un Oltcit la Filaj, el a venit cu un Ford – parcă-l văd şi-acuma – şi n-au putut să se ţină după el, s-a rupt de ei, a realizat o întâlnire şi după aia l-am găsit, după o jumătate de oră. Şi l-am trimis pe şeful Serviciului. Eu eram la birou şi… nu ştiu… materiale de „T”, care sunt, treaba de dimineaţa… deci tot ce-a fost la „T”, la „S”, la materiale „tehnic-operative”, şi m-a sunat şeful Serviciului filaj, care este şi un bun prieten de-al meu, şi m-a rugat şi zice: „Vino să ne coordonezi tu, că ăsta greşeşte şi nu vreau să ţipi la mine!” Şi am plecat în teren, în stradă. Am plecat chiar în momentul în care Denis Cury se apropia de casă. (…) Ordinul era să nu ajungă acolo. Trebuia să găseşti, să te descurci, să faci în aşa fel încât să nu ajungă… El era cadru al unui serviciu de spionaj cu care noi eram în luptă, al CIA, şi e clar! Un cadru CIA. Denis Cury. Clar! Tőkés este, după părerea mea, clar, este trădător de ţară! Tőkés transmitea informaţii în Ungaria şi lua bani pentru ele….Eu am făcut propuneri

pentru arestarea lui, în momentul în care am găsit chitanţe şi… Nimeni nu-ţi dă bani degeaba… Nimeni nu-ţi dă bani pe gratis…. Tőkés nu este un simbol al lui Decembrie… Nu este numai punctul meu de vedere, este şi al altora. Şi al lor, al celor care au fost acolo, pentru că, în momentul în care primarul Moţ i-a facilitat… eu ştiu ce ceruse el acolo… şi i-a promis că nu va fi evacuat, enoriaşii le-au spus oamenilor: „Vă rog să plecaţi de-aici, că nu-i treaba vost ! Asta treaba nost!" Şi el, la geam, în repetate rânduri, a cerut oamenilor să plece acasă. Deci nu este. A fost un context… a apărut acolo şi aici s-a coagulat nemulţumirea aceasta. Deci nu este un simbol…El a coagulat datorită contextului respectiv. Putea să fie la… eu ştiu… la oricine altcineva acasă, care ar fi putut… s-ar fi dat în spectacol, puţintel, şi se adunau oameni şi-atunci izbucnea acea nemulţumire care – v-am spus – este reală, exista, şi la toate nivelurile populaţiei, indiferent că era activist de partid sau ofiţer de Securitate sau ofiţer de armată. Toată lumea era în aceeaşi situaţie. ...Deci să revenim, am împiedicat întâlnirea dintre Tőkés şi Denis Cury, ...e un scenariu foarte obişnuit. Deci în momentul când se-ndrepta către casă, era la vreo 400 de metri de casă, am luat un subofiţer de Miliţie îmbrăcat în uniformă şi am spus: „Bună ziua, circulaţia este oprită în această zonă, întrucât a avut loc un eveniment judiciar şi nu e voie să pătrundă nimeni în zonă, cât durează – o oră, două, cât durează cercetarea la faţa locului". Denis Cury, care e un om cu experienţă, a scos paşaportul şi a încercat să treacă. Eu eram undeva la 10 metri şi m-am apropiat şi – bine, nu eram cu cravată, eram în blugi, cu o geacă – i-am spus: „Domnule, dar nu vezi, dacă a zis domnu plotonier că n-ai voie, păi, nu pricepi? Du-te, domnule, de-aici şi vezi-ţi de treaba dumnitale!" Şi a venit ataşatul de presă al Ambasadei Angliei – avea ochi frumoşi, dar avea nişte dinţi urâţi, s-a lipit de mine, deci către mine – probabil a sperat s-o bruschez, am rămas nemişcat şi exact asta am zis: „Dragă, ai nişte ochi frumoşi, dar înţelege că trebuie să te-ntorci". S-a întors, a încercat să intre pe altă stradă (acolo e zona veche a oraşului şi străzile sunt perpendiculare unele pe altele), a încercat să intre pe altă stradă – bineînţeles că aveam Filajul şi ştiam, i-am ieşit eu din nou în faţă şi am făcut un semn mai neortodox şi i-am zis: „Domnule, nu înţelegi? Colega, trebuie să înţelegi treaba asta! Nu se poate!" Şi s-a întors, a venit la Hotelul „Continenta"l, a dat un telefon de la telefonul public (bineînţeles interceptat), a comunicat la ambasadă că: „L-am văzut, totul e bine". Deşi el nu-l văzuse pe Tőkés, pentru că geamurile locuinţei lui sunt orientate spre o stradă lăturalnică, deci nu pe strada principală pe care venea el. După aceea au consumat o cafea, au servit ceva şi discutau despre mine. Făceau supoziţii: „Ce grad a avut?" (respectivul care a intervenit). Au plecat la Bucureşti.
(Maior Radu Tinu, adjunct al şefului Securităţii Timiş)

„Am aflat de la mama că la Biserica lui Tőkés s-ar fi adunat ceva lume”

„Prima dată am aflat de la mama mea, care se întorcea de la serviciu, că în Piaţa Maria, la biserica domnului Tőkés s-ar fi adunat ceva lume. Nu ştia să spună exact de ce, văzuse din tramvai. Am vrut să mă duc şi eu, să văd ce se întâmplă, dar deja tramvaiele erau blocate; nu se mai putea merge în partea respectivă. Şi-atunci m-am dus să-mi iau prietena din perioada respectivă, cu care, dealtfel, am fost arestat în revoluţie; urma să mergem în vizită la cineva..”
(Călin Vasi – arestat)

„Filajul era pentru Tőkés, nu era pentru mulţime”

Eu am fost în stradă pentru că eu aveam obiectiv pe Tőkés, care era acolo. Filajul era pentru Tőkés, nu era pentru mulţime. În momentul în care acea mulţime a trecut la altceva decât – eu ştiu – statul în stradă, eu mi-am lăsat doi oameni acolo şi cu trei, şi eu, şi încă doi, care întâmplător au trecut, i-am luat cu mine, să vedem cine sunt cei care... Pentru asta am rămas acolo, să văd ce se întâmplă… deci s-a filmat… eu am ordonat: „Şi colo, şi colo!” S-a filmat… Colonelul Bădescu de la „T”. El s-a dus şi a filmat… Aveam camere performante. Era una la Filaj şi una la „T”. Două… În 16 s-a filmat pe la ora prânzului, o jumătate de oră numai; pentru că i-am filmat pe toţi care erau acolo…
(Maior Radu Tinu, adjunct al şefului Securităţii Timiş)

„Când am fost în faţa casei lui Tőkés, am văzut o maşină diplomatică…”

Astea sunt adevăratele diversiuni. Aseară l-am văzut pe acest Pavel Coruţ, m-a revoltat felul în care a vorbit. Este un om extrem de periculos! Ăsta vorbeşte şi spune mari neadevăruri.. Eu, la Timişoara, în ziua de 16, eu n-am văzut un rus! Or fi fost ruşi în oraş, eu nu ştiu, dar eu nu am văzut pe stradă, nu am auzit vorbindu-se ruseşte. La un moment dat, în jurul orei 13.00, când am fost în faţa casei lui Tőkés, deci în 16 decembrie, la ora 13.00, am văzut o maşină diplomatică – nu mai ştiu, era sau a ambasadei japoneze, sau a ambasadei iugoslave, care încerca să-şi facă loc pe Strada Timotei Cipariu, prin masa de oameni care stăteau acolo. Dar alte persoane străine de ţară eu nu am văzut. Iar tot ce am trăit în noaptea de 16 spre 17 decembrie şi după aceea în ziua de 17, mă fac să spun că nu cred că au fost agenturi străine. Astea sunt nişte legende colportate de Securitate, de securişti – bineînţeles că ei se prevalează că, la momentul respectiv, aveau nişte informaţii pe care noi, oamenii de rând şi participanţii, nu le aveam – de fapt vă spun că nici nu mă interesau, pentru că eu am ieşit în stradă din proprie iniţiativă, pentru că doream ca acel regim să se termine. Regimul lui Ceauşescu şi comunismul şi toată această barbarie care ne-a condus 40 de ani. Şi de-aia am ieşit. C-or fi fost unguri, c-or fi fost ruşi care or fi aţâţat lumea, eu mă îndoiesc. Aşa ceva n-am văzut şi cred că sunt nişte minciuni, ca fosta Securitate şi securiştii notorii şi reprezentativi de-atunci să aibă un alibi acuma.

Să spună că, de fapt, n-a fost o mişcare de masă, o mişcare spontană, ci a fost o mişcare dirijată.
(Gheorghe Ciuhandu– revoluţionar, primarul Timişoarei)

„Am avut imaginea unei mişcări de masă de-abia în 16, pe la ora 13:00"

Mişcarea de masă nu s-a prevăzut, să ştiţi ! Am avut imaginea unei mişcări de masă de-abia în 16, pe la ora 13.00. Până atunci, nu se prevăzuse aşa ceva, sincer vă spun, din toate informaţiile pe care le aveam, nu rezulta acest lucru. Mişcarea de stradă nu s-a prevăzut, pentru că toţi ne aşteptam la ceva mult mai elegant, dacă-mi îngăduiţi, mai lin, pentru că mişcarea de stradă, ieşitul în stradă, la modul violen , după părerea mea, este fără rost.
(Maior Radu Tinu, adjunct al şefului Securităţii Timiş)

„László Tőkés a fost esenţial în Timişoara..."

Noi am fost nişte, un fel de eroi efemeri şi nouă ne-a fost uşor să ne revoltăm, că am fost mulţi la un loc; dar oameni ca doamna Doina Cornea sau doamna Blandiana sau domnul Mircea Dinescu, sau domnul László Tőkés, care a fost esenţial în Timişoara, pe ei îi contestăm, îi trecem cu vederea, îi facem una cu pământul…Suntem ca nişte pigmei că ne purtăm aşa, în loc să…Părerea lor ar trebui respectată, mult mai respectată. Ei nu trebuie puşi sub semnul întrebării, sub niciun fel! Pentru că ei sunt esenţiali pentru noi, ei sunt solii noştri de bun augur! Dacă nu-i aveam pe ei…vă spun, noi am fost mulţi atunci, în Decembrie, şi ne-a fost altfel, şi ne-a fost mult mai uşor. ... în Timişoara a fost Biserica Reformată şi a avut norocul că au fost credincioşii, care au crezut şi în Dumnezeu, şi în László Tőkés, şi asta i-a ajutat să se revolte. Deci poate că, dacă nu ar fi fost o biserică sau altceva, o idee care să atragă şi altceva decât curajul aşa, simplu, de a te revolta…Au fost cazuri izolate de oameni care s-au revoltat, şi degeaba. Nimeni nu a tresărit, nimeni nu a reacţionat…
(Eugenia László, arestată în decembrie 1989)

„Veghea de la Biserica Reformată s-a transformat în şuvoaie de oameni"

Practic, în 16 decembrie, se poate spune că a început revoluţia. Veghea de la Biserica Reformată s-a transformat în şuvoaie de oameni, peste 10000 de manifestanţi care colindă oraşul, până târziu, în noapte. După consumarea celor două momente de conflict deschis, din Piaţa Maria şi de la Comitetul Judeţean de Partid, coloanele se recompun. Răspunsul autorităţilor este o nouă provocare. La ora 01.00 noaptea, Securitatea primeşte misiunea de a-l evacua cu forţa pe pastorul László Tőkés. Mulţimea de credincioşi se opune. ,,Niciodată n-o să te părăsim!" Ordinul s-a primit de la Bucureşti. Evacuarea începe prin spargerea uşii bisericii cu topoare şi leviere. Episcopul şi soţia sunt bătuţi, credincioşii – arestaţi. Măsura nu linişteşte spiritele. Dimpotrivă! Puterea nu sesizează sensul schimbat al

demonstraţiei. Oraşul este complet izolat, legăturile telefonice cu ţara – întrerupte. După atâta violenţă, Timişoara aşteaptă o nouă zi.
(Lucia Hossu Longin)

Scutieri in Piaţa „Maria”

„Incidentele au plecat de la o demonstraţie care s-a desfăşurat în faţa locuinţei pastorului László Tőkés”

Ni s-a spus că sunt huligani, atunci s-a vorbit chiar, în seara respectivă, de existenţa unor elemente străine, care ar fi putut provoca aceste incidente. Mai ales că incidentele – din câte ştiam noi, în ziua de 17, din câte ni s-a spus – au plecat de la o demonstraţie care s-a desfăşurat în faţa locuinţei pastorului László Tőkés.
(Gheorghe Mocuţa, magistrat, fost secretar de stat în Ministerul Justiţiei)

„Ne-a fost mult mai uşor să sărim în ajutorul unui om ...”

Poate că n-aş fi avut curajul să ies în stradă, dacă nu era…tot ce se-ntâmpla pe vremea aceea, dacă nu era legat de o persoană la care am ţinut mult… Şi noi, din Biserica Reformată, din comunitatea reformată, într-adevăr, ne-a fost mult mai uşor să sărim în apărarea unui om care simţeam că este curat şi care este în pericol. Şi probabil că, dacă era numai pentru ideal, atunci eu, personal, s-ar putea să nu fi ieşit în stradă. Să nu fi avut curajul. Aşa era treaba mult mai uşoară.
(Árpád Gazda)

(Arhiva MemorialuluiRevoluţiei Timişoara, **Fond documentar,** *Filmoteca,* a consemnat **Doina Magheţi**)

Filajul de la 6 dimineaţa

Despre zelul maşinii represive de pe străzile Revoluţiei s-a scris mult. Şefi şi subordonaţi şi-au îndeplinit sarcinile de serviciu cu brio… , notând, în nelipsitele carneţele la purtător „preţioase" informaţii despre suspecţi la tot pasul, potenţiale pericole de stradă, cu „ilegalişti" din SUA, URSS, Ungaria… Justiţia postcomunistă se clatină din toate încheieturile, precum un tren pornit să deraieze…

Iată o exemplificare interesantă, extrasă dintr-o *Notă a Filajului*, datată 20.12.1989, ora 6 dimineaţa, care se referă la categoriile de cetăţeni ieşiţi în stradă: 757 persoane reţinute, 643 bărbaţi, 114 femei, 647 români, 79 maghiari, 18 germani, 3 sârbi, 2 slovaci, 1 evreu, 7 de alte naţionalităţi; 394 cu vârste între 18 şi 25 de ani, 222 - 25-35 ani, 98 - 35-45 ani, 43 - peste 45 ani, persoane cu rude în străinătate: 4 din SUA, 4 din Ungaria, 3 din URSS, 2 din Germania, 3 din alte state.
(Arhiva…, **Fond documentar,** *Dosar Filaj*)

Masacrul din Calea Giroculuі (III)

„Poate au murit cei mai buni dintre noi...“

Mihaela Ferkel - Şuteu: - În data de 17 decembrie ne-am aflat cu soţul meu în Calea Giroculuі, la ora 18.00-18.30. În locul acesta erau cele şase tancuri postate şi în partea aceasta, unde mă aflu eu, am venit cu soţul şi, în acel moment, a apărut TAB-ul, care era postat acolo. Pe TAB erau nu soldaţi, fiindcă soldaţii nu sunt în vârstă şi cu mustaţă şi…erau postaţi pe TAB. De pe acest TAB s-a tras. Primul dintre cei care…
Lucia Hossu Longin: - *Câte persoane erau pe TAB?*
Mihaela Ferkel – Şuteu: - Cinci…
Lucia Hossu Longin: - *...îmbrăcate-n uniformă militară…*
M.F.Ş.: - Îmbrăcate-n uniformă militară…
Lucia Hossu Longin: - *Cu grade?*
M.F.Ş.: - Probabil că aveau şi grade, fiindcă…eu nu le-am remarcat, eram înspăimântată de cele ce s-au întâmplat şi, în acel moment, de pe TAB au început să tragă. Primul dintre cei care a fost împuşcat a fost Dumitru Jugănaru, după care a urmat soţul meu. În acea învălmăşală, am reuşit să-l luăm pe soţul din locul acesta, unde a fost căzut, şi l-am dus în blocul acesta, unde i s-a dat primul ajutor. După care noi am solicitat o Salvare de la Spitalul Judeţean, dar nu am reuşit să obţinem, fiindcă se trăgea şi în oraş şi Salvările toate erau ocupate…
Lucia Hossu Longin: - *Doamna, doamna Ferkel, spuneţi-ne încă o dată tabloul acestei străzi! Deci unde era populaţie, unde era armată?*
M.F.Ş.: - Populaţia era în partea aceea şi în partea aceasta. Deci după viaduct era foarte multă lume care…şi tineret…cântau: *Deşteaptă-te, române!, Fraţilor, nu trageţi în noi!* După aceea, lumea, văzând că se apropie TAB-ul şi se trăgea de pe TAB, au venit în partea aceasta, unde mă aflu şi eu, şi au urmat cele ce au urmat. A urmat să fie împuşcaţi…
Lucia Hossu Longin: - *Spuneţi-mi, armată, în afară de TAB, mai era altă armată aici?*
M.F.Ş.: - Nu, numai cei care se aflau pe TAB. Fiindcă, în momentul în care tancurile au fost…deci soldaţii de pe tancuri au trebuit să coboare, fiindcă lumea era agitată şi au cerut să coboare, ceilalţi toţi au plecat. Aici au rămas doar TAB-ul şi cu cei care se aflau pe TAB. Nimeni nu mai era… decât populaţia îngrămădită aici… şi faptul că se striga: *Nu trageţi în noi, fraţilor! Suntem fraţii voştri! Suntem părinţii, copiii voştri, unii dintre voi!*
Lucia Hossu Longin: - *Vreau să vă întreb încă o dată, puteau să fie, poate, în momentul acela în care n-aţi observat, puteau să fie trase focurile de armă şi din altă parte decât de pe TAB?*
M.F.Ş.: - De pe TAB s-a tras. Din altă parte, nu! Deci înainte, pe Calea Giroculuі, unde a fost postată armata, acolo s-a tras. Dar venind încoace – lumea era adunată aici, şi de aici, în momentul în care a apărut TAB-ul, a venit lumea aici. Deci de pe acel TAB s-a tras!

Lucia Hossu Longin: - *Dv. şi cu soţul dv. şi cu Jugănaru, în momentul când s-a tras, ce făceaţi? Mergeau, manifestau, strigau?*
M.F.Ş.: - Toată lumea stătea aici şi striga: *Fraţilor, nu trageţi în noi! Jos Ceauşescu! Jos regimul!* Deci acest lucru s-a strigat, nicidecum populaţia să fie agresivă. Nu! Nu, nu, nu! Vă spun sincer ceea ce s-a întâmplat cu soţul meu: mort, ars şi împrăştiată cenuşa este dureros. Este dureros. Aş putea să iert orice, numai lucrul acesta nu pot să-l iert, fiindcă pur şi simplu şi-au bătut joc de ei. După ce i-au omorât, i-au ars şi le-au împrăştiat cenuşa în neant. Degeaba s-au făcut în cinstea lor – da, e adevărat, e o onoare pentru cei care au construit aceste morminte, dar este un mormânt fictiv. Este un mormânt fictiv. Oare poţi să mergi la un mormânt fictiv?

Lucia Hossu Longin:
Alexandru Ferkel a murit ca urmare acelei rafale ucigaşe. Trupul lui a fost dus la Spitalul Judeţean. Au rămas în seama mamei trei băieţi, între 4 şi 10 ani, şi amintirea unui tată care-şi dedicase viaţa băieţilor lui. Din acea noapte, pentru Mihaela Ferkel, ca şi pentru atâţia îndoliaţi, a început căutarea celor ucişi. Au încercat zadarnic să recupereze cadavrele la Spitalul Judeţean. A doua zi dimineaţa, spitalul a fost înconjurat de forţe de Miliţie şi de Securitate. Nu s-a mai putut intra. Mihaela Ferkel nu s-a mai căsătorit. Toţi cei rămaşi singuri, fără pereche, după masacrul din Timişoara, cu copii sau fără copii, nu şi-au mai refăcut vieţile. O descoperire de un tulburător înţeles: „Poate au murit cei mai buni dintre noi", spune Mihaela, „şi de aceea e mai greu să mergi mai departe fără ei". Abia după doi ani, familia Ferkel a aflat că tatăl lor, mort, se regăsea printre cele 40 de cadavre arse şi cenuşa lor risipită într-o gură de canal de la Glina. Băieţii, deveniţi bărbaţii Ferkel, trec zilnic cu pasul pe o stradă, pe un caldarâm unde s-a sfârşit tatăl lor. Strâng din dinţi şi aşteaptă ca justiţia să facă dreptate...

(Arhiva..., **Fond documentar,** *Filmoteca,* a consemnat Doina Magheţi)

„Nimeni nu urcă, nimeni nu coboară! Cine mişcă în scara asta-i mort!"

Lucia Hossu Longin:
Calea Giroculuі a fost teatrul unei adevărate gherile umane, în care şapte corpuri de armată, trupe M.I. şi de Securitate s-au dezlănţuit în lupta cu manifestanţii. Unde, în ce cod militar al onoarei era prevăzută o asemenea reprimare?... 5 tancuri de luptă au fost scoase la ora 16.15 de la U.M. 01185 – Timişoara, din ordinul ministrului Apărării Naţionale, al lui Ion Coman, al gen. Ştefan Guşă şi al comandantului Diviziei 18 Mecanizată, lt.-col. Constantin Zeca. Unitatea de foc a unui tanc conţinea: 43 proiectile 100 mm, perforante şi explozive, 3560 cartuşe 7,62 mm, mitralieră, 2 pistoale-mitralieră a 180 cartuşe 7,62 mm, 12 grenade defensive F1, 6 rechete de semnalizare, 1 pistol semnalizare; unitatea de foc a unui TAB: 600 cartuşe calibru 14,5 mm, 2500 cartuşe calibru 7,62 mm, 5 lovituri AG-7, 21 grenade defensive F1, 20 cartuşe pentru pistol semnalizare. 2 TAB-uri au fost plasate în Calea Giroculuі, în faţa Străzii Albac.

Mariana Mişcov, rănită în noaptea de 17 decembrie 1989 (împreună cu fiica ei de 15 ani, Miriana):

„Manifestanţii se aflau în faţa blocului 27, de pe Calea Girocului, unde şi noi, locatarii, ne aflam alături de ei. La un moment dat, au apărut ofiţeri, care au venit în faţa scării B şi au început să tragă în manifestanţi; toţi s-au retras în scările noastre..." (înregistrarea mărturiei – pe patul de spital)

Mariana Mişcov (după 10 ani): - Pe la 22.00, fiică-mea, care, la timpul respectiv, avea 15 ani, zice: *Mama, hai să mergem şi noi jos! Uite, toţi din stradă sunt copii de vârsta mea. Marea majoritate erau tineri, copii. Suntem nişte laşi că noi stăm aici în casă, şi ei stau în stradă.* Şi sigur că eu i-am dat crezare şi zic: *Hai să mergem!* Soţul meu n-a ştiut, n-a auzit conversaţia noastră şi noi am coborât. Soţul fiind convins că noi am coborât în apartament, să selectăm muzică în continuare. Dar noi am ieşit în stradă. Deci de la ora 22.00 şi până la ora 00.45 de minute, 00.30 de minute, acuma nu pot să dau nici chiar atunci n-am mai putut să dau ora exactă...de-atunci n-am mai urcat, deci tot timpul am stat în stradă. A început ploaia, toţi demonstranţii de pe şosea s-au retras pe scări, s-au aşezat pe pervaz la...la parter nu există balcon, doar un pervaz...deci s-au aşezat pe acel pervaz, unii stăteau chiar în picioare. Erau în jur de 150, poate chiar 200, n-aş putea să zic chiar cu exactitate câţi erau acolo. Deci chiar la scara noastră erau adunaţi. Şi din acel moment, deci la 00.00 aproximez, 00.45 a apărut un camion în spatele cordonului de soldaţi, dar care a venit cu spatele, deci nu cu faţa. S-au deschis obloanele şi au sărit din camion vreo 15 persoane. Cordonul de soldaţi s-a despărţit în două părţi şi au făcut loc la cele 15 persoane care...spun 10-15, nu pot să...

Lucia Hossu Longin: - *Cum arătau?*

M.M.: - Deci cum să vă spun eu...asta am mai putut să văd, că nimeni nu a încercat să fugă de-acolo sau să schiţeze vreun gest că ar vrea să părăsească locul de unde era...Mă refer la demonstranţi. Şi noi am stat liniştiţi între demonstranţi şi ne uitam ce se întâmpla. Aveau ceva vestoane militare, deci vestoane militare erau sigur, în schimb nu aveau nici măcar epoleţi, deci nici un semn deci, doar nişte sacouri din acelea militare. Atâta tot. Asta cu certitudine. Nu erau soldaţi în termen, asta pot să vă spun sigur iarăşi. Asta deci nu pot să pun la îndoială nici măcar o clipă. Şi au luat poziţie de îngenunchiat, deci arma era pe unul din genunchi şi în masa aceea de demonstranţi s-a deschis focul, pur şi simplu. Când s-a văzut că într-adevăr e foc de armă, toată lumea a-nceput să se împrăştie care-unde. Şi unde era cel mai aproape, toată lumea să năvălească în scara noastră, să se refugieze, s-a refugiat în scară. Scara cealaltă era încuiată şi ceilalţi prin spatele blocului au fugit. Deci s-a împrăştiat lumea unde a putut. La noi sigur a fost, de la parter începând şi până sus, vreau să înţelegeţi că la fiecare apartament erau demonstranţi. Fiecare a intrat. Au forţat uşile, au intrat înăuntru ca să se salveze. Că şi-au dat seama că sunt în pericol, trăgându-se foc de la o distanţă aşa de mică.

L.H.L.: - *Fără somaţie?*

M.M.: - Nimic, absolut nimic.

L.H.L.: - *Maşina din care au coborât era militară?*
M.M.: - Deci era un camion, asta deci era. Că era militar, asta n-aş putea să spun că am văzut număr, că era inscripţionat „A”-ul acela de armată, sau ce era. Deci nu am văzut. Ceea ce nu am văzut nu aş vrea să afirm. Şi eu cu fiică mea, în masa aceea de oameni care a intrat aşa...buluc în scară...am intrat la parter, în casa scării şi nu ne-am grăbit să fugim sus. M-am considerat protejată, sunt acasă – am considerat casa scării casa mea. Şi am mai stat puţin, să vedem ce se-ntâmplă. Dar puţinul ăla a fost chestia de secunde, sau un minut, sau două minute...nu ştiu ce să...cum să relatez timpul respectiv, când am văzut că ei cum se apropiau de scară, ricoşeurile intrau, pătrundeau. Deci geamurile deja s-au spart la uşa de la casa scării şi-atunci mi-am dat seama că suntem în pericol. Zice Mihaela: *Hai să ne grăbim, să urcăm sus!* Şi, n-aş putea să zic – poate trei săptămâni sau o lună de zile, cât a fost...deja şi ea se simţea un pic mai mare...eu am fost poate o mămică puţin mai exagerată şi totdeauna o luam de mână şi o împingeam în faţa mea, ca să intre înainte; şi tot mereu mi-a făcut observaţie: *Mama, te rog frumos, sunt şi eu mare de-acuma, te rog să mergi tu în faţă şi vin eu după tine.* În momentul respectiv, pur şi simplu m-a împins în faţa ei. Şi aşa s-a-ntâmplat că eu eram în faţa ei şi ea a rămas în urma mea. Deci eu am urcat pe palierul dintre etajul I şi parter, deci nu ajunsesem la etajul I, ea a apucat să urce trei scări de la parter. Şi în clipa aia a fost împuşcată. În şold**... (mamei i se opresc cuvintele înecate-n lacrimi; preţ de câteva secunde tace şi se reculege, îşi adună iar gândurile)** Şi, sigur, a strigat: *Mama, m-a împuşcat!* Eu am...deci cum eram pe palier, chiar eram cu pasul de a mă îndrepta spre etajul I... atât cât am făcut rotirea, deci m-am întors cu faţa spre uşa din stradă şi spre fiica mea, care era căzută pe scări, acolo şi... în acel moment am simţit o izbitură puternică în picior şi am simţit din tot corpul – creierul, tot – zguduitura aceea şi m-am uitat în jos – am zis că a aruncat cu un corp solid şi m-a lovit de m-a zguduit în halul respectiv... şi mi-am aruncat privirea în jos, să văd ce a căzut. Şi prin ridicarea privirii în sus, l-am văzut pe un cetăţean, un bărbat, deci nu i-am putut vedea faţa – vă daţi seama, la stresul respectiv nu s-a putut ţine cont de aşa ceva, să-ţi iei imaginea...cine este sau cum e... Doar atât, văzând că nu am căzut jos, a îndreptat din nou arma, să tragă din nou! Şi în clipa aceea eu m-am aruncat jos. Vă spun, atât cât m-am lipit, deja a venit alt glonţ spre mine. Deci a doua oară a tras în mine. Şi am strigat fetei mele să nu se mişte, să nu se ridice, că m-am gândit ca nu cumva s-o nimerească pe ea din nou. Şi eu încercam să mă întorc înspre ea s-o iau de mână şi s-o urc sus**... (mama fetei plânge înfundat cu cuvintele sugrumate de durere).**
L.H.L.: - *Unde se afla cel care trăgea?*
M.M.: - Chiar în dreptul scărilor de la bloc. Deci la uşa de la intrarea în bloc.
L.H.L.: - *Militar?*
M.M.: - Militar, da. Şi, la un moment dat, iarăşi m-am ridicat, să mai fac câţiva paşi, să fiu mai aproape de ea şi tot strigând la ea să nu se mişte de-acolo. Când a văzut că m-am ridicat din nou, atunci cred că m-a înjurat. Deci n-am putut să înţeleg cuvintele pe care mi le-a adresat, asta n-am înţeles, dar a urlat...aşa...un răcnet a avut înspre mine şi atunci a tras din nou şi eu din nou m-am aruncat jos. După ce am venit din spital, ştiu sigur că m-am dus şi m-am lipit de perete, să văd unde m-ar fi nimerit. Exact la piept, dar ce să vă spun aşa...cât este un pumn, aşa o scobitură a făcut în

perete următorul glonţ care a venit...deci al treilea glonţ care a fost tras în mine. Spre mine, că nu m-a nimerit...Şi-atunci mi-am dat seama că treaba este foarte gravă şi că de fapt are intenţia să mă omoare efectiv şi nu m-am mai mişcat. Când a văzut că nu mă mişc, presupun că a crezut că m-a nimerit şi că am murit acolo, sunt jos sau sunt rănită cum sunt şi a plecat. A dispărut. Am profitat de acel moment şi am strigat cât m-au ţinut puterile şi-atunci s-au deschis uşile de la parter. Demonstranţii care erau intraţi acolo, refugiaţi, au ieşit afară şi au venit, au luat-o pe fiica-mea. În momentul respectiv a coborât şi soţul de la etajul IV şi au luat-o pe fiica-mea, au dus-o sus. Jos mai erau doi răniţi, doi bărbaţi şi o femeie, care erau căzuţi în casa scării, care au fost recuperaţi. Deci eu nu i-am văzut, vă spun din ceea ce a urmat pe parcurs. Demonstranţii au tras tot ce au putut să tragă în apartamentele de la parter. Şi eu am urcat cu soţul...atunci când am început să urc scările, abia atunci mi-am dat seama, că eu făcusem baie: aveam şi pijamaua şi un pantalon tricotat cu care am stat în casă...atunci deja am simţit că eram plină de sânge şi sângele s-a răcit şi mi-am dat seama de fapt că sunt rănită. Glonţul mi-a străpuns piciorul, dar am avut noroc că nu mi-a atins osul şi aşa s-a întâmplat că nu am căzut jos. În schimb mi-a trecut dintr-o parte în cealaltă şi unghiul a fost înspre exterior şi nu spre interior, că este chiar central, chiar pe os. Şi am urcat în apartament şi soţul meu imediat a dat telefon după Salvare şi centralista i-a spus că-i pare rău – şi eu şi soţul meu lucrăm în ROMTELECOM şi îl cunoştea pe soţul meu – şi i-a zis: *Dle Mişcov, îmi pare foarte rău, eu nu pot să vă trimit Salvarea, că Salvarea este încercuită, sunt TAB-uri, sunt soldaţi, nu permit să iasă nici o Salvare afară.* Şi din acel moment, n-am avut altă soluţie, adică soţul, că eu şi fiica mea...fiica-mea era întinsă chiar acolo, pe pat şi eu eram pe fotoliu, că n-am vrut să plec de lângă ea şi...eu mi-am legat, mi-am oprit să nu am hemoragia foarte mare, mai dădeam din când în când drumul şi din nou mă legam şi sigur că la ea pierderea de sânge era şi mai mare, fiindcă nu am avut nici o posibilitate de a opri hemoragia. Şi-atunci soţul meu, văzând care e situaţia şi cât de grav este, a sunat la centrală la noi şi atunci colegii din centrală au sunat şi au apelat la director...de fapt, domnul Vesa a auzit de noi, că noi suntem rănite amândouă şi dânsul a intervenit de ne-a trimis o Salvare, să ne ia de-aici. Când a coborât soţul jos să aştepte Salvarea, în momentul respectiv, cei care plecaseră de fapt, individul care a tras la noi în scară s-a întors, a intrat în scară şi – în casa scării, se înţelege, deci unde este spirala, dacă te uiţi în scară în sus, acolo a fost postat şi a tras un foc de armă în sus, până la etajul IV. Şi a strigat: *Nimeni nu urcă, nimeni nu coboară! Cine mişcă în scara asta-i mort!*

... Şi totuşi soţul meu, în momentul respectiv, a coborât să aştepte Salvarea. Şi l-au văzut că a ieşit. Şi un individ din grupul care era acolo s-a întors, a strigat la el şi soţul meu a strigat: *Domnilor, nu trageţi, că am şi soţia şi fiica rănită şi aştept să vină Salvarea!* Dar becul din casa scării era spart. De la focurile de armă trase de ei s-a spart becul şi norocul soţului meu a fost că n-a fost lumină, a fost întuneric...Şi sunt stâlpii aceia de susţinere şi s-a retras după un stâlp. Şi respectivul din stradă a strigat: *Arată-te, dacă ai curajul!* Şi soţul meu a rămas acolo, sigur că nu a ieşit şi, văzând că nu iese, au mai stat câteva momente şi şi-au reluat drumul spre strada Cluj. Între timp venise Salvarea, dar au întors Salvarea înapoi şi au spus că dacă cumva vin, deschid

focul asupra Salvării. Şi aşa, nu a venit Salvarea să ne ia. A-ntors şi a plecat fără noi. Şi soţul meu fiind atunci la parter, au ieşit câţiva demonstranţi afară şi au spus că e doamna respectivă rănită, trasă înăuntru şi încă doi bărbaţi. Unul dintre ei – asta tot din relatările soţului meu – era tras... abdomenul era spart efectiv, intestinele erau vizibile, aşa era de rănit. Celălalt era rănit în piept şi doamna respectivă tot în piept era rănită...

(Tânărul împuşcat în abdomen, în 17 decembrie, s-a sinucis la scurt timp după aceea.)

După trei ore de la eveniment, deci după ce ne-a rănit, abia atunci soţul a mai dat telefoane şi a spus să nu vină o singură Salvare, să vină patru-cinci Salvări, că mai sunt răniţi şi trebuie duşi la spital.

L.H.L.: - *Acum, la 10 ani de la evenimente, dumneavoastră cum concepeţi ideea de justiţie? Ar trebui judecaţi aceşti oameni care au dat ordine criminale? Care este punctul dumneavoastră de vedere?*

M.M.: - Deci, punctul meu de vedere este, până nu se va merge pe dreptate, deci ca să se ştie adevărul şi să fie pedepsit orice cetăţean care se face vinovat de orice, deci să nu existe toleranţa. Atunci când omul este vinovat, nu există ca această ţară să prospere sau să creeze ceva nou pentru tineretul care este acum actual. Deci dreptatea trebuie făcută.

L.H.L.: - *V-aţi întrebat vreodată cine putea fi acel...?*

M.M.: - Sinceră să fiu, mi-am pus de foarte multe ori întrebarea, dar niciodată nu am sperat că voi găsi răspunsul. Deci răspunsul se află la cineva, sigur că cineva trebuie să ştie...nu pot să cred că au fost aceste grupuri atât de bine organizate, deci transportate cu anumite camioane, s-a folosit nişte muniţie...Deci nu pot să cred că nimeni nu ştie cine a tras, unde a tras, sau în ce zonă a tras...

L.H.L.: - *Unde se afla acel camion în momentul ăla...*

M.M.: - Sigur că da, sigur că da...Cel care a făcut atâta exces de zel, că a putut să fie atât de înverşunat, să tragă din faţa blocului, din faţa uşii blocului, în casa scării, să nu ştie cine e acea persoană...Eu, totuşi, trăiesc cu impresia că acel cetăţean sau individ – cum să-l numesc – a fost un coordonator. Nu cred că un soldat în termen putea fi...că a fost şi el, la rândul lui, tot atât de speriat ca şi noi. Fiindcă soldaţii în termen erau nişte copii.

L.H.L.: - *În cazul dv., într-adevăr, se poate pune calificativul că s-a tras din exces de zel, deci acolo nu era doar simpla executare a unui ordin, nu se afla într-un cordon de ostaşi care trăgeau la ordin, ci, pur şi simplu, şi-a urmărit victimele!*

M.M.: - Asta aşa s-a întâmplat, să ştiţi. Cel puţin în blocul nostru. Blocul a fost încercuit de militari. Soţul meu, la un moment dat, în disperarea în care a fost văzându-ne pe noi amândouă rănite, a vrut să recurgă să lege mai multe cearceafuri şi să ne dea drumul pe geam, de la etajul II, ca să ne poată duce la spital. Şi au venit băieţi dintre demonstranţi, care erau retraşi aici, în bloc, şi au spus: *Dom'le, nu faceţi greşeala asta, că suntem încercuiţi!* Şi, într-adevăr, am tras toate rulourile, am stins toate luminile, fiindcă, v-am zis, cum au intrat demonstranţii la etaj, la vecini, la etajul IV, unul a atins cu umărul întrerupătorul şi s-a aprins lumina. Cum s-a aprins lumina, au deschis focul în bucătărie. Deci în casa omului. Deci vă daţi seama de ce zic eu că aici a fost exces de zel! Deci nu era executarea unui ordin, fiindcă din acest

bloc nimeni nu putea să facă un rău, eventual să se apere prin ce modalitate...doar că s-a ascuns, nu?

(Arhiva..., **Fond documentar,** *Filmoteca,* a consemnat Doina Magheţi)

Vasile Costel Marcu a fost rănit, în Decembrie 1989, pe şoseaua care leagă Timişoara de comuna Giroc. A rămas nenorocit pe viaţă. Iată mărturia sa:

„În Calea Girocului era praf, haos... o baltă de sânge, a fost unul împuşcat acolo... Erau şi tancuri blindate cu şenile...”

„Întâmplarea a fost că eu chiar lucram acolo, la Biserica Reformată, lucram pe Strada Treboniu Laurean, la apă şi canal. Pe acolo mi-era drumul. Mergeam cu tramvaiul până la autobuz şi, de acolo, mergeam în comuna Giroc. ...Mi-era frică că se trăgea. Deja o început să se tragă... o murit o femeie gravidă în faţa mea, la 30 de metri... când am văzut muierea moartă acolo...

În Calea Girocului era praf, haos! Era plin de tuburi de la mitralieră, baricada era dată jos. Şi o trecut TAB-ul peste maşină acolo, era şi o baltă de sânge, a fost unul împuşcat acolo... Erau şi tancuri blindate cu şenile... trecea un convoi de tancuri, din partea asta ... or oprit tancurile. Noi strigam: *Armata e cu noi! Armata e cu noi!*. De la calea ferată până la unitatea militară îs vreo 500 de metri, 300... Şi odată a ieşit un TAB în faţa noastră, pe şosea. Şi o pus reflectoarele pe noi. O pus reflectoarele pe noi. ... Nici nu mai ştiu ce am strigat, *Jos comunismul!, Libertate!...* şi ăştia au pus reflectoarele pe noi, dar noi de unde să ne dăm seama că ei au treabă cu noi? Şi strigam. Ei, între timp, când or pus ei reflectoarele, ăştialalţi s-or desfăşurat. Pe lângă gard s-or desfăşurat. Şi ne-o luat la tătar. S-au desfăşurat ... noi de unde să ne dăm seama că noi eram loviţi de farurile alea, de reflectoarele alea? Ei, când or început să tragă, or stins odată refectoarele, ne-o orbit de tot, ei deja ne aveau pe tătar... şi odată: dum, dum, dum! Dar la foc automat, nu foc cu foc. Nimic, automat or tras! În momentul ăla ... M-am culcat la pământ ... Ei, eu n-am mai putut să mă ridic, am căzut secerat, ăştialalţi or apucat să fugă... Eu eram jos. Nu m-am mai uitat, că am zis că mă omoară de tot. Dar am încercat să mă târăsc şi eu. De unde, că eram paralizat! Eu am încercat să mă târăsc, să fug. Or tras o rafală mai odată, cred c-or tras după ăştialalţi, după colegii mei. Ăştia or apucat să se arunce prin şanţ, că pe Calea Girocului era un şanţ cu reziduuri din astea de la vite. S-or aruncat în căcălăul ăla ! Or înotat prin căcălăul ăla! Aşa au scăpat. C-altfel îi trosneau. Ei, bun, am rămas acolo, jos, aşa, şi am văzut că nu mai pot să mă mişc, mi-am zis că or îs mort, că era beznă, or îs mort, dar nu-s mort. Şi-odată, mai trage o rafală că s-o spart asfaltul. Uite aici, aşa, am mai luat unul aici, aşa, şi ălalaltul l-am luat aici în umăr, o tras, o ajuns glonţul până pe la coloană! ... Dacă ieşea, mă spulbera de tot! S-o oprit în coloană. Aşa... Mi-am zis: bine că-s în viaţă. Dar a mai început o rafală şi am mai luat unul. S-o spart asfaltul. De prima dată n-o fost ricoşeu, că eu cum m-am aruncat, ei or tras la picioare, asta-s ferm convins că la picioare or tras, şi cum m-am aruncat am luat-o aici. Şi o trecut prin tot corpul. Şi mi l-o băgat aici. Ăla o fost primul. Care m-a şi

paralizat... Şi al doilea l-am luat acolo jos, în asfalt, s-o spart asfaltul lângă mine, uite aşa, şi din asfalt o ricoşat în mine. Din plămân. Deci unul am avut aici, în coloană, şi unul în plămân. Ăsta mi l-o scos în Austria."

„Am rămas lat acolo... Curgea sânge din mine ca din porc..."

„Am rămas lat acolo, s-o mai tras încă nişte rafale, s-o mai tras şi nişte trasoare, or tras trasoare ca să-i vadă, să-i ghicească; ei, de unde, c-or tăiat-o prin canalul ăla, prin căcălău şi or reuşit... S-o dus autobuzul în Giroc, când o venit înapoi, mi-am spus că ori mă vede autobuzul, ori trece peste mine. Dacă trece peste mine, pe loc am terminat-o! Sau mă vede şi mă ia... Dar n-o fost aşa. O venit domnul ofiţer la mine... avea mustaţă mare, aşa mare, groasă, stufoasă, locotenent-major de vreo 40 de ani. L-am văzut, că el m-o băgat în autobuz. *Stai(...), crucea mă-tii! Urcă, în crucea mă-tii, sus!* Şi eu zic: *Păi, cum să urc,măi, omule, că tu m-ai terminat!* O văzut şi el … El o fi crezut că, poate, îs la picioare rănit. Nu erau în autobuz aşa mulţi. Nu m-or ajutat. O oprit autobuzul el, cu mitraliera, l-o băgat pe şofer sub pedală, culcat şi culcaţi toţi din autobuz, autobuzul aşa o mers. Şi stătea cu mitraliera. Asta care mi-o povestit era în autobuz. Şi m–or tras aşa, ca pe... în autobuz, pe stâlp, pe uşa din faţă. El! Numai el! El m-o tras. Şi atunci am căzut. Nu şi-o dat seama că cad. Ei, şi m-o dus până la a doua unitate. Deci m-o urcat pe mine în autobuz, m-o dus la unitatea aia ...Unitatea aia, avea Salvare... m-o oprit în mijocul şoselei... eu eram lat, jos. Curgea sânge din mine ca din porc. Astea mi-erau aici, afară, aşa. Şi odată strigă, a oprit în faţa porţii: *Să vină doi soldaţi aici, că am un cadavru!* Până când or venit soldaţii, m-o tras din autobuz. Or venit soldaţii, m-or băgat... de fapt, am pierdut mult sânge. Coastele din partea asta erau aşa, afară, dar nu se vedeau, că aveam pe mine un cojoc... un... Alain Delon din ăla... şi nu s-o văzut că eu am coastele explodate. Or venit doi băieţi, e adevărat, m-or băgat în pătură şi de-acolo mi s-o tăiat... Ei m-or dus, că eu am vorbit şi cu şoferul Salvării, cu Salvarea unităţii. Cu ăla am vorbit. M-o dus la... m-o băgat, totuşi, în unitate şi, când or văzut, când m-or desfăcut şi au văzut, atunci şi-au dat seama că trebuie să fiu salvat. Atunci o fost urgenţă. Şi imediat m-au luat şi m-au băgat în urgenţă... La Judeţean.

Ei, în Judeţean atât am apucat să zic, că mă cheamă Costel. Atât! Că n-aveam acte la mine, n-aveam nimic. Şi că-s din Giroc. Atât! Restul nu-mi amintesc. Am intrat în comă. M-or operat în Urgenţă... mi-o scos glonţul din plămân, am intrat în Reanimare, am fost în comă vreo patru zile, m-am trezit... Familia o auzit că io-s mort. O venit familia şi m-o căutat la morgă. M-o căutat în tot spitalul, m-o căutat la morgă, or văzut vreo 40-50 de morţi în morgă. Ce-or zis: *Măi, decât să-l fure, mai bine îl luăm noi mai repede. Să-l vedem.* Şi eu am semnul ăsta particular, tatuajul ăsta, şi după ăsta mă căutau. Şi nu m-au găsit. Soră-mea... s-o dus şi m-o căutat la Urgenţe... şi la Reanimare. Şi acolo m-o găsit. După trei zile."

(Arhiva..., **Fond audio,** *declaraţia lui Vasile Costel Marcu*, consemnare Liza Kratochwill)

Alexandru Grama (student, 18 ani) a fost împuşcat în 17 decembrie. A venit pe picioare până acasă, pe Calea Aradului. Apoi a fost dus la Clinicile Noi, într-un salon. Medicii i-au dat asigurări familiei că scapă. Dimineaţa, în 18 decembrie, când părinţii s-au dus la spital, l-au găsit la morgă. Când tatăl lui l-a spălat, a observat că, pe lângă cele două împuşcături, mai avea un glonte tras în spate şi ieşit prin gât. Se vedea că era bătut la ochiul stâng, la mâini, la nas şi la frunte.
(Lucia Hossu Longin)

Priveghi la căpătâiul lui Alexandru Grama

„Era unul care-i zdrobea la faţă…”

„Era unul care-i zdrobea la faţă. Nu cel care-i fotografia. Colegul lui. Era tot civil. Era cu pantaloni de Miliţie, se vedea dunga. Şi pe deasupra avea un fâş negru. Avea un toporaş cu dinţi, din ăla de spart carne, cu care-i lovea...”
(Martor ocular – fost lucrător la morga Spitalului Judeţean)

„Opera urii se continua în forme desfigurante, odioase”

Cei şase muncitori de la Crematoriul „Cenuşa”, care au descărcat, în dimineaţa de 19 decembrie, 44 de cadavre şi le-au ars, vorbesc în mărturiile lor despre urmele de lovire, tăiere, maltratare, înjunghiere pe care le prezentau cadavrele. Mâini şi picioare zdrobite, capete sparte în mai multe locuri, traumatisme în afara plăgilor împuşcate. Opera urii se continua şi în aceste forme desfigurante, odioase. Nu dorise Ceauşescu să radă de pe faţa pământului oraşul Timişoara? Încheind cronica acestor zile sângeroase, să amintim că puţini ştiu azi că generalii de la Timişoara, Stănculescu, Chiţac, au ajuns, în primul guvern Roman, miniştri. Şi Ştefan Guşă – şef al Marelui Stat Major. Este semnificativă, în acest sens, cariera magistratului Gheorghe Diaconescu. Trimis în Timişoara cu o misiune ingrată, procurorul general iese impecabil. Este avansat general şi numit de oamenii buni din fruntea ţării coordonatorul Dosarelor Revoluţiei. Instrumentate cu o impecabilă ţinută profesională, Dosarele îi disculpă pe marii vinovaţi. În mai 1990, când se termină cercetarea, este avansat consilier al ministrului Apărării Naţionale nimeni altul decât Victor Atanasie Stănculescu. În prezent, generalul Gheorghe Diaconescu este avocat. Îl apără pe generalul Stănculescu în procesul Motorola. Morţii Timişoarei nu-l tulbură. Are conştiinţa impecabilă a lucrului bine făcut.
(Lucia Hossu Longin)

(Arhiva..., **Fond documentar,** *Filmoteca,* a consemnat Doina Magheţi)

„Am văzut cum o femeie a fost prinsă de unul din aceste TAB-uri şi a fost călcată.”

„Am asistat la secvenţele în care, deja, începeau să vină, pe lângă Bega, tancurile, spre Podul Neptun. În urma tancurilor am văzut şi câteva TAB-uri, unul dintre ei încercând să disperseze mulţimea care era pe trotuar... sau care le întâmpina pe şosea, aruncând asupra lor diferite pietre, în general, sau sticle. La o manevră de intimidare sau de dispersare a mulţimii, am văzut cum o femeie a fost prinsă de unul din aceste TAB-uri şi a fost călcată. Trupul i-a fost pus într-o maşină şi transportat spre spital.”

(Arhiva..., **Fond audio**, *declaraţia martorului ocular Duma Constantin, fotoreporter*, consemnare Liza Kratochwill)

SCRISOARE DIN REVOLUŢIE

În arhiva Memorialului se află un text tulburător despre filmul Revoluţiei din Decembrie 1989. Este, de fapt, o scrisoare (din 24 martie 1990) a unui timişorean, ***Ciuştea Constantin****, om simplu, meseriaş într-un punct termic, scrisoare pe care şi-o vroia publicată în „Luptătorul Bănăţean"(ziar apărut în vâltoarea evenimentelor) şi care descrie în amănunt clipele trăite pe străzile dezlănţuite ale Timişoarei. (****Doina Magheţi****)*

„Mi-am propus să văd şi să trăiesc, prin porii pielii mele, tot ce se întâmplă."

„Am citit anunţul dumneavoastră din ziar şi am înţeles că vreţi să analizaţi desfăşurările mai corecte care au avut loc în Revoluţia din Decembrie, mai exact, din 16-22. Am înţeles că Istoria nu trebuieşte ştirbită şi că vă trebuie fapte concrete.

Eu, personal, mi-am adus o mare contribuţie, chiar cu riscul vieţii mele. Am vrut să scap de dictatură şi să fie şi la noi o viaţă mai bună (se înţelege, dacă vom munci mai bine), care acuma îmi cam dă de gândit ce se întâmplă în ţară, deci sacrificiul nostru şi al celor care şi-au vărsat sângele. Acei martiri au fost uitaţi. Ne mai mirăm de ce sângele vărsat se uită atât de repede! Iată de ce nu merită să fii în rândurile primilor sacrificaţi!

Vă rog să mă iertaţi c-am introdus un pic de părere personală, înainte de a vă spune povestea faptelor mele. Mă numesc Ciuştea Constantin. Locuiesc în Calea Girocului 35, Bl.35, Sc.A, Et.IV, Ap.20. Sunt de meserie instalator-sudor şi am 32 ani. Lucrez în termoficare la un P.T. (punct termic) de lângă Piaţa Traian (P.T.17A).

Duminică, pe data de 17 decembrie 1989, când am ieşit de la servici, la ora 15.00, pentru că eu lucram 24 cu 24, îmi spune colega (care m-a schimbat): *Domnu' Ciuştea, dumneata ştii ce se întâmplă în oraş? Nu ştiu, doamnă, deoarece eu stau în punct de 24 de ore, pompele merg şi nu se aude nimic. Nu ştiu nimic. Domnule Ciuştea, în oraş e bai mare, sunt tancuri, tanchete. Copiii aleargă după ele şi ţipă. Nu ştiu, doamnă, dar abia aştept să văd şi eu!*

Mă duc de la servici în Traian, acolo mulţimea era adunată şi manifesta. Am deosebit unul mai înalt, cu o ţeavă în mână, care striga: *Jos Ceauşescu!* şi altele de genul acesta. Eu am rămas uimit, cum, nu e adevărat! Am ajuns, în sfârşit, să văd şi eu nemulţumirea în masă, manifestând. Atunci mi-am propus că asemenea zile nu-s de lepădat şi să o iau pe traseul cel mai important; să mă duc până în Iosefin, să văd şi să trăiesc, prin porii pielii mele, tot ce se întâmplă.

Când am ajuns la Cinematograful *Parc*, era un cordon de militari cu caschete albe şi cozi de târnăcop (cred eu) în mână, că erau cam solide. Nu ne dădeau voie să mergem decât prin parc. În faţa lor erau indivizi cu caschetă; am văzut şi miliţian, şi ofiţer din cadrul Armatei. Indignat, am început să le strig: *Pe cine apăraţi voi? Pe popor de dictator sau pe dictator de popor? Dacă poporul nu-l mai vrea şef, n-are decât să-l schimbe!* Nu le-a prea plăcut ofiţerilor ce-am spus.

Merg mai departe prin parc, ajung la poarta aialaltă, care-i vizavi de Băile Neptun. Aici erau militari cu arma în mână şi baioneta pusă la ea şi nu lăsau oamenii să treacă pe stradă. Am observat pe pod un tanc, în capătul ăsta de către Neptun, un tanc sau o amfibie era în capătul ălalalt. Nu le-am dat importanţă în momentul acela, eram preocupat cum să ajung în faţa Consiliului, să văd ce se întâmplă acolo. I-am spus unui soldat să cheme ofiţerul şi i-am spus: *Uite, domnule, am ieşit din servici şi locuiesc în blocul ăla de după pod, cum să ajung acasă?* Minţisem. Atunci el mi-a dat drumul mie şi altora şi ne-a spus să trecem podul în linişte. De o parte şi de alta de pod erau militari cu armele în mână. Curiozitatea m-a făcut de l-am întrebat pe unul, după ce trecusem podul, pe unul... s-a întors cu arma în lateral, a decuplat sectorul de la armă şi mi l-a întors, să văd că nu e încărcat. Să fi fost ora 15.30."

„Am avut o indignare a mea..."

„Am mers mai departe, ca să ajung la Consiliu. Trebuia s-o iau şi eu prin dreapta, prin strada lăturalnică, până am ajuns în spatele Consiliului. (Acuma îmi cer scuze, tot ce vă scriu eu aici este exact pelicula ce s-a desfăşurat cu persoana mea. Vor urma şi lucruri mai importante, dar eu trebuie să-mi desfăşor firul. Iar dumneavoastră să luaţi numai esenţialul.)

M-am dus lateral dreapta, cum aş veni din spatele Consiliului, unde vedeam că de la etajul I, pe geam, ieşea fum ca după un incendiu. Colţ cu Consiliul şi până la clădirea din dreapta, erau şi aici două cordoane de militari cu armă şi baioneta pusă, care nu ne lăsau să trecem prin faţa Consiliului; era vânzoleală mare, tancuri, amfibii plecau când în dreapta, când în stânga. Aici, iarăşi am avut o indignare de-a mea mai deosebită. Pe care, mai târziu, aveam s-o regret. Adică am scos din straiţă o ceapă şi o bucată de pâine frământată, cu adaos, aşa cum ştiţi şi dumneavoastră, şi am strigat, ridicând-o sus, să vadă ofiţerii din faţă: *Uitaţi ce mănâncă muncitorii, uitaţi ce pită! Poţi să-ţi spargi capul cu ea, de aceea lumea este nemulţumită!* Câţiva ofiţeri s-au uitat cu puţină uimire de îndrăzneala mea şi eu, nu ştiu, n-am văzut, dar un om mai în vârstă, din spate, mi-a spus: *Fii atent, te filează!* Eu atunci am strigat: *M-au filat? Să vină, că le tai gâtul!*. Atunci am auzit cum ofiţerii le-au dat ordin militarilor să ne împingă în spate. Am observat eu că nişte civili îmi dau târcoale, eu crezând că e simpatia cu ceapa şi bucata de pâine. Dar, aducându-mi aminte ce a spus bătrânul, m-am pus în gardă şi am căutat să mă pierd prin mulţime; strecurându-mă pe strada laterală, din dreapta, am plecat mai departe.

Pe linia de tramvai nu se putea merge, că era plin de militari, Miliţie, Securitate. Militari, ofiţeri şi tancuri. Amfibii... deci era teritoriul lor. Numai lateral cu o stradă se putea merge. Când am mai mers cam vreo patru minute, gluma a început să se îngroaşe: tineri, menţionez, numai tineri! Că un om mai în vârstă n-am văzut să spargă vitrine. Chiar m-am dat mai deoparte, că o bucată de sticlă era să cadă pe mine. Atunci am decis să nu mai merg pe trotuar, mergeam numai pe mijlocul şoselei. Unii dintre tineri am văzut c-au sustras navete cu citro din Alimentara şi bere şi şi-o beau din mers. Unii adunau scaune, scânduri, cărţi din librării şi le dădeau foc în mijlocul străzii."

„Eram ca într-o menghină. M-am lăsat dus de val.”

„Am ajuns în Piaţa Libertăţii. Aici foarte multă lume manifesta, veneau valuri; când ei se repezeau către soldaţi, pe străduţa unde este Consignaţia, pe stânga, şi pe străduţa din dreapta, când soldaţii, încurajaţi de ofiţeri, îi împingeau pe manifestanţi cu baioneta. Într-o învălmăşală din asta am fost şi eu surprins. Nu puteam să merg nici în stânga, nici în dreapta, înapoi nici pomeneală! Eram ca-n menghină. M-am lăsat dus de val înainte; ăştia aruncau în soldaţi cu pietroaie şi altele. Soldaţii, la rândul lor, culegeau cadourile de pe jos şi le expediau manifestanţilor în acelaşi fel. Văzând că strânsul la traseul la care am fost surprins nu-mi face bine la operaţie, am căutat să-l evit... M-am dat mai deoparte, să evit aglomeraţiile, tocmai la timp, că un tanc îşi face apariţia de pe străduţa unde era gardul de fier, între Librărie şi Consignaţie; cu o viteză nemaipomenită, o ia la stânga, pe strada din faţa Consignaţiei, şi fuge către mulţimea de manifestanţi. Eu eram pe trotuar, la uşa Consignaţiei. Manifestanţii fugeau, răcnind. Tancul o ia pe cealaltă străduţă, la stânga, către unităţile militare. Manifestanţii s-au unit, au prins curaj, s-au pregătit cu pietre şi altele, ce le-a trecut fiecăruia prin cap şi mai repede de procurat. S-aude tancul iarăşi venind, eu eram la pomul ăla din margine, unde, de obicei, era masa cu loz în plic. Trebuie să ştiţi, cine locuieşte în Timişoara cunoaşte Piaţa Libertăţii ca-n palmă. Deci vine tancul, îl văd, o ia la stânga, cu o furie şi mai mare fuge după manifestanţi. Să-i sperie, mă gândeam eu. De data asta şi-a schimbat tactica, n-a mai luat-o pe străduţa din stânga, ci la colţul ei; se întorcea pe loc şi o lua înapoi, cu turela în spate, cum ar veni, către manifestanţi; unii aruncau în el cu borcane, sticle, pietre şi altele. Atunci am văzut un curaj nemaipomenit: un tânăr cam de vreo 19 ani, de statură micuţă, a ţâşnit ca din praştie şi s-a prins de capătul turelei (a ţevii, mai bine-zis), la capătul ei. Mergea tancul înapoi cu tânărul agăţat de turelă ca un ciorchine. Toţi care au fost acolo cunosc faza asta... lumea scotea urale de bucurie. Tancul a luat-o către străduţa dintre Consignaţie şi Librărie, acolo, pe linia de tramvai, unde era gardul acela pe care l-a făcut fărâme. Când a intrat pe străduţă, a făcut o mişcare bruscă la stânga şi l-a dezlipit pe tânăr de turelă. A căzut cam incomod, dar n-a păţit nimic. S-a sculat şi s-a dat deoparte, pentru că tancul, ca un Diavol, iarăşi venea şi avea mişcări sigure în tot ce făcea. Sunt convins că ăla dinăuntru, ce conducea, era ofiţer. Nu mă înşelam, că şi eu am fost în armată, artilerist, şi ştiu că un militar în termen nu poate să aibă o asemenea îndemânare. Vedeam că vine drept spre mine. M-am dat repede după pomul ăla, primul din dreapta. Eu, care mă miram că are obiceiul să se îndrepte către mulţime, nu către unul sau doi manifestanţi, dar după aia mi-am dat seama că el a făcut un ocol, ca să se întoarcă.

Mi-am zis: Hai să văd mai departe, către Iosefin, ce se mai întâmplă şi, dacă nu-i mai frumos, să mă întorc înapoi, în Piaţa Libertăţii.”

„Tineri turbaţi spărgeau vitrinele."

„În drum spre Piaţa Operei, tineri turbaţi spărgeau vitrinele. La magazinul de pălării, de pantofi. Erau pantofi pe stradă, aruncaţi; aici, pe colţ, unde era magazinul de artizanat şi picturile, vroiau nişte tineri să spargă cu bâtele. Nişte oameni mai în vârstă nu i-au lăsat. Apoi au venit alţii şi tot au spart.

Am ajuns în Piaţa Operei. Aici era foarte multă lume adunată. Strigau lozinci: *Jos Ceauşescu!, Jos pantofaru'!, Jos cu dinastia!, Vrem libertate, democraţie!* şi altele. Venea pe dreapta firobuzul care merge la gară. Au prins curaj, s-au dus şi l-au oprit. Vroiau ca şi ăia să coboare şi să manifesteze. Până la urmă, l-au lăsat să plece. Erau mulţi navetişti.

Merg mai departe. Ajung în Piaţa Maria. Lume multă adunată, nici nu puteai să treci mai încolo; mă înalţ şi eu pe vârfuri, poate văd ceva, nu vedeam nimic. Întreb pe unul de lângă mine: *Ce-i aici?* Îmi spune: *Aici locuieşte popa!* Eu gândeam că-i popa Papiluşco, că aşa auzeam la Europa spunându-se, aşa am scris şi în memoriul de a doua zi, 18 decembrie 1989; memoriul mi-i martor, că-i notat, zi de zi, începând cu data de 18 decembrie 1989 şi până pe 25 decembrie 1989. Cu punctele principale. Ce am văzut eu şi ce am făcut, gândindu-mă atunci că voi scrie o carte şi, poate, că o voi scrie cândva, cine ştie... "

„Acel Diavol de tanc îşi făcea de cap... Nişte femei spuneau că a călcat oameni..."

„Revin la subiect, văzând eu că nu-i aşa curios, merg mai departe. Nu am ajuns până în Iosefin, aşa cum mi-am propus; văzând că lumea se tot răreşte şi mulţi veneau spre Centru, mi-am zis: Hai înapoi, parcă tot în Piaţa Victoriei îi mai frumos! Făcând pasul mai mare, să nu pierd nimic şi să ajung cât mai repede, multă lume venea, alţii plecau, ca şi mine, în sens contrar.

În Piaţa Operei, parcă manifestaţia luase multă amploare, lumea era mai multă. Merg mai departe. În sfârşit, ajung în Piaţa Operei. Aici situaţia era sub o altă formă, groaznică. Acel Diavol de tanc îşi făcea de cap. Nişte femei spuneau că a călcat oameni. Unii spuneau că mai încolo i-ar fi călcat şi-i aruncau în Bega. Poate că vorbeau şi de spaimă, dar eu, ca să fiu sincer, nu am văzut pe lângă mine morţi călcaţi de tanc, poate mai încolo. Nu pot să spun, spun numai ce am văzut. A venit iarăşi Diavolul de tanc, cu aceeaşi furie se repezea în mulţime. Se întorcea şi o lua înapoi.

Aici pot să menţionez că am văzut ceva ce m-a bucurat, nu numai pe mine, ci pe toată lumea. Nu ştiu cui i-a venit ideea, a aruncat câteva sticle cu petrol sau benzină pe tanc, în retragere, între Librărie şi Consignaţia. Menţionez că partea de sus a tancului a luat foc şi, aşa, cu flăcări mari arzând, se retrăgea. Ca în filme, ce mai! Apoi am auzit lumea, şi noi strigam să mergem la Casa Armatei, să dăm foc. Un grup, care era în faţă, s-a întors, că de-acolo a fost primit cu împuşcături. Mă speriasem. Mă gândeam că nu-i a bună."

„Auzeam împuşcături de la Casa Armatei."

„Auzeam împuşcături de la Casa Armatei. Cu foc cu foc şi foc automat. Dar nu am văzut eu să cadă cineva pe jos cu adevărat. În Piaţa Libertăţii erau câteva sute. Şi pe străzile lăturalnice se vedeau valuri, valuri venind. Instinctul m-a făcut ca imediat ce am auzit împuşcăturile, să mă dau după acelaşi pom; gândeam că împuşcăturile erau oarbe, dar mai ştii? Dacă printre ele s-au strecurat şi adevărate? Am stat după pom eu şi încă un om, până s-au mai potolit, pentru că manifestanţii s-au depărtat de Casa Armatei.

M-am uitat la ceas. Era ora 17.25. M-am gândit la nevastă-mea şi la copii. Ce vor spune, că nu m-am întors acasă de la servici ? Şi cum o ştiam tot timpul pe nevastă-mea îngrijorată, mi-am zis: Gata, acasă cu mine! Şi de-abia am reuşit să mă strecor prin mulţime."

„Sunt omul care a organizat oprirea tancurilor de pe Calea Giurgiului."

„Am luat-o prin parcul de lângă CEC-ul mare, direct spre Calea Giurgiului. Multă lume venea încoace şi m-am întâlnit cu cineva cunoscut şi mi-a spus că nu demult au trecut câteva tancuri din Calea Giurgiului spre Centru. Atunci, gândul meu a fost că trebuie făcut ceva pentru a opri acele tancuri să nu ajungă în centru, căci ştiam eu ce misiune au ele acolo, doar eu de acolo veneam şi doar am văzut cu ochii mei ce făceau şi apoi ce mi-au spus şi oamenii aceea cu aruncatul în Bega, după ce-i călcau...

Trebuia să fac ceva pentru binele acelor nefericiţi. Când am ajuns pe Calea Giurgiului, în dreptul poştei, aproape de unde locuiam eu, am văzut lume adunată din blocuri, dar răzleţ, cam vreo 40 de persoane. Eu eram foarte transpirat, din cauza mersului repede, căci mărturisesc, să fi fost ora 18 fără 10 minute, deoarece începuse să se întunece. M-am dus unde era grămada (mai multe persoane) şi, foarte indignat şi supărat pe ei, am strigat cât am putut, să audă toată lumea: *Oameni buni, voi staţi aici ca la paradă şi vă uitaţi cum trec tancurile, aşa-i? Voi nu vă gândiţi că aceste tancuri omoară oameni în Centru? Eu de acolo vin, le-am văzut cum fug după oameni, să-i calce! Chiar pe mine era să mă calce ! Oameni buni, nu vă daţi seama că-i omoară pe fraţii noştri? Haideţi să le oprim!* (fac o paranteză, să menţionez că, la capătul troleibuzului, pe Calea Giurgiului, unde întoarce, erau foarte multe troleibuze pe dreapta, care staţionau; era şi unul pe stânga, chiar în faţa poştei, cum stăm cu faţa către Giurgiu; închid paranteza pentru a continua desfăşurarea). *Haideţi să le oprim, oameni buni! Acum sau niciodată!* Şi m-am dus primul la troleibuzul acela de pe stânga, împingând, strigând cu putere: *Heirup, heirup*!. Am auzit în spatele meu voci spunând: *Haideţi să-l ajutăm!* M-am uitat în jurul meu. Erau mai mult tineri. Pe cei mai în vârstă îi înţelegeam, erau mai precauţi, aveau copii, familie. Dar, până la urmă, au venit şi ei, că troleibuzul nu vroia să se mişte. Era ca împiedicat. Atunci, cuiva i-a venit ideea să-l răsturnăm. Toţi vorbeau, nu se înţelegea nimic, nu puteam nici să împing, nici să ridic şi am strigat mai tare, ca să mă audă toţi: *Comanda la mine, dacă vorbim toţi, nu se înţelege nimic! Să-l răsturnăm la comanda: Heirup! Heirup! Heirup!* Trebuie să spun că erau, totuşi, mulţi, dar şi troleul era greu; se ridica 30 cm

în sus, dar nu se răsturna şi atunci am strigat: *Nu merge, să se urce cineva sus, să scoată frâna!* Uşile nu se deschideau, erau încuiate. *Să se spargă geamul! Nu putem aştepta! Tancurile se aud venind!* Trebuie să spun că geamul s-a spart cu mare greutate, securitul nu vroia să se spargă; în sfârşit, se urcă un tânăr. A luat volan prea mult stânga şi troleul a dat cu roata în trotuar; mulţimea împingea la înnebunire... Am strigat: *Ce faci? Ia volan dreapta şi noi împingem în faţă!* Nu ştiu ce a făcut acolo, că s-a fâstâcit sau nu cunoştea şoferie. Ăştia au împins la comanda *Heirup!* şi troleul s-a proptit drept într-un autoturism Dacia, de culoare crem deschis, de pe trotuar. I-a cam zdrobit masca din partea stângă. Am văzut că un vecin de-al lui s-a dus şi l-a anunţat sau el a coborât, văzând de pe geam, comod, întâmplarea; dar n-a crezut că-i vor zdrobi maşina. Am strigat la tânăr: *Dă-te jos, nu eşti bun de şofer!.* S-a urcat altul care, într-adevăr, spre norocul nostru, cunoştea şoferie, că tancurile se-auzeau din ce în ce mai aproape... deja făcuseră colţul de la Lidia spre Calea Giroculuii... Până la urmă, au apărut şi noi tocmai baricadaserăm la timp...”

„L-am întrebat cine l-a trimis să ne omoare.”

„Acuma se făcuse întuneric. Luminile de pe stâlpii din Calea Giroculuii erau aprinse. Vedeam tancurile cum vin unul după altul; eram curioşi ce vor face când vor ajunge în faţa troleului. Eu m-am dus mai lateral, în faţa troleului-baricadă, şi am ridicat mâna în sus să oprească. Mă gândeam, în momentul acela, să nu ne strice baricada. Am avut noroc. A oprit chiar în faţa troleului... gândeam că au primit ordin să se ducă în Centru, dar nu un ordin să fărâme troleibuze. Un altul a venit după el şi s-a aşezat în stânga lui. Mărturisesc că era mult fum de la eşapamentele lor şi lumina era slabă. Nici tanchiştii care veneau din spate nu ştiau ce se întâmplă în faţă şi se tot aşezau pe două rânduri; mai mult loc nu era, că mai erau vreo şase troleibuze oprite pe dreapta, în linie; tancurile au tot venit, unul, ultimul s-a izbit din greşală de tancul din faţa lui... am râs cu toţii, că ăia se ciocneau între ei... Mi-a venit ideea să baricadăm cu troleele toate ieşirile... Apoi am strigat: *Mergeţi acasă şi aduceţi dălţi, ciocane, răngi, să spargem butoaiele din spatele tancurilor, dacă scapă de-aici, să n-aibă motorină pe mai departe!* Nu era nevoie să repet că unii veniseră cu răngi la ei şi au şi trecut la spart butoaiele. Era numai motorină pe jos. Eram preocupat... cineva zice: *Dă-mi geanta!* şi mi-o şi ia din mână. Era fiică-mea... Nici n-o observasem... Cineva încerca să dea foc cu chibritul la motorina de pe stradă, dar nu ardea. Atunci am scos batista, am înmuiat-o şi i-am spus că numai aşa ia foc, că nu e benzină... Apoi l-am văzut pe fiu-meu, dar nu l-am trimis sus, acasă; gândeam: Lasă, să se uite şi ei, să aibă ce povesti!

Apoi m-am gândit de ce tanchiştii nu ies afară... probabil le era frică... Nu era de mirare, printre noi erau şi oameni beţi, care loveau cu ranga aşa, a proasta, în tabla tancului... ”

„În cap avea o plagă de 5 cm...”

„M-am dus la primul tanc şi am strigat: *Ieşi afară, omule! Îţi promit securitatea, toţi aici mă cunosc! Nu-ţi va face nimeni nimic!* Nu vroia să iasă. M-am apropiat de vizorul tancului şi i-am spus: *Nu aveţi încotro, sunteţi baricadaţi şi în faţă, şi în spate! Şi butoaiele cu motorină sunt sparte şi goale! Îţi dau cuvântul meu că nimeni nu-ţi va face nimic!* Până la urmă, l-am convins. Parcă-l văd cum ridica în sus capacul şi ridica mâinile în sus şi zice: *Iaca, mă predau, dar să nu-mi faceţi nimic!* I-am întins mâna şi i-am zis: *Dă-te jos de pe tanc şi o să vezi că totul e în ordine!* A coborât, parcă îl văd, era rotofei şi micuţ de statură, mi se pare că avea caschetă, nu ca ceilalţi, cu căciulă de tanchist. Am strigat: *Oameni buni, aceşti militari nu au nicio vină, nu şi-au atins ţinta, i-am oprit noi aici! Încă n-au făcut nimic rău, sunt de vină aceia care i-au trimis! Să-i lăsăm în pace!* Cei de lângă mine m-au înţeles, pentru că n-au sărit la el să-l bată. Eu îl ţineam de mână şi i-am spus: *Hai şi spune-i şi la colegul dumitale să iasă, doar vezi că nu ţi s-a întâmplat nimic !* Am mers împreună lângă tancul de lângă el şi i-a spus pe nume: *Hai, ieşi!* Ăla nu vroia. *Hai, ieşi odată! Noi n-avem nicio vină! Uite ce-i aici, nu mai putem ajunge în Centru!...* Apoi am văzut un lucru care m-a mâhnit... în dreapta mea, un tanchist plin de sânge, cu capul gol. L-au scos cum l-au scos oameni de rea-credinţă. L-am luat de mână şi am strigat: *Care l-a lovit? Voi nu înţelegeţi că aceşti oameni nu sunt, până în present, vinovaţi cu nimic? Uitaţi la acest om plin de sânge! Poate are şi el acasă doi copilaşi care-l aşteaptă la noapte, să vină sănătos acasă!...* L-am luat de mână şi, văzând că rana din cap sângera tare, i-am spus: *Vino la mine, să te pansez, locuiesc aici, în blocul ăsta.* Nu s-a împotrivit... L-am întrebat cu ce l-au lovit. Ştia că a fost ceva tare. Când am ajuns în faţa blocului, cu el de mână, vecinele mele erau în faţa blocului... pentru ele era un duşman al nostru, în acea duminică după-masă, armata era, de fapt, împotriva noastră... În sfârşit, ajung la etajul patru, i-am spus la nevastă-mea să pună apă la încălzit, că e un rănit şi trebuie să-i spăl rănile, apoi să-mi aducă spirt, vată şi pansament... Vecinele, totuşi, mi-au adus vată, pansament, spirt, leucoplast. Avea mai multe răni. În cap avea o plagă de 5 cm... Mi-era milă de el... l-am întrebat: *Cu ce să te servesc, omule?. Cu nimic,* mi-a spus el. *Vreau numai apă, cât mai multă apă!* M-am uitat mai atent la el, într-adevăr, avea buzele uscate şi era galben la faţă... de durere... de spaimă. A băut câteva căni cu apă. L-am întrebat ce grad avea, pentru că văd diagonala de piele. Mi-a spus, plutonier-major, aşa ceva. L-am întrebat cine l-a trimis să ne omoare. Mi-a spus că el nu ştie nimic, a primit telefon acasă, să se prezinte în unitate şi să ajungă cu tancurile în centru. L-am întrebat: *Omule, spune drept, în tancuri aveţi proiectile reale?* Mi-a spus: *Domnule, te rog să le spui de urgenţă să stingă focul, pentru că este muniţie reală ş,i dacă explodează, săriţi tot cartierul în aer !* Bineînţeles că, din momentul acela, am fost alarmat. Tanchistul şi-a dat cuvântul de onoare că nu minte. Şi era şi blocul meu în pericol. După ce i-am şters rănile, l-am dezinfectat cu spirt, cu vată; cred că avea usturimi. Am vrut să-l pansez măcar la rana gravă de la cap, dar n-avea răbdare. Stătea ca pe spini şi el. I-am spus să nu se infecteze. Mi-a spus că nu-i nimic că moare, că şi-aşa nu se ştie ce vor face cei de la unitate cu ei... N-am mai insistat. Şi eu

mă grăbeam să ajung jos. Când am ajuns, am strigat la toţi tanchiştii să vină lângă rănit şi să plece la unitate, să spună că pe aici nu se trece! Cineva, un domn de lângă mine, m-a rugat să-l las cu el. I-am zis să aibă grijă de el; o femeie din mulţime mi-a zis: *Lăsaţi-l, e de-al lor!* În momentul acela, nu ştiam ce înseamnă de-al lor, securist sau militar? Când mă uit printre tancuri, văd că s-a produs inevitabilul: alţi doi tanchişti, răniţi: unul avea un bandaj mare şi alb la cap. Am strigat: *Măi, oameni buni, de ce nu înţelegeţi că nu-i lucru bun ce faceţi?! Şi aceştia sunt fraţii noştri, lăsaţi-i să plece la unitate!* Din momentul acela, am avut o altă preocupare: stingerea focului. Le-am spus ce aflasem de la tanchist, că sunt proiectile reale şi, dacă explodează, suntem toţi în pericol, şi locuinţele noastre la fel. Majoritatea m-a înţeles. Atunci am văzut deasupra noastră un elicopter care survola când la stânga, când la dreapta. Toţi ridicam pumnii spre el şi înjuram... Printre tancuri, nişte copii au dat foc la benzină. Am strigat la ei să stingă focul. Pe unul l-am trimis în tanc, să-mi spună dacă sunt proiectile. După cum mi-a explicat, mi-am dat seama că sunt aşezate în rastel. Din momentul acela, grija mea a fost să păzesc tancurile, să nu explodeze proiectilele.

Am văzut unul beat care tot lovea cu ranga în capota tancului. M-am indignat şi am mers la el şi i-am spus: *Măi, omule, după ce mai loveşti tancul? Tanchiştii nu mai sunt. Au plecat. De ce-l mai loveşti?* M-a împins chiar brutal cu o mână şi mi-a spus: *Lasă-mă în pace, tu ţii cu ei!* Şi a început iarăşi să lovească... Atunci am apelat la mulţime: *Oameni buni, să nu le distrugem ! Ne vom folosi de ele, dacă va fi nevoie, sunt ale noastre. E bunul nostru! Valorează milioane.* Şi i-am spus respectivului: *Tu, dacă ai putere, du-te în Centru! Acolo se omoară! Ai cu cine să te lupţi, dacă eşti bărbat! Nu tot lovi aici în tanc, pentru că aici s-a terminat!*

Iarăşi survola elicopterul pe sus, noi iarăşi ridicam pumnii! Am strigat să sune sirena (menţionez că pe Calea Girocului, pe blocul-turn cu 10 etaje, este o sirenă). Dacă această sirenă va suna, îi vor răspunde şi celelalte, şi-atunci toată lumea din împrejurimi va şti ce se întâmplă la Timişoara şi ne va ajuta. Un tânăr ne-a chemat să-i dăm drumul. Eu i-am spus că păzesc tancurile, să meargă ei. Dar nu ştiau cum se porneşte sirena. Un domn bine îmbrăcat, din dreapta mea, îmi zice: *Vezi-ţi, domnule, de treabă! Aia nu merge cum vrei dumneata, merge cu computer! Ce ştii dumneata?,* i-am zis. *Ai fost dumneata acolo, să vezi dacă merge cu computer?* În seara aceea nu ne-am dat seama cine e tipul, dar a doua zi aflaserăm că au fost şi securişti printre noi, deoarece era un bloc de securişti localnici lângă piaţă... Au plecat acei tineri să dea drumul la sirenă. Ei nu s-au mai întors, dar nici sirena n-a mai sunat. ...

Fiică-mea a venit după mine, să merg acasă... Unii spuneau că vin tancuri de la Buziaş. Un altul a spus să mergem acolo, să le oprim şi pe alea. Eu le-am spus că rămân să le păzesc pe-astea, că au muniţie în ele."

„Cineva a spus că trag în oameni..."

„Văzând că nu mai e nimic curios pe Calea Girocului, s-a format o coloană care a plecat spre Centru. Acum, c-aveam timp, am numărat tancurile. Erau şase la număr şi unul după baricadă, al şaptelea, între Giroc şi Strada Lidia. Pe acela nu l-am văzut. Am auzit de la nişte tineri că tanchistul a fost scos şi omorât în bătaie. Unii

spuneau că nu-i adevărat, că trăieşte, că-i doar rănit şi l-au dus la spital. Coloana care mergea spre Centru nu ajunsese încă la Florăria din Calea Giroculuı şi se auzeau deja împuşcături dinspre unitate. Unii s-au întors să vadă, alţii au plecat mai departe, că şi din Centru se auzeau împuşcături... Cred că era 21.30... Din Calea Giroculuı se vedeau rachete (petarde) luminoase din acelea care se urcă sus şi coboară; erau când câte una, când câte trei. Vedeam şi eu trasoarele care urcau la cer... ne-am dat seama că ele nu sunt de manevră, deci s-a îngroşat gluma... Cum veneau ei către baricada de tancuri, lumea de prin cartierul de lângă Plafar îi întâmpina cu strigăte de ocară şi cu ce-i venea la îndemână...

Venise cineva de acolo şi le spusese femeilor noastre din faţa blocului că se trăsese prin geam, nu ştiu la ce bloc, şi că ar fi omorât pe cineva în casă.

I-am făcut pe plac lui nevastă-mea şi am venit în faţa blocului. A mai venit cineva care se retrăgea şi a spus că nu-i de glumă, că trag în oameni... M-am urcat sus la etajul IV... am intrat în uscătorie, care-i partea către tancuri, să pot vedea totul. Copiii mei au venit şi ei. Şi vreo trei de-ai vecinilor. Fiică-mea tresărea şi se apleca la geam când trecea prin faţa noastră câte-un trasor. Eu nu mă aplecam, gândindu-mă, în momentul acela, că doar n-o să tragă în oameni... Eu n-am ştiut, în momentul acela, că ei au un alt plan..."

„Trăgeau în cei care ieşeau de după blocuri..."

„Se apropiau tot mai mult. De sus am văzut primul ofiţer cu pistolul în mână; foarte atent a trecut de troleibuz, ca să vadă ce este cu tancurile...

Acuma, când scriu cu mintea de-acum, îmi dau seama de nişte chestii, dar atunci nu ştiam. Ei erau îndreptăţiţi să creadă că proiectilele lor cine ştie pe ce mâini au ajuns... probabil când le-au găsit intacte, or fi rămas surprinşi. Drept mulţam, pe noi ne-au împroşcat cu gloanţe ! Ofiţerul respectiv le-a spus că e în ordine, au apărut câţiva militari cu pistoale-mitralieră, care trăgeau, dar parcă aveau alt zgomot... Ai noştri din bloc erau toţi cu luminile stinse, se uitau la tancuri şi nu huiduiau, ca să nu se tragă în noi. A apărut încă un ofiţer, apoi altul, dar ăştia, când trăgeau, alt zgomot avea arma lor; şi mi-am zis: Păzea, ăştia au cartuşe adevărate! S-au dus, au văzut tancurile şi au strigat. Nişte tanchişti din spate s-au urcat în tancuri, le-au pornit; unele porneau, unele nu. Unii ofiţeri au plecat cu împuşcăturile mai departe, pentru că mulţi din faţă îi huiduiau; alţii – cum am mai spus – aveau misiunea, cred, să-şi transporte tancurile la unitate, ceea ce s-a întâmplat. Am văzut un tanc cu lama în faţă, venind să împingă troleul din faţă... să poată trece şi alte tancuri... Am observat cum din intersecţia Străzii Lidia cu Calea Giroculuı, când trăgeau trei rachete luminoase în sus... imediat, cineva din ofiţerii din faţă venea şi dădea raportul... de tras au tras cei din plutonul de trăgători din faţă; erau în haine kaki... Acuma, dacă au fost şi securişti printre ei, îmbrăcaţi tot în kaki, rămâne să o stabilească oamenii în drept, dar de tras au tras, pentru că eu am fost martor ocular: şi nu numai eu, ci şi vecinii, şi copiii. Am şi eu o mostră, găsită de copii a doua zi pe Calea Giroculuı. Un glonţ şi un cartuş pe care le ţin în buzunar. Nu ştiu cui aparţin... Focurile de armă au ajuns până la Florărie... trăgeau cei din faţă, care-i împingeau pe manifestanţi către

Centru ; ăştia de aici trăgeau şi ei în cei care ieşeau de după blocuri. Am stat până la miezul nopţii; pe la ora unu m-am dus să mă culc, pentru că dimineaţa trebuia să mă duc la lucru. Mi-am băgat multă vată în urechi, să fiu sincer, să pot dormi. S-au tot auzit împuşcături până când am adormit.

A doua zi, când m-am sculat, la ora opt, m-am dus să iau pită; vitrinele din Calea Girocului erau sparte şi nu era pită. M-am decis să mă duc la Spitalul Judeţean, era un magazin de pită acolo. Pe drum, pe Calea Girocului, am văzut lumânări în faţa scării şi femei îndoliate plângând. Când am ajuns în faţa Spitalului Judeţean, am văzut un cordon de militari şi ofiţeri securişti. Nu lăsau pe nimeni să intre, să-şi vadă morţii. Am luat pită, am dus-o acasă şi apoi am plecat la servici în Piaţa Traian.

Am trecut prin faţa Consiliului Judeţean. Era strajă din cadrul Armatei şi Securitate sau Miliţie, că eu tot timpul i-am confundat pe ăştia, că au aceeaşi costumaţie. În Piaţa Traian era la fel. Mi-am dat seama că erau stăpâni pe situaţie."

„Revoluţia noastră a fost o zvârcolire în masă..."

„Deocamdată, mă opresc aici. În următoarele zile, am mai participat la mai multe acţiuni, dintre care: lămurirea oltenilor din Gara de Sud, să vină în centru şi să manifesteze cu noi; ei erau veniţi în haine de gărzi patriotice. Am reuşit să organizez numai vreo 300 să vină către Centru. Am spus, şi nişte tineri au scris pe o pancartă, pe pânză sau pe un carton: *Craiova e cu noi!* Am trimis nişte tineri să aducă un steag tricolor şi aşa am pornit către Centru, manifestând. M-am prezentat la Comitetul Frontului şi mi-au dat să patrulez cu patru băieţi prin Traian; aveam banderolă pe braţ şi trebuia să asigurăm liniştea. La miezul nopţii am fost împrăştiaţi de goanţele teroriştilor... Un coleg a fost rănit, împuşcat în pulpa piciorului şi l-am adăpostit în punctul termic, la căldură.

M-am dus printre gloanţe cu articol la Poligrafie. Am trimis la *Luptătorul bănăţean* cum am oprit tancurile pe Calea Girocului, dar nu s-a publicat; probabil era prea mult adevăr...

Toată lumea mă ştie, din cei care au fost pe Calea Girocului, ca omul cu căciulă neagră şi mesadă maro închis. Acuma sunt de nerecunoscut, pentru că de atunci nu m-am mai bărbierit: doliu pentru oamenii morţi.

De ce am făcut-o? Pentru că, pur şi simplu, eram duşi într-o stare de sufocare, o sufocare totală. De fapt, revoluţia noastră a fost o zbatere de supravieţuire, o zvârcolire în masă…"

(Arhiva…, **Fond documentar,** *Relatare despre Decembrie 1989 la Timişoara,* autor **Ciuştea Constantin**)

Revoluţia sibiană în haină militară

*Uneori, de fapt deseori, analiştii evenimentelor uită că sursele alternative pot oferi răspunsuri care, fără ştiinţa deţinătorilor, sunt detalii semnificative, informaţii şi nu doar expresii ale istoriei trăite. O astfel de oportunitate o pot oferi (încă!) interviurile de istorie orală. De curând, am intrat în posesia unui astfel de document. Astfel, Mircea Moga, în decembrie 1989, era comandantul „Subunităţii 01989", în cadrul trupelor de aviaţie ale „Aeroportului Internaţional Sibiu". Îi redau, cu fidelitate, naraţiunea. (**Mihaela Grancea**)*

„Pentru mine, revoluţia a început în 17 decembrie, când am fost chemat la Unitate, deşi mă aflam în concediu. Era şocant, niciun militar în serviciu nu era chemat din concediu, decât în caz de pericol extern, ameninţarea graniţelor, terorişti…etc. Nu ştiam ce se întâmpla la Timişoara. Deşi am fost chemat, nu fusesem informat despre ce se întâmpla. Am aflat la Unitate, dar de la civilii care ascultau *Europa Liberă*; ne spuneau că se trage în populaţie la Timişoara. Nu îmi venea a crede ce se întâmpla. Cum să tragă armata în populaţie? De la Bucureşti aveam ordin să ne înarmăm potrivit pentru o situaţie specială, deci să ne pregătim de luptă.

Cum am ajuns în unitate, am fost chemaţi în şedinţă, unde ni s-a spus că un grup de agitatori, foarte puternic, s-a infiltrat în rândul oamenilor şi agita populaţia, şi că noi trebuie să apărăm Partidul şi Ordinea, să anihilăm agitatorii, cu alte cuvinte, ni se cerea să tragem în populaţie. Piloţii au cerut să li se arate legea prin care ne era permis acest lucru, adică să intervenim în probleme interne. Ei, nefiind de acord să intervină armat, au refuzat; a fost un moment crucial. A fost dificil!

Fiecare unitate avea *personal auxiliar*, este vorba de ceişti, ofiţeri de securitate, care nu erau subordonaţi unităţii, ci ministrului Afacerilor Interne. El informa despre tot ce se întâmplă în unitate, întocmea dosare şi înregistra pe bandă de magnetofon toate şedinţele din unitate. Din ziua imediat următoare au început să se întâmple lucruri tot mai ciudate (şi domnul Dinescu a afirmat, la „Realitatea", în seara zilei în care decizia CSM de a desfiinţa CNSAS a devenit publică: *În Armată nu au existat securişti, dom'le!* - n.m.) Pe 18 decembrie dimineaţa, l-am văzut pe ceist (ofiţerul de securitate) că alerga prin unitate strângând dosare, pe care le aduna în curtea unităţii, le dădea foc, astfel încât toate informaţiile care ar fi compromis partidul (?! - n.m) să dispară. Tot acum ni s-a confirmat că se trăgea la Timişoara, nu ştiam motivul exact, dar nu eram chiar de acord să tragem în populaţie.

Bineînţeles, telefoanele sunau în permanenţă. Oamenii erau revoltaţi la gândul că armata ar putea trage în ei, cereau arme unii dintre ei, crezând că trebuie să lupte împotriva acelor grupuri de agitatori.

Mi s-a întâmplat un lucru pe care nu am să-l uit cât am să trăiesc: eram de pază şi la gardul unităţii veneau oameni şi ne aduceau mâncare, băutură, diverse, ne

mai întrebau dacă mai ştim câte ceva, şi în data de 19/20 decembrie, datele exacte mi-e foarte greu să mi le reamintesc, a venit la gard un om ce părea în stare de ebrietate şi mi-a spus: *Diseară mergem în faţă la Consiliu, să aprindem lumânări pentru cei morţi la Timişoara, vă rog să nu trageţi*! În acel moment, mă gândeam ce am să fac dacă voi fi trimis chiar să trag în oamenii aceia printre care aveam prietenii, fraţii, verişorii, copiii prietenilor... Când s-a auzit că lumea se va strânge în faţa Consiliului, ni s-a dat ordin de către ceist să pregătim un reflector mare, cu care era dotată unitatea, pentru a fi pus pe mulţime şi astfel să se identifice agitatorii. Ştiind că vor fi oameni acolo, am mers la maistrul militar care se ocupa cu acest lucru şi i-am spus să-l verifice, i-am spus că este defect şi că asta trebuie trecut pe raport. Maistrul a refuzat, pentru că, dacă aveai în dotare aparatură defectă, erai acuzat de sabotaj, se făcea raport şi erai încarcerat; eu însă tot insistam să spună că e defect, dar în timpul discuţiilor a apărut comandantul şi i-a spus maistrului că: *...dacă aparatul este defect, nu este nicio problemă, mă ocup personal de raport*; eu îmi făcusem planurile, dacă totuşi, eram trimis în misiune, pe Str. Turnişorului, îi dădeam foc (reflectorului - n.m.). Pentru că, eram conştient că, dacă se va trimite reflectorul în centru, oamenii, deşi veniseră cu un scop paşnic, s-ar fi panicat şi îmbulzit! Până la final a fost totul o.k., căci ni s-a făcut raport de către ceist. Noi am declarat că, în timpul testelor, reflectorul s-a ars!

Prima dată s-a tras în 20 decembrie, în centrul oraşului, unde se afla biroul lui Nicu Ceauşescu. În seara de 20 decembrie au fost trimise trupele de infanterie 15-12. Dar se pare că nu militarii de infanterie au tras în mulţime, ci nişte oameni mai în vârstă, care erau îmbrăcaţi în militari şi care aveau ordinul de a agita mulţimea şi de a o timora în acelaşi timp. Dar şi unii militari au devenit instabili. Probabil că tensiunea şi stresul evenimentelor i-a făcut să îşi piardă echilibrul. A fost situaţia unui maior, coleg cu mine, Mihăilescu (Mihi), care a fost coleg cu mine nu numai la Sibiu, ci şi la Constanţa, pe *Kogălniceanu* (aeroport – n.n.); altfel era un om cu o gândire liberă, un om cu care puteai vorbi absolut orice, să îţi descarci oful legat de opresiunea sistemului. Nu ştiu nici azi ce s-a întâmplat cu el sau de ce a început să devină agresiv, căci erau colegi mai tineri care se plângeau că îi ameninţa, că arunca cu grenade după ei, că îi ameninţa prin unitate cu pistolul, totul până într-o zi, când în curtea unităţii i s-au mai găsit doar mantaua şi o armă automată, şi de „Mihi” nici urmă, a dispărut în negura ceţii acelei zile reci de decembrie.

Sibiul la Revoluţie

Situaţia a ajuns la punctul culminant după moartea lui Vasile Milea, deci după 22 decembrie (eroare, este vorba despre dimineaţa zilei de 21 decembrie! - n.m.). Acum, după deshumarea rămăşiţelor sale, s-a descoperit că bănuiala era corectă, într-adevăr, a fost ucis, şi nu că s-ar fi sinucis, cum se spunea la acea dată. De fapt, nimeni nu mai ştia de cine să asculte, atunci a apărut haosul în gândirea noastră ca militari şi mai ales în gândirea civilului care nu mai ştia la ce să se aştepte de la armată, de la partid... Noi ezitam, nu ştiam de partea cui să fim: de partea partidului, aşa cum ne spuneau propagandiştii, sau de partea poporului care răbufnise după atâta amar de vreme şi parcă prinsese o forţă inimaginabilă, gata să facă absolut orice, să distrugă tot ce însemna vechiul regim.

Pe data de 23 decembrie, am fost trimis la turnul de control spre supraveghere, împreună cu meteorologul militar, când vedem cum din faţa aerogării apar maşini cu un pluton de securişti veniţi de la sediul lor de la *Casa Armatei* (situată şi astăzi în centrul oraşului, pe Bulevardul Victoriei, n.m.) şi era un pluton format din oameni mai mult tineri şi care dorea să preia unitatea prin forţă, dar numai că s-a întâmplat tocmai invers, datorită unui gest necugetat, foarte riscat, dar şi eroic, al meteorologului, care atunci se afla (la momentul *atacului*), în camera meteorologului de la civili; când a văzut pe comandantul trupelor de securitate că iniţiază atac asupra garnizoanei, a sărit pe geam şi s-a aruncat peste comandantul respectiv şi l-a ameninţat cu pistolul din dotare, rugându-l ca acesta să le ceară celorlalţi să lase armele şi să se predea. Adevărul este că acţiunea ar fi fost un gest sinucigaş din partea lor, căci unitatea noastră era bine dotată şi putea face faţă cu brio unui astfel de atac. Au fost primii noştri prizonieri! Comandantul ştia că sunt trupe care se pregăteau să deschidă focul în centrul oraşului, ştiam că deja fuseseră morţi, şi atunci am cerut ca aceste trupe să elibereze zona centrală imediat, dacă nu, atunci erau anihilate. Zona a

fost eliberată, dar mai era problema ca aceste trupe să fie linşate de mulţime, dacă plecau pe Bulevardul Alba-Iulia (este vorba de şoseaua care are acest nume şi presupune accesul direct spre aeroport); atunci le-am sugerat securiştilor să traverseze câmpul până ajung în cartierul *Ştrand*, unde ar fi fost în siguranţă. Aşa s-a procedat, şi episodul s-a încheiat cu 1-0 pentru noi. Atunci s-a aflat, deci într-un fel neoficial, că suntem de partea populaţiei! Din ziua aceea de 23 decembrie, totul era diferit, în aerogară nu avea voie să intre decât personalul autorizat, şi în ziua aceea am văzut cum se ridica bariera şi cum apar 4 Dacii brec negre, cu nr. de Bihor, de Sălaj etc., cu oameni înarmaţi foarte bine, cu arme automate, îmbrăcaţi ca atare, şi într-una din maşini se afla Nicu Ceauşescu cu Daniela Vlădescu, cântăreaţa din Braşov cu care era într-o relaţie la momentul acela; venise să ceară un elicopter pentru a putea ajunge la Bucureşti. Momentul a fost unul foarte tensionat, deoarece comandantul general a refuzat să le dea elicopter, pe bună dreptate, pentru că potrivit legislaţiei militare nu aveai voie să eliberezi echipament fără acord de la Bucureşti, acord pe care Capitala nici măcar nu l-a acceptat ca propunere. În aceeaşi zi, dinspre Cristian (comună limitrofă), venea înspre Sibiu, înspre aeroport, un grup de protestatari, care nu ştiu cum au reuşit să sfâşie totul, elementele de propagandă vizuală. Atunci mi-am dat seama câtă putere poate avea o masă de oameni uniţi de acelaşi scop, o masă dezlănţuită. Norocul lor a fost că nu s-au întâlnit cu maşinile respective de securişti, pentru că, la cât de înarmaţi erau cei 200-300 de oameni, ar fi putut fi măcelăriţi. Chiar am încercat să-i ajutăm pe civili. Ştiam, tot de la civili, că se trage de pe *Continental* (hotel din centrul oraşului - n.m.) şi am încercat să primim aprobările să mergem în razii şi să tragem asupra celor ce trăgeau de pe hotel şi încă o aprobare de a merge prin oraş să-i arestăm pe borfaşii care dădeau spargeri, că noi aşa fuseserăm anunţaţi. Nu am primit nicio aprobare. Am început să fim atacaţi, dinspre cimitir, unde erau depozite de muniţie şi unde se afla şi echipament antiaerian, am fost ameninţaţi cu familiile noastre dacă mai intervenim... Situaţia devenise din ce în ce mai grea, comandantul primea tot felul de ordine, ba de la FSN, ba de la Bucureşti, era un flux informaţional incredibil. Am hotărât, în momentele acestea (vezi, după exprimările subiectului, felul în care trecutul devine prezent - n.m.), să trec în centrală, băieţii de acolo nu au mai făcut faţă. Astfel toată informaţia ajungea mai întâi la mine. Cum acum era cam evident că nimic nu va mai fi ca înainte, dar nimeni nu ştia cum va fi, ceistul de la noi din unitate simţea cum că nu îi va fi tocmai bine şi atunci a început să stea numai în preajma comandantului, să umble înarmat, la toţi ne era frică de el. În 24 am primit un fax pentru comandant, în care ni se cerea din Bucureşti să fie arestaţi toţi ceiştii din toate unităţile din ţară. Înainte de a proceda astfel, trebuia să vorbesc cu comandantul meu, pentru aprobare. În final, am reuşit să îl prind singur, am primit ordin să găsesc o cameră cu gratii, în care să-l închid, în cea mai mare discreţie. pe securistul de la noi. Acesta nu avea voie să intre cu nimic asupra sa în acea cameră. Colegii mei nu ştiau ce ordine primisem, aşa că observaseră că eram tot timpul după securist şi, crezând că sunt informatorul lui, m-au acuzat de trădare, că am fost informatorul securităţii, şi m-au dus în curtea unităţii să mă execute; norocul meu a fost că a venit comandantul cu ordinul de arest al securistului şi am scăpat din mâinile colegilor mei, care acum mă ameninţau cu arma… Securistul

a fost arestat, şi toate documentele acestuia au fost confiscate (mai puţin cele distruse în 18 decembrie - n.m.)

După 25 decembrie 1989, după ce soţii Ceauşescu fuseseră executaţi, am crezut că totul se va detensiona. Dar nu a fost chiar aşa. Tragerile au continuat, chiar era să intrăm în conflict armat cu o brigadă de tancuri de la Făgăraş, care trecea prin Sibiu în drum spre Orăştie. Tanchiştii ştiau că aeroportul e sub sechestrul teroriştilor! În ziua aceea eram iarăşi de pază, când am auzit, de departe, şenilele tancurilor sfârâind şi scoţând nişte zgomote înfiorătoare! Dar cel mai înfricoşător moment a fost când a trebuit să facem linie defensivă împotriva lor; mi-am sunat familia şi mi-am luat rămas bun şi am trecut în defensivă, nici nu îţi imaginezi (se adresează studentei care l-a intervievat!) ce înseamnă să auzi cum turela tancului se mişcă, studiindu-şi inamicul! Am avut iarăşi noroc, cu unul dintre colegii mei care fusese în urmă cu o lună jumătate în pregătire la Făgăraş, la brigada blindate. Aşa s-a început o discuţie liberă, fără portavoce, de genul: *Aşa-i că tu eşti Pavelescu de la 01989 Aviaţie Sibiu?*. Răspunsul a urmat rapid: *Da, dar tu nu eşti Morariu de la 1613, Brigada de blindate Făgăraş?*.

Şi am uitat să îţi povestesc că, în seara de 24 decembrie, s-a întâmplat un lucru ciudat. Ţi-am spus că de pe 19 decembrie, lucram în centrală; ei bine, pe 24 decembrie am primit un telefon, prin care mi s-a cerut să fac legătura la comandant, curios fiind, am rămas pe fir. Comandantul era anunţat că în 15-20 de minute o să fie sunat, să primească un nou ordin. Într-adevăr, nu au trecut nici 15 minute şi comandantul a fost sunat, era locţiitorul ministrului Apărării, i-a cerut comandantului meu să pregătească elicoptere pentru o misiune cu următoarele cerinţe: fără radio, fără far şi care să zboare la joasă altitudine, dar nu i-a spus unde va pleca. Piloţii şi-au sunat familiile, şi-au luat rămas bun, era o misiune extrem de periculoasă! Elicopterele au decolat către Deva, urmând ca acolo să afle unde se vor deplasa. La Alba, un elicopter a fost doborât. Cadavrele piloţilor erau carbonizate, iar urmele de pe elicopter arătau, în mod evident, că fusese doborât; erau şi două cadavre în plus, greu de identificat, se pare că erau Nuţă şi Mihalea, *organizatorii* mişcărilor din Timişoara, se pare că fuseseră condamnaţi la moarte. Asta a fost!

Adevărul nu va apărea pe deplin la suprafaţă până nu va dispărea şi ultima rădăcină de comunism din sistemul nostru politic; dacă nu se va curăţi şi nu se vor întoarce cărţile pe faţă, oricât de oripilant ar fi ceea ce se află, niciodată nu vom şti de ce s-a întâmplat tocmai la noi să cadă sistemul comunist prin violenţă, să se întâmple acte atâta de ciudate în timpul revoluţiei, dar şi după. (...)

Am fost reţinut în unitate până pe 20 februarie 1990, timp în care aeronave ciudate tot aterizau pe pista aeroportului, înainte şi chiar după moartea soţilor Ceauşescu. Era clar că până la execuţia cuplului, în Sibiu fuseseră trimise trupe speciale pentru a-l proteja pe fiul dictatorului, Nicu Ceauşescu! După Revoluţie, deci din 1990 şi până în 1993, nu am mai fost chemaţi la întrunirea anuală a *Aviaţiei*, dar în 1993, când ne-am întâlnit toţi, numai de Revoluţie am vorbit, fiecare povestindu-şi bucăţica lui.

În concluzie, o să mai treacă mult timp până o să ştim exact ce s-a întâmplat în Decembrie 1989, şi mai ales ce a declanşat şi ce s-a întâmplat după, de s-a ajuns acum, aici...".

(*Interviu realizat de studenta* Cătălina Georgeta Onofrei, de la Facultatea de Istorie şi Patrimoniu din cadrul Universităţii „Lucian Blaga" din Sibiu, 12 decembrie 2007).

Sibiul unui proletar nostalgic

„...vinovat de toată situaţia era Ceauşescu (informatorul se referă la penuria de alimente, la restricţiile referitoare la utilizarea energiei - *n.m*), pentru că toate alimentele erau trimise la export, dar mai ales Elena Ceauşescu, pe care oamenii vroiau să o vadă moartă. Credeau că prin schimbarea conducătorului, a lui Ceauşescu, situaţia se va schimba. Oamenii strigau: *Jos Ceauşescu!*, nu *Jos comunismul*!, poporul îl învinovăţea pe el, nu regimul! Primele manifestaţii au avut loc în 18 decembrie, miercurea, când muncitorii au dat foc cantinei Întreprinderii *Balanţa I*, iar a doua zi, joi 19 decembrie, la *Balanţa II*, în jurul orei 9 dimineaţa, 20 de muncitori au ieşit în faţa fabricii şi au strigat: *Veniţi, fraţi muncitori, lângă noi, să dărâmăm regimul ceauşist!* Cei din conducerea fabricii au ieşit la poartă şi ne-au spus să nu plecăm nicăieri, dar eram prea hotărâţi, ca să ne împiedice cineva, nimeni nu a ţinut cont de ceea ce ni se spunea, nu vedeam altă soluţie: ori muream, ori trăiam! Aşa am simţit noi în acele momente. Totul a fost la întâmplare, spontan.

După ce ne-am strâns în faţa fabricii, am plecat de la fabrică, am trecut Podul Gării; pe drum s-au alăturat oamenii, muncitorii de la *Uzina Mecanică*, *Balanţa I*; când s-a ajuns în Piaţa Revoluţiei (Piaţa Mare), au venit şi cei de la *Independenţa* şi din alte locuri. În Piaţă, în jurul orei 10.00, s-a tras primul foc de armă, oamenii au dat foc la două maşini ale Poliţiei, veneau din ce în ce mai mulţi, Piaţa era înconjurată de Armată. Pe la 6 seara s-a mers şi s-a dat foc la toate maşinile Poliţiei din centrul Sibiului. La 2 noaptea au început să se risipească.

Apoi, în zilele următoare, s-a protestat şi vineri, şi sâmbăta la fel. Pe 22, când a fugit Ceauşescu, au ieşit toţi muncitorii şi Armata. Revoluţionarii s-au urcat pe tanchete, se striga: *Jos Ceauşescu cu popa Streza din Răşinari!*.

După 22, după căderea lui Ceauşescu, da, atunci au fost cele mai multe victime. La Sibiu au murit 101 persoane, au fost 650 de răniţi, au rămas în jur de 180-200 de handicapaţi, din câte ştiu eu.

Sibiul devastat

Muncitorii au făcut filtre, controlau trecătorii, dacă nu se opreau, se trăgea. Oraşul era survolat de elicoptere ale Armatei. Într-una din zile, în Piaţa Mare a apărut comandantul *Garnizoanei 12*, unu' Dragomir, cu colonelul Suceavă de la Bucureşti, care a şi rămas în Sibiu o perioadă. În zilele acelea... nu se ştia... se trăgea la întâmplare, Armata devasta sediul Poliţiei şi invers.

Securitatea l-a vândut pe Ceauşescu, nu i-a ascultat ordinele, a trecut de partea poporului! Trăgeau şi Gărzile Patriotice, care primiseră armament de la intreprinderi pentru a se apăra, era un haos total... se trăgea şi în cavouri, unde se credea că sunt ascunşi terorişti, peste tot erau suspecţi... după 22-23, elicopterele care survolau oraşul au tras într-un grup de 5 muncitori de la fabrica *Dumbrava*. Pe unele străzi au fost puse simulatoare care imitau sunetul de mitralieră, oamenii erau derutaţi, mulţi nu mai ieşeau din case. Poate ăsta era rostul! Cei consideraţi terorişti au fost scoşi din morga spitalului şi aşezaţi în curte, dezbrăcaţi, cu hainele sub cap!

După 25 au devenit din ce în ce mai rare împuşcăturile, iar după 1 ianuarie, oamenii începuseră deja să se reorganizeze, în intreprinderi se făceau restructurări..."

Când participantul sibian a fost întrebat cu referire la efectele revoluţiei, acesta a dat un răspuns debusolant pentru cea care a realizat interviul:

„Acum e mai multă libertate, dar nu şi mai multă corectitudine, în magazine se găsesc de toate, dar situaţia românilor nu e mai bună... Poate că mulţi dintre noi, dacă ştiam ce urmează, nu ne mai riscam viaţa! Ce să faci cu libertatea, dacă sunt oameni care mor de foame? Parcă era mai bine atunci!"
(Informator: Ion Deaconescu, născut în martie 1940, fost maistru la fabrica *Balanţa*, acum pensionar, domiciliat în Sibiu)

(*Interviu realizat de Crina-Mădălina Vâlceanu*, studentă la Facultatea de Istorie şi Patrimoniu, din cadrul Universităţii „Lucian Blaga" din Sibiu, 10 ianuarie 2008).

*Observăm, pe de o parte, puterea de sugestie şi informaţiile inedite şi încă vii ale primei relatări şi, respectiv, stereotipia celei de a doua. Oare nostalgia, vezi exerciţiul celui de al doilea informator, poate şterge atât detaliile, cât şi semnificaţiile episoadelor de conflict, poate atenua emoţia experienţei retrăite prin reamintire? (**Mihaela Grancea**)*

Constantin Zăbulică

31 de ani, căsătorit, a fost împuşcat în torace, în 17 decembrie 1989, la Timişoara. Cadavrul nu a mai fost găsit. A luat drumul celorlalte 43 de „colete" spre Crematoriul „Cenuşa" din Bucureşti.

Văduva Liliana Zăbulică *declară:*

„În 17 Decembrie 1989 eram acasă cu soţul meu. Fiica mea era plecată în oraş, cu fratele soţului meu... Pe la orele 1.00 a venit la noi un prieten de-al soţului meu, care era foarte speriat. Şi zice soţului meu: *Mă, tu ştii ce se întâmplă prin oraş?* La care soţul meu: *Nu, ce se întâmplă? Păi, mă, este manifestaţie, s-au adunat oameni la Prefectură şi lumea a ieşit în stradă! Haide, nu vii şi tu?*, îi zice soţului meu. Soţul meu s-a îmbrăcat în cinci minute şi a plecat cu el. Eu l-am întrebat: *Unde pleci, măi, Costele, de-acasă, dacă în stradă este ce este, ce spune că este prietenul tău?!* El n-a stat la discuţii cu mine, s-a luat şi a plecat.

Am rămas singură în casă. Tremuram, mă gândeam la fata mea care era plecată, în acel moment, cu cumnatul meu în oraş... Soţul avea 31 de ani. Fetiţa avea 6 ani şi patru luni. Într-un târziu, a apărut fata cu cumnatul meu şi l-am întrebat ce este prin oraş. Şi el mi-a răspuns că nimic. Zic: *Păi, pe unde aţi umblat? Pe la gară.* Zic: *Uite care-i treaba, frate-tu a plecat în oraş cu un prieten de-al lui. În centru şi pe la Prefectură este lumea adunată, că e bai mare prin oraş*. Şi, bineînţeles, am rămas în casă aşteptând, tremurând de frig, nu mai ştiam ce să mai fac, să ies şi eu, să plec, să mă duc să văd unde s-a dus el..

Locuiam în Calea Lipovei, pe strada Constantin cel Mare. Am rămas în casă şi am aşteptat. S-a înserat. Cum auzeam pe coridor ceva gălăgie, săream la uşă, repede, să văd dacă nu este el, dar nu a fost. N-aveam nici o presimţire... eram neliniştită... prietenul lui spunea că lumea scandează: *Jos Ceauşescu!*...

Nu-l interesa politica, el nu a vrut niciodată să se facă membru de partid. Era un bărbat căruia îi plăcea libertatea... A vrut să plece în Germania pe vremea lui Ceauşescu. Dar i-a fost frică să nu-l prindă la graniţă şi a renunţat.

Am plecat luni dimineaţa la servici şi de la servici am sunat. Toată noaptea n-a venit acasă. Şi eu n-am dormit... nicio veste... am aflat mult mai târziu cum s-au derulat evenimentele.

El a demonstrat în oraş cu prietenul lui, până seara târziu. Seara s-au retras, s-au dus la prietenul lui acasă, au mâncat. Prietenul lui a zis să rămână la el, să doarmă acolo, pentru că-i târziu. Şi el n-a vrut să rămână, cu gândul că fata lui... n-o avut stare, n-o rămas acolo şi o venit spre casă. Prin Calea Şagului. Singur. Nu circula nimic. Deci o venit pe jos, pe Bulevardul 6 Martie... actuala 16 Decembrie 1989.

Luni, în data de 18, eu m-am dus la servici, am sunat la una dintre cumnatele mele şi i-am zis că în Timişoara e bai mare, sunt demonstraţii. Ca să ştie şi ei. Ei nu ştiau nimic. Am sunat şi le-am zis că la noi e bai mare în oraş. Costel a plecat de acasă duminică şi nu s-a întors... nu ştiu absolut nimic de el... Eu mă gândeam, într-un fel, că poate e arestat.

Am auzit la servici că s-a tras şi-am auzit şi seara, acasă, când se trăgea. Deci am auzit din casă cum se trăgea, dar eu nu mă gândeam că vor fi morţi. Am gândit că trage, aşa, să-i sperie... mă gândeam că, poate, ori e ascuns pe undeva, ori e arestat.

Colegele mele, după câteva zile, văzând că eu m-am dus la servici şi tot le spuneam: *Măi, nu a apărut!...* m-am dus şi la el la servici şi l-am căutat, să văd dacă nu cumva s-a dus direct la servici – el lucra la *Banatul* atunci. Sau dacă vreun coleg de-al lui l-a văzut, ştie cineva ceva de el. Nimic. De prietenul lui nu dădeam, iarăşi, nu ştiam de unde să-l iau nici pe ăla, că ăla n-a mai venit să mă caute, era speriat, nu ştiu ce treburi avea şi el... Deci nu ştia nimic de el...

M-am dus la Puşcăria *Popa Şapcă* şi-am întrebat la poartă să-mi zică dacă printre arestaţi se găseşte un bărbat cu numele Zăbulică Constantin. S-a uitat pe tabel un domn de la poartă şi a zis că: *Nu, doamnă, nu este nici ... ... Domnule, a fost arestat! Poate i-aţi dat dumul între timp ... Nu, doamnă, n-a fost arestat! Deci nu există numele ăsta pe nicio listă!*

În 20, când s-a dat drumul în spital, la Judeţean, atunci s-a dus un verişor de-al lui, care locuia în Timişoara, în perioada aceea, şi cu fratele lui mic care era la noi, s-au dus la Judeţean şi s-au uitat la cadavrele care erau acolo. Erau câteva cadavre dezbrăcate, dar nu era el printre...

Colegele de la servici îmi ziceau şi varianta asta: poate e fugit dincolo. Că ştiau că ar fi vrut să fugă. Şi eu tot le ziceam: *Nu are cum să fie plecat dincolo fără să-mi dea mie niciun semn.* Nu mi-a dat niciun telefon să întrebe de fată, măcar, dacă nu de mine. Eu am aflat... nu ştiu exact data... într-o dimineaţă, colegele mele mi-au zis: *Lili, ai auzit, azi, la Radio Timişoara, anunţul? S-a dat un anunţ că un bărbat, între 25 şi 30 de ani, a fost dus, în data de 17 Decembrie, seara târziu, la Spitalul Odobescu şi, de acolo, dus la Morga Spitalului Judeţean, în 18 dimineaţa*. Imediat mi-am cerut voie de la servici şi am plecat, împreună cu o colegă, la Spitalul Odobescu, să văd despre ce este vorba...

Am ajuns la poarta Spitalului Odobescu, m-am întâlnit cu un domn doctor în poartă, i-am zis că dimineaţă s-a dat un anunţ la Radio Timişoara, în legătură cu un cetăţean decedat în 17 Decembrie. M-a întrebat cine sunt, i-am zis că sunt soţia lui...

M-a întrebat câteva detalii... i-am spus cum arăta, ce avea la el, cum era îmbrăcat şi, atunci, domnul doctor mi-a zis: *Poftiţi înăuntru!*.

M-am dus înăuntru, m-au rugat să iau loc pe o canapea, într-un birou, acolo, au chemat pe asistenta-şefă, s-a aşezat în faţa mea, m-a rugat, din nou, să-l descriu pe soţul meu, câţi ani avea, cum arăta, cu ce era îmbrăcat, din cap până în picioare, i-am descris exact tot ce avea la el. În momentul acela, doamna asistentă, Buruiană Mariana, parcă, a scos din buzunar o pungă în care era lănţişorul soţului meu, cu cruciuliţa, un ghiul de aur şi lănţişorul, tot de aur, o brăţară de argint şi suma de 3000 de lei plină de sânge. Dar, bineînţeles, toate acestea le-a scos din buzunar după ce eu am descris exact ce avea la el. După aceea am zis cu ce era îmbrăcat şi a trimis pe cineva să aducă faţa de pernă în care erau păstrate hainele soţului meu şi pantofii din picioare, cu excepţia şosetelor şi a chilotului, care rămăseseră pe el. L-au dezbrăcat. Şi mi-au zis că l-au ţinut acolo până dimineaţă, în data de 18, la Spitalul Odobescu... L-au ţinut în morga lor până dimineaţa, în data de 18, şi-n data de 18, domnul doctor Gornic a dat ordin să se aducă la Morga Spitalului Judeţean...

Nicio clipă nu m-am gândit că ar putea fi decedat. Am început să tremur toată, îmi tremurau picioarele, plângeam, nu mai ştiam, deci ca şi cum mă gândeam că nu-i adevărat, nu ştiu cum să vă zic ce momente cumplite am trăit, nici nu vreau să-mi aduc aminte...

M-am dus, după aceea, cu doamna asistentă-şefă şi cu domnul doctor la Procuratură, pentru că doamna asistentă nu mi-a înapoiat bijuteriile şi banii decât în faţa procurorului... Doamna a declarat la Procuratură că au anunţat despre un cetăţean neidentificat... i-a făcut raport medico-legal şi procurorul i-a zis să ţină bijuteriile la dânsa, poate, poate, vine cineva într-un final, şi banii, şi alea să le ţină, să le păstreze. Şi hainele erau ţinute în spital, acolo. Erau pline de sânge...

Şi-atunci, noi ne-am dus la Procuratură şi s-a eliberat certificatul de deces în revoluţie... pe adeverinţa de la Medicina Legală scria: *plagă prin împuşcare, toracică*, parcă... nici vorbă să se descopere cine l-a împuşcat.

Era târziu, era seară... cam în jurul orei 11.00 cred că era, când l-au dus la spital... A mai trăit... nici cinci minute, au zis asistentele, şi a decedat. Bine, el a fost dus din stradă de nişte cetăţeni necunoscuţi. N-au vrut niciunul din ei să-şi dea numele. Eu am dat anunţ la Radio Timişoara şi am rugat ca persoanele care au dus un cetăţean împuşcat, în data de 17, la Spitalul Odobescu, să vină, să ia legătura cu mine... Nu s-a prezentat absolut nimeni. Deşi am spus că n-o să le spun numele niciunde, n-o să divulg nimic...

Nu s-a găsit nici cadavrul şi nici unde a fost împuşcat... Iar vinovaţii..."

Monumentul funerar al lui Constantin Zăbulică

(Arhiva..., **Fond audio,** *Declaraţia văduvei Liliana Zăbulică*, consemnare Liza Kratochwill, adaptare Doina Magheţi)

Chipuri de eroi de la Timişoara

Andrei Maria
n.1964-m.1989

Muncitoare la „UTT", născută la data de 23.08.1964 în localitatea Stroeşti, judeţul Vâlcea, a decedat în data de 17 decembrie 1989 la Timişoara, împuşcată în cap.

În după-amiaza zilei de 17.12.1989, Maria plecase în oraş, împreună cu vecinul ei, Giurgiu Ionel, manifestând împotriva regimului comunist. Ei s-au deplasat pe traseul Calea Şagului – Piaţa Maria – Catedrală – Complexul Studenţesc.

Podul „Michelangelo".Demonstraţia din 17 decembrie 1989

De aici, cu o coloană de manifestanţi, au ajuns la Podul Decebal, unde s-a deschis foc armat împotriva lor.

Podul Decebal. Reconstituirea masacrului din seara de 17 decembrie 1989

Amândoi au fost loviţi de gloanţe, Maria fiind împuşcată mortal în cap, iar Ionel rănit în picior.

Podul Decebal. Secvenţe din reconstituire.

Maria a fost transportată de o maşină particulară, în care se mai aflau 3 răniţi, la Spitalul Judeţean Timişoara, unde a decedat în momentul în care i s-a acordat primul ajutor. Corpul decedatei a fost sustras din morga spitalului şi a fost transportat, alături de cadavrele eroilor timişoreni, la Bucureşti, unde a fost incinerat.

Prin hotărârea Consiliului Local, Strada Înfundată din Timişoara poartă numele Eroului-Martir Andrei Maria.

Asociaţia ,,Memorialul Revoluţiei", care cinsteşte memoria eroilor căzuţi în Decembrie 1989, a amplasat, în apropierea Podului Decebal, statuia ,,Pieta", realizată de sculptorul Petru Jecza, care marchează numele martirilor căzuţi la Podul Decebal.

Bânciu Leontina
n.1950-m.1989

Muncitoare la ,,AEM" născută la 03.01.1950, în localitatea Borleasa, judeţul Bistriţa-Năsăud, a decedat la 17 decembrie 1989 la Timişoara, împuşcată în masacrul de la Podul Decebal.

În după-amiaza zilei de 17.12.1989, Bânciu Leontina plecase în oraş, împreună cu soţul ei, Bânciu Ioan, pentru a manifesta împotriva regimului comunist. Ei s-au deplasat alături de o mare coloană de manifestanţi pe traseul Calea Şagului – Piaţa Maria – Catedrală – Complexul Studenţesc. De aici, în seara zilei de 17.12.1989, coloana de demonstranţi s-a îndreptat spre Penitenciarul ,,Popa Şapcă", pentru a cere eliberarea celor arestaţi de forţele de represiune.

La Podul Decebal, în întuneric, au aşteptat trupe ale M.Ap.N înarmate, care, fără somaţie, au tras direct în coloană**,** Leontina a fost împuşcată direct în inimă şi a murit în braţele soţului.

Ioan Bânciu la locul în care a fost împuşcată soţia, Leontina Bânciu

Cadavrul Leontinei a fost transportat la Spitalul Judeţean Timişoara, de unde a fost sustras şi, alături de trupurile eroilor timişoreni, a fost ars la Crematoriul „Cenuşa" din Bucureşti.

Prin hotărârea Consiliului Local, Strada Narciselor din Timişoara poartă numele Eroului-Martir Bânciu Leontina.

Soţul, cu sprijinul Prefecturii Bistriţa-Năsăud, a ridicat în anul 1990 un monument memorial în localitatea Borleasa.

Inaugurarea monumentului dedicat eroului-martir Leontina Bânciu Borleasa, jud. Bistriţa-Năsăud

Asociaţia „Memorialul Revoluţiei", care cinsteşte memoria eroilor căzuţi în Decembrie 1989, a amplasat în apropierea Podului Decebal , statuia „Pieta", realizată de sculptorul Petru Jecza., care marchează numele martirilor căzuţi la Podul Decebal. Monumentul reprezintă momentul în care Leontina cade împuşcată în braţele soţului ei.

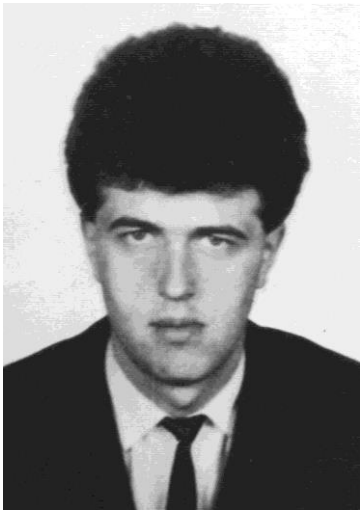

Belici Radian
n. 1966 - m. 1989

Muncitor în echipa de pompieri de la Intreprinderea ,,Solventul", născut la 28.11.1966 în localitatea Jebel, judeţul Timiş, a decedat la 17 decembrie 1989 la Timişoara, împuşcat în cap în Piaţa ,,700".

...17 decembrie 1989. În jurul orei 17,00, soţii Belici se aflau în Piaţa „700", pentru cumpărături. Ca marea majoritate a timişorenilor, trăiau tensiunea situaţiei explozive înstăpânite în oraş în acea zi. La un moment dat, s-au auzit împuşcături izolate, apoi rafale, care au devenit tot mai dese! Radu i-a cerut soţiei să se întoarcă acasă. În ceea ce-l privea, a refuzat să dea curs rugăminţilor soţiei de a se întoarce împreună. Radu dorea să se alăture timişorenilor care manifestau pentru libertate în Piaţa Operei. Dar un glonţ l-a lovit în plină figură, perforându-i maxilarul şi ieşindu-i prin ceafă! Se ştie că a fost dus la Clinica Oftalmologică, la circa 200 de metri de locul accidentului. Ulterior, va fi dus la Spitalul Judeţean. Mama l-a căutat cu disperare în toate spitalele şi la toate morgile din Timişoara, dar trupul lui Radu şi cele ale altor 42 de timişoreni fuseseră transportate la Bucureşti şi incinerate, pentru a se şterge urmele represiunii, în conformitate cu hotărârile venite de la Bucureşti (operaţiunea „Trandafirul"). Cenuşa lor va fi aruncată într-o gură de canal în apropierea localităţii Popeşti-Leordeni.

Radian Belici nu are un mormânt; familia i-a amenajat o troiţă în Piaţa „700”, care este fixată de masivul zid de cărămidă roşie, având în centrul crucii rama cu chipul Eroului-Martir.

Prin hotărârea Consiliului Local, scuarul din apropiere poartă numele Eroului-Martir Radian Belici.

Asociaţia ,,Memorialul Revoluţiei”, care cinsteşte memoria eroilor căzuţi în Decembrie 1989, a amplasat în Piaţa ,,700” statuia ,,Omul-ţintă”, realizată de sculptorul Bela Szakacs, care marchează numele martirilor căzuţi în zona Pieţei ,,700”.

Adrian Kali
Ioan Bânciu

Revoluţia morală din România nu s-a produs. Victima şi criminalul stau alături în mlaştină.

***Radu Portocală**, scriitor şi jurnalist, autorul cărţii „Autopsia unei lovituri de stat”, a ales exilul. Trăieşte în Franţa, este urmaşul ministrului liberal Radu Portocală (încarcerat la Penitenciarul din Sighet, temniţă din care n-a mai ieşit).*

*În Arhiva Memorialului Revoluţiei Timişoara am găsit frazele sale captivante despre România lui Decembrie 1989, despre scenariile şi bizareriile ce ţin de contextul istoric al Europei de-atunci, despre „monştrii noştri deveniţi bătrâneii cumsecade care dau lecţii de democraţie la ei în sat”... (**Doina Magheţi**)*

La TVR, un ţăran din Maramureş saluta revoluţia cu pâine, sare şi o sticlă de ţuică...

„Practic, în timpul evenimentelor ce se derulau în România, printr-o întâmplare fericită (să spunem), am avut ocazia să fiu invitat în decembrie 1989, de către postul de televiziune *Antenne* 2, care primea prin satelit o cantitate enormă de imagini din România, pe care nu le-nţelegea nimeni şi care trebuiau privite, interpretate, traduse şamd. Deci am fost rugat să vin în redacţie şi să stau în fiecare zi, de dimineaţă şi până seara, să văd ce se-ntâmplă. Şi foarte repede mi-am dat seama că anumite lucruri sunt artificiale în aceste transmisii. Mi-aduc aminte că declicul (ca să spun) a fost într-o seară, târziu, când la Televiziunea din Bucureşti a fost prezentat un ţăran din Maramureş, care venise să salute revoluţia cu pâine şi sare şi cu o sticlă de ţuică şi care ţinea un discurs, pe care, evident, îl învăţase pe dinafară, care, evident, fusese scris mai demult şi care avea un aer de intervenţie la *Cântarea României*… era un fel de punere în scenă absolut ridicolă. Şi-atunci mi-am dat seama că ceva nu e spontan, ceva nu e normal în ce se întâmplă. Deci am început să privesc cu alţi ochi tot ce venea de-acolo şi am văzut 12 ore de emisiune în fiecare zi, dacă nu chiar mai mult, şi această colaborare a culminat cu momentul aşa-zisului *Proces* al lui Ceauşescu pe care, fiind singur în studio, în seara aia, a trebuit să-l traduc. A fost prima oară în viaţa mea că am putut interpreta. Iată un moment greu pentru mine. Ei, toate astea s-au adunat, s-au suprapus şi, la un moment dat, mi-am spus: *Trebuie scris ceva despre ceea ce s-a întâmplat acolo!*.

Am fost martor, de pildă, la sosirea pe antenele televiziunii, a faimoaselor imagini de la Timişoara, cu cadavrele de la Timişoara. Am încercat să împiedic să fie difuzate. N-am avut succes. A doua zi, s-au primit la redacţie telefoane foarte enervate din partea unor medici legişti: *Cum aţi putut să transmiteţi aşa ceva?* O asemenea imagine care, evident, nu corespunde cu explicaţia care se dădea. Deci mi-am spus că toate lucrurile astea trebuie scrise.”

„Cu 11 luni înainte, Moscova a înştiinţat câteva servicii occidentale despre iminenţa prăbuşirilor regimurilor din Est"

„Factura de scenariu vine chiar dinainte de decembrie 1989, pentru că am reuşit, în aprilie 1990, să am o informaţie care venea de la un ofiţer al Serviciilor de informaţii franceze şi care mi-a spus că, din ianuarie 1989, Moscova a înştiinţat câteva servicii occidentale despre iminenţa prăbuşirilor regimurilor din Est. Deci elementul de scenariu apare din această înştiinţare cu 11 luni înainte... Mesajul era foarte limpede: *Către sfârşitul anului, în Europa de Est se vor produce tulburări majore şi schimbări foarte importante; situaţia va fi sub control, nu trebuie să vă alarmaţi!* Aici apare caracterul ridicol al intervenţiei lui Roland Dumas, care era ministru de Externe şi care, în mod normal, ar fi trebuit să ştie lucrurile astea, şi care pe 22 sau 23 decembrie 1989 a făcut o declaraţie publică în care a cerut Armatei Roşii să intre în România.

Al doilea element tulburător este faptul că toate regimurile din est, despre care ştim foarte bine cât erau de dure, ştim foarte bine cât de omniprezentă era Securitatea cu sistemul de supraveghere... S-a putut, în spaţiul a două luni, să se petreacă, una după alta, revoluţii sau mişcări care au dus la prăbuşirea unor regimuri despre care toată lumea avea impresia că sunt eterne şi că nimic nu le poate zgudui. Deci ăsta este iarăşi un element de ciudăţenie. E greu de imaginat că cinci revoluţii pot să aibă loc în două luni, în ţări care, practic, nu aveau legături între ele. Populaţia românească nu avea legătură cu populaţia din Cehoslovacia sau din Polonia sau din Ungaria.

Şi pe urmă, sunt o serie întreagă de detalii care… De pildă, o întrebare pe care mi-am pus-o şi continui să mi-o pun, la care nu am niciun răspuns: *Cum se face că toate aceste emisiuni de televiziune ne-au parvenit în Occident pe o cale foarte complicată?* Televiziunea de la Bucureşti nu transmitea spre satelit. Transmitea prin relee terestre emisiuni care erau captate, în final, la Zagreb, iar Zagreb trimitea spre satelit imaginile pe care le primeam aici. Şi au fost, în cursul zilelor de sfârşit de decembrie 1989, momente care erau foarte interesante, prin faptul că, dacă – sigur că nu se putea controla tot ce se întâmpla –, dacă la un moment dat se înregistra un derapaj în declaraţia cuiva sau în discursul cuiva, emisiunea se întrerupea imediat şi avea mira nu de la Bucureşti, ci de la Zagreb. Ceea ce mă face să cred că la Zagreb cineva urmărea emisiunile şi, în momentul în care conţinutul nu mai convenea, întrerupea transmisia pentru câteva minute, pentru a o relua după aia. Deci sunt o serie întreagă de bizarerii care, puse una peste alta, ajung la ideea de scenariu…

Şi pe urmă, ultimul argument este foarte tulburător: am văzut în Franţa manifestaţii care au durat mai mult de o zi, am văzut Parisul ocupat de un milion de persoane, în 1984, când s-a manifestat pentru libertatea şcolilor religioase. Un milion de persoane pe străzile Parisului şi, vă asigur, destul de agresive. Rezultatul a fost nul. Nici măcar ministrul adjunct nu şi-a dat demisia. Deci cum putem să ne imaginăm că un personaj ca Ceauşescu, care a ţinut o ţară-ntreagă în mâini, timp de 24 de ani, poate să se prăbuşască din cauza unei manifestaţii de stradă care durează 24 de ore şi la care participă 300.000-400.000 de persoane? În fond, nimic din exterior nu a

condus la prăbuşirea lui Ceauşescu. Impresia pe care-am avut-o, văzând tot ce s-a-ntâmplat, a fost că, pur şi simplu, la un moment dat, puterea i-a fost retrasă din interior. Şi ultima scenă, 22 decembrie, când înainte de dispariţia lui, apare o ultimă dată la balcon şi încearcă să se adreseze mulţimii, dar nu are nici microfon, nici măcar o porta-voce… E o imagine foarte elocventă. El nu mai avea nimic în momentul ăla, niciun fel de suport, niciun fel de… atribut al puterii. Nici măcar de tehnică… un microfon în balcon…"

Interzicerea accesului la viaţa publică a personajelor cu mâinile murdare de sânge

„...Merg mai departe, nu numai Securitatea de tip represiv nu a păţit nimic, nu numai cei care sunt, pur şi simplu, nişte criminali – un individ care a omorât cu mâna lui deţinuţi sau nedeţinuţi e un criminal care ar trebui judecat. Pentru crimă! Chiar în afara calităţii lui de securist.

...Mă întreb uneori ce se întâmplă cu personalul mărunt care se ocupa de soarta deţinuţilor? Ştiu, de pildă, în momentul în care s-a creat Canalul Dunărea-Marea Neagră, deţinuţii care erau în regim de, practic, exterminare aveau dreptul la pachet. Pentru că era preferabil ca familia să-i întreţină, şi nu statul. Şi li se dădea voie să primească un pachet pe lună. În care se punea ce se găsea, ce se putea în România din vremea aia. Bineînţeles, erau ţigări, brânză, era slănină şi era un amestec – îmi povestea mama mea, pe care o duceau cu toate nevestele de deţinuţi – era un amestec, care era foarte nutritiv, de miere cu nucă sau caş. Ei, în momentul în care pachetele erau duse la poarta închisorii, erau controlate de faţă cu deţinutul. Şi paznicii aveau nişte cuţite în formă de mic iatagan, cu care întâi tăiau slănina, să vadă dacă nu e ceva înăuntru, după aia tăiau brânza, după aia îl băgau în borcanul cu miere şi nucă şi după aia cu cuţitul ăsta plin de miere şi de slănină tăiau ţigările. Iar ţigările nu le tăiau de-a latul pachetului, ci în diagonală, adică jumătate din pachet trebuia aruncat. Am senzaţia că individul care se deda la o astfel de acţiune de câteva mii de ori pe lună nu poate fi altceva decât un individ monstruos. Şi mă întreb: unde sunt miile de monştri care au făcut lucrurile astea? Unde sunt miile de gardieni care, de câte ori un deţinut făcea ceva care nu le plăcea, îl băteau până când intra în comă sau murea? Ce s-a întâmplat cu ei? Sau au devenit, între timp, nişte bătrânei cumsecade care dau lecţii de democraţie la ei în sat?

Ceea ce trebuia şi ceea ce bănuiesc că toată lumea a aşteptat în România era o **revoluţie morală**. Nu-mi place cuvântul *revoluţie*, dar altul nu e... Nu neapărat o epurare, dar, în primul rând, aplicarea **Punctului 8 de la Timişoara**; pentru interzicerea accesului la viaţa publică a unor personaje care au mâinile murdare de sânge. În primul rând. Şi în al doilea rând – **o curăţire morală. Care n-a avut loc. Or, e foarte grav că ne înfundăm din ce în ce mai rău într-un fel de mlaştină – sigur, e un loc comun – , dar în care criminalul stă alături de victimă."**

(Arhiva Memorialului Revoluţiei Timişoara, **Fond documentar**, *Filmoteca*, a consemnat Doina Magheţi)

Ce ştiu eu despre Revoluţia din Decembrie 1989?

O grămadă de poveşti. Dacă m-ar pune cineva să-i descriu Revoluţia, să povestesc aşa cum un ceh, să zicem, ar descrie Praga – 1968, eu ce-aş face? Habar n-am ce e adevărat şi ce nu din ce ştiu. Cred că i-aş relata un adevărat roman.

Problema se pune în felul următor: aud multe despre Revoluţie, povestite cu atâta patos şi cu un aer de „Ah, cum de nu ştiai asta?" (sau, mai bine, „Stai să vezi ce s-a întâmplat... prin ce-am trecut eu atunci, e incredibil, dar chiar aşa a fost!"), încât n-am cum să nu le iau drept adevărate. Pe de altă parte, îmi cad în mână reviste, cărţi şi alte cele care, de multe ori, contrazic ceea ce aud. Şi aşa, eu ce să cred?

Bunul simţ îmi zice să cred autorităţile. Dar cum să-i cred pe istorici când, de atâtea ori, au o atitudine arogantă, atoateştiutoare şi – ceea ce e cel mai grav – sunt atât de *obtuzi* cu privire la unele lucruri? Pentru tinerii ca mine, istoricii îşi pierd toată credibilitatea când ignoră din start unele probleme, cum ar fi aceea a tăbliţelor de la Sinaia (subiect pasionant pentru noi) şi le dau la o parte cu un gest academic, catalogându-le drept poveşti. Măcar de-ar cerceta oleacă!

Sunt mult mai atras să cred relatările senzaţionaliste cum ar fi aceea că Ceauşeasca voia să bombardeze *Solventul*, pur şi simplu pentru că sunt mai atrăgătoare. Iar în adevăratul haos în care înoată toate informaţiile, false sau nu, despre Revoluţie, acestea ies în evidenţă şi pare că toţi le cunosc. De aceea, par mai de încredere... dacă o fi sau nu bine să cred asta, eu nu ştiu. Rămân cu speranţa că într-o zi o să aflu tot adevărul – şi sper să nu fiu atât de bătrân şi blazat, încât să nu-mi mai pese.

Trecând peste asta, să vedem cam ce ştiu eu despre Revoluţie şi, din câte cred, cam ce ştiu majoritatea tinerilor de vârsta mea.

Ştiu că nu a început atât de eroic precum s-ar dori să se creadă; la început, se opuneau evacuării pastorului Tőkés. Acesta căzuse în dizgraţia regimului comunist, pentru nişte declaraţii făcute presei străine, şi fusese revocat din post. Din moment ce nu mai avea funcţie în biserica sa, trebuia să părăsească locuinţa ce-i fusese dată în serviciu, din Piaţa Maria.

Pentru mai multe zile, enoriaşii săi au protestat, dar de-abia după jumătatea lunii situaţia a devenit o adevărată revoltă. După ce au „rezolvat" problema cu evacuarea episcopului, oamenii au cerut lumină şi căldură – abia mai târziu mişcarea a devenit anticomunistă. Ştiu micii detalii, cum că s-a incendiat magazinul de haine din Centru, că neliniştea şi teama încă domnea în oraş, că nu era prea sigur ce se întâmplă.

Apoi, armata a tras.

Şi din acest moment, totul devine o nebuloasă aventuroasă. Aventuroasă, pentru că astăzi mie totul îmi pare cât se poate de *cool* – un roman, cum am zis mai sus. Sper să nu se supere cei care au trecut prin acele evenimente, dar adevărul ăsta e: tinerii de astăzi văd Revoluţia ca pe ceva foarte „mişto" şi nu scapă nicio ocazie s-o pomenească. De câte ori nu spunem fraze de genul „Fraţii noştri au murit la Revoluţie ca să putem zice aşa ceva, mă!"?

Nouă ni se pare mult mai golită de sens şi de importanţă. Dar asta-i viaţa, în mod normal, cu cât te îndepărtezi mai mult de evenimentul cutare, cu atât îi scade importanţa. Înţeleg că pe unii îi jigneşte treaba asta, însă asta e – nu ne ancorăm într-un trecut pompos (care pentru mulţi dintre noi nici măcar nu e o amintire); a fost un eveniment căruia îi suntem oarecum recunoscători, însă doar atât.

Ştiu despre confuzia din acele zile. Despre transmisiunile alarmiste de la TVR – asta mai ales datorită adresei http://www.silencio.ro/revolutie/documentary/, unde se găsesc cinci ore înregistrate atunci. De aici am aflat despre urmărirea, relativ în direct, a lui Ceauşescu, când fugise cu maşina şi se dădeau telefoane la televiziune că a fost văzut în cutare localitate, despre panica generală legată de otrăvirea apei în marile oraşe...

Acesta mi se pare cel mai interesant aspect legat de Revoluţie – panica, paranoia. Au minţit poporul cu televizorul, nu alta! Din păcate, tot n-am priceput ce-i cu luptele de la televiziune; probabil că acesta era totuşi scopul, să creeze teamă prin nesiguranţă.

De aici trec la altă idee – aceea a conspiraţiei. La o adică, de ce n-ar fi fost o conspiraţie? Pare foarte plauzibil ca toată această confuzie să fie o modalitate de a ascunde realitatea. Toate aceste poveşti să fie inventate pentru a ne îndepărta de esenţial. Dacă e cu adevărat aşa, atunci a fost o lucrătură de geniu.

Dacă n-ar fi aşa, atunci cum se explică faptul că Mircea Snegur primise de la Gorbaciov o misiune urgentă referitoare la evenimentele din România înainte de căderea lui Ceauşescu? Memoriile fostului preşedinte al Republicii Moldova indică faptul că la Moscova se ştia, încă dinainte de fuga preşedintelui, care va fi desfăşurarea evenimentelor. Iată deci alt aspect care face ca Revoluţia să primească o aură de-a dreptul mistică pentru noi, tinerii!

Că tot veni vorba de ruşi – ce-o fi cu turiştii străini ce mişunau prin Timişoara în acea perioadă? De la unii aud că erau o grămadă de „caghebişti", de la alţii că erau, de fapt, vreo patru maşini, şi alea din Iugoslavia, nu URSS. Sigur că, dacă mă voi afla în situaţia de la început, în care voi fi faţă în faţă cu cineva ce nu ştie nimic de Revoluţie, îi voi spune că au fost o grămadă de ruşi la noi atunci! De ce? Pentru că e mai interesant. Scuze încă o dată!

Cât despre teroriştii? Aceştia sunt, poate, cel mai bun exemplu al stării de paranoia din acele zile. Ştiu că nu există nicio dovadă clară că aceştia chiar au existat, însă ceea ce se repeta încontinuu la televizor (*„teroriştii roiesc"*) a întipărit imaginea arabului bărbos ce subminează statul. Ştiu că aceste mesaje sunt de vină pentru luptele haotice, că orice mişcare, cât de cât suspectă, făcea să se tragă în direcţia ei. Colac peste pupăză, se lansase şi ideea că România e în pericol de a fi atacată de statele vecine, aşa că teroriştii trebuiau eliminaţi rapid, pentru ca apoi poporul să apere graniţele – în special cea cu URSS.

Atâta doar că din Uniunea Sovietică au venit ajutoare – mai precis, din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, unde populaţia din Chişinău ieşise chiar în stradă strigându-şi susţinerea faţă de fraţii de peste Prut, iar zilnic se expediau camioane, trenuri şi avioane pline cu ajutoare pentru români – 12000 de moldoveni au donat sânge!

Păcat că după căderea URSS-ului nu s-a întreprins nimic pentru a le întoarce favoarea moldovenilor – cum ar fi, să zicem, o unire... Am ales să-i tratăm cu dispreţ. Interesant este că Ceauşescu atinsese în noiembrie 1989, la Congresul PCR, subiectul Basarabia şi ceruse anularea pactului Ribbentrop-Molotov. Problema aceasta, a relaţiei României cu Basarabia în primii ani de după 1991, e o altă dovadă pentru teoria conspiraţiei: Iliescu a fost pus de URSS în fruntea statului, de unde şi politica sa. La o adică, de ce n-ar fi aşa? Cei care au preluat puterea în decembrie fuseseră, majoritatea, comuniştii de rangul doi, iar despre Iliescu se zicea de mult că ar fi urmaşul lui Ceuşescu.

Asta îmi aminteşte de altceva – de mitingul lui Ceauşescu din 21 decembrie şi de debandada de atunci. Din câte înţeleg, ceea ce a speriat mulţimea a fost sunetul unor petarde, dar, din câte aud, au fost cine ştie ce aparate care tulburau mulţimea prin tehnologii secrete! Sigur că e o mare gogomănie... dar dacă, totuşi, a fost aşa? Ce ne facem dacă Revoluţia a fost o mare conspiraţie, şi adevărul se menţine ascuns tocmai pentru că pare atât de neverosimil?

Timişoara... oraşul martir, oraşul meu... Ce ştiu eu despre el în timpul Revoluţiei? Ce ştiu toţi: de aici a pornit totul, aici au murit o mulţime de oameni, iar Timişoara e primul oraş liber din România. Ştiu că alţii, deşi auziseră ce se întâmpla aici, n-au avut curajul să se ridice împotriva dictatorului decât după câteva zile. Ştiu că în Freidorf au fost arse cadavre, că în spital au fost omorâţi răniţii, că s-a decretat legea marţială.

În schimb, nu ştiu dacă, într-adevăr, pe treptele Catedralei au murit copii, cum zice toată lumea. Eu înclin să cred varianta mai obscură pentru majoritatea, cum că era vorba, de fapt, de un grup de 30 de tineri, adolescenţi, poate, care au ignorat interdicţia de a umbla în grupuri de mai mult de două persoane; ba mai mult, au cântat *Deşteaptă-te, române!*, interzis de mai bine de patru decenii. Ştiau că se va trage în ei.

Oare a fost un sacrificiu inutil? Pe moment, vestea, de bună seamă, i-a întărâtat pe timişoreni şi a întărit rezistenţa, dar poate că, totuşi, se descurcau şi fără ea. Poate a fost inutil...

Ştiu că Occidentul era îngrozit de ce se întâmpla aici, din cauza unei dezinformări geniale. Ştiu povestea acelei imagini care făcea turul Europei, cu o mămică şi copilaşul ei în braţe, morţi (care nu era de la Revoluţie).

În fiecare săptămână văd acele găuri de pe o anumită clădire din Centru (nu ştiu cum se cheamă respectivul palat, dar pot spune că la baza sa, Revoluţia a făcut posibilă înfiinţarea unui simbol capitalist – McDonald's-ul, iar pe steagurile lui roşii a scris Coca-Cola – asta ca reper în spaţiu), despre care se spune că sunt de la Revoluţie, de la nişte gloanţe trase aiurea. Nu ştiu dacă sunt de atunci, dar dacă sunt, atunci ar trebui păstrate. E un reper, ceva ce ne aminteşte mereu de evenimentele de atunci – pentru că, hai să fim serioşi, cine se gândeşte, când trece prin faţa Operei, că acolo se adunaseră o sută de mii de oameni pentru a-şi cere drepturile, că acolo s-a proclamat libertatea? O urmă fizică, precum acele găuri, e mult mai grăitoare decât nişte imagini scorojite din vitrina Memorialului Revoluţiei.

Ştiu că Timişoara era un oraş închis, că armata patrula pe străzile sale, iar la intrări erau baraje ce-l izolau de restul ţării. Mai ştiu şi de o idee cât se poate de nefericită (pentru cine a avut-o), de a trimite aici trenuri încărcate cu olteni nervoşi, instruiţi la fabricile de unde veneau, că trebuie să apere Timişoara de unguri şi huligani, şi înarmaţi, în acest scop, cu bâte de lemn. Ajunşi la Timişoara, oltenii şi-au dat seama că nu era nici pe departe vorba de catastrofa de care auziseră, aşa că au pactizat cu poporul.

Mai târziu, şi armata a pactizat cu el. Din păcate, nu înainte de a trage şi a lăsa sute de morţi şi răniţi pe străzile oraşului.

Ştiu despre masacrul de la Otopeni. 50 de tineri ucişi, 13 răniţi, pentru că, vezi Doamne, staţiile de emisie-recepţie nu funcţionau cum trebuie. Cică erau bruiate în permanenţă. Poate că era aşa, dar asta ar adăuga la teoria conspiraţiei; mai degrabă, cei care au fost de vină pentru ce s-a întâmplat în acea noapte încearcă să se salveze.

Îmi amintesc de procesul cuplului Ceauşescu. Se tot zice că nu trebuiau executaţi, că am fi aflat o grămadă de lucruri interesante şi aşa mai departe.

Oare chiar nu trebuiau executaţi? De bună seamă, chiar lăsând la o parte teoria conspiraţiei, atunci a părut o idee bună. Poate că morţii Revoluţiei justifică moartea lor. În orice caz, ura din acele zile o justifică foarte bine – trebuia ceva, ceva *mare* ca s-o potolească. Acum ne pare rău, dar atunci?

Ştiu că fiul său cel mic i-a vorbit lui Ceauşescu cu o zi înainte de mitingul fatal, l-a rugat să lase conducerea. Dar Nicolae privea în gol, parcă nici nu asculta... Elena, precum şi lacheii săi din PCR, l-au implorat să continue – şi o fi legendă, dar pare tare plauzibilă: l-au rugat în genunchi, la propriu!

Ştiu de tratamentul la care au fost supuşi cei doi la Târgovişte: o noapte dormită în TAB, ca să nu-i omoare gloanţele teroriştilor ce asediau garnizoana (!), sau ceaiul îndulcit cu zahăr, deşi el era diabetic.

Şi apoi mai ştiu o grămadă de lucruri comice: titluri şi articole explozive din ziarele vremii, imediat după Revoluţie, şi Dan Voiculescu.

Revoluţiile îşi înghit conducătorii. De aceea se tot află, uneori, că aceia care se proclamă revoluţionari, victime, eroi, sunt nişte personaje care nu caută decât beneficiile acestor titluri. Până la urmă, cine a profitat? Pe acesta din urmă nu insist, dar pe un articol din *Adevărul liber* (sau cum se chema, asta am uitat...), da: era un articol despre restaurantele din perioada comunistă, cu un limbaj de genul „iată cu ce ne hrăneam înainte de căderea tiranului!", iar alături o poză. În poză, ditamai farfuria, în farfurie – un pui fript, mic, atât de mic, încât părea că luaseră un biet puişor abia ieşit din ou şi-l vârâseră direct în oală. Pentru mine, asta e imaginea la care mă gândesc automat când aud povestindu-se de exagerările Revoluţiei.

Pare ciudat, dar eu am impresia că am aflat mai multe despre Revoluţie uitându-mă la un film – *Hârtia va fi albastră*, decât din alte surse. O fi o ficţiune, însă pot spune cu mâna pe inimă că face cât o mie de cărţi pentru cei care vor să afle ceva despre aceste evenimente.

Principalul avantaj este acela că o imagine face cât o mie de cuvinte. Documentarele şi filmele ne prezintă ceva ce nu poate fi redat prin cuvinte – adevărata atmosferă. Confuzia răzbate din toate acestea, la fel şi teama, dar şi bucuria

românilor. Atmosfera gri a acelor zile, precum şi toate amănuntele – de la cum arătau securiştii până la oraşul mohorât – sunt mult mai bine exprimate pe peliculă decât ar reuşi oricine prin vorbe. Una e când citesc de luptele de la Televiziune, alta, când văd o reconstituire a lor. Una e când aud vorbindu-se despre teroriști arabi, alta, când văd un scenariu ce exemplifică stupizenia acelor zile.

Stau acum şi mă gândesc... e păcat că pentru noi, cei care abia eram bebeluşi atunci, Revoluţia nu mai e decât o colecţie de aventuri, un film cu pac-pac. A devenit o formă fără fond, în loc să fie un eveniment de care să ne amintim cu respect, pentru că ne-a deschis atâtea posibilităţi, pentru că atâţia au murit, ca noi să ne exprimăm ca aici, acum; a devenit prilej de a etala cunoştinţele în materie de legende urbane.

Da, ăsta-i adevărul – pentru noi Revoluţia nu mai are suflet; nu mai înseamnă nimic.

Vlad Barangă

Liceul Teoretic „Vlad Ţepeş" – Timişoara, clasa a XII-a**,** ***câştigător al Concursului de istorie pe tema Revoluţiei Române, organizat de Asociaţia ALTAR şi Asociaţia Memorialul Revoluţiei 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, în data de 16 decembrie 2007***

COPIII ŞI REVOLUŢIA

Ludicul izbucneşte din noi fără să ţină seama de context. Dincolo de joc, însă, retina percepe infinit mai clar realitatea. Crudă, de cele mai multe ori. Cam asta s-a întâmplat şi cu copiii revoluţiei. Au scăpat de-acasă, aproape inconştient, direct în vâltoarea evenimentelor. Unii s-au întors. Acum sunt oameni maturi, cu suflete şi trupuri rănite. Alţii nu s-au mai întors. Jucăriile lor au rămas pe covorul din sufragerie... ***(Doina Magheţi)***

Alina Amanci, 12 ani, elevă, împuşcată în 17.12.1989. Pe lista Procuraturii Militare apare ca fiind rănită în Piaţa 700. Ea spune, într-un interviu acordat TVR, că a fost rănită în timp ce manifesta în Piaţa Libertăţii: *Cum stăteam la colţ de clădire, din partea dinspre Piaţa Libertăţii, erau puşi trei militari. Şi cel din mijloc, cum noi tot strigam, cel din mijloc a tras un foc în sus şi eu m-am speriat şi am fugit puţin şi, în momentul când m-am întors înapoi, atunci s-a tras spre mulţime şi, cum eram acolo, am fost împuşcată. Prietena mea, Maricica, a spus că, în momentul acela, l-a văzut pe cel din mijloc când a tras asupra mulţimii. Că era multă lume acolo. Am fost rănită în abdomen.*

Alina Amanci pe patul de spital

Irinel Maxim, 12 ani, elev. Conform listelor cu răniţii din intervalul 17-22 Decembrie 1989, puse la dispoziţie de Procuratura Militară Timişoara, a fost împuşcat în picior, în timp ce manifesta în Piaţa Libertăţii. Totuşi, transcrierea declaraţiei sale filmate, când era internat la Spitalul de Ortopedie din Timişoara, contrazice locaţia precizată în lista Procuraturii: *Am fost împuşcat în Piaţa Libertăţii, cum să zic... au fost împuşcături în toată regula, au tras cu automat, betonul sărea în sus, ca în filme, şi eu am fost împuşcat al doilea, în picior, şi atunci am fugit repede. Eu am fost împuşcat fix lângă Casa Armatei şi au tras de la balcon. Am fugit repede şi m-a luat un om cu bicicleta... şi am ajuns la spital şi de acolo m-au trimis la Ortopedie.*

Marian Olaru – internat la Ortopedie – povesteşte şi el, la cumpăna dintre ’89-’90: *Am fost internat la Judeţean şi... sunt foarte mulţi acolo. Copii de 13 ani, o fetiţă de 13 ani am văzut, care s-a dus în faţa Securităţii când au luat anchete şi s-a dus şi a spus că: „Nu îmi pare rău pentru ce am făcut!”.* Au fost foarte mulţi. Au fost doi băieţi cu mine, care erau împuşcaţi în tălpi, s-au pus jos şi erau împuşcaţi în tălpi. Pe mine or vrut să mă ia doi băieţi, doi arabi, acolo, la Podul Decebal, să mă ducă în cămin să mă... acolo m-au împuşcat aici, în picior. La Podul Decebal. Duminică la ora şase jumate, şapte. Şi au vrut doi studenţi să ne ducă pe-acol, prin cămin...”

Din declaraţia asistentei **Liliana Dohotariu**, care a intervenit cu Salvarea în acele zile de foc, reiese că Podul Decebal a fost unul dintre locurile în care cei nimeriţi de gloanţe au fost copii în prag de adolescenţă şi minori în prag de majorat: *Am avut pe Podul Decebal... pacienţi, să zicem, de 14 ani, 16 ani, dar de 10 ani n-am avut. Deci ce am avut arătau a adolescenţi, mai bine zis.*

Victoria Balogh aştepta, la Urgenţele de la Spitalul Judeţean, duminică, 17 Decembrie, noaptea, înspăimântată, veşti de la medici privind starea soţului ei. A fost martor la aducerea altor răniţi, împreună cu rudele acestora. *...atunci erau părinţii unei fetiţe de doi ani sau un copilaş de trei... erau toţi acolo, părinţii. Nici ăia, tot aşa, ca mine, nu ştiau ce s-a întâmplat, unde o dus-o, oricum, nu mai dădea voie, nimeni sus, nu mai dădea voie, nimeni nimic, toţi eram în curte...*

Minori din judeţul Timiş, răniţi în intervalul 17.12.-26.12. 1989

1. **Amanci Alina**, 12 ani, elevă, plagă împuşcată abdomen, 17.12.1989, în timp ce manifesta în Piaţa 700;
2. **Bogdan Roger Doru**,16 ani, elev, leziuni prin lovire, în timp ce demonstra în Piaţa Maria;
3. **Bodroghi Mihai**, 17 ani, plagă împuşcată membru superior, rănit în 26.12.1989, în Piaţa Operei;
4. **Chiu Adrian**,15 ani, elev, plagă împuşcată membru inferior, rănit în 17.12.1989, în timp ce demonstra la Catedrală;
5. **Câmpean Cristinel**,14 ani, elev, plagă împuşcată membru inferior, 17.12.1989, în timp ce demonstra în Piaţa Libertăţii;
6. **Cimpoieru Maria**,13 ani, elevă, plagă împuşcată membru inferior,17.12.1989, în timp ce demonstra în Piaţa Operei;
7. **Edveş Marcel**, 15 ani, elev, plagă împuşcată torace, în timp ce manifesta în Calea Lipovei;
8. **Fitigău Ştefănică**, 14 ani, elev, plagă împuşcată membru superior, 17.12.1989, în timp ce demonstra în Complexul Studenţesc;
9. **Ionescu Daniel**,17 ani, plagă împuşcată membru superior, în 17.12.1989, nu se cunosc împrejurările;
10. **Ioniţa Constantin**, 9 ani, elev, rănit în 25.12.1989, în Calea Lipovei, de persoane necunoscute, plagă împuşcată membru superior;
11. **Kun Robert**, 15 ani, elev, plagă împuşcată..., 17. 12. 1989, în timp ce manifesta în Piaţa Libertăţii;
12. **Lengyel Daniela**, 17 ani, plagă împuşcată membru inferior, 17.12.1989, în timp ce manifesta la Podul Decebal;
13. **Mişcov Mariana**, 15 ani, elevă, plagă membru inferior, 17.12.1989, împuşcată în Calea Giroculuí;
14. **Maxim Irinel**, 12 ani, elev, rănit în 17.12.1989, în timp ce manifesta la Podul Decebal, plagă împuşcată membru inferior;
15. **Murariu Irina**, 16 ani, elevă, rănită în 17.12.1989, în timp ce manifesta la Catedrală, plagă împuşcată membru inferior ;
16. **Olaru Marian**, 17 ani, muncitor, rănit în 17.12.1989, în timp ce manifesta în Piaţa Libertăţii, plagă împuşcată membru inferior;
17. **Păşcălău Cristian,**17 ani, elev, rănit în 17.12.1989, în timp ce manifesta la Catedrală, plagă împuşcată în cap;
18. **Rusu Cristian**, 14 ani, elev, rănit în 17.12.1989, în timp ce manifesta pe Calea Aradului, plagă împuşcată membru inferior;
19. **Roman Ştefan,** 17 ani, rănit în 17.12.1989, nu se cunosc împrejurările, plagă tăiată facial;
20. **Streanga Doru,** 17 ani, rănit în 17.12.1989, în timp ce manifesta în Piaţa Operei, plagă împuşcată;
21 **Stoianov Zeno**, 16 ani, elev, rănit în 17.12.1989, când manifesta la Podul Decebal, plagă împuşcată membru inferior;

22. **Tăbăcaru Marian**, 15 ani, elev, rănit în 23.12.1989, pe Str. 23 August, de persoane necunoscute, plagă împuşcată abdomen;
23. **Untilă Corina**, 18 ani, elevă, rănită în 17.12.1989, în timp ce manifesta la Podul Decebal, plagă împuşcată abdomen;
24. **Valon Alin**, 17 ani, rănit în 17.12.1989, la Podul Decebal, plagă împuşcată membru inferior;
25. **Vinţan Paraschiva**, 17 ani, rănită în 17.12.1989, în timp ce se deplasa prin Piaţa Operei, plagă împuşcată membru inferior;
26. **Vincu Traian**,16 ani, rănit în 17.12.1989, în timp ce manifesta la Catedrală, plagă împuşcată.

(Arhiva..., **Fond documentar,** *Filmoteca,* Procuratura Militară Timişoara, Adresa nr.130/1993, Dosar 015, nr.040, a consemnat Liza Kratochwill)

„Claudiu a fost împuşcat la Catedrală. Avea 15 ani…"

Mama Vărcuş a născut, la diferenţă de câte un an, trei băieţi şi o fată. Viaţa ei a fost plină de neajunsuri, cum de altfel a fost şi viaţa atâtor alţi români aflaţi sub raze de „viitor luminos"… Totuşi, sărbătorile veneau şi treceau, copiii creşteau, iar viaţa aluneca în alveole cumva… nestingherită. Despre Claudiu, fiul ei de 15 ani, povesteşte cu vocea sugrumată:

Era din cale-afară de vesel. Îşi iubea fraţii, era tandru. Nu exista să uite să-şi sărute mama de câte ori intra sau ieşea din casă. Sărbătorile de iarnă le umplea cu glumele şi giumbuşlucurile sale. În acel decembrie, curios cum era, şi-a luat bicicleta şi a plecat în oraş cu prietenii. Să vadă ce se mai întâmplă pe străzi. Era îmbrăcat într-un trening şi avea Otteri în picioare.

„Eram nebună de durere... Nu-mi găseam copilul..."

Redăm frânturi din declaraţia mamei Vărcuş, dată în faţa completului de judecată:

...au plecat spre Catedrală. Ulterior, am aflat că a fost împuşcat pe zebră, la Catedrală, înspre Cinema „Capitol". A fost tras de un vecin exact lângă un brăduţ. Domnul Victor Mitran era angajat civil la unitatea militară de pe Calea Girocului. A spus că a fost împuşcat cam pe la orele 18.30. Dânsul l-a ridicat de-acolo, l-a tras pe iarbă, lângă un brăduţ... Eram nebună de durere... Nu-mi găseam copilul...

„Se spunea că Veverca trăgea în carne vie...”

M-am apropiat de Spitalul Judeţean. Nu aveam voie. Cineva cu grade îmi tot spunea să circul dacă vreau să-mi fie bine... Când am întrebat de fiul meu, mi s-a sugerat că a trecut graniţa... Se spunea că Veverca trăgea în carne vie... Vecinul Mitran nu mi-a spus că fiul meu, Claudiu, a murit pe loc. Zice că a căzut jos. Era şi el trântit pe burtă. S-a tras până lângă copil şi l-a apucat de mână. Mi-a spus că în momentul ăla a simţit cum viaţa din copil a trecut în el... aşa de tare îl strângea de mână... În 21 decembrie, când s-a deschis morga, s-a aprobat ridicarea morţilor. L-am găsit pe Claudiu. Era împuşcat în piciorul stâng şi în umărul stâng. Dar glontele îi pătrunsese în trup şi ieşise prin spate, provocându-i o ruptură în formă de „L”.

„Fratele meu e vecin de mormânt cu Jugănaru...”

Laura, sora lui Claudiu, mi-a povestit, zâmbind amar, cum îşi împărţeau timpul hârjonindu-se ca între fraţi. Atunci, în Revoluţie, plecase şi ea cu alţi prieteni în oraş. Vroiau să meargă la film. Dar au auzit ţipete şi au văzut la Judeţeana de Partid cum pe un geam era scoasă o stemă mare. Apoi a văzut soldaţi şi s-a ascuns în Parcul Copiilor. Îşi aminteşte de spaima care plutea în jur. Nu poate uita clipele de disperare când, alături de mama ei, căutau trupul lui Claudiu... despre Proces îşi aminteşte cum, în ora de istorie, asculta la căşti declaraţii de martori. Profesoara o lăsa în pace... În intervalul 5 ianuarie-23 ianuarie 1990 a fost, împreună cu alţi copii din familii de revoluţionari, într-o tabără la Katowice, în Polonia. A fost cea mai frumoasă, dar şi cea mai tristă tabără din viaţa ei. A fost ca un balsam peste tragedia din care abia ieşise. Cu lacrimi în ochi mi-a spus că fratele ei, Claudiu, e vecin de mormânt cu Jugănaru, în Cimitirul de pe Strada Rusu Şirianu...

(Arhiva..., **Fond documentar**, a consemnat Doina Magheţi)

„CINE-A TRAS ÎN NOI... DUPĂ 22?”

*Din Sinteza-Raport întocmită de Parchetul General – Secţia Parchetelor Militare Timişoara (*în Dosarul nr. 90-94, Cauzele privind evenimentele din Decembrie 1989*), reiese că Ministerul Apărării Naţionale este responsabilul (principal) pentru moartea a 119 persoane şi rănirea altor 485. (*Dosar MRT 010, Concluzii în fond, şef-adjunct Parchetul Militar Timişoara, Romeo Bălan – *n.a.). În total, 604 victime, numai în Timişoara şi în împrejurimi, create pe fondul unei diversiuni dirijate în mod ocult de potenţiali adversari, cu implicarea unor forţe mixte ori civile, la alcătuirea unor baraje filtru pentru ambuscadă. Pe de altă parte, înarmarea populaţiei a dus la scăparea situaţiei de sub control, apărând conflicte de aceeaşi parte a baricadei. Până în 22.12.1989, soldaţii M.I. şi M.Ap.N au fost băgaţi în faţă, pe stradă. S-a dovedit, însă, că şi după ce Armata a fraternizat cu populaţia, s-a tras pe ascuns din ARO, din clădiri, din parcuri etc. De către cine? De către cei care stăteau în secţiile de urgenţe ale spitalelor şi interziceau accesul răniţilor şi-al rudelor? De către cei care interogau suferinzii (indiferent de vârstă)? De către cei care se infiltrau printre cadre sanitare, pentru a transporta rănitul cu liftul pe un traseu fără întoarcere? Sau de către cei care interziceau ambulanţelor să aprovizioneze cu medicamente Judeţeanul? Ori poate de către cei care stăteau în curtea Judeţeanului şi strigau: „Morţii îi strângem noi!”?*

În acelaşi raport se arată că, în ţară, au fost 1 425 suspecţi de acte teroriste, deşi, ulterior acestui raport, procurorul militar Dan Voinea a dezminţit implicarea unor terorişti în evenimentele din Decembrie 1989. Cei mai mulţi au fost la Bucureşti – 824, urmat de Timişoara – 236 suspecţi. Din totalul celor 1425 persoane suspectate de acte de terorism, 820 ar fi fost militari (M.Ap.N – Armata a III-a, de la Penitenciarul Timişoara, de la M.I şi Securitate), 580 civili şi 25 cetăţeni străini. Din 1425, doar patru persoane au fost date în judecată pentru deţinere ilegală de armament.

Dar cine sunt cei vinovaţi de moartea soldaţilor? Conform Parchetului Militar, căpitanul Crăiniceanu Ion*, din cadrul Securităţii Caraş-Severin, a acţionat în grupul revoluţionarilor, prin acţiuni teroriste (*Dosar MRT 028/010, 129.45.7/p /91 *– n.a.); colonelul Petrea Ion – USLA Reşiţa, a fost cercetat pentru activitate contra revoluţionarilor (130.458/p/91 - n.a.); căpitanul Coşeriu Dumitru – UM 01140 Lugoj, a fost cercetat pentru acţiuni teroriste pe Str. Ialomiţa – Timişoara (126.911/p/91 - n.a.).*

În Sinteza Anchetei Parchetului General Militar scrie că ofiţeri superiori au afirmat, în mai multe împrejurări, că scopul deplasării la Timişoara a fost elaborarea unor planuri militare de apărare a graniţei de Vest. Forţele din subordinea Statului Major Central al Gărzilor Patriotice trebuiau să se deplaseze din Dolj la Timişoara, înarmate cu măciuci.

Vidul de putere a durat până în 24.12.1989, când a fost numit noul ministru al Apărării Naţionale. Până la acea dată, se poate vorbi de dualism în exercitarea

*funcţiei de comandă sau de o polarizare a acestor atribuţii, la nivelul comandanţilor de arme (*Dosar MRT 022 - *n.a.). (**Liza Kratochwill**)*

Iată şi câteva mărturii interesante care ar putea proba realitatea represiunii de după 22...:

Rozalia Mariş, văduvă**: - ...**în zona noastră, Calea Girocului. Era foarte întuneric. Lumină nu prea era şi...
Reporter: - Când?
R.M.: - Cam pe 22... 23...
Reporter: - Soţul a fost rănit în 17?
R.M.: - În 17. Şi nu m-am putut duce. Mi-a fost şi frică. În primul rând, soacră-mea nu m-a lăsat. Mi-a zis: „Nu te duce, să nu te mai împuşte şi pe tine, că ce mă fac eu cu copiii?!" Şi-aşa că nu m-am dus. Asta a fost joi şi am stat toată ziua, vineri am stat, iar, toată ziua, cu el şi nu m-am mai întors seara, când mi-o spus că să stau toată noaptea cu el. Ştiţi, atunci or început împuşcături acolo, în Calea Girocului, şi mi-a fost frică să mă duc... prin 23, dacă ţin eu bine minte, se spunea că ceva terorişti, nu ştiu cine ar fi ăia, au tras pe stradă şi atunci ne-au împuşcat şi în balcon, mi-au spart un geam la balcon şi pe stradă au fost împuşcaţi oameni.
Reporter: - Până în ce zi?
R.M.: - Apăi, s-a tras chiar şi-n 28... când noi l-am înmormântat pe soţul meu. Am avut la 12.00 înmormântarea şi, după noi, a mai fost înmormântată doamna Nicoară. A fost asistentă la Spitalul de Copii şi a fost împuşcată după 17, prin... atunci, în 23, parcă, au împuşcat-o la Spitalul de Copii. În 23, da. Dar pe stradă la noi s-au mai auzit împuşcături de la Liceul de Chimie. De acolo se mai auzeau, dar nu... Ţineam tot timpul încuiate uşile la intrări. Dar n-am avut probleme. Nu cineva să mă ameninţe sau ceva ... Bine, a fost, dar eu nu eram acasă, erau numai copiii, nu ştiu ce au întrebat, că copiii mi-au spus, n-am prea înţeles, nu ştiu ce i-a întrebat. Dar nu ştiu cine a fost.

Gloanţe „rătăcite" au nimerit şi în echipajele Ambulanţei care ridica răniţii. Practic, primul ajutor, la acea vreme, însemna transport.

Liliana Dohotariu - asistentă la Serviciul de Ambulanţă Timiş:

„...şi în zilele care au urmat nopţii de 17, ulterior, au fost tot felul de deghizări. Mi-aduc aminte că, insistent, nu ne-a lăsat un domn să trecem spre Spitalul Judeţean cu un caz. Din acesta care părea mai suspect... mai grăsuţ, mai tuns periuţă, dar nu halat … statură medie... după aceea, am urmărit, la televizor, un caz anchetat, un domn din Armată, din Poliţie, nici nu reţin exact, dar, nu ştiu de ce, mi s-a părut atât de cunoscută figura domnului respectiv… dar nu-mi aduc aminte numele, atunci mi-l adusesem, chiar le spusesem la colegi: Uite, *l-am văzut la televizor...!* El era în poarta Spitalului Judeţean, unde este poarta acum şi vechea poartă... era mai înăuntru, cam unde se termină parcarea aia, dar el era acolo. Cu o haină groasă, neagră, tuns

periuţă… În 18 sau în 19 a fost problema asta, c-am făcut o conexiune… În provincie am avut, îmi aduc aminte ce am avut eu, Săcălaz. În Săcălaz am fost opriţi, iar, de lume şi să coborâm din maşină, să ne băgăm într-un şanţ, că se trage. La nu ştiu câţi metri în faţă se trage. Alergam la caz prin Săcălaz şi am stat în şanţ o oră şi ceva, până când ni s-a dat verde să trecem. Deci şi în zonele alea… la Remetea, Recaş, drumul acesta spre Calea Lugojului, pe Calea Lugojului, iarăşi au fost cazuri**...** în zona Chişoda, Giroc…

...În 18, 19, 20, mi-aduc aminte un caz, am mers după nişte medicamente, să le aducem la Judeţean, dar nu ştiu de unde le-am luat, cineva trimisese en-gros nişte antibiotice pentru Judeţean... Am adus medicamentele la Judeţean, am intrat pe poarta Judeţeanului şi a început să se tragă spre intrarea de la Judeţean, spre intrarea din spate a Urgenţelor. En-gros! N-am putut să coborâm din maşină... Ne-am aplecat şi eu, şi şoferul în faţă, deci ne-a fost o teamă... văzând că se trage spre interiorul Urgenţei !...

...Cazul de la Săcălaz, din provincie, acesta în care am stat o oră jumătate într-un şanţ, ca să aşteptăm să nu se mai tragă, chipurile, din faţă, că se trage. Şi se trăgea clar, că altfel de unde să avem noi pacienţi în zona aia? Într-un final, într-o oră jumătate, ni s-a dat verde să trecem, am trecut şi am avut un rănit în zona respectivă, care mi-a murit pe maşină. Deci ăla a fost singurul caz... vreo 50 de ani, 40-50, acum, ăla a fost singurul caz care l-am luat viu şi a decedat. L-am luat viu, dar într-o stare deplorabilă, de… Curgea sânge din gură… Multiple plăgi împuşcate, dar omniconştient, dar pentru foarte puţină vreme, deci de comunicat n-am putut comunica…

...Toate fişele mele din noaptea din 17, 18… noi, de exemplu, dacă ne duceam la caz, aveam nume, prenume la pacient, normal, că ţi-l dă aparţinătorul când sună sau, dacă chiar nu avem... când sună: *Veniţi urgent, că-i căzut în casă!*, nu mai iei nume, să pierzi timp, dar întrebi la adresă, că trebuie completată o fişă, că e un act medico-legal, dar fişele din noaptea de 17, 18, încolo, toate au fost cu *necunoscut*. Apărea – *nume necunoscut*. Nimeni nu mai stătea… Peste tot, şi-n internare, peste tot aşa apărea: *necunoscut*. Că în spital s-au mai controlat prin buzunare, l-a identificat, nici asta nu cunosc.

În 21, am avut doi, trei, patru, nu ştiu, câţiva domni de la Armată, care au păzit Ambulanţa. Stăteau înăuntru cu noi de vorbă, da, bine mi-aduc aminte. S-a tras spre Ambulanţă, asta mi-aduc aminte; am avut un coleg care acum e medic în Germania, dar era şofer atunci, tinerel, şi s-a speriat atât de tare, încât s-a băgat sub un pat, în dormitor. Ei ziceau că se trage în clădirea Ambulanţei... S-a tras pe aici, de la pădurice încoace. Ştiu că şi o Ambulanţă a fost, s-a tras, nu într-a mea, într-un TV. Că noi numai pe Dacii Break lucram şi numai două, trei TV-uri aveam pe atunci, şi într-un TV s-a tras, că din greşeală, că intenţionat, pentru că a avut loc de glonţ… Dacă în noaptea de 17 am avut 34, după aceea, în 18, 19... până când s-au terminat evenimentele, am mai avut vreo 10, aşa adunat, toate zilele, deci 40 şi ceva de cazuri.”

Rudele celor răniţi şi transportaţi la Spitalul Judeţean au fost martori, în acele zile de coşmar, la scene ce pot dejuca scenariul evenimentelor din 1989.

Victoria Balogh, văduvă:

„...atâta am auzit c-o zis: *Hai să-l ducem pe ăsta sus, că ăsta-i gata*! (despre soţul meu). Şi tot n-am vrut să cred. Şi l-o luat şi l-o dus la Judeţean. Ajungând la Judeţean, acolo erau foarte mulţi, erau îmbrăcaţi şi ofiţeri, şi militari, şi erau îmbrăcaţi ca şi vânătorii... şi am auzit când o strigat la Salvări: *Să nu mai strângeţi morţii de pe stradă, că-i strângem noi!*"

(Arhiva..., **Fond audio,** a consemnat Liza Kratochwill)

REVOLUŢIA DE DUPĂ GRATII (I)

În zilele revoluţiei, conform datelor statistice, peste 1200 de persoane au fost încarcerate în Penitenciarul „Popa Şapcă” din Timişoara. Despre terifiantele clipe trăite după gratii, dar şi în curtea şi subsolurile Inspectoratului de Miliţie, depun mărturie arestaţii lui Decembrie 1989, români ieşiţi în stradă pentru libertate, victime ale represiunii comuniste.

Seria de dezvăluiri debutează în acest număr al Buletinului „M89”:

Costel Balint *este lugojan, profesor de sport, căsătorit, şi are un copil. A participat, la evenimentele din ’89, încă din 15 decembrie. Pe-atunci, făcea naveta de la Timişoara la şcoala din Liebling. Se întorcea cu două colege de la lucru când a văzut un grup de oameni în faţa locuinţei pastorului Tőkés. L-a mirat curajul lor. I-a văzut şi a doua zi, cu lumânări. Doar seara, în jurul orei opt, s-a decis să iasă în stradă. A văzut cum oamenii se îndreaptă spre Piaţa Maria, cum un ARO este incendiat de şofer lângă Regionala CFR, cum civili aruncă cu sticle de lapte, sparg faruri, cum persoane dubioase lovesc cu profesionalism vitrinele magazinelor. A fost martor la intervenţia violentă a scutierilor şi a pompierilor, ca răspuns la scandările populaţiei, în mai multe zone ale oraşului: Piaţa Maria, Tudor Vladimirescu, Complexul Studenţesc, Bulevardul Mihai Viteazu şi în centru, la Catedrală, Primărie şi aşa mai departe. Era în 16 decembrie, noaptea.*

„Veneam fluierând... în mine era ceva extraordinar...”

„Veneam fluierând, nu-mi păsa că... în mine era ceva extraordinar. Eu am vrut să ajung acasă. Atunci au început să circule acele maşini ARO şi, când am ajuns vizavi de Clinici, unde este Parcul Botanic, vizavi, au coborât doi tineri dintr-un bloc ... eu stau la Modern, mergeam pe jos... pe drum, am văzut că vin, deja, Gărzile Patriotice. Şi atunci a venit acel ARO, au coborât doi indivizi, ne-au legitimat, erau doi studenţi care erau în rândul meu, ne-au legitimat, am vrut să scot buletinul; când să-l arăt, am primit o lovitură în spate, deci chiar în rinichi, am căzut jos, m-au băgat în ARO şi direcţia – Securitate! Deci de acolo a început calvarul... în ARO erau şoferul şi încă doi de la M.I. (să le spunem). Că nu puteau să fie din altă parte, că nu erau militari. Erau cu haine de piele şi unul avea căciulă din aia de ... iepure în cap. Se purtau, erau la modă. Ruseşti. Nu erau ... erau lucrători ai Ministerului. Şi ne-au dus direct în curtea Securităţii şi a Miliţiei şi ne-au băgat în subsol... Primul lucru, buletinul, s-a uitat în buletin, ne-a băgat într-o încăpere. Acolo m-am întâlnit cu un tată cu un fiu de 14 ani, mi-a spus cum îl cheamă, Gangs Rudolf... Rancs, Rancs. El s-a dus să-l aştepte pe tată la Fabrica de Bere şi l-au ridicat ...”

Pumni, picioare, bastoane pentru... „Lambada”...

„Cel mai cumplit, era camera foarte mică, noi eram foarte, foarte mulţi şi nu se putea respira. Aveam o casetă, din activitatea mea culturală, cu *Lambada,* era la modă atunci. Ah! Câte am primit pentru caseta aia! Că cine ştie ce-au crezut că am făcut cu caseta aceea, ce înregistrări am făcut, deci am primit bastoane aiurea!

Dar ce a fost şi mai ... era un subofiţer care venise de la o nuntă şi, fără să-şi ... să meargă la comandant, să vorbească, dar nu l-a mai băgat nimeni în seamă. Deci acolo nu mai contai. Acolo ai primit pumni, picioare, dar ce am văzut, care m-a cutremurat: când ne-am spus numele, la un moment dat, nu se mai putea respira şi eu, în fine, voiam să fac pe viteazul, am zis că vreau să vorbesc cu comandanţii. Eu sunt luat abuziv, m-au luat aiurea de pe stradă, eu n-am făcut nimic! Da’ de unde! Mi-a corectat ăla... direct, am primit un pumn în gură, am tăcut din gură urgent, n-am mai spus nimic; dar nu puteai... Erau mulţi oameni loviţi, bătuţi... Nu puteai să te aşezi, nu găseai loc! Şi nu mai era aer. Era o atmosferă din asta... cred că... nu cred, sunt convins că atunci mi-a fost frică. Mi-a fost frică atunci. Şi tot calvarul ăsta a ţinut până aproape de dimineaţă, spre dimineaţă, mai bine spus, când ne-au scos în curtea Securităţii, afară, unde este şi Miliţia...

Secvenţă din curtea Miliţiei Judeţene, locul unde cei arestaţi la revoluţie au fost violent bătuţi şi mutilaţi

Primul contact a fost: *Luaţi cinci-ul!* Eu nu ştiam ce înseamnă *cinci*-ul. Nu ştiu cum m-am nimerit, iar, în faţă... m-am nimerit în faţă. Nu ştiam să iau *cinci*-ul. Şi, bineînţeles, picioare, pumni... din nou au început... l-am văzut pe unul zăcând pe caldarâm, horcăia, asta m-a terminat de tot...”

„Era un cerşetor fără picioare... i-au luat căruciorul şi trebuia să-l ţin eu în braţe...”

„Era o maşină, una din aia mare, şi ne-au băgat în maşina Penitenciarului... Bătuţi eram bine. Dar nu asta m-a frapat. Eu am urcat ultimul şi... l-au dus pe unul cu căruciorul, era un cerşetor fără picioare, unul cu părul mare, i-au luat căruciorul şi trebuia să-l ţin eu în braţe, deci în maşina aia compartimentată gen celulă, şi eu trebuia să-l ţin în braţe. Eu abia mă ţineam pe mine, să-l mai ţin şi pe ăla în braţe?! – zic. Eram şi eu terminat, şi psihic. I-au luat căruciorul şi mi l-au pus în braţe. Lumea n-avea cum să... eu l-am ţinut pe ăla, în fine... Şi ne-au dus la... pe drum, ne-am dat seama că am intrat pe poarta Penitenciarului.

Accesul în Penitenciarul Timişoara

Acolo ne-au băgat într-un club. Aici copii, părinţi... Eram în 17 Decembrie dimineaţă. Şi erau lucrătorii din Penitenciar... Acolo, din nou, dezbrăcaţi în pielea goală şi trebuia să declari tot ce ai ... Scene penibile, că erau şi copii! Femeile separat. Dar pe mine ce m-a frapat, la un moment dat, a căzut din buzunar o monedă de 25 de

bani găsită dimineaţa, în troleibuz, când m-am dus la şcoală, şi am uitat de ea. N-am declarat-o. Mi-am luat destule pălmi, picioare şi pulane din alea. Dar ne-au dus...

Arestul Penitenciarului Timişoara

Ce m-a frapat pe mine: când ne-au dus în celulă, o celulă imensă – ulterior am aflat că avea 87 de paturi – dar erau pregătite. Erau pregătite! Nu ştiu când au avut timp să şi pregătească, domnule, acea celulă! La început, mi-am ales şi eu un pat. Dar cum trecea timpul, celula se umplea. Veneau din ce în ce mai mulţi...

Pe data de 18, au adus în celulă doi indivizi care aveau vreo 17 ani de penitenciar. Deja se umpluse celula. Şi ei tot veneau... Deci celula avea optzeci... M-am întâlnit cu acel Tudor... Erau foarte mulţi elevi, studenţi. Aici am rămas eu, pe undeva, surprins. Au apărut studenţii! Arestaţi. ...mai vorbeam între noi... Satu-Mare, Baia-Mare..."

„...bătut şi împuşcat... îi era frică să-mi spună ceva."

„Am aflat, deşi fiecare ezita să spună, cum a fost arestat, de unde vine şi fiecare ce era. Foarte interesant este faptul că veneau şi răniţi. Maltrataţi veneau. Dar eu, când m-am dus la toaletă, l-am văzut pe unul că încerca să-şi spele ceva la umăr. M-am uitat la el, era împuşcat... bătut şi împuşcat... îi era frică să-mi spună ceva. Era un tip înalt. Dar eu aveam doi lugojeni de-ai mei, erau studenţi, şi i-am chemat şi pe ei ca să vadă ce se întâmplă şi a spus că nu i-a atins osul şi a rămas să nu spună la

nimeni... şi veneau foarte mulţi care povesteau: *Domnule, s-a tras!...,* era o femeie cu burtă... Cei aduşi seara în 17 şi în 18 dimineaţa, ei n-au mai trecut pe la Securitate. Deci n-a fost tratamentul de la Securitate, să primească tratamentul pe care l-am primit noi, asta nu o spun cu răutate. Dar atmosfera din celule... cu răniţii, eu mi-am dat seama că ceva se întâmplă. Îi aduceau direct! Răniţi şi cu bâta, şi cu pietre, dar altceva vreau să spun. Le era frică. Deci nu au vrut să meargă la spital. *Nu, mă duc acasă!...* Parcă lumea simţea: *Domnule, mă duc la spital, se va spune – a venit cutare, cutare.* Deci era sentimentul ăsta de frică, de teamă de Securitate, de cine să-ţi fie frică, nu? Deşi poate întâmplător a fost rănit. Deci eu am văzut faza asta cu piciorul, nu uit de chestia asta cu piciorul, când n-a vrut să meargă la Spitalul de Copii. Dar şi acolo, când au venit în Penitenciar deja răniţi, îmi puneam nişte întrebări. Ce s-a întâmplat? Şi povesteau... Eu nu puteam să cred. Mi-am zis: *Dacă s-a tras, înseamnă că e revoluţie în oraş!* Ăsta a fost cuvântul. Mi-aduc aminte. Erau Cuţară, Sasca (vezi nota de la subsol) cu mine acolo, erau o grămadă. Bine, nu-i ştiam după nume, dar...

Cu acest Cercel, care mie mi-a rămas întipărit în minte. Când spui tu: *Când intră gardianul, să-i punem pătura în cap, să-i luăm pistolul!*, păi, eu, în momentul ăla, m-am cutremurat. *Repede,* am strigat, *să ne organizăm!* Am fost cu ochii pe el ca pe butelie. Zic: *Face ăsta o gafă şi ăştia ne mitraliază acolo!* Zic: *De-abia aşteaptă!* Şi plus că au adus doi care, am spus, aveau 17 ani detenţie, un ţigan şi un român, aveau 17 ani în Penitenciar! Păi, ăştia pentru ce au făcut? I-au băgat cu noi acolo, că în celulă, când ne-am dus noi acolo, nu stătea nimeni. Păi, nu i-o luat de pe stradă. Ăştia erau acolo de... să ne întrebe care, cum şi ..."

„Cea mai dureroasă a fost chestia cu anchetele"

„Cea mai dureroasă a fost chestia cu anchetele, că fiecare... şi aici trebuie să le spunem lucrurilor pe nume. Deci ne-au scos la anchete pe rând. În grupuri de cinci, şase. La rând. N-a fost în ordine alfabetică, ei încă nu aveau evidenţe clare alfabetice. După aceea s-a făcut ordinea pe celule, evidenţa. Dar ne-au dus, i-au mobilizat pe foarte mulţi procurori, şi din ţară, nu cred că erau numai din Timişoara. ...Ei aveau tipicul, ştiau ce să întrebe: *Ce ai strigat? Unde ai fost? De ce ai ieşit? Cine a mai fost cu tine?...* Erau pregătiţi... Şi tu vii speriat acolo, indiferent că... trebuia să minţi. Că nu cred că a fost unul care a zis: *Da, domnule, am ieşit şi am strigat!* Când mi-a spus chestia cu: *Ai dat foc la ARO, avem fotografii!*, eu, în momentul ăla, am înlemnit. Am zis: *Domnule, eu nu am dat foc, eu nu fumez.* Eram cam pionier atunci, nu ştiam ce mă aşteaptă. Dar atât am... i-am spus totul, eram conştient de ce o să mi se întâmple... Trebuia să scriu dacă am fost în centru şi ce am strigat şi cu cine am mai fost. Deci prima dată au fost numai doi, apoi trei care mă anchetau... Îţi dictau, practic. Şi eu am spus că nu ştiu câţi ani o să primesc... Zic: *Pentru simplul fapt că am ieşit în stradă, nu puteţi să îmi daţi 15 ani de puşcărie! Chiar dacă am strigat. Nu puteţi să îmi daţi 15 ani de puşcărie!* Bineînţeles că mi-au corectat şira spinării, cei din spate, erau din ăştia care păzeau. Repede m-au corectat... ...Chestia asta, lucrul acesta te înrăia mai mult... eram conştienţi că nu mai scăpam. Nu mai scăpam! ...Normal că-mi făceam... Nu voiam să mă gândesc ce se va întâmpla acasă.

Derutant era şi zborul acelor elicoptere ... Zvonurile veneau tot din interior, de la ei... că ne mută din Penitenciar şi ne duc să ne îmbarce pentru Aiud, Gherla. Mă gândeam că pe drum se pot întâmpla multe... *Doamne!*, zic, *ei ne pregăteau şi pentru chestia asta*... Practic eu o numesc *intimidare*. Că nici un proces n-a avut loc. Descurajare totală...

Dar eu îmi aduc aminte, că în data de 18, când au plecat elevii (au venit directorii de şcoală) erau foarte mulţi arabi acolo. Deci acea nebunie, biletele date la elevi să anunţe fiecare familia, să spună unde este, ce s-a întâmplat. Vă daţi seama ce responsabilitate era pe bieţii... erau copii de 14 ani, 15 ani şi avea şi ăla responsabilitate, să-i dai atâtea bilete că... Precis, mă gândeam, că-l şi controlează.

Am ajuns la o fază foarte interesantă. Au întrebat cine este membru de partid şi i-au scos afară în curte, ca să-i bestelească... Zelul a fost foarte ... mulţi nu mai recunosc acest lucru. I-au ţinut ore bune. Probabil că trebuia să vină cineva de la partid, mă gândesc, un prim secretar sau ... chiar de la Bucureşti. I-au ţinut cam binişor şi i-au adus înapoi în aceleaşi celule. Nu s-a întâmplat nimic. Nu i-au bătut. Bineînţeles, a fost un moment care ne-a zguduit pe undeva - ăştia pleacă şi rămânem numai noi. Dar, oricum, teamă era. Cine spune că nu i-a fost teamă acolo, minte! Ce să mai zic de copilul ăla care era acolo? Am ştiut că se apropie sfârşitul. În data de 19 ... dintr-o dată au scos copii. Am văzut pe geam, am recunoscut profesionalul şi directorii (îi ştiam, fiind în învăţământ) ... A fost extraordinar că au scos copiii, minorii. Studenţii plângeau. Studenţii erau cei mai disperaţi. Ăsta este adevărul... Am încercat să-i capacitez pe studenţii mei lugojeni, nici după trei luni de zile nu şi-au părăsit casele. N-au ieşit din case. Eram în luna martie spre aprilie, era acea acomodare de 100 de zile, am încercat să-i aduc în Timişoara, nu au ieşit afară din case! Spaima şi teama la tot pasul.

Să revenim la deţinuţi. S-a creat o celulă... dar asta era cea mai mare... Am ajuns la 200, 210 în celulă... Nu se putea dormi... Celula 56... Se dormea şi pe bănci, trebuia să şi mănânci şi nu se mai putea ... în pat erau saltele, stăteam unul peste altul, cum s-ar spune. Eram în jur de 220. Am ştiut când s-a făcut evidenţa... Toaleta era destul de ... nu era solicitată, pentru că nu se mânca... Nimeni nu se înghesuia la masă... Apa foarte rece...erau două toalete turceşti şi un robinet cu apă... ne făceam rost de ţigări, aruncau cei de sus cu ţigări. Era o tensiune... Mai vorbeam cu studenţii, cu cei din partea cealaltă. Nişte băieţi extraordinari. Cu cei din Satu Mare, ăia erau intelectuali, viitori intelectuali. Dar ultimii chiar erau disperaţi, disperaţi. Povesteau ce-au văzut în oraş. Erau îngroziţi**."**

„Studenţii refuzau să iasă din celulă..."

„Dar ce-a fost foarte important, în 19, seara, a intrat cineva şi ne-a spus să facem o listă în ordine alfabetică. Cred că Nistor îl cheamă. Scria foarte frumos. ...Atunci a fost panica cea mai mare.

Să relatez despre 20 decembrie, dimineaţa. A intrat cineva în celulă şi a spus: *Primii zece să se pregătească, c-o să plece.* I-au scos din celulă, că vor pleca! Vor fi duşi. Noaptea, două maşini mergeau cu motoarele încontinuu. Deci nu se opreau,

mergeau. Scoteau un gaz!... N-au plecat. Au stat acolo. Au stat toată noaptea şi veneau din ăştia 10... Păi, geamul era deschis. Ne sufocam. Eram două sute şi... Dar au plecat ăştia zece şi tensiunea a crescut atât de tare, încât, nu ştiu, parcă mi se părea o apocalipsă, pentru că nu mai intra nimeni. Şi nu-mi aduc aminte exact, dar după ore bune, începea să se însereze, a intrat cineva şi a spus să ne pregătim, că ne dă drumul. N-a crezut nimeni ce se întâmplă. Nu vroiau să iasă Studenţii refuzau să iasă din celulă. Se temeau să nu fie împuşcaţi. Deci toată noaptea asta s-a vehiculat. Că ne duc... gropi comune... că ne împuşcă...

Am uitat ceva foarte important. A venit Radu Tinu (securist de frunte), în data de 19, ne-a scos, pe mai multe rânduri, din celule, tot aşa, cu mâinile la ceafă... Din celulă, pe coridoarele respective. Erau destul de lungi coridoarele... cu mâinile la ceafă... Omul se uita la tine şi te nota într-un carnet. Întâmplător, l-a notat şi pe ăsta din Lugoj. Era student... Băiatul ăla a fost psihic terminat... Momentul a fost cumplit.... Să stai aşa, în poziţia asta, şi te privea în ochi... Plus că deja îţi creştea barba, nu erai spălat... Nişte lucruri din astea care te apăsau."

„M-am simţit ca Dumnezeu din cer..."

„Au venit în data de 20, pe la ora patru-cinci, cred, atunci ne-au spus că ne dau drumul. Studenţii n-au vrut să iasă, foarte mulţi au zis că-i împuşcă... Şi am ieşit şi noi. Am ieşit cu Cuţară... E inginer... un băiat extraordinar. O relaţie excepţională am stabilit. Într-o dubă ne-o urcat cam 30, 40... Şi a venit unul şi a zis că îmi dă un steag alb şi o să ne predea mulţimii. Eu i-am zis: *Ce să fac eu cu steagul ăsta alb?!* Nu realizam. Şi am prins curaj şi am spus: *Dacă ne daţi drumul, vă rog frumos, uitaţi, eu am venit cu buletinul, vă rog să îmi daţi buletinul*! L-am pus să-mi dea şi cuvântul de onoare... Îi zic apoi inginerului: *Domnule inginer, dacă noi am văzut aici că au fost răniţi, afară s-a tras, păi, asta-i revoluţie!* Am scos din mine acest cuvânt. Dar l-am simţit şi l-am trăit atunci. Când ai auzit împuşcături, elicoptere deasupra, oameni răniţi, păi, ceva a fost, că doar nu a fost o ieşire numai aşa, în decor. Nu mai îmi păsa de nimic. Şi ne-au urcat în maşină. Eu am stat cu steagul alb şi au vrut să ne închidă uşa. Zic: *Nu!* Zic: *Aţi spus că ne lăsaţi, că ne daţi drumul! Atunci, de ce închideţi uşa?!* Şi ne-a lăsat aşa, cu uşa deshisă ne-a dus. M-am simţit ca Dumnezeu din cer. N-a urcat nimeni, decât şoferul, atât. Nimeni, nimeni! Păi, Cuţară a fost lângă mine. Şi discutam. Deci ne-am permis să avem o discuţie pe tema asta – că-i revoluţie, că nu e revoluţie. Deci asta simţeam eu atunci. Cum am coborât ... s-a oprit maşina, maşina s-a oprit... Am coborât... Se auzea un vuiet în mulţime..."

(Arhiva..., **Fond audio,** *Mărturii. Timişoara, 1989,* a consemnat Liza Kratochwill)

Notă: Referire la revoluţionarii: Alexandru Cuţară (inginer), Vasile Cercel (pensionat de boală) şi Viorel Sasca (cercetător chimist, unul dintre liderii PNŢCD).

Martorul Bunoaică şi coordonarea represiunii

Revoluţia Română din Decembrie 1989 are multe fapte încă ,,în ceaţă". Dintre acestea, nu lipsită de importanţă ne apare elucidarea mecanismului de coordonare a represiunii împotriva demonstranţilor de pe străzile Timişoarei; represiune soldată cu multe sute de arestări şi alte zeci şi zeci de morţi.

O mărturie, ca un snop de lumină prin masa ceţoasă a faptelor criminale neasumate, vine dinspre unul dintre martorii-cheie ai Procesului celor 25 de miliţieni, securişti şi demnitari învinuiţi de orchestrarea represiunii (octombrie 1990).

Colonelul Bunoaică Ion era, la acea vreme, comandantul Brigăzii de Securitate; în timpul audierilor, ajunsese general şi comandant al Jandarmeriei Naţionale, pentru ca apoi să piară într-un tragic accident aviatic.

*Redăm mai jos pasajele semnificative ale depoziţiei sale. (**Miodrag Milin**)*

3 octombrie 1990. **Audierea martorului Bunoaică Ion, comandantul Brigăzii de Securitate**

Primarul Moţ i-a solicitat, în seara de 20 decembrie, loc de cazare pentru luptătorii din Gărzile Patriotice, ce urmau să sosească în Timişoara; acţiune coordonată, pe linie de Armată, de generalul Guşă. Subunităţi de Armată au fost puse sub comanda cadrelor de Miliţie; iar „rostul cadrelor din subordine era să comande nemijlocit efectivele, în subordinea cadrelor de Miliţie."... „Forţele care au acţionat în municipiul Timişoara... au rămas în continuare sub comanda mea; numai că, în teren, mă refer la cele opt dispozitive, acţionau sub comanda cadrelor Brigăzii, la ordinul... celor din partea Inspectoratului." Martorul era din partea M.Ap.N, comandantul Brigăzii de Intervenţie. „Menţionez că nu am avut cunoştinţă... că subordonaţii mei au participat la reţinerea... de persoane în stradă." Misiunea Brigăzii consta în „paza şi apărarea unor obiective importante pentru stat!". Nu era conştient că, de la început, evenimentele ar avea o conotaţie politică. Întrebare: „Ce trebuia să facă aceste trupe?" Răspuns: „Rostul e acelaşi, dintotdeauna, domnule preşedinte. Să-şi îndeplinească misiunile încredinţate. Ceea ce au şi făcut." Nu a dat ordin şi nu a transmis ordinul să se tragă în demonstranţi, la subordonaţii săi, ofiţerii din cele 8 „D"-uri, care comandau şi grupe de militari în termen. La sosirea sa în Timişoara, generalul Nuţă „a preluat conducerea din punctul de vedere al forţelor Ministerului de Interne". Iar cu Brigada de Grăniceri „acţiuni comune au avut în seara de 16; ulterior, au avut dispozitive comune, atât la Comitetul Judeţean, cât şi la Comitetul Municipal."

*P.C. (Preşedintele Completului de judecată): - **„...**Nu pot preciza. **În seara de 20 decembrie, primarul Moţ mi-a cerut loc de cazare pentru luptătorii din Gărzile Patriotice ce urmau a fi aduşi de la Craiova."*

Bu.I.(Bunoaică Ion): - Din afara Timişoarei. Ulterior, am aflat că vin de la Craiova.

P.C.: - ,,Mai arăt că nu am împrumutat muniţie de război de la celelalte forţe care acţionau în oraşul Timişoara." Dar dvs. aţi dat ?

Bu.I.: - Nu.

*P.C.: - ,,Şi nici nu am dat cu împrumut muniţie sau armament." Da? Da sau nu? **Dar pe linie de Armată cine coordona tot ?***

Bu.I.: - **Domnul general Guşe, şef al Marelui Stat Major la vremea aceea.**
P.C.: - „Pe linie de Armată, din cât am putut constata, acţiunile au fost coordonate de generalul Guşe, la acea dată, şeful Marelui Stat Major.“ Da. Am scăpat ceva din cele relatate ?
Bu.I.: - Nu.
*P.C.**: - Aveţi întrebări, domnule procuror ?***
Procuror**:** - Domnule preşedinte, v-am ruga să ne permiteţi să punem câteva întrebări. S-ar putea să pară simple sau simpliste, dar pentru... având în vedere modul în care s-a făcut depoziţia, considerăm că **sunt necesare unele precizări.**
P.C.: - Da, vă rugăm!
Procuror: - Am ruga să fie întrebat martorul dacă a pierdut comanda trupelor puse la dispoziţia Inspectoratului şi-n acest caz, **ce rol aveau cadrele proprii care au fost trimise cu Trupele de Securitate în stradă?**
P.C.: - Da. Răspundeţi la întrebare!
Bu.I.: - Domnule preşedinte, **subunităţile erau sub comanda cadrelor** de Poliţie, **de Miliţie** la vremea aceea. Având în vedere că acestea erau situaţii mai puţine, mai rare, majoritatea subunităţilor erau la obiective, legătura a existat, deci nu s-a pierdut comanda acestor subunităţi. Rostul cadrelor din subordine era să comande, nemijlocit, efectivele în subordinea cadrelor de Miliţie.
*P.C.: - **„Forţele care au acţionat în municipiul Timişoara,** în perioada 16-22 decembrie, mă refer la celelalte care nu asigurau, în mod normal, paza obiectivelor...”*
Bu.I.: - Au fost, în majoritatea cazurilor, pe obiective luate în pază temporar.
*P.C.: - **„...au rămas, în continuare, sub comanda mea, numai că, în teren, mă refer la cele opt dispozitive, acţionau sub comanda cadrelor Brigăzii, la ordinul...”***
Bu.I.: - **Celor din partea Inspectoratului.**
P.C.: - „...celui care conducea dispozitivul din partea Inspectoratului Judeţean al Ministerului de Interne.”
Procuror: - O altă întrebare, dacă ne permiteţi, domnule preşedinte, legată de prima. Se cunoaşte, din lucrările dosarului, că **faimoasele „D”-uri,** dispozitivele M.I., **s-au constituit în mod oficial în 18 decembrie.** V-am ruga să fie întrebat martorul: **în zilele anterioare, respectiv 16 şi 17, cine a comandat** Trupele de Securitate din stradă, respectiv dacă au fost comandate tot de ofiţeri din cadrul Inspectoratului sau nu.
Bu.I.: - Cele de la Comitetul Judeţean şi de la Maria, deci cele din stradă, nemijlocit, de **cadrele Inspectoratului,** prin cadrele proprii care comandau efectiv. Cele de obiectivele în pază permanentă sau temporară **în legătură directă cu noi...** Este acelaşi lucru.
P.C.: - „Legătura cu subunităţile din dispozitive le ţineam prin telefonul public şi, respectiv, prin aceşti ofiţeri de legătură. Legătura radio cu Inspectoratul Judeţean M.I. o aveam asigurată numai în punctul de comandă al Brigăzii.” Sau şi al Batalioanelor ?
Bu.I.: - Şi al batalioanelor.
P.C.: - „...în punctele de comandă ale Brigăzii şi Batalioanelor.”

Procuror: - O altă întrebare, domnule preşedinte, respectiv la mijloacele de transport auto ale brigăzii, erau înmatriculate pe număr de Timiş sau pe număr de Bucureşti? Şi-am să mă refer la **declaraţia martorului Dăncăniţă,** audiat aici pe 27 septembrie, **care vorbeşte de un autocamion 22 25 99, în care se încărcau cei reţinuţi pe stradă.** Cunoaşte martorul dacă acest autocamion **este al Brigăzii ?**

P.C.: - Sub ce număr erau înmatriculate ?

Bu.I.: - Sub număr de Bucureşti... [lipsă text, n.n.]

*P.C.: - „...arăt, însă, că **şi cei de la Inspectoratul Judeţean M.I. aveau astfel de mijloace înmatriculate în acelaşi mod..."***

Bu.I.: - În special camioane.

Procuror: - **În ce a constat acea poziţie proprie faţă de Comandamentul M.I. Local**, în măsura în care forţele necesare, am înţeles că erau subordonate Inspectoratului? Se referea la poziţia proprie, martorul, în legătură cu forţele care păzeau anumite obiective sau nu?

P.C.: - Aţi putea să ne spuneţi?

Bu.I.: - Domnule preşedinte, explicaţia mea e **laborioasă.** Întâi, era vorba de ansamblul forţelor, şi-n esenţă chestiunea se punea de a nu fi pus în situaţia să desfăşor acţiuni represive. În al doilea rând, era vorba de rezervele la dispoziţie, care nu erau angajate şi care, pe măsură ce situaţia lor a evoluat, cantitatea lor o cunoşteam numai eu. Practic, prin această manevră a rezervelor, am reuşit să menţinem în cazărmi o bună parte din forţe în această perioadă. Şi în al treilea rând, forţe din dispozitiv să intervină atunci când era necesar şi când era posibil pentru a nu le pune în situaţia de a face uz de armă. Asta era o chestiune mai complicată, care **ar necesita o explicaţie mai lungă pentru fiecare caz în parte,** prin cerere succesivă de aprobări, prin tot felul de asemenea manevre care, repet, să-mi dea posibilitatea de a-i scoate din situaţia în care ar fi fost puşi să întrebuinţeze armamentul.

P.C.: - Bine, explicaţia este valabilă pentru forţele care le aveaţi în rezervă. Înţeleg că pentru cele care erau în dispozitive, legăturile erau cum erau, aţi spus, se aflau sub comanda directă a celor de la M.I. Nu ?

Bu.I.: - De aia vă raportam că situaţia este mai laborioasă. Să vă dau un exemplu. Mi se solicita, să zicem, să duc într-o altă parte a oraşului forţe, raportam că nu mai am şi atunci luam de la Comitetul Judeţean, de exemplu. Ceream aprobare să scot de acolo două plutoane şi acţionam de asemenea manieră, încât o parte să le aduc în cazarmă, şi o parte să ajungă unde trebuia, dar nu în situaţii, repet, care să îi pună să folosească armamentul din dotare. O explicaţie credibilă poate fi dată pentru fiecare caz în parte, şi cazurile sunt numeroase.

P.C.: - Altceva!

Procuror: - Numai o chestiune de consemnare: că menţine declaraţia în totalitate, la Procuratură.

*P.C.: - Păi, am zis, cu asta am debutat. Dar am omis altceva să trecem acolo. Dv. aţi susţinut că **n-aţi avut cunoştinţă, nici măcar ulterior, că cei din subordinea dv. direct ar fi participat la reţinerea demonstranţilor.** Da ?*

Bu.I.: - Aşa e.

P.C.: - „Menţionez că nu am avut cunoştinţă, nici măcar ulterior, că subordonaţii mei au participat la reţinerea...”
Bu.I.: - De persoane.
P.C.: - „...de persoane, din stradă.” Dar acest fantomatic Comandament, cum lăsaţi dv. să se înţeleagă, a avut, cum să zic eu, perioade, momente când se aduna, analiza, trăgea nişte concluzii ?
Bu.I.: - Nu cunosc, domnule preşedinte.
Av.ap (avocatul apărării).: - A primit telefon de la colonelul Popescu, a ţinut legătura cu dânsul când era la judeţeana de partid ?
Bu.I.: - Da.
P.C.: - „...şi, cât timp s-a aflat la Judeţeana de Partid, am purtat discuţii telefonice...”
Bu.I.: - Coordonarea activităţii necesare.
P.C.: - „...pe tema coordonării activităţilor, cu colonelul Popescu Ion. “
Av.ap.: - Pe data de 18 decembrie, când a fost la gen. Nuţă, în biroul inspectorului-şef, era prezent şi acesta şi în sală, când s-a ţinut acea şedinţă ?
P.C.: - Păi, ne-a spus că nu poate preciza dacă toată conducerea a fost. Puteţi să vă amintiţi ?
Bu.I.: - În birou nu era Nuţă, cu certitudine, domnule preşedinte, şi cred că nici în sală, dar nu sunt foarte sigur. Dar în birou, nu.
P.C.: - „În dimineaţa de 18 decembrie, cu certitudine nu l-am văzut pe colonelul Popescu în biroul de la Inspectorat, unde am fost primiţi de Nuţă. Nu pot fi, însă, sigur dacă acesta s-a aflat ori nu în sala unde a avut loc instruirea.”
Av.ap.: - Şi-atunci, vă rog, după această dată, **colonelul Sima i-a comunicat că trebuie să facă uz de armă,** arme, şi confirma: Coman, Popescu, Nuţă şi ceilalţi. Unde a luat legătura cu Popescu şi unde a confirmat ordinul că trebuie să se folosească arma? Să se facă uz de armă?
P.C.: - N-am înţeles întrebarea.
Bu.I.: - Este o confuzie de date.
P.C.: - Da. E vorba de 17, şi nu de 18.
Av.ap.: - Da, da, da! Pe 17, da!
Bu.I.: - Pe...
Av.ap.: - Nu, nu, nu!
P.C.: - Vă rog să nu mai interveniţi !
Av.ap.: - Domnule preşedinte, se pune aşa: că pe 17 decembrie, la orele 17,30, după teleconferinţă, Sima i-a transmis acest ordin şi a fost confirmat de colonelul Popescu, Macri, Coman.
P.C.: - Păi, telefonic am înţeles, că doar n-a stat de vorbă în direct, tête-á-tête.
Av.ap.: - A stat telefonic, prin telefon **a primit de la Popescu acest ordin?** Mă interesează acest lucru!
P.C.: - Confirmarea.
Bu.I.: - **Confirmarea, da, prin telefon.**

Av.ap.: - Prin telefon. Bun! V-aş ruga să mai consemnaţi despre Comandament. Dânsul a spus că, **formal**, expresia dânsului, **nu s-a creat un Comandament.** V-aş ruga să consemnaţi!
P.C.: - Dar în fapt a acţionat ?
Bu.I.: - **Din cum s-au derulat evenimentele se poate deduce că da.**
*P.C.: - „Formal, n-a acţionat acel Comandament Local, dar, în fapt, **el a fiinţat şi a coordonat tot.”***
Bu.I.: - Domnule preşedinte, **în 16 ştiam aproape nimic.** Cunoşteam solicitarea de a avea forţele pregătite pentru a face faţă unor tulburări de ordine. Acţiuni comune cu Miliţia şi conduse de Inspectorat. Din derularea evenimentelor, sigur, se pot face tot felul de raţionamente. Personal, **încă din 17, de la prânz, lucrurile căpătaseră o vădită turnură politică.**
P.C.: - „Personal, am constatat că, încă din data de 17 decembrie, de la prânz...”
Bu.I.: - Este o constatare... şi subiectivă.
P.C.: - „...evenimentele în curs de desfăşurare în Timişoara căpătaseră o turnură politică, în sensul că vizau răsturnarea regimului de atunci.” Da?
Bu.I.: - Dacă le privim retrospectiv, da, domnule preşedinte. Privite cu...
P.C.: - „...în sensul că vizau răsturnarea ordinii politice. Regimului politic de atunci.“ Da.
Av.ap.: - În momentul în care **i s-a cerut să pregătească trupele** din subordine pentru acţiuni împotriva unor... păstrării ordinii publice, ce îşi reprezenta dânsul că se întâmplă în stradă? Când a trimis ostaşii în această misiune înarmaţi...
*P.C.: - **Resping întrebarea!** A dat un răspuns care acoperă şi acest aspect. Altceva!*
Av.ap.: - Păi, domnule preşedinte...
P.C.: - Vă rog! Mi-aţi dat chiar dumneavoastră voie să vă resping întrebările!
Av.ap.: - Da, este adevărat, dar să ştiţi că mă blocaţi!
P.C.: - Nu vă blochez deloc!
Av.ap.: - Domnule preşedinte, eu vreau să ştiu starea de spirit a omului care a fost trimis în stradă. Să apere ceva. **Ce le-a spus dumnealui ostaşilor?** Că mergeţi acolo şi apăraţi ceva. Pentru că erau trupe de apărare. Ce le-a spus, vă duceţi şi apăraţi ce? Împotriva cui acţionaţi?
P.C.: - Aţi discutat cu cadrele din subordine pe acest aspect?
Bu.I.: - În măsura în care timpul permitea, domnule preşedinte, şi timpul nu prea permitea. Misiunea era clară, de pază şi apărare a obiectivelor, urmând ca ea să fie precizată în detaliu acolo de către cel care conducea acţiunea. **Era vorba de pază şi apărare a unor obiective** importante pentru stat. **Lucrurile mi se par foarte clare.**
P.C.: - Păi, nu, nu! Nu-i vorba de acele obiective obişnuite, asta era clar pentru toată lumea! Misiunea asta era, de a asigura paza. E vorba despre celelalte, apărute pe parcurs.
Bu.I.: - Domnule preşedinte, în legătură cu zona Bisericii Reformate, de exemplu, sau să zicem Comitetul Judeţean de Partid, **eu nu puteam să le fac precizări, că nici nu ştiam ce este acolo.** Conducerea se realiza acolo. Asemenea precizări s-au făcut acolo, şi nu de către mine. Pentru celelalte obiective luate temporar în pază, care au

fost numeroase şi care au fost majoritatea, şi care au constituit principala noastră misiune, această chestiune s-a pus: paza şi apărarea acestor obiective.
Av.ap.: - Domnule preşedinte, mă iertaţi, acum ce vrea martorul să înţelegem, că i-**a trimis să le apere de câini?** Că i-a trimis **cu scuturi** ca să-i apere de nişte lupi? Eu, este imposibil să credem noi, să creadă cineva că, în momentul în care ai trimis trupa afară să apere obiective, să nu ştie de cine le apăra, domnule preşedinte! Cine-a spus, ce apăraţi, cine a venit, ne-au invadat cineva? Luptă cineva în stradă, sunt oameni care ne pun în pericol viaţa, libertatea, integritatea corporală?
P.C.: - Eu vă înţeleg insistenţa, dar...
Bu.I.: - Aş vrea să o înţeleagă martorul!
P.C.: - Puteţi răspunde?
Bu.I.: - Domnule preşedinte, v-am raportat şi anterior, nu vreau să fac precizări de care nu sunt absolut sigur. **Eu n-am fost în stradă** şi, când mi s-au solicitat forţele, nu ştiam exact şi nu mi s-a spus cine sunt cei contra cărora se apăra aceste obiective. Contra tuturor care le pun în pericol.
P.C.: - Da. Problema a fost atinsă şi s-a şi consemnat. Rezultă, implicit, ordinul de a se trage împotriva celor care...
Av.ap.: - Vedeţi, **suntem într-un proces foarte gingaş.**
P.C.: - ...împotriva lui Ceauşescu.
Av.ap.: - **Şi cu întrebări cu răspunsuri ermetice,** aşa cum a observat colega mea, nu putem să aflăm adevărul. Atunci aş formula altfel întrebarea.
P.C.: - Da.
Av.ap.: - Se încadra în obligaţiunile de serviciu pe care le avea dumnealui aceste cereri de a, cum să spun eu, de a apăra ordinea acolo, la obiectivele unde se trimetea, se încadra?...
P.C.: - Iertaţi-mă, vă rog! În vreun regulament şi în legea dumneavoastră de organizare se prevedea posibilitatea de a acţiona cu foc împotriva populaţiei?
Bu.I.: - Nu, domnule preşedinte.
P.C.: - „În niciun regulament militar, inclusiv în legea noastră de organizare, nu se prevede posibilitatea de a face uz de armă împotriva populaţiei."
Av.ap.: - Domnule preşedinte, nu am întrebat asta.
P.C.: - Am întrebat eu, domnule apărător, iertaţi-mă!
Av.ap.: - Vă rog, mă scuzaţi, mă scuzaţi!
P.C.: - Lăsaţi-mă! Aţi notat? Deci repetaţi dumneavoastră întrebarea!
Av.ap.: - Întrebarea era următoarea: se ştia de către dânsul împotriva cui se trimit aceste trupe să apere instituţia şi de cine, chiar cu scut şi cu baston de cauciuc! Li s-a spus: apăraţi sediul Judeţean de Partid împotriva nu ştiu cui? Cine erau aceia care puneau în pericol securitatea Judeţenei de Partid? Ca să trimeţi ostaşii să apere cu scuturi şi cu bastoane de cauciuc.
P.C.: - Păi, a dat răspuns la întrebarea asta!
Av.ap.: - Li s-a spus soldaţilor? Păi, ce li s-a spus?
P.C.: - Dacă dânsul a spus?
Av.ap.: - Dacă, în momentul în care i-a trimis pe ostaşii din subordine, le-a spus de ce să se ducă şi împotriva cui să apere aceste instituţii.

P.C.: - Le-aţi spus?
Bu.I.: - Domnule preşedinte, poate n-am fost bine înţeles şi sunt interpretat ca ermetic. Vă dau un exemplu. **Din momentul în care am primit ordinul** prin TO, **a mai durat două minute** şi unităţile au ieşit pe poartă. **Când aveam eu timp** să adun subunităţile şi să le ţin expuneri? Misiunea a fost foarte clară. Cine comandă, unde ajung, cu cine se întâlnesc şi **protecţia Comitetului Judeţean de Partid. Urmând ca precizările să se facă acolo.** Era vorba de apărarea unor obiective de stat.
P.C.: - Bine, asta... care urmau să-i comande pe aceşti militari în termen. Aţi spus că erau tineri recruţi, practic.
Bu.I.: - Da, erau din septembrie încorporaţi.
P.C.: - Cadrelor le-aţi precizat, în concret, împotriva cui trebuie să acţioneze?
Bu.I.: - Nu era timp, domnule preşedinte.
P.C.: - Nu era timp.
Bu.I.: - Eu i-am precizat comandantului de batalion.
P.C.: - Vreţi să consemnăm?
Av.ap.: - Ce să consemnăm, **nu vrea să răspundă! Sau nu ştie, sau nu poate!** Domnule preşedinte, am înţeles că în toată această perioadă dumnealui a respectat cu stricteţe ordinele şi dispoziţiile, ba unele chiar le-a mai ocolit; aş vrea să-i pun o întrebare în legătură cu colegii dumnealui de acţiune în această perioadă. Dacă poate să ne răspundă. În această perioadă, şeful Securităţii locale, colonelul Popescu, şi ceilalţi au acţionat tot aşa, în cadrul ordinelor primite, în mod strict?
P.C.: - Păi, credeţi că poate să ne dea vreun răspuns?
Av.ap.: - Păi, eu ştiu, poate că poate!
P.C.: - Daţi un răspuns!
Bu.I.: - Nu cunosc, domnule preşedinte.
Av.ap.: - Nu cunoaşte. Domnule preşedinte, de la 17 sau… c-am înţeles de la ce dată, a aflat, şi-a dat seama că este vorba de o acţiune politică. Din acel moment, de când şi-a dat seama că este vorba de o acţiune politică, şi-a dat seama şi care e rostul trupelor dislocate, ce trebuia să facă acele trupe? Şi-a dat seama de acest lucru?
P.C.: - V-aţi dat seama?
Av.ap.: - Ce trebuia să facă aceste trupe?
P.C.: - V-aţi dat seama?
Bu.I.: - **Rostul e acelaşi dintotdeauna,** domnule preşedinte. **Să-şi îndeplinească misiunile** încredinţate. Ceea ce au şi făcut.
Av.ap.: - **Să apere ce?**
Bu.I.: - Eu repet până când se însuşeşte, domnule preşedinte ! **Obiectivele importante pentru statul român.**
Av.ap.: - Nu orânduirea politică.
P.C.: - Vă rog!
Av.ap.: - Nu mai am întrebări, îmi pare rău că avem asemenea martori şi foarte greu să aflăm adevărul.
*P.C.: - Acuma vreau să vă fac şi eu **o confesiune.** Dacă poate fi numită confesiune la microfon. Mă bucur că aţi ajuns la aceeaşi concluzie: **că-i foarte greu de stabilit adevărul în cauza asta.***

Av.ap.: - Da, domnule preşedinte, **e greu de aflat adevărul cu oameni care nu realizează importanţa acestui proces.** Şi-mi pare rău că domnul colonel, să mă ierte, că ar putea să fie foarte util şi în interesul ţării, în general. Dacă ar spune lucrurilor aşa, pe nume, cum trebuie să le spună.
Av.ap.: - Un lucru este clar ! **Radu Bălan este trimis în judecată pentru ca fiind...**
P.C.: - Ştim, ştim!
Av.ap.: - ...**comandant al acestui comandament,** conform acelui ordin, ar fi procedat la scoaterea trupelor, se pune problema...
*P.C.: - Vă amintiţi că **Radu Bălan ne-a declarat aici că a semnat în calitate de comandant** al judeţului **planul unic** de acţiune?*
R.B. (Radu Bălan).: - **Nu l-am semnat!**
P.C.: - Nu de la Timişoara, nu de la Timişoara! Pe cel de la Deva!
R.B.: - Pe niciunul n-am semnat! Nu am nicio legătură!
P.C.: - Atunci scuzaţi! Luaţi loc! Luaţi loc! Luaţi loc!
R.B.: - Nu-mi puneţi ceea ce nu-mi aparţine!
Av.ap.: - În vremea când...
P.C.: - Inculpatul Bălan, nu vă permit să-mi aduceţi jigniri! Ţineţi minte ce vă spun!
R.B.: - Dar mie de ce...
P.C.: - A fost o scăpare din partea mea şi mi-aş fi cerut scuze.
R.B.: - Îmi cer scuze!
P.C.: - Păi, se poate?!
R.B.: - Îmi cer scuze! N-am fost...
P.C.: - Bine!
R.B.: - **N-am văzut în viaţa mea acest ordin.**
P.C.: - Bine, luaţi loc! Altceva!
Av.ap.: - Dacă-mi îngăduiţi, domnule preşedinte, s-a consemnat, în mod corect, o împrejurare, şi anume, **spune martorul: „cu colonelul Sima şi Deheleanu am colaborat.** Aceştia nu aveau latitudinea de a-mi da ordine." Concret, în ce a constat această colaborare? Aşa s-a consemnat, corect s-a consemnat. Dar pe mine mă interesează **în ce a constat această colaborare.** Între dumnealui şi Sima.
P.C.: - Răspundeţi!
Bu.I.: - Împrejurarea se referea la şeful Miliţiei Judeţului, la care se face vorbire, nu şi la domnul colonel Sima, şi la vremea potrivită am raportat că **era vorba de participarea comună a forţelor** din subordinea fiecăruia **la acţiuni comune.**
P.C.: - „În ce priveşte colaborarea cu Deheleanu, a constat în participarea la acţiuni comune ale Miliţiei cu Trupele de Securitate."
Bu.I.: - **Sub conducerea Miliţiei.**
P.C.: - Vă rog! Aţi notat? „În ce priveşte coaborarea cu inculpatul Deheleanu..."
Consultant şef: - Am notat.
P.C.: - Aţi notat?
Consultant-şef: - Da. Mai dictaţi o dată! În ce priveşte colaborarea cu inculpatul Deheleanu...

P.C.: - „…aceasta a constat în acţiuni comune duse de subordonaţii acestuia cu subordonaţii mei. Iar în ceea ce-l priveşte pe ***colonelul Sima, acesta doar mi-a transmis ordinul...”***
Bu.I.: - Auzit la teleconferinţă.
P.C.: - ***„…de a se face uz de armă...”*** *Păi, se subînţelege, după teleconferinţă...*
Bu.I.: - Sigur.
P.C.: - „...pe care îl recepţionase cu prilejul audierii teleconferinţei.”
Av.ap.: - Domnule preşedinte, atunci când domnul procuror a întrebat de informaţiile pe care le-a cules, martorul a făcut o precizare care nu este consemnată, şi anume că de la Securitate nu a primit, în această perioadă, niciun fel de informaţii şi relaţii cu privire la desfăşurarea evenimentelor. Nu este consemnat. Vă rog să-l întrebaţi! Eu mi-am notat în notele...
Bu.I.: - Nici de la Securitate, nici de la Miliţie, domnule preşedinte, de nicăieri.
P.C.: - „Informaţii pe linie de Miliţie, Securitate, n-am primit.”
Av.ap.: - Vă mulţumesc!
Av.ap (altul).: - Martorul a făcut o precizare, că de la alţi membri ai Biroului fostei conduceri de partid judeţene n-a primit indicaţii şi nici solicitări, dar de la generalul Macri, era firesc, pe undeva, că el era militar, nu era... **a avut ceva solicitări de la Macri?** În legătură, bineînţeles, cu evenimentele, sau indicaţii.
Bu.I.: - Domnule preşedinte, am precizat că duminică dimineaţa, la sosirea dânsului, **mi-a cerut să iau măsuri de întărire a pazei obiectivelor...**
P.C.: - Da.
Bu.I.: - ...asta a fost o dispoziţie pe care mi-a dat-o. Ulterior eu i-am raportat anume situaţii care s-au ivit şi i-am cerut aprobări, solicitări sau dispoziţii exprese din partea dânsului, nu. **Regula era să fie primite prin generalul Mihalea sau Nuţă,** pentru că erau cu deosebire efectivele de Securitate, Miliţie, deci acţiuni comune cu Miliţia.
P.C.: - „În dimineaţa de 17 decembrie, generalul Macri mi-a ordonat să întăresc paza obiectivelor, după care eu i-am raportat...”
Bu.I.: - Ori de câte ori situaţia impunea.
P.C.: - „...ori de câte ori situaţia o impunea, cu privire la modul de acţionare, cu privire la modul de acţionare.” Da. Altceva! Inculpaţii!
D.I.(Deheleanu Ion): - Domnule preşedinte, onorată Curte supremă, în primul rând, o rugăminte de consemnare! Martorul a relatat că, în perioada la care face referire, n-a avut niciun fel de convorbire cu mine. Şi vă rog s-o consemnaţi!
P.C.: - Rezultă din economia declaraţiei.
D.I.: - Domnule preşedinte...
P.C.: - Atâta vreme cât nu vă precizează...
D.I.: - Din inimă vă rog s-o consemnaţi! Nu l-am văzut şi n-am vorbit cu dânsul în perioada aceea şi v-a relatat-o aicia, vă rog, treceţi-o acolo!
Bu.I.: - Corespunde realităţii, nu ne-am întâlnit, n-am vorbit personal în această perioadă.
P.C.: - „În perioada 16-22, nu m-am întâlnit şi nu am discutat nimic cu colonelul Deheleanu.”

D.I.: - Domnule preşedinte, vă rog să-l întrebaţi pe martor, este foarte important, pentru că şi sunt câteva contradicţii referitoare la ce ordine a relatat domnia sa că ar fi dat Nuţă, să vă răspundă la următoarea întrebare: **ce ordin a dat la ofiţerii care au comandat, subordonaţii dânsului, cele opt „D"-uri?** Dacă le-a dat ordinul să tragă în manifestanţi. Aşa cum a susţinut că a dat ordinul să... Eu nu l-am auzit, dar dacă a dat acest ordin şi ofiţerilor...
P.C.: - Cine? Dânsul?
D.I.: - Dânsul dacă ofiţerilor care comandau grupele de militari în **termen le-a transmis ordinul să tragă în demonstranţi.**
P.C.: - Aţi transmis acest lucru?
Bu.I.: - **Nu, domnule preşedinte.**
D.I.: - **Cum a zis Nuţă.**
P.C.: - „Nu am transmis ordinul de a se trage în demonstranţi subordonaţilor mei."
D.I.: - Domnule preşedinte, onorată Curte Supremă, martorul este deosebit de important. Atunci a avut funcţie mare, mai mare decât mine şi Sima, iar acuma este comandantul jandarmilor pe România. Îl rog din inimă prin dumneavoastră, prin această poziţie socială pe care o are la ora actuală, să vă răspundă la întrebarea dacă, **în prezent, trupele de jandarmi au scuturi, căşti şi bastoane de cauciuc.** Şi dacă le-a folosit, cumva, în acest an. Poate doriţi şi...
P.C.: - Vă resping întrebarea! Nu face obiectul procesului nostru! Altceva! Reţineţi bine ce v-am spus! Altceva!
D.I.: - Domnule preşedinte...
P.C.: - Şi vă rog să nu mi-o taxaţi drept altcumva decât a ceea ce aţi auzit!
D.I.: - Da, am înţeles!
P.C.: - Aşa!
D.I.: - Am înţeles perfect!
P.C.: - Vă rog!
D.I.: - Dacă era Comandament...
P.C.: - Vreau să se ştie, o dată pentru totdeauna, ***că de când e lumea şi pământul forţele de ordine au astfel de mijloace în dotare!*** *Aşa că* ***povestea e cum le folosim****, în ce împrejurări şi* ***împotriva cui.*** *Asta-i toată... Şi cu ce efect.*
P.C.: - Deci puneţi întrebarea, ca să...
D.I.: - **Ce alte dispozitive au fost unde au comandat cei de la Miliţie, în afară de „D"-uri?**
P.C.: - „D"-uri şi cei care, în mod obişnuit, îi însoţea pe...
D.I.: - Da, cei care, în mod obişnuit, însoţeau soldaţii.
Bu.I.: - **Când a fost vorba de „D"-uri,** am precizat, în mod expres, că **a fost vorba de cadrele de Miliţie, în rest,** am spus, **cadre ale Inspectoratului**, numite de inspectorul-şef, care puteau fi şi de Miliţie. Nu cunosc amănunte, da' putem stabili.
P.C.: - Deci au fost şi cadre care au condus trupele, altele decât...
Bu.I.: - În toate ocaziile, unităţile noastre **au fost sub comanda cadrelor de la Inspectorat.**
P.C.: - „În toate ocaziile, pe perioada evenimentelor, 16-22 decembrie..."
Bu.I.: - Desigur, **cu excepţia obiectivelor proprii.**

P.C.: - „...unităţile brigăzii Timişoara s-au aflat sub conducerea cadrelor Inspectoratului Judeţean Timiş al M.I...”
Bu.I.: - La „D”-uri am precizat, pentru că ştiu, în mod expres, că au fost...
P.C.: - „...cu excepţia locurilor unde, în mod obişnuit, subordonaţii mei...”
Bu.I.: - Conduc dispozitivele. La obiectivele proprii.
P.C.: - „...asigurau paza.”
D.I..: - Domnia sa ar putea să ne spună vreun loc din ăsta? E foarte important, adică să n-o lăsăm, domnule preşedinte, pentru...
P.C.: - Precizaţi!
D.I.: - Am dat exemplu, la Biserica Reformată.
P.C.: - Exemplu: La Biserica Reformată...
Bu.I.: - La Comitetul Judeţean.
P.C.: - La Comitetul Judeţean...
Bu.I.: - Şi în alte situaţii.
D.I.: - Cine? Exclus să fie miliţian la Comitetul Judeţean!
Bu.I.: - Am spus „cadre ale Inspectoratului.”
P.C.: - A spus cadre, şi nu miliţian!
Bu.I.: - Iar la „D”-uri am precizat, în mod expres, ale Miliţiei, că acolo ştiu precis.
D.I.: - Da, dar a consemnat miliţieni.
P.C.: - Nu, nu! Am zis cadre, nu?
Bu.I.: - Ale Inspectoratului.
P.C.: - Da? Cadre. Ale Inspectoratului.
D.I.: - Eu nu vreau să... Aşa, tot timpul l-am respectat şi doresc să rămân cu aceeaşi impresie şi în viitor, deşi sunt aici. Dar la Comitetul Judeţean de Partid a fost condus de locţiitorul domniei sale, de colonel Tomuş. Adică, domnule preşedinte, avem şi noi, ce să vă mai raportez, că ne vedeţi în ce situaţie suntem şi răbdările că ne-au lăsat! Nu se poate! Locţiitorul domniei sale a condus dispozitivul din 11 plutoane la Comitetul Judeţean de Partid.
P.C.: - La precizarea făcută de inculpat, ce-aveţi de răspuns?
Bu.I.: - Domnule preşedinte, sub conducerea inspectorului-şef. Şi la ordinul acestuia.
P.C.: - Doriţi să menţionăm asta?
D.I.: - Am dorit să ştiţi dumneavoastră şi vă mulţumesc foarte mult!
P.C.: - Alte întrebări!
P.I. (Popescu Ioan): - Domnule preşedinte, vă rog respectuos să-l întrebaţi pe domnul colonel, martor, ca să clarificăm, că s-a spus, în data de 17, s-a crezut, a auzit toată Timişoara, am umplut Timişoara cu scuturi de către trupele de Securitate. Rog pe domnul colonel să-l întrebaţi, să răspundă: **câte scuturi avea în dotare Brigada de Securitate** în municipiul Timişoara sau dacă am mai adus şi din altă parte, ulterior. V-aş ruga! C-au fost la Municipiu, au fost la Maria, au fost la judeţ, au fost la Decebal, au fost la Inspectorat, şi în alte puncte, la Catedrală şi la Operă. V-aş ruga, totuşi, ca să clarificăm situaţia! Vă rog respectuos!
P.C.: - Câte scuturi?
Bu.I.: - **În jur de 100,** domnule preşedinte.
P.C.: - Şi cu cele care au venit?

Bu.I.: - **N-au depăşit 200.**
P.C.: - Da. „În total, am avut, dispersaţi în oraş, un număr de 200 de scutieri.”
P.I.: - O a doua întrebare, domnule preşedinte. Pentru că, totuşi, şi funcţia pe care o ocupa ne lăsa nouă o umbră urâtă, aşa, că am fost dotaţi, în secolul XX, Trupele de Securitate, cu bâte, ciomege, cozi de scaune, picioare de scaune, şi aşa mai departe. A spus că nu s-a dat în dotare de către domnia sa. Totuşi, vă rog să întrebaţi, are cunoştinţă, la sosirea în unitate, unităţile au adus aceste obiecte, au sosit în unitatea pe care o comandă...
P.C.: - Au venit cu bâtele acelea?
Bu.I.: - Nu cunosc, domnule preşedinte. Acolo au ajuns, probabil, duminică noaptea în cazarmă, nu mai reţin.
P.C.: - „Nu cunosc, nu mai reţin dacă subunităţile, la sosirea în cazarmă, mai aveau asupra lor acele bastoane din lemn.”
Bu.I.: - Presupun că nu.
P.C.: - „Presupun că nu.”
P.I.: - V-aş ruga, totuşi, domnule preşedinte, pentru că a vorbit iar de acest Comandament, prin Comandament, dumneavoastră m-aţi întrebat pe mine, la interogatoriu, dacă cunosc **articolul 6 din Ordinul 002600. Dacă dânsul cunoaşte ordinul ăsta,** vă rog să-l întrebaţi, adică paragraful acesta, şi ce.... Că-mi ia mie toată răspunderea. Comandantul unic, în cazuri deosebite, după planul unic, era inspectorul-şef. Şi dânsul vorbeşte de un comandament. Dânsul fiind acuma la nivel şi ştie ce e un comandament, implică nişte lucruri care scoate în evidenţă acest comandament. Dacă are idee despre acest comandament sau a condus, într-adevăr, inspectorul-şef toată acţiunea! Vă rog foarte frumos. Să clarificăm, că rămâne o nebuloasă, un comandament e un comandament, s-adună oamenii, se dau sarcini concrete, cine ce răspunde, cu cine cooperează...
P.C.: - Până când a condus inspectorul-şef, după aceea, după părerea dumneavoastră, cine a fost cel care coordona, conducea comandamentul, ca să zic aşa?
Bu.I.: - Domnule preşedinte, este convingerea făcută ulterior...
P.C.: - Da.
Bu.I.: - ...momentului şi rog să fie luată ca atare. **La sosirea generalului Nuţă, acesta a preluat conducerea din punctul de vedere al forţelor Ministerului de Interne.**
P.C.: - „După aprecierea mea, imediat după sosirea generalului Nuţă în Timişoara, acesta a preluat conducerea acelui comandament local… “
Bu.I.: - Forţelor Ministerului de Interne.
P.C.: - „...în ce priveşte forţele Ministerului de Interne.”
P.I.: - Domnia sa a făcut parte din acest comandament? Vă rog să-l întrebaţi! Că trebuie, e o forţă specială, în cadrul Internelor.
P.C.: - Staţi un pic, să terminăm de consemnat acum... „Local, în ce priveşte forţele Ministerului de Interne. Forţele Ministerului de Interne… “
P.I.: - Pentru că dânsul...
Bu.I.: - Nu am făcut parte din acest comandament.

P.C.: - „...eu nu am făcut parte din acest comandament amintit mai sus."
P.I.: - Şi totuşi, domnule preşedinte, vă rog să nu vă... Aş mai dori o întrebare să pun! A amintit aici că, **din partea Ministerului Apărării Naţionale, generalul Guşă a condus activitatea.** De unde cunoaşte şi dacă a participat la vreo acţiune cu aceasta, cu unităţile Ministerului Apărării în municipiu.
Bu.I.: - Domnule preşedinte, ştiu de sosirea celor două grupuri care au venit din capitală, pentru că, la vremea aceea, garda aerogării era garda proprie, şi mi-a raportat comandantul de subunitate. Deci ştiam de sosirea generalului Guşă. La momentul cu pricina, am presupus că va conduce acţiunile armatei ca şef al Marelui Stat Major, era în mod firesc. Ulterior, am aflat că aşa a şi fost. Cu domnul general Guşă am discutat o singură dată la telefon.
P.C.: - „Cu generalul Guşă am discutat o singură dată la telefon..., " pe ce problemă?
Bu.I.: - În 20, dacă nu mă înşel, în 20 decembrie, îl căutam eu pe comandantul Diviziei, pentru o chestiune personală.
P.C.: - „...respectiv, în data de 20 decembrie, când l-am căutat pe comandantul Diviziei 18 Mecanizate pentru o problemă personală şi mi-a răspuns acest general."
Bu.I.: - În rest, n-am participat la activităţi sau acţiuni comune cu dumnealui.
P.I.: - Dacă a ţinut, în această perioadă, mă refer la 16-22, după, domnule preşedinte, că interesează, a ţinut legătura cu Brigada de Grăniceri din Timişoara şi dacă a desfăşurat acţiuni în comun.
P.C.: - Cu cine, cu...
P.I.: - V-aş ruga foarte mult!
P.C.: - ...Brigada...
P.I.: - De Grăniceri.
P.C.: - Da.
P.I.: - Care spune că trecuse în subordinea Ministerului de Interne, deşi ea urma luni, pe 18, abia să luăm în primire, să procedăm la luarea în primire.
Bu.I.: - Domnule preşedinte, **Unitatea de Grăniceri trecuse,** prin ordin, **în compunerea ministerului cu o zi înainte.** Urma să se facă predarea-primirea de la Ministerul Apărării la Ministerul de Interne, ceea ce s-a şi întâmplat între 16 şi 22. De altfel, ea s-a încheiat în 22, această luare în primire a brigăzii... **Acţiuni comune am avut în 16 seara,** ulterior, am avut dispozitive comune, atât la Comitetul Judeţean, cât şi la Comitetul Municipal.
P.C.: - „Cu Trupele de Grăniceri am acţionat în comun în 16 decembrie seara şi, ulterior, la Comitetul Judeţean de Partid şi Municipal, Judeţean şi Municipal de Partid."

(Procesul de la Timişoara, Audierile martorilor (24 septembrie-29 octombrie 1990) despre Revoluţie, represiune şi morţii de la Timişoara, vol.V, ediţie îngrijită de Miodrag Milin, Editura Mirton, Timişoara, 2007, p.3001-3029, passim*)*

Procurorii şi balanţa oscilantă a pedepsei

Din cercetările întreprinse, în câteva rânduri, la Procuratura Militară din Timişoara, privind latura represivă a muncii procurorilor la Penitenciar, din timpul Revoluţiei, se pot desprinde câteva concluzii:

- *în strădania de a plăsmui un suport juridic la viitoarea pedeapsă a ,,insurgenţei", sistemul juridic, în ansamblu, a păşit, grosolan, în afara cadrului legii;*
- *au fost reţinuţi abuziv, fără mandat legal, sute şi sute de cetăţeni ce-şi manifestau, pentru întâia dată, cu adevărat liber, opiniile;*
- *procurorii, în general, ca toţi exponenţii cu răspunderi în sfera politicului social (securiştii, miliţienii, militarii) sunt atinşi de o subită amnezie privind componenta represivă a anchetelor de investigare, devenind ,,post festum" umani, cu gesturi în scris de ,,compasiune" şi chiar, pe alocuri, ,,solidarizare" cu propriile victime;*
- *din tonalitatea ,,fadă" a enunţurilor privind faptele incriminate, te miri, la un moment dat, de remarca... ,,Ceauşescu şi regimul său au căzut"; după cum erau evaluate faptele, parcă putea, până astăzi, să nici nu cadă....*
- *se prefigurează deja, în subtextul celor aşternute pe hârtie, adevărul ceţos al realităţii post-revoluţionare, sub semnul ,,la vremuri noi, tot noi!"*

*Spre exemplificare, câteva rapoarte, totuşi, mai ,,consistente". (**Miodrag Milin**)*

*

„Subsemnata, **Tufariu Angelina**, procuror la Procuratura Locală Timişoara, declar următoarele:

În perioada 16-22 decembrie 1989, am îndeplinit funcţia de procuror-şef la Procuratura Locală Timişoara.

În dimineaţa zilei de 17 decembrie 1989 (duminica), am primit un telefon acasă, să mă prezint la unitate, întrucât treburi urgente impun prezenţa tuturor procurorilor la serviciu. Am aflat, în cursul aceleiaşi zile, că a sosit un colectiv de procurori de la Procuratura Generală, conduşi de domnul procuror general adjunct Diaconescu Gheorghe. În aceeaşi dimineaţă, procurorul-şef Tilincă Laurean mi-a ordonat să chem de la domiciliul socrilor, din satul Cadăr-Timiş, şi pe domnul procuror Stanciu Pompiliu, întrucât va dispune formarea unor colective de procurori, care se vor ocupa de *trierea* (expresia nu-mi aparţine) persoanelor aduse în Penitenciarul Timişoara.

Menţionez că, pe întreaga perioadă mai sus amintită, mi s-a dispus să rămân la birou şi să mă ocup de problemele curente ale unităţii de procuratură, urmând ca sarcinile ordonate sa fie preluate la nivel judeţean. De asemenea, s-a menţionat, din partea conducerii Procuraturii Judeţene, că aceste sarcini curente (soluţionare dosare cu arestaţi, cu termene, asigurare procuror pe judiciar, cât şi procuror de serviciu) să fie realizate de tovarăşe procuroare (în număr de 7).

Am aflat că persoanele depuse în Penitenciar au fost găsite pe stradă şi că în noaptea de 16/17 decembrie 1989 elemente turbulente au devastat magazinele din Piaţa Maria şi sediul fostului Comitet Judeţean P.C.R., deşi la început demonstraţia a avut un caracter paşnic de solidarizare cu pastorul László Tökes.

Domnii procurori prezenţi în unitate, în data de 17 decembrie 1989, au fost chemaţi la conducerea Procuraturii Judeţene şi le-au fost date ordine precise de a se acţiona în limitele legii, atât în ziua de 17 decembrie, cât şi în continuare, până în data de 22 decembrie 1989.

Fiind prezentă la birou, în cursul zilei de 17 decembrie 1989, am văzut demonstraţia oamenilor muncii care se îndreptau spre sediul fostului Comitet Judeţean P.C.R. – scandând lozinci împotriva dictatorului şi cerând drepturi şi libertăţi democratice.

Pe stradă a fost scoasă armata şi am văzut tancuri care făceau demonstraţii de forţă, degajând lumea din faţa sediului, dar fără a face uz de armă. Am observat un incendiu mare la sediul fostului partid, aflând, ulterior, că s-a dat foc unei maşini de pompieri care împroşcase cu apă în demonstranţi. Cum o parte din colegele prezente şi parte din personalul administrativ au ieşit să vadă realitatea de pe stradă, am aflat că se continuă în oraş devastarea şi arderea magazinelor, dar şi demonstraţia paşnică a populaţiei. Am părăsit, în aceeaşi zi, unitatea la ora legală (16,00).

A doua zi, în 18 decembrie 1989, mi s-a dispus de procurorul-şef Tilincă să trimit trei procurori (Haiduc Ioan, Haiduc Monica Ioana si Cârstea Constanţa) la Laboratorul de Medicină Legală Timişoara, pentru autopsierea cadavrelor, şi aceştia să aibă asupra lor şi autorizaţii de înhumare cu numere de la Procuratura Locală, pentru a fi cât mai operativi. În prealabil, le-am spus să întocmească procese-verbale de identificare a cadavrelor fără documente şi să culeagă orice alte date care se impun. Autorizaţiile de înhumare au fost preluate de procurorul Haiduc Monica Ioana, urmând să fie completate la faţa locului şi semnate pentru procurorul-şef, în vederea realizării operativităţii.

Am aflat, cu această ocazie, că în cursul nopţii de 17/18 decembrie 1989 au fost împuşcate mai multe persoane şi probabil că, pentru operativitate, au fost trimişi procurorii civili la autopsierea cadavrelor.

În cursul zilei de 18 decembrie 1989, am rezolvat probleme curente de serviciu şi am stat tot timpul la birou, în aşteptarea de ordine. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi în data de 19 decembrie 1989, cu menţiunea că ceilalţi procurori de la locală (în afară de femei) au fost tot timpul la dispoziţia conducerii Procuraturii Judeţene.

În data de 18 decembrie 1989, după masă, am primit ordin să fiu prezentă la Penitenciarul Timişoara, acolo găsind pe următorii: Tilincă Laurean, Pîrvulescu

Ştefan, Paşca Viorel şi Popa Constantin, pentru a face parte din nişte comisii mixte cu organul de partid judeţean şi din întreprinderi, pentru a sta de vorbă cu arestaţii ce urmează să fie puşi în libertate. Ni s-a făcut instructaj de fostul prim-secretar general Radu Bălan şi s-a citit componenţa comisiilor. Eu am intrat în comisia alcătuită din Rujoi Laurenţiu – fostul prim-vicepreşedinte – şi Mihalache (am înţeles că era şef de secţie CC-PCR), iar pe reprezentanţii organelor de partid din întreprinderi nu-i pot nominaliza.

Am purtat discuţii cu următorii :

- Szabó Francisc – membru P.C.R. – Electromotor;
- Veştemean Teodor – membru P.C.R. – luat de pe stradă, a fost la un botez;
- Groza Vasile – luat de pe stradă, a venit cu trenul din localitatea Pesac;
- Szerb Eduard – UTC – luat de pe stradă în timp ce mergea la un prieten;
- Manoilă Teodor – luat în timp ce mergea la mama la tăiat de porc (ghid UTC);
- Jivan Constantin Gheorghe – maistru, luat în timp ce venea din Brestovăţ;
- Giroveanu Robert – Electromotor, mergea la un prieten;
- Podină Tică - IJTL, clasa a XIII-a seral, mergea la un prieten;
- Stein Daniel: Electromotor, UTC, mergea la mama în Calea Lipovei;
- Chindea Aurel – Electromotor, venea de la Sacoşu Turcesc de la tăiat de porc;
- Drăgoi Nicolae – mergea la tăiat de porc;
- Mezin Dan – luat de pe stradă, curios să vadă distrugerile de la fostul Comitet Judeţean de partid;
- Vasile Adrian – luat de pe stradă;
- Robotă Ciprian – inginer stagiar, luat de pe stradă;
- Nica Octavian – inginer, din curiozitate a venit în Piaţa Libertăţii în 16/17 decembrie 1989;
- Vieru Petrică – clasa a XIII-a seral – Electrotimiş, luat de pe stradă, avea treburi personale;
- Berinde Adrian – surdo-mut;
- Cristea Ştefan – membru PCR, Electrotimiş, în 16/17 decembrie 1989 şi-a însoţit soţia la Alimentara unde aceasta era şefă şi luat din faţa blocului la reîntoarcere;
- Marcu Valeriu – Electrometal – membru PCR, luat în timp ce se îndrepta spre schimbul 3;
- Hînţari Vasile – TAGCMT – membru PCR, se ducea la un văr;
- Nuţă Marinică – se întorcea de la o înmormântare, membru PCR;
- Lelea Teodor – membru PCR, mergea într-o vizită.

După terminarea acestor discuţii, mi-am dat seama că sunt persoane luate întâmplător de pe stradă, iar eu, personal, am raportat această situaţie superiorilor mei şi am înţeles că a doua zi au fost puşi în libertate.

Din discuţiile cu procurorii, am aflat că printre persoanele reţinute pe stradă sunt şi din cei care au comis fapte penale (sustrageri de bunuri, distrugeri etc.) şi că aceştia au recunoscut faptele, iar pentru continuarea cercetărilor penale s-a dispus

transferarea lor în Arestul I.M.J. Timiş. Aceste împrejurări de comitere de fapte penale au fost stabilite cu ocazia trierii ce a avut loc în Penitenciar. În acest sens, au şi fost luate de la Procuratura Locală formulare de mandate de arestare şi declaraţii tip de învinuit; aflând că cercetările au fost finalizate, urmând să fie emise numai mandatele de arestare, procuratura generală aştepta astfel de dosare, dar evenimentele s-au derulat de aşa manieră, încât am aflat, ulterior, că şi acestor făptuitori li s-a dat drumul, dar nu ştiu din ordinul cui. Am mai aflat că trierea persoanelor din Penitenciar trebuia să vizeze trei aspecte:

1. Persoane culese întâmplător de pe stradă şi la care să li se dea drumul;
2. Persoane cărora să le fie aplicate Decretul nr.153/1970;
3. Făptuitori care au comis infracţiuni de drept comun.

Din persoanele mai sus menţionate şi cu care am stat de vorbă, am considerat că se încadrează cu toţii în prima categorie şi am raportat că se impune eliberarea lor.

În zilele următoare 20-21-22 decembrie 1989, am stat la birou şi am rezolvat probleme curente şi ştiu că în 21 decembrie 1989, din dispoziţia conducerii Procuraturii Judeţene, la procurorul de serviciu au fost eliberate autorizaţii de înhumare pentru cei împuşcaţi, cu numere de la Procuratura Locală Timişoara, dar în numele procurorului-şef; pentru operativitate, au fost semnate de procurorii de serviciu (Haiduc Ioan şi Dan Pavel), iar în continuare am înţeles că de către procurorul Suciu Tiberiu.

Fac menţiunea că în ziua de 20 sau 21 decembrie 1989 am primit la birou vizita domnului Ignea – şef compartiment CFI din cadrul fostei administraţii judeţene Timiş, care mi-a spus că organul de partid judeţean îi impune să accepte trecerea pe costuri a tuturor pagubelor înregistrate în municipiul Timişoara din spargeri, devastări, incendieri de magazine şi instituţii, care se ridică, în total, în jur de 1.000.000.000 lei, fiind speriat de răspunderea pe care trebuia să şi-o asume. L-am sfătuit să nu se grăbească, întrucât organele competente vor stabili cine sunt autorii acestor pagube uriaşe şi nu trebuie să contribuim la muşamalizarea adevărului.

Am mai primit vizita a două persoane, care erau speriate că le-au dispărut membrii de familie, voind să vadă listele cu arestaţii. Le-am liniştit, spunându-le că se vor face verificări temeinice şi că noi nu deţinem listele, dar, în cazul unei eventuale trageri la răspundere penală sau contravenţională, se va respecta legea şi nu se vor comite abuzuri. Ceea ce s-a şi întâmplat – cu întârzieri însă minime, dar justificate de numărul mare de persoane aduse direct din stradă, cât şi neclarităţilor generate de situaţia creată de focul gloanţelor – incendii şi pagube uriaşe, atenuate, în cele din urmă, de scopul nobil al revoluţiei – redarea demnităţii umane, încrederea într-o lume mai bună şi mai dreaptă, fără răzbunări şi vendete.

În data de 6 ianuarie 1990, prin voinţa dlui Fortuna, fost preşedinte al Frontului Judeţean timp de circa 2-3 săptămâni, şi a dlui Petrişor Petre – avocat, în prezent judecător, prin supunere la vot, în incinta fostului sediu de partid, am fost schimbată din funcţia de procuror-şef."

Timişoara, 22 februarie 1990 Procuror Tufariu Angelina

*

INFORMARE

Procuror **Miculescu Petru**, de la Procuratura Locală Timişoara.

„În legătură cu activitatea profesională depusă în perioada 16-22 decembrie 1989, arăt următoarele:

Sâmbătă, 16 decembrie 1989, după terminarea programului de lucru (la orele 13.00), m-am dus acasă.

În jurul orelor 17,00, am plecat din Timişoara cu un autoturism la Dudeştii Noi, unde am stat până luni dimineaţa, 18 decembrie, când am venit la serviciu. Sâmbătă 16 decembrie, când am plecat din Timişoara, întrucât locuiesc chiar în marginea oraşului, de la locuinţa mea începe câmpul, iar drumul spre Dudeştii Noi fiind în continuare, nu am trecut prin oraş şi nu ştiu ce s-a întâmplat.

Duminică seara, 17 decembrie 1989, fiind în Dudeşti, de la cetăţeni care au fost în Timişoara am aflat ce s-a întâmplat acolo în după-masa zilei şi a serii de 16 decembrie, precum şi în noaptea de 16/17 decembrie, cât şi în cursul zilei de 17 decembrie, până la aflarea ştirilor, anume că în Timişoara a fost şi este mare demonstraţie a populaţiei împotriva şefului statului, Nicolae Ceauşescu, şi a regimului.

Luni dimineaţa, 18 decembrie, am revenit la domiciliu în Timişoara şi am plecat la serviciu. Pe traseu am constatat că sunt blocate căile de acces în oraş de armată, cu blindate; se patrula, erau magazine cu geamuri sparte, multe străpunse de gloanţe. Lozinci ce proslăveau pe Ceauşescu si PCR-ul, aşezate până atunci la loc vizibil în diferite locuri, au fost smulse, distruse şi aruncate. Am înţeles gravitatea situaţiei, a conflictului social existent de ani şi ani de zile, care acum izbucnise cu toată violenţa şi disperarea, din partea populaţiei.

La sediul Procuraturii colegii m-au informat asupra faptului că o parte din ei au fost şi duminică, 17 decembrie, la lucru, anume în Penitenciarul Timişoara, pentru a ancheta persoanele ce au fost reţinute cu ocazia evenimentelor. Am înţeles că în penitenciar sunt reţinute persoane de ordinul sutelor, motiv pentru care a fost nevoie să se deplaseze acolo şi nu au fost aduşi la procuratură pentru cercetări. Era o situaţie de excepţie. Tot de la colegi am înţeles că de la forul conducător, conducerea Procuraturii, s-au primit instrucţiuni ca pe parcursul audierilor persoanelor reţinute să fie identificate persoanele care s-au dedat la furturi şi jafuri, iar cercetările să fie făcute cu stricta respectare a legislaţiei. Am înţeles că instrucţiunile erau date în 10 puncte, iar dacă la punctul 1 se cerea stricta respectare a legalităţii, totuşi, la punctul 9 se insista asupra ideii ca, din declaraţii, să rezulte că în spatele demonstranţilor se află iredentişti maghiari. Am înţeles că este vorba, de fapt, de căutarea girului legalităţii unor acte petrecute sau care se vor petrece, gir pe care nu-l putea da decât procuratura în atare situaţie, după lege, iar cine a avut interesul l-a înţeles din discursul lui Nicolae Ceauşescu din 20 decembrie, miercuri.

În această atmosferă sumbră şi apăsătoare, simţeam planând în atmosferă suflul morţii.

Împreună cu alţi colegi am mers la penitenciar, pe jos. Pe traseu, din discuţiile avute, nu multe şi foarte laconice, cu toţii am înţeles şi am hotărât, mai mult tacit, că trebuie să respectăm legalitatea; este însăşi menirea profesiei noastre.

Am participat la audieri luni şi marţi, 18-19 decembrie. Aici am întâlnit şi colegi din Procuratura Generală. Am lucrat împreună în Clubul penitenciarului, unul din cluburi. Persoanele audiate erau aduse în loturi de 30-40 de persoane, care au avut posibilitatea să vadă cum s-a făcut audierea, care a avut loc cu respectarea strictă a legalităţii, fără a fi loviţi, ameninţaţi, fără a se face presiuni psihice asupra lor, şantaj ori alte procedee de smulgere a unor declaraţii contrare cu ceea ce voiau să spună cei audiaţi. Pentru edificare, dacă e necesar, solicit să fie audiate persoane pe care personal le-am audiat atunci şi ale căror nume, adresă am avut curajul să mi le notez, fără să fiu observat, deşi mi-am dat seama că înşine noi, procurorii, suntem supravegheaţi de persoane civile pe care nu le cunoşteam, care veneau, dispăreau, reveneau. Persoanele pe care le-am audiat sunt:

1. Sasca Viorel, din Timişoara, cercetător ştiinţific la Centrul de Chimie;
2. Szaplonzay Gheorghe, Timişoara;
3. Popa Dorin, student anul III, electrotehnică Timişoara, cămin 11/C, domiciliat în Deva;
4. Tătaru Petru Elinor, student zi, Construcţii I, Cămin 22/C, Camera 406/B, domiciliat în Râmnicu Vâlcea;
5. Furdea Traian Mircea, student, domiciliat în Hunedoara;
6. Oncioiu Ionel, originar din Teslui, Dolj, locuieşte în Timişoara;
7. Miu Gheorghe, student anul III, electrotehnică, domiciliat în Strehaia, Mehedinţi;
8. Dlazer Ştefan, student anul V, electrotehnică, domiciliat în Dobra, Satu Mare;
9. Tomotaş Sorin, student mecanică, an II, cămin 216/C, camera 2/A;
10. Bratu Ioan, student mecanică an VI seral, din Tilişca, Sibiu

I-am ajutat pe aceşti oameni. Cum? Simplu. Dirijându-le declaraţiile în sensul că nu au participat la nicio demonstraţie, au auzit că se manifestă în oraş, dar nu au fost acolo; că, pe unde au fost, nu au văzut persoane sau grupuri de persoane care să facă scandal, să tulbure liniştea publică şi ordinea; că au fost singuri atunci când au fost reţinuţi de Miliţie, persoane civile sau militari, care nu au întocmit niciun act de reţinere, proces-verbal, nu le-au luat declaraţii, constatând astfel că declaraţiile luate de noi, procurorii, sunt primele acte întocmite. Se pare, totuşi, că cei care au furat bunuri, fiind infractori de drept comun, au fost notaţi de miliţieni, care ne-au ajutat în depistarea lor. Am constatat că, cu excepţia infractorilor de drept comun, pentru care erau temeiuri de reţinere, dar nu s-au întocmit acte, pentru toate celelalte persoane reţinute, reţinerea nu a fost legală, nefiind întocmite acte în acest sens. Declaraţiile le-am predat la domnul procuror-şef adjunct Popa Constantin şi nu ştiu ce s-a întâmplat cu ele. În afară de declaraţii, nu am mai efectuat alte acte şi lucrări în legătură cu persoanele audiate.

Cea mai mare parte a celor audiaţi mi-au declarat, verbal, că au fost crunt bătuţi în curtea Inspectoratului Miliţiei. Alţii au declarat că au fost aduşi direct de pe stradă la penitenciar, fără a fi bătuţi. În timpul cercetărilor în penitenciar nu am auzit şi nici nu am văzut persoane audiate care să fie bătute acolo.

Miercuri, 20 decembrie 1989, am participat, împreună cu alţi colegi, la Miliţia Municipiului Timişoara, urmând a finaliza dosarele cu infractorii de drept comun, fiind împreună cu noi şi colegii de la Procuratura Generală. Dar evenimentele s-au precipitat, iar în jurul prânzului a venit locotenent-colonel de miliţie Tufariu, care a adunat toate dosarele şi hârtiile legate de dosare – ciorne. Nu ştiu ce a făcut cu ele. Am rămas în sediul Miliţiei până a doua zi dimineaţa, 21 decembrie 1989, cu toţi colegii într-o cameră, pe scaune, de unde am plecat apoi la Procuratura Locală Tmişoara. A doua zi dimineaţa, 22 decembrie 1989, m-am prezentat la serviciu. Nici în 21, nici în 22 decembrie nu am mai audiat persoane care au participat la demonstraţii. În 22 decembrie, la prânz, Ceauşescu şi regimul său au căzut.

Cei peste 300 de oameni introduşi în penitenciar, fără forme legale, după audierile făcute de procurori, la solicitarea acestora, dar şi sub presiunea evenimentelor mai ales, cred, au început să fie eliberaţi, la început copiii, tinerii – luni 18 decembrie. Apoi, treptat, până miercuri seara, 20 decembrie 1989, au fost eliberaţi toţi.

În intervalul 16-22 decembrie 1989, am executat dispoziţiile şefilor noştri direcţi de la Procuratura Locală Timişoara, procuror-şef Angelina Tufariu şi Popa Constantin, procuror-şef adjunct. În această perioadă, cu excepţia infractorilor de drept comun – hoţilor, nu s-au emis mandate de arestare, nu s-au întocmit dosare şi nu a fost trimisă în faţa instanţei de judecată nicio persoană care a participat la demonstraţii, la revoluţie.

Apreciez că procurorii care au participat la evenimentele din Timişoara, în intervalul 16-22 decembrie 1989, au respectat legalitatea, văzând-o prin prisma justiţiei, ca artă a eticii şi echităţii, atât cât au putut şi cum s-au priceput. Mai mult, prin acest fel de a proceda – neemiterea de mandate de arestare, neîntocmirea de dosare penale – deşi s-au cerut, aceşti procurori s-au solidarizat cu o cauză dreaptă. Acest lucru rezultă, cred, şi din interviul domnului maior Nicuţă Negru, comandantul Penitenciarului Timişoara, apărut în ziarul *Renaşterea bănăţeană* nr. 42/22 februarie, unde acesta spune cum au fost introduse, ilegal, în penitenciar, 850 de persoane, în noaptea de 16/17 decembrie, sâmbătă, de către Securitate, arătând că *Abia duminică dimineaţa a ajuns Procuratura.* Din discuţiile cu oamenii, şi-au dat seama că e un abuz. În consecinţă, judecata, deşi trebuia să aibă loc în penitenciar, completul de judecată n-a mai sosit."

Timişoara, 22 februarie 1990 Procuror Miculescu Petru

*

INFORMARE

„Subsemnatul, **Popa Constantin Gheorghe**, procuror-şef adjunct la Procuratura Timişoara, informez următoarele:

În ziua de 17 decembrie 1989, am fost chemat la serviciu (era duminică) şi, împreună cu alţi procurori de la această unitate şi cu un grup de 4 procurori din Procuratura Generală (Ionescu Mihai, Mocuţa Gheorghe şi alţi doi oameni asupra numelor cărora nu am siguranţă în acest moment), ne-am deplasat la Penitenciarul Timişoara. Acolo ni s-a ţinut un scurt instructaj cu privire la ceea ce avem de făcut, de către domnul Gheorghe Diaconescu, adjunct al procurorului general. Acesta ne-a informat asupra situaţiei din Timişoara, cerându-ne ca, cu deplina respectare a legalităţii şi a dispoziţiilor din Codul de procedură penală, să audiem mai multe persoane reţinute de organele de miliţie şi de armată, în vederea depistării acelora care au săvârşit infracţiuni prin distrugerea de vitrine, devastarea şi incendierea unor magazine şi prin sustrageri de bunuri.

Menţionez că în toate activităţile ulterioare, nu am fost investit cu funcţie de conducere a acestora, ci am acţionat ca un executant.

În ziua de 17 decembrie 1989 şi seara care a urmat, am audiat mai multe pesoane reţinute, acordând prioritate minorilor, elevilor şi studenţilor, fără a fi reuşit identificarea celor care au sustras bunuri din unităţile comerciale, deoarece Miliţia nu ne furnizase date asupra acelora care au fost depistaţi cu bunuri sustrase asupra lor. Pentru acest motiv, am opinat asupra punerii în libertate. Nu s-a emis niciun mandat de arestare, deoarece nu existau niciun fel de probe de săvârşire a unor infracţiuni de către cei pe care i-am audiat.

Din Penitenciarul Timişoara am plecat acasă luni dimineaţa, 18 decembrie 1989.

Am revenit la unitatea de procuratură în jurul orelor 15.00. M-am deplasat, din nou, la Penitenciar, din dispoziţia Procuraturii Judeţene. Acolo s-au constituit comisii formate dintr-un reprezentant al fostului Comitet Judeţean P.C.R., un procuror, un ofiţer M.I. şi reprezentanţi ai conducerilor unităţilor socialiste ai căror angajaţi erau reţinuţi. Am participat la o astfel de comisie condusă de Posa Constantin, de la fostul Comitet Judeţean P.C.R. (era şef secţie economică). Ofiţerul M.I, care a fost în comisie s-a recomandat, dar nu i-am reţinut numele (oricum, până atunci nu-l mai văzusem). Au fost audiate mai multe persoane angajate la COMTIM Timişoara, care şi-au justificat, într-un fel sau altul, prezenţa în locul în care fuseseră reţinute. Scopul constituirii acestor comisii a fost acela de a se pune în libertate persoanele reţinute şi de a fi încredinţate unităţilor în care lucrau. Activitatea comisiei nu s-a terminat, deoarece se înserase şi toţi voiau să ajungă acasă, având în vedere că

ni se comunicase, încă de duminică, declararea stării de necesitate în Timişoara. De altfel, se auzeau împuşcături în oraş, iar din zvonuri ştiam că manifestaţiile continuau.

Ştiu că în ziua de 18 decembrie 1989, în urma activităţilor acestor comisii, au fost puşi în libertate minorii, elevii, studenţii (circa 100-130 în total), dar aceasta am aflat ulterior.

Mai menţionez că despre rolul acestor comisii ţinuse un scurt instructaj fostul prim-secretar Radu Bălan.

În ziua de 19 decembrie 1989, am revenit în Penitenciarul Timişoara, tot din dispoziţia Procuraturii Judeţene, respectiv a fostului procuror-şef Tilincă Laurean, împreună cu alţi colegi, inclusiv procurorii din Procuratura Generală, pe la orele amiezii. Am continuat să audiem persoane care declarau să fuseseră reţinute în 18 decembrie 1989 cu acelaşi scop arătat mai sus. După-amiază, s-a reuşit depistarea unor persoane care comiseseră furturi. Din dispoziţia domnului Gheorghe Diaconescu, am început să întocmesc dosarele penale pentru aceste persoane. Menţionez că dispoziţia de a întocmi aceste dosare am primit-o personal, împreună cu domnul procuror Mihai Ionescu. Am luat legătura cu fostul procuror-şef al judeţului, telefonic, pentru a-l ruga să obţină de la Miliţie numele persoanelor asupra cărora s-au găsit bunuri sustrase. Dânsul a transmis această sarcină fostului procuror-şef al Procuraturii Locale, Angelina Tufariu, care, în scurt timp, mi-a transmis, tot telefonic, o listă cu aproximativ 20 persoane şi cu bunurile ce se găsiseră asupra lor. Am continuat audierea numai a acestor persoane şi s-au întocmit dosare penale, respectiv s-au efectuat primele cercetări. După ce acestea au fost epuizate, am plecat cu toţii acasă.

Precizez că în Penitenciar activitatea s-a desfăşurat într-un club, în care eram toţi procurorii care participau acolo. Niciun procuror nu a folosit absolut nicio formă de constrângere pentru a obţine declaraţii. De altfel, în timpul audierii în club, erau prezenţi şi cei audiaţi ori care urmau a fi audiaţi. Mai arăt că, în două săli de clasă apropiate, îşi desfăşurau activitatea mai mulţi ofiţeri, care au spus că sunt din I.G.M. Nu cunosc concret ce anume au cercetat aceştia.

De asemenea, mai arăt că în prezenţa procurorilor nu s-au exercitat acte de violenţă asupra celor reţinuţi.

Încă din cursul zilei de 18 decembrie 1989, în rândurile procurorilor participanţi s-a manifestat opoziţie faţă de efectuarea cercetărilor în Penitenciar, dar ni s-a explicat că, în împrejurările în care în Timişoara manifestaţiile au luat amploare, nu e posibilă aducerea la Procuratură a celor care au comis sustrageri.

În ziua de 20 decembrie 1989, luându-se, probabil, act de opoziţia procurorilor mai sus menţionată, nu am mai fost trimişi la Penitenciar. Ni s-a dispus să continuăm şi să finalizăm cercetarea celor care au săvârşit sustrageri, scop în care ne-am deplasat la Miliţia Judeţului. Nu a fost posibilă, însă, continuarea cercetării, deoarece nu au fost aduşi învinuiţii. Am rămas în clădirea Miliţiei până în ziua de 21 decembrie 1989, dimineaţa, fără să facem nimic. Nu am plecat, deoarece ni s-a spus că ar fi periculos de circulat pe stradă. De altfel, clădirea era înconjurată şi apărată de militari înarmaţi, ulterior retraşi în interiorul clădirii, aşteptându-se, din câte se spunea, atacarea ei.

Începând cu 21 decembrie 1989, nu am mai desfăşurat activităţi în legătură cu cercetarea dosarelor arătate, rămânând în sediul Procuraturii.

După victoria Revoluţiei, toţi procurorii au participat la ajutarea Procuraturii Militare în anchetele efectuate, prin identificarea celor ucişi în timpul demonstraţiilor, audierea aparţinătorilor, a răniţilor etc. De asemenea, au fost audiate, la sediul Procuraturii, persoanele reţinute după Revoluţie ca fiind suspecte şi s-au efectuat percheziţii, la solicitarea Comandamentului Militar Local.

În completare, arăt că nu cunosc ce s-a întâmplat cu declaraţiile luate de procurori. Dosarele penale au fost predate domnului procuror Mihai Ionescu. În ziua de 20 decembrie 1989, la Miliţie nu ne-au fost aduse nici dosarele penale, nici învinuiţii.

În seara de 20 decembrie 1989, fostul procuror general Nicolae Popovici a sunat la Miliţie, căutându-l pe domnul procuror Mihai Ionescu. Nu a fost găsit imediat şi am fost invitat eu la telefon. Am primit dispoziţie de a continua cercetarea în dosarele penale începute."

Timişoara, 22 februarie 1990 Procuror Popa Constantin

*

INFORMARE

„Subordonatul **Ciavici Liviu**, procuror la Procuratura Locală Timişoara, în legătură cu evenimentele din luna decembrie 1989 din Timişoara, informez:

În dimineaţa zilei de 18.XII, când am ajuns la unitate, am aflat că în ziua precedentă o parte din colegi au fost convocaţi să se prezinte la serviciu şi, în cursul acelei zile şi până luni dimineaţa, s-au aflat la Penitenciarul Timişoara, pentru a audia persoanele ce au fost reţinute în cursul nopţii de sîmbătă, în legătură cu evenimentele ce au avut loc în oraş. Din discuţiile avute cu colegii, am aflat că sarcina noastră este, în continuare, de a identifica, dintre persoanele reţinute, pe cele care au efectuat spargeri de magazine şi au săvârşit furturi de bunuri din aceste magazine.

Aşa fiind, în cursul dimineţii, am plecat împreună cu colegii şi cu procurorii de la Procuratura Judeţeană la penitenciar, unde într-o sală de clasă cu bănci, ni s-au adus spre a fi audiate persoane, cu privire la care nu ni s-a dat nicio explicaţie referitoare la condiţiile şi împrejurările în care au fost reţinute. În consecinţă, celor în cauză li s-a cerut să relateze ei împrejurările în care au ajuns să fie reţinuţi, declaraţia acestora fiind consemnată de procuror sau scrisă chiar de ei. Cred că în sala respectivă erau audiate deodată 10-15 persoane, respectiv câţi procurori eram. Într-o sală alăturată de pe acelaşi palier, făceau audieri un grup mai numeros de lucrători din cadrul I.G.M.

În aceeaşi zi, în jurul orelor 12,00, am fost convocaţi în sala de şedinţă a penitenciarului, atât procurori, cât şi lucrători I.G.M., care erau într-un număr mult mai mare ca noi, procurorii.

Şedinţa a fost condusă, din câte am aflat, de un colonel de Miliţie din I.G.M., Tudor Stănică, alături de care se afla şi domnul Diaconescu, procurorul general adjunct. Ni s-au adus la cunoştinţă de către colonel mai multe probleme, din care reţin întocmirea proceselor-verbale de contravenţie, conform prevederilor Decretului 153/70 pentru cei reţinuţi, judecarea acestora de către un număr de 4-5 complete de judecată chiar în cadrul penitenciarului, pentru operativitate, insistenţa pentru identificarea celor care au stat la asigurarea evenimentelor etc. Între noi, procurorii prezenţi, au intervenit nedumeriri privind rolul nostru şi procedeele folosite şi am înţeles să lămurim unele probleme. Astfel, am obiectat asupra hotărârii de a se judeca faptele în penitenciar, unde să fie aduse completele, că procesele-verbale de contravenţie ce se vor întocmi nu pot avea la bază declaraţiile luate de noi, cum şi că, printre persoanele reţinute, se găsesc persoane ridicate direct din Biserica Reformată. Nu s-a dat un răspuns direct la aceste probleme, doar că la observaţia făcută de domnul Diaconescu, că trebuie respectată legalitatea, colonelul a replicat că în primul rând operativitatea şi necesitatea. De asemeni, au participat din cadrul celor de la I.G.M., s-a exprimat că, în ceea ce priveşte persoanele ridicate din Biserică, existau deja luate declaraţii, cu toate datele necesare.

Imediat după şedinţă, până seara, cât şi în ziua următoare, noi, procurorii, am continuat ascultarea persoanelor, audierea făcându-se, de această dată, în sala de club, toţi procurorii fiind împreună, iar persoanele ce urmau să dea declaraţii se aflau în spatele sălii, în grupuri de 40-50 de persoane.

Printre persoanele audiate au fost identificate cca. 20-25 persoane care au spart magazine şi au furat aparate radio, casetofoane, aparate electrice, ţesături etc. Precizez că împreună cu noi, cei din Timişoara, a fost şi domnul procuror Ionescu din Procuratura Generală, care aduna declaraţiile luate de noi prin procurorul-şef adjunct Popa Constantin, căruia noi i le dădeam, cu menţiunea dacă persoana audiată este sau nu implicată în vreo faptă penală.

Tot în legătură cu persoanele audiate, arăt că unele din ele prezentau urme de violenţă, declarând că aceştia le-au suferit fie în arestul Miliţiei, fie la Garnizoană. Multe persoane au declarat că au fost ridicate în timp ce se aflau întâmplător pe stradă, veneau de la prieteni, de la serviciu sau mergeau spre serviciu etc.

În dimineaţa zilei de 20.XII. s-a pus problema continuării definitivării cazurilor, cu privire la care s-a stabilit că au săvârşit infracţiuni de furt şi am hotărât cu toţii să definitivăm aceste cazuri la sediul Miliţiei, unde ne-am deplasat, cu noi fiind domnii Ionescu şi Mocuţa, pentru a definitiva cele 20-25 dosare privind infracţiunile de furt din magazine, în care colectiv mai erau procurorii Gheorghiţă, Românu, Niculescu şi Breteleanu din Arad. Ceilalţi colegi urmau să continue într-un alt colectiv audieri pentru depistarea altor infractori. Aici, la sediul Miliţiei Municipiului, am fost repartizaţi în birourile organelor de Cercetare Penală, pe uşa căror birouri scria *PROCUROR*. Această constatare a fost discutată de noi, şi domnul Mocuţa a promis că va informa organele superioare.

Personal, am primit acte în legătură cu 5 cazuri de furturi, pentru a stabili părţile civile, a calcula prejudiciul, a cere cazierul judiciar etc. În tot cursul zilei însă nu ne-a fost adus niciunul din infractori. Spre seară, toate actele ne-au fost luate de către colonelul Tufariu, şeful Cercetărilor Penale din Miliţia Judeţului. Peste noapte, am rămas cu toţii în sediul Miliţiei Judeţene, într-un birou, unii acceptând mai târziu invitaţia de a dormi în arestul Miliţiei.

În dimineaţa zilei de 21.XII., am plecat acasă, fără a mai merge la serviciu, iar în zilele următoare nu am mai desfăşurat vreo activitate în legătură cu persoanele ce ne-au fost repartizate.

Mai arăt că, tot în seara de 20.XII., după ce s-au ridicat de la noi actele, ni s-a comunicat că toate persoanele au fost puse în libertate.

În legătură cu modul de audiere, precizez că nu s-au folosit metode de ameninţare, violenţă sau proceduri nepermise. Cum am mai arătat, toţi procurorii ne-am desfăşurat activităţile împreună, fiecare din cei audiaţi fiind lăsat să declare ce vrea, consemnându-se întocmai. Am constatat la toţi colegii un comportament corespunzător."

Timişoara, 27 februarie 1990 Procuror Ciavici Liviu

*

INFORMARE

„Procuror **Mocuţa Gheorghe**, din Procuratura Generală, Direcţia I, referitor la perioada 17-25 dec. 1989, arăt următoarele:

La 17 decembrie 1989, potrivit ordinului fostului procuror general Nicolae Popovici, m-am deplasat la Timişoara, unde am ajuns în jurul orei 8,00, fiind alături de procurorii Ionescu Mihai, Onofrei Mihai, Ioan Mihai Alexandru şi sub comanda procurorului general adjunct Diaconescu Gheorghe.

Până la aeroport nu am cunoscut scopul delegaţiei noastre.

În Timişoara am fost informaţi că în ziua de 16 decembrie 1989, grupuri de huligani s-au raliat unor grupuri de credincioşi reformaţi, în vederea sprijinirii preotului Tökes László, ce urma să fie evacuat, după care aceste persoane au devastat sediul Comitetului Judeţean de Partid Timiş şi o parte din vitrinele magazinelor din Timişoara.

În după-amiaza zilei de 17 decembrie 1989, întreaga echipă de procurori menţionată mai sus, la care s-au adăugat şi un număr de alţi 12 procurori din judeţul Timiş, a fost introdusă în Penitenciarul din Timişoara, situat pe Str. Popa Şapcă, pentru a stabili realitatea evenimentelor petrecute cu o seară înainte.

Am fost încunoştiinţaţi că în penitenciar se află câteva sute de huligani certaţi cu legea, faţă de care urmează să luăm măsuri de tragere la răspundere penală. Cum orice măsură trebuie adoptată după o lămurire exactă a situaţiei de fapt, am luat contact cu o parte din demonstranţi, ocazie cu care am constatat că unii dintre aceştia

au fost reţinuţi pe nedrept, iar alţii formulau revendicări de natură politică, ceea ce din start ne scotea din competiţie, întrucât eram, cum bine se ştie, procurori civili.

Mai mult, am fost şocaţi că aproximativ 180 de reţinuţi sunt minori, cei mai mulţi fiind sub 14 ani, şi tocmai de aceea am cerut punerea lor în libertate. Doleanţa noastră a fost însuşită parţial, în sensul că punerea în libertate s-a realizat a doua sau a treia zi, numai după ce minorii au fost predaţi părinţilor, unui reprezentant al autorităţii tutelare şi a directorului instituţiei de învăţământ din care făceau parte.

În după-amiaza zilei de 17 decembrie 1989, s-a discutat cu un număr redus de demonstranţi, întrucât, aşa cum am arătat, înţelesesem că faptele pentru care aceştia au fost reţinuţi nu erau de competenţa noastră, iar organele de Securitate şi Miliţie exercitau o presiune psihică asupra noastră, în sensul de a le acoperi aceste reţineri ilegale.

Cred că nu trebuie să explic nimănui poziţia Procuraturii în timpul dictaturii ceauşiste, poziţie de totală subordonare, mai ales de când la conducerea acestei instituţii a apărut fostul procuror general Nicolae Popovici. În continuarea aceleiaşi idei, precum şi a faptului că Ministerul de Interne căuta să ne arunce în primele rânduri, acţiune prin care urmărea, în viitor, o compromitere a noastră, arăt că Nicolae Popovici, mai servil ca oricând şi pentru a-şi salva propriul scaun, ne-a considerat, de la început, pioni de sacrificiu.

Constatând deci că faptele nu sunt de competenţa noastră, am ieşit (toţi 16) în curtea penitenciarului, aşteptând intervenţia maselor pentru rezolvarea problemelor. Spun aceasta, pentru că din curtea penitenciarului se auzea freamătul maselor de demonstranţi, care scandau *Jos Ceauşescu!, Vrem Libertate!, Vrem pâine pentru copii!.*

În jurul orelor 19,30, procurorul general adjunct Gheorghe Diaconescu a venit în penitenciar, pentru a ne comunica dispoziţiile date de Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R., pe care le-a recepţionat în urma teleconferinţei care a avut loc la acea dată la nivelul întregii ţări.

Domnul Diaconescu Gheorghe ne-a prezentat atunci o listă de 10 *porunci* de la Centru, pe care noi trebuia să le urmăm, precizându-ne că va trebui să efectuăm cercetări în continuare.

Aceste *porunci* reprezentau o prelucrare a dispoziţiilor teleconferinţei prin prisma unui cunoscător al normelor juridice, dar nu pot preciza cine anume a stat la baza întocmirii lor. Ceea ce pot preciza cu certitudine este faptul că fostul procuror general Nicolae Popovici a dat dispoziţii exprese de a se emite mandate de arestare împotriva *huliganilor* de la Timişoara.

Vreau să arăt, de asemenea, că prima dispoziţie din cele 10 suna în felul următor: *Cercetările se vor desfăşura cu respectarea strictă a dispoziţiilor legale.*

Din interpretarea acestui text am înţeles că după acţiunea din Timişoara nu voi mai putea îndeplini funcţia de procuror, că suntem sigur pioni de sacrificiu din 2 motive:

- dacă emitem mandate de arestare pentru fapte ce nu erau de competenţa noastră, puteam fi traşi la răspundere şi oricum discuţii erau, pentru că pe stradă se trăgea deja şi sigur se urmărea şi găsirea unui *ţap ispăşitor*;

- dacă nu emiteam mandate, fostul procuror general, servil şi subordonat Securităţii, se dispensa de serviciile noastre, dacă nu cumva se punea şi problema unei răspunderi penale.

Nu poate fi ignorat faptul că în acea perioadă, 17 decembrie 1989, am acţionat numai potrivit conştiinţei mele şi m-am subordonat numai legii şi, astfel, nu am emis niciun mandat de arestare (la fel au procedat şi colegii mei). Nimeni nu ştia că va fi o revoluţie şi că numai ea ne poate salva! Nimeni nu poate înţelege prin ce tensiune am trecut şi cât consum nervos a însemnat pentru noi această activitate!

Ca urmare a dispoziţiilor primite, am fost nevoiţi să audiem, în continuare, o parte din demonstranţi, fără a lua măsuri de arestare, aşa cum am arătat, şi făcând propuneri de punere în libertate. De asemenea, o parte din cei aflaţi în penitenciar s-au făcut vinovaţi de săvârşirea unor infracţiuni de furt, motiv pentru care, faţă de o parte din ei (câţi am depistat până la acea dată), am întocmit 16 dosare cu 29 învinuiţi.

În ziua de 17 decembrie 1989, organele de Miliţie şi de Securitate nu au fost alături de noi şi nici nu cunoşteam nimic despre modul în care aceştia au efectuat cercetările. De reţinut că audierile efectuate de procurori s-au realizat într-o sală de şedinţă din penitenciar şi alte două săli de lectură aflate lângă aceasta şi la audieri, pe lângă cei 16 procurori şi 16 demonstranţi audiaţi, asistau şi alţi aproximativ 100 demonstranţi, astfel că orice bănuială asupra modului de efectuare a anchetei este înlăturată.

În ziua de 18 decembrie 1989, colonelul Tudor Stănică şi-a făcut apariţia în Timişoara împreună cu întreaga sa Direcţie de Cercetări Penale, dactilografă şi chiar un xerox portabil şi, pentru că nu s-a emis niciun fel de mandat de arestare împotriva demonstranţilor, a întocmit până miercuri dimineaţa aproximativ 100 dosare la Decretul 153/1970. În acest timp, alţi ofiţeri ce lucrau în biroul comandantului Penitenciarului întocmeau liste cu persoanele reţinute.

Fostul procuror general Nicolae Popovici, în toată această perioadă, a dat dispoziţii clare de emitere a mandatelor de arestare.

Procurorul general adjunct Gheorghe Diaconescu nu ne-a impus niciun moment vreo conduită vizavi de demonstranţi. Singura dispoziţie s-a referit la interzicerea de a merge la Laboratorul de Medicină Legală din Timişoara a procurorilor şi de a se ocupa de cei aproximativ 58 de morţi, dispoziţie pe care a dat-o procurorilor Petrescu Ovidiu şi Grelea Vasile, în dimineaţa zilei de 19 decembrie 1989.

Deoarece eram dispus să instrumentez dosarele cu sustrageri de bunuri, am fost desemnat coordonatorul unui grup de procurori şi personal le-am repartizat dosarele pentru instrumentare.

Am luat poziţie fermă şi i-am adus la cunoştinţă domnului Diaconescu Gheorghe că organele Ministerului de Interne încearcă să ne compromită, întrucât pe uşile de la Miliţie au lipit mai multe firme *Procuror* (aproximativ 20) şi prin care se crea convingerea celor audiaţi că stau de vorbă cu astfel de funcţionari. În realitate, în spatele acestei firme, domnii ofiţeri s-au desfăşurat, făcând anchetă cu unii demonstranţi. De aceea, trebuie reţinut că audierile efectuate de procurorii adevăraţi

s-au realizat numai în Penitenciar, în condiţiile arătate, iar celelalte audieri, ale aşa-zişilor procurori, s-au realizat la Inspectoratul de Miliţie şi Securitate, la care noi nu am participat. Poate cu această ocazie, conducerea Procuraturii Generale va repune procurorii în drepturile legale şi va proceda şi la desfiinţarea acelor camere ale procurorilor existente în fiecare circă de Miliţie.

După cum am arătat, la sediul Miliţiei noi nu am audiat, dar în ziua de 20 decembrie 1989, am fost duşi acolo pentru instrumentarea dosarelor cu hoţi. Personal, am rupt de pe uşile birourilor inscripţiile *Procuror* menţionate, dar acestea ne-au fost, ulterior, sustrase de la Hotelul *Continental,* unde eram cazaţi.

În ziua de 20 decembrie 1989, în jurul orelor 17,00, şeful Cercetărilor Penale din Miliţia Judeţeană Timiş, locotenent-colonel Tufariu, ne-a cerut toate dosarele ce conţineau fapte de sustragere, pe care i le-am predat personal. La 18 februarie 1990, am aflat că aceste dosare – despre care credeam că au fost distruse – au fost depuse la Direcţia a VI-a din Departamentul Securităţii Statului, la locotenent-colonel Caraşcă, şi care, ulterior, le-a expediat actualei Poliţii Judeţene Timiş.

În seara de 20 decembrie 1989, toţi reţinuţii din penitenciar şi arestul Inspectoratului au fost puşi în libertate de cei care i-au reţinut, astfel că procurorii au părăsit, în ziua de 21 decembrie 1989, sediul Miliţiei, unde am rămas toată noaptea, din dispoziţia fostului procuror general Nicolae Popovici.

În perioada 22-25 decembrie 1989, împreună cu procurorul Ioan Mihai Alexandru, am fost găzduiţi de procurorul-şef Paşca Viorel, la locuinţa sa din Timişoara.

Am renunţat, în acea perioadă, la serviciile oferite de Hotelul *Continental,* la care eram cazaţi, întrucât din acest imobil s-a tras asupra demonstranţilor, iar persoanele care erau aici cazate făceau obiectul unor verificări atente ale revoluţionarilor. De fapt, în ziua de 25 decembrie 1989, *de ce ne-a fost frică n-am scăpat* şi sub ameninţarea armelor, atât eu, cât şi colegul Ioan Mihai Alexandru, am fost duşi la Garnizoana Comenduirii din Timişoara pentru verificări.

După ce s-a stabilit că documentele prezentate de noi pentru legitimare sunt reale, am fost puşi în libertate.

Revenisem la Hotelul *Continental,* în ziua de 25 decembrie 1989, din locuinţa procurorului-şef Paşca Viorel, pentru a ne ridica bagajele şi a achita camera de la hotel.

Faţă de cele arătate mai sus, propun:

- Evidenţierea procurorilor care, în perioada 17-20 decembrie 1989, deşi au primit dispoziţii de a emite mandate de arestare, nu le-au executat, situaţiune care trebuia adusă atât la cunoştinţa cadrelor din Procuratură, dar şi a opiniei publice, pentru a elimina orice suspiciuni cu privire la activitatea noastră.

Trebuie explicat opiniei publice, dar şi domnului Petre Mihai Băcanu (referitor la articolul său din ziarul *România Liberă* din 18 februarie 1990) că procurorul nu poate fi tras la răspundere atunci când nu emite un mandat de arestare

şi că cel care introduce o persoană în penitenciar sau arest este direct răspunzător de faptele sale.

De asemenea, rog să se stabilească care este motivul real pentru care dosarele ce conţineau fapte de furt, singurele instrumentate de procuror, au fost luate la Securitate – Direcţia a VI-a. Nu cumva autorităţile vechi doreau să facă discuţii pe marginea activităţii noastre?

În concluzie, trebuie reţinut că procurorii nu au introdus demonstranţi în penitenciar, nu i-au deţinut fără forme legale, nu au lovit, ci au urmărit tragerea la răspundere penală a persoanelor care s-au făcut vinovate de sustrageri de bunuri din avutul obştesc."

Timişoara, 22 februarie 1990 Procuror Mocuţa Gheorghe

(Arhiva Memorialului Revoluţiei Timişoara, **Fond Procuratura Militară,** *Rapoarte procurori*)

Memorialul Revoluţiei din Timişoara la *Europawoche 2005 - Mannheim*

În numărul 1 al buletinului nostru, am prezentat traseul expoziţiei noastre itinerante, *Revoluţia Română în imagini*, în Germania, la Universitatea din Jena, la Muzeul de Graniţă din Teistungen şi la Primăria din Gera, continuând, în numărul 2, cu popasul la Erfurt, la Parlamentul Turingiei.

Tot în anul 2005, între 3-5 mai, Memorialul Revoluţiei participat la Mannheim la *Europawoche 2005 (Săptămâna Europei)*, desfăşurată sub generosul motto: *Europa in guter Verfassung – Rumänien in der EU-Warteschleife (Europa în formă bună – România în aşteptarea UE).*

Organizatorii evenimentului au fost: Deutsch-Rumänische Gesellschaft Mannheim (Societatea Româno-Germană Mannheim), Eurolinguistischer Arbeitskreis Mannheim – ELAMA (Cercul Eurolingvistic de Studiu Mannheim), Europabüro Mannheim (Biroul European Mannheim), Ökumenisches Bildungszentrum *sanctclara* (Centrul Ecumenic de Educaţie *Sanctclara*), Philosophische Fakultät (Facultatea de Filosofie) şi Romanisches Seminar (Seminarul Romanic) din partea Universităţii din Mannheim.

Spicuim din invitaţia adresată, de către organizatori: „Privitor la un eveniment cultural cu accentul pe România, ţară care va adera la Uniunea Europeană, locuitorii din Mannheim sunt invitaţi la manifestări muzicale, artistice, gastronomice şi ştiinţifice. Scopul cel mai important al *Europawoche 2005 - Mannheim* este o prezentare a culturii europene în diversitatea ei etnică a suferinţei şi a păcii."

În deschiderea *Săptămânii Europene Mannheim 2005*, au luat cuvântul dr. Peter Simon – Biroul European din Mannheim, prof. dr. P. Sture Ureland – ELAMA,

dr. Stephan Leinweber, din partea *sanctclarei,* şi dr. Nicolae Stoia, preşedintele Societăţii Româno-Germane Mannheim.

„Suferinţa" României a fost lungă şi, la un moment dat, aparent incurabilă. Până a venit acel fierbinte Decembrie 1989. Intervenţiile preşedintelui Memorialului Revoluţiei, dr. Traian Orban, şi ale prof. dr. Ioan Haţegan, cercetător al istoriei la Academia Română, filiala Timişoara, s-au legat tocmai de acest moment de cotitură din istoria României.

Sub titlul *Aufstand und Martyrium (Revoltă şi martiriu),* Memorialul Revoluţiei a prezentat evenimentele din timpul Revoluţiei din Decembrie 1989, surprinse, pe de o parte, de ochiul magic al aparatului foto, publicul din Mannheim având, astfel, ocazia să viziteze expoziţia itinerantă la sediul *sanctclara*. Pe de altă parte, imaginile statice ale fotografiilor au fost întregite de dinamismul filmului *Noi nu murim!*, deci imagine, comentariu, cronologie a evenimentelor, statistici şi concluzii.

Expoziţia *Memorialului* la *sanctclara*

Prelegerile din domeniul istoric au fost reunite sub titlul *Revoluţia anticeauşistă din 1989* şi au urmărit două aspecte importante: dr. Traian Orban s-a axat pe oglindirea Revoluţiei din Timişoara în mass-media naţională şi internaţională, iar prof. dr. Ioan Haţegan a urmărit, cu acurateţe, redarea situaţiei politice dinainte şi de după Revoluţia din 1989 din Timişoara.

De la istoria de ieri la istoria de azi nu este decât un pas. Pe care l-a făcut dr. Letiţia Marc, dezvăluind aspecte inedite despre grupări etnice şi minorităţi din România, cu accent deosebit pe minoritatea rromă.

Secţiunea *pace,* ca să folosim unul din termenii uzitaţi de organizatori, a reunit arta, muzica şi gastronomia românească. *Arta în libertate* s-a intitulat expoziţia artistei timişorene Lia Popescu, care a ţinut şi o dizertaţie pe tema arhitecturii baroce din Banat.

Instantaneu la *Europawoche-Manheim*

„Seara românească" a însemnat surprize culinare româneşti, dar şi o prestaţie de excepţie a muzicologului timişorean Ovidiu Papană, care a uimit publicul, prezentându-i instrumente tradiţionale româneşti, mai puţin cunoscute, şi testându-le, totodată. Tot prof. univ. Ovidiu Papană, ca „Ein-Mann-Orchester", a oferit auditoriului muzică românească, ţigănească, ungurească şi nemţească din Banat.

Prin prezenţa sa la Mannheim, Memorialul Revoluţiei din Timişoara a contribuit atât la întregirea peisajului cultural al României de azi, cât mai ales la redarea, în circuitul european, a unei „felii" de istorie românească recentă.

Adina Hornea Abruda

Cronologia războiului rece

În luna martie a.c., la sediul Asociaţiei Memorialul Revoluţiei din Timişoara, a avut loc un simpozion pe tema „Războiul rece", prilejuit de expoziţia reprezentând cronologia acestei perioade istorice.

Au participat, alături de personalităţi din urbe, doamna Ana Blandiana, scriitor şi preşedintele Fundaţiei Academia Civică, domnul Romulus Rusan, scriitor şi vicepreşedinte al Fundaţiei.

Cuvântul de deschidere l-a avut domnul dr. Traian Orban, amfitrionul manifestării. Un moment inedit l-a reprezentat rostirea, de către cei prezenţi, a rugăciunii Tatăl Nostru. *Reprezentantul Mitropoliei a transmis celor prezenţi binecuvântare Înalt Preasfinţiei Sale Nicolae Corneanu, Mitropolit al Banatului, a vorbit despre memoria martirilor, despre libertatea de exprimare şi libertatea credinţei, câştigate prin jertfa celor care nu mai sunt printre noi.*

Ana Blandiana:

„...emoţionant mi se pare faptul că se strâng în acelaşi loc şi pentru aceleaşi idei foşti deţinuţi politici, băieţii de la Braşov, reprezentanţii celor care au fost în stradă la Braşov (...), reprezentanţi ai celor care au ieşit în stradă şi au fost victime ale Revoluţiei, chiar dacă au scăpat cu viaţă, şi reprezentanţi ai societăţii civile, ai Pieţei Universităţii, care, de 18 ani, se zbat pentru ca toate ideile pentru care s-a murit şi s-a luptat în aceşti 50 de ani de comunism să nu se piardă şi să devină realităţi.

Expoziţia al cărei autor este Romulus Rusan şi despre care el va vorbi, *Cronologia Războiului Rece*, este cadrul mondial al celor 50 de ani de comunism. Este istoria lumii în date şi imagini, între anii 1945 şi 1989. Este rezultatul unui proiect al Uniunii Europene. A fost itinerată în cinci ţări. Am tradus-o în limba engleză, am făcut versiunea ei în limba română (...) A devenit o mare sală la Sighet şi am dăruit-o şi Memorialului de la Timişoara, pentru că va rămâne în această versiune aici, pentru a înţelege exact ce făcea lumea în timp ce noi ...părinţii noştri erau în închisori sau noi stăteam la colţ şi nu speram că se va termina cândva.

Am considerat că, cu acest prilej, e bine să venim la Timişoara şi cu această cărticică (*Cronologia şi geografia represiunii comuniste în România. Recensământul populaţiei concentraţionare 1945-1989* – n.n.), este tot a lui Romulus Rusan, pentru că ea reprezintă, de asemenea, un rezumat. A fost lansată la Bucureşti, la Târgul de Carte, astă-toamnă, şi este, de fapt, partea despre represiunea propriu-zisă, represiunea comunistă, din *Raportul de condamnare a comunismului*, parte scrisă de Romulus Rusan. Este şi rezultatul cercetărilor de la Memorialul Sighet şi de la

Fundaţia Academia Civică, pe baza celor 93000 de fişe de încarcerare pe care am reuşit să le obţinem.

Romulus Rusan şi domnul Miodrag Milin vă pot spune mai multe, dar ceea ce vreau eu să vă spun este că cred că este important ca, din când în când, să ne întâlnim şi să ne reamintim toate aceste lucruri (...) care nu sunt îngropate în istorie..."

Romulus Rusan:

„Eu vreau să fiu solidar cu *Memorialul Revoluţiei* şi rugăm autorităţile din Timişoara să înţeleagă că memoria este un patrimoniu naţional şi că un *Memorial* este la fel de important ca un magazin sau ca o afacere imobiliară. Cred că ar trebui să fim, zi de zi, alături de ei, ca să rămână pe acest loc în care au investit ani de zile de muncă şi în care s-au introdus şi mulţi bani publici. A fi scos din acest local înseamnă a se irosi şi munca lor, şi banii contribuabilului român, nemaivorbind de această pierdere a memoriei oraşului şi a României, pentru că aici a început sfârşitul comunismului.

Expoziţia pe care am adus-o aici face parte din *Memorialul de la Sighet*, este Sala introductivă în fenomenul concentraţionar din România şi din celelalte ţări din estul Europei. A fost realizat, aşa cum v-a spus Blandiana, în cadrul proiectului *Cultura 2000* al Uniunii Europene. A fost itinerată varianta engleză la Dresda, la Budapesta, la Praga şi la Varşovia, unde erau copartenerii acestui proiect. Pe urmă, am prezentat o variantă românească la Muzeul de Istorie al României din Bucureşti; acuma se află o copie la Muzeul din Zalău, va urma la Arad, la Reşiţa şi, în prezent, este la Timişoara, unde va şi rămâne. Este aici, la subsol, unde sunt rămăşiţele victoriei; pe de-o parte, această expoziţie, pe de altă parte, tabloul cu Ceauşescu... ca să fiu un pic mai... poate e de speriat vederea portretului oficial. Deci aici, în subsol, e trecutul. Sus, o să vedeţi cei care n-aţi fost, este Revoluţia şi ceea ce s-a întâmplat ulterior.

Sunt 23 de panouri în care sunt 46 de ani ai războiului rece, cronologiaţi, şi 20 de studii de caz, adică împărţirea lumii în blocuri, cursa înarmărilor, războaiele galbene din Coreea şi Vietnam, chiar Orientul Mijlociu, terorismul, revoltele şi reformele din ţările Europei de Est. (...) Avem un panou cu Rezistenţa din România, care, prin forţa împrejurărilor (...), s-a mutat în munţi. Militarii care urmau să fie închişi şi exterminaţi în închisori au format grupuri de rezistenţă în aproape toate masivele muntoase. Li s-au alăturat tineri, muncitori, elevi şi studenţi, ţărani care făceau colectivizare şi au reuşit să opună o rezistenţă mai mult simbolică şi morală decât armată...

În curând, vom publica o carte extrem de impresionantă. Este vorba de viaţa unei tinere din anii '50, fiica unui pădurar din Munţii Ţibleşului. Tatăl ei, în timpul dominaţiei maghiare, a salvat de la deportare opt evrei şi acuma, post-mortem, este declarat *Erou al poporului*. În acelaşi timp, după venirea comuniştilor, el a ascuns nişte intelectuali naţional-ţărănişti, care erau urmăriţi de Securitate; din cauza asta, a trebuit să fugă în munţi împreună cu copiii. A fost omorât de Securitate, copiii au fost

şi ei arestaţi; unul dintre ei este chiar această doamnă, care trăieşte la Bucureşti, are 80 de ani. Cartea este povestea vieţii ei. Acolo se va vedea cum era viaţa partizanilor din România şi care a fost soarta celor care au fost târâţi ani de zile prin toate închisorile.

Cealaltă carte, despre care vă va vorbi profesorul Milin, este un extras din cercetările Centrului nostru de studii care a creat *Memorialul Sighet,* pe materialul adunat timp de 15 ani."

Prof. univ. dr. Miodrag Milin:

„Avem o expoziţie care, pe scurt, în câteva zeci de panouri, ne face o trecere panoramică prin istoria contemporană a României şi ne deschide ochii în sensul unei perspective (...), aceea a polarizării lumii, după al Doilea Război Mondial. Nici nu s-a încheiat războiul şi aliaţii au priceput, fiecare, să gândească altfel realitatea postbelică. Tragedia a fost că s-au constituit aceste blocuri militare...

Problema poloneză s-a amintit aici, problema germană, la fel (...) De asemenea, avem problema iugoslavă. Tangenţial, s-a pomenit despre ea, cu acest Tito, care cocheta şi cu una dintre tabere, profitând şi de avantajele celeilalte. De asemenea, lumea este polară (...), Coreea este într-o stare de armistiţiu, nici pace, nici război, din punct de vedere al dreptului internaţional; la fel în Africa, tragediile care s-au întâmplat tot sub această încărcătură a tensiunilor de bloc, în Cuba, în America şi aşa mai departe. (...)

ROMULUS RUSAN
Cronologia şi geografia represiunii comuniste în România
Recensământul populaţiei concentraţionare (1945-1989)
Fundaţia Academia Civică

Domnul Romulus Rusan (...) face, să zicem aşa, o misiune de apostolat, în sensul abordării fără cosmetizare, fără justificări, fără explicări, cum o făcea istoriografia noastră recentă, a realităţii de la noi. Deci lucrurile urâte, lucrurile de sub perdea le prezintă la adevărata lor dimensiune. În acest sens, Academia Civică a iniţiat o adevărată politică editorială, avem o serie de monografii despre aceste momente ale începutului răului de la noi, începutului dictaturii totalitare.

Avem o extraordinară serie documentară care dezvăluie, cu materiale de arhivă de primă importanţă, sensul acestei evoluţii şi modul cum au fost orchestrate evenimentele. Ei, această carte care, într-adevăr, nu este mare prin numărul de pagini, ea este, mai degrabă, un ghid, un repertoar de probleme nesoluţionate încă în istoriografia recentă, este, să zic aşa, mignonă ca număr de pagini, dar grea ca mesaj. Este, de fapt, o sinteză a acestei largi campanii editoriale de valorificare a publicaţiilor despre trecutul recent. Chintesenţa acestei activităţi se află aici, în această cronologie şi geografie a represiunii, urmată, însă, şi de un recensământ al faptelor de represiune care s-au exercitat asupra lumii româneşti. O lume care încerca să gândească şi să trăiască altfel de cum îşi propusese regimul totalitar.

De asemenea, este vorba de nimicirea partidelor istorice. (...) Sub lozinca pericolului de fascism şi a nevoii de a elimina orice rămăşiţe ale fascismului, s-a exercitat o represiune violentă asupra vârfurilor scenei politice. (...) Au urmat deportările (...) a fost Procesul marii trădări, să zicem aşa, cu mareşalul Antonescu şi apropiaţii săi, care au fost condamnaţi, judecaţi şi executaţi. Un alt moment au fost alegerile din '46, care au pregătit, de fapt, începutul în masă al tranziţiei violente spre stânga şi al distrugerii suportului de rezistenţă al partidelor istorice. Acest suport de rezistenţă intelectuală a fost frânt, de asemenea, sistematic, într-un mod ticălos, prin acele programe, în ghilimele, „de reeducare"... *fenomenul Piteşti*, care a fost amintit.

Mi-am adus aminte de modul de scriere al unui cunoscut istoric care s-a ocupat, în mod deosebit, de fenomenul românesc, este vorba despre istoricul Dennis Deletant, de la Şcoala de Studii Est-Europene de la Londra. (...) Profesioniştii trebuie să fie neutri şi să analizeze, fără niciun fel de părtinire, fenomenul istoric. Dennis Deletant tocmai acest lucru îl scoate în evidenţă. (...) Apoi este *momentul Piteşti*, cum am spus, este *momentul canalului*, considerat ca un mormânt al burgheziei, aşa-numitele internări administrative, care au fost tot un fel de închisori. (...) Este vorba de munca forţată... apoi închisoarea elitelor, Sighetul, unde a fost nimicită elita românească… deportările, frontiera comunistă. (...) Este '56, '58, momentul '64, când s-a spus că s-a terminat cu închisorile politice, c-au fost amnistiaţi, de fapt, graţiaţi, ceea ce nu s-a realizat întru totul; Marius Oprea a mai aflat apoi despre sute şi sute de deţinuţi politici, în anii '70 şi '80, după acest moment '64, al aşa-numitei *deschideri*.

Epigonii noştri, să zicem aşa, (...) n-au avut nevoie de modelul lui Stalin (...). Cea mai virulentă conducere de tip poststalinist sau neostalinist a fost în România."

Ana Blandiana:

„Eu aş vrea să închei cu ceea ce spusesem la început: suntem mereu obligaţi să repetăm ceea ce nu s-a terminat încă, pentru că *Proclamaţia de la Timişoara,* pentru aniversarea căreia ne aflăm, de fapt, aici, nu a devenit realitate. Aş vrea să încercăm să facem un exerciţiu de imaginaţie. Să ne imaginăm ce-ar fi fost dacă *Punctul 8 de la Timişoara* (...) ar fi devenit realitate. Vă daţi seama în ce măsură istoria noastră din ultimii 18 ani ar fi altfel, vă daţi seama în ce măsură nu mai era nevoie să luptăm pentru o *Lege a Lustraţiei*, în ce măsură *CNSAS*-ul ar fi fost necesar doar ca un institut de studii pentru istorici, în ce măsură tot ce vorbim noi şi tot ce facem ar fi fost un studiu strictamente istoric?! Asta nu trebuie să uităm, că felul în care *Punctul 8 de la Timişoara* nu a devenit realitate ne caracterizează. În timp ce în Cehia el a devenit lege, la noi a devenit vers de cântec în Piaţa Universităţii. Nu trebuie să ne uităm defectele, pentru că numai neuitându-le avem minima şansă de a le corija!"

(Arhiva..., **Fond audio,** consemnare Liza Kratochwill, adaptare **Doina Magheţi**)

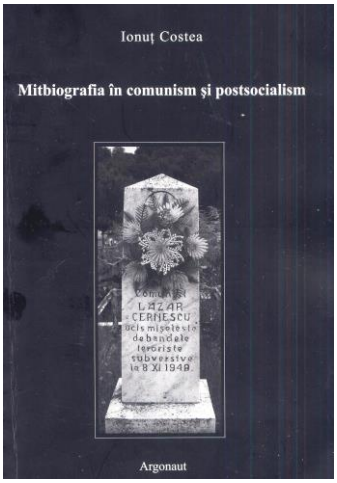

Ionuţ Costea, *Lazăr de la Rusca. Mitbiografia în comunism şi postsocialism*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2008, 226 pag.

Cartea de faţă, este exemplară din mai multe motive. În primul rând, prin bibliografia (bogată) şi sursele folosite (multe dintre ele cercetări de teren, proprii sau ale altor cercetători) ilustrează ideea că un atare subiect nu a fost, din fericire, abandonat (cu totul), bucurându-se, iată, de atenţia unor prestigioşi istorici şi cercetători, cei mai mulţi dintre ei, tineri.

După anul 1989 a apărut o serie de cărţi referitoare la ceea ce s-a întâmplat la noi după 23 August 1944 (agresiunea comunistă începând, în opinia noastră, chiar din acel moment). S-a constituit astfel o adevărată literatură de gen, cuprinzând mai multe secţiuni posibile: mărturiile deportaţilor, ale deţinuţilor politici, ale oamenilor politici de odinioară, ale ţăranilor colectivizaţi cu de-a sila, ale militarilor de carieră, ale unor foşti demnitari comunişti şi care au fost „aruncaţi peste bord", ale unor nume importante din cultura şi literatura noastră care au avut de suferit de pe urma comuniştilor, ale rezistenţilor din munţi etc., etc., etc.

Am avut senzaţia, la un moment dat, că publicul „a obosit" (sentiment pe care îl încerc şi azi), că nu mai are nici disponibilitatea, dar nici dorinţa de a mai şti „cum a fost." O parte din această lehamite este indusă în mod voit de către cei care vor anume ca astfel de lucruri să fie uitate, iar o parte a acestei nepăsări (să-i spunem) este datorată chiar unor autori care, prin felul lor de abordare a subiectului, au îndepărtat o parte a publicului. Ceea ce mă îndurera însă era faptul că specialiştii, istoricii, oamenii „din breaslă" se interesează prea puţin de subiect.

Cartea (excepţională a) lui Ionuţ Costea vine să infirme acest lucru. Este o apropiere corectă, critică, generoasă, în acelaşi timp, a unui adevărat om de ştiinţă, de un subiect aparent superficial, întrucâtva: *Lazăr de la Rusca.*

Autorul propune, în primele pagini, câteva principii metodologice: prezentarea subiectului, a metodelor de cercetare, a surselor bibliografice etc.

Cine este, în primul rând, Lazăr de la Rusca?

În mod real, a fost un informator al Securităţii, la sfârşitul anilor patruzeci, infiltrat printre rezistenţii din munţii Banatului. Cântăreţ pe la nunţi (instrumentul său era contrabasul sau „broanca", aşa cum i se spune în zonă), el a fost „interceptat" într-o zi, pe când se întorcea de la o nuntă, şi cu cruzime ucis.

O pedeapsă exemplară, poate prea aspră (aşa cum afirmă autorul), şi care a adus mai multe necazuri decât a rezolvat ceva: cazurile de infiltrări şi de trădări au continuat şi după aceea, iar motivul principal pentru care reţelele de luptători au căzut, una după alta, în România, a fost tocmai acesta, al trădării. Pe de altă parte, rezistenţii bănăţeni au făcut din Lazăr de la Rusca, un informator oarecare al Securităţii, un oportunist care a intrat în Partidul Comunist pentru a obţine avantaje şi pentru a scăpa de sărăcie (oamenii de nimic, săracii satului, au fost cei care au aderat, entuziaşti, primii la Partid), în mod indirect, desigur, un adevărat erou, un martir al cauzei pentru „dreptatea, egalitatea şi adevărul aduse de comunişti" etc.

Pe de altă parte, cercetătorul clujean face, pornind de aici, un adevărat obiect de cercetare privind modul în care Lazăr a devenit, peste noapte, dintr-un lăutar oarecare, un mit al noii ordini.

Pe de o parte, această nouă ordine avea nevoie ca de aer de exemple. În general, principiile expuse de noua ordine socială în România erau mai mult teoretice, iar oamenii prin care ele erau „traduse în practică" erau, de obicei, cei din urmă din colectivitate, dispreţuiţi şi ignoraţi.

Scriitorii care s-au aliniat de îndată regimului s-au aruncat asupra subiectului. Oprindu-se şi asupra prozelor lui Petru Dumitriu, Ionuţ Costea face o analiză amplă a poemului *Lazăr de la Rusca*, de Dan Deşliu. Dorindu-se o nouă *Mioriţă*, acest poem încearcă să impună, în „literatura nouă" (precum şi în conştiinţă), figura unui nou mit, a unei legende „vii" (ca să spunem aşa, dacă ne este permis).

Deodată, omul mărunt de ieri este „metamorfozat", devine exemplar. Ca Făt-Frumos din poveste, el este cel care luptă cu răul (partizanii, moşierii, chiaburii), el este cel care îi înfruntă (cu mâinile goale, şi nu cu arme, ca „răii" de exploatatori), el este cel care arată cum se poate muri demn şi frumos în numele unei cauze măreţe.

Subiectul s-a bucurat de succesul şi publicitatea pe care, în epocă, îl puteau avea numai vedetele (din putredul capitalism, fireşte). S-a creat, pe loc, o „mitologie a lui Lazăr" dar, în acelaşi timp, s-au pus bazele noii mitologii: ale comunistului neînfricat, de nădejde, care nu ezită să îşi dea viaţa pentru valorile perene ale comunismului a toate biruitor. În cele din urmă, atât poemul, cât şi autorul şi chiar „eroul" dobândesc o aură de ridicol şi grotesc; parcă râzând de noi, istoria noastră mai recentă iată că nenoroceşte lumea oamenilor mărunţi, a celor „cu ghinion", înălţând-o pe scenă de erou pentru a o prăbuşi, apoi, în ridicol, în durere şi neîmpliniri.

Gheorghe Secheşan

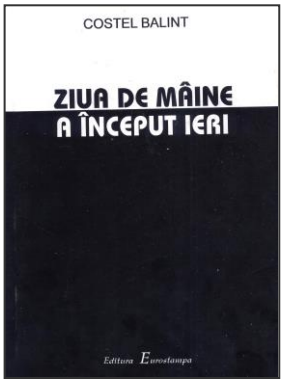

Costel Balint, *Ziua de mâine a început ieri,* Ediţia a 2-a revizuită**,** Editura Eurostampa, Timişoara, 2007, 220 pag.

Costel Balint, un sensibil şi înzestrat concitadin de-al nostru, sportiv, cu un tonus pozitiv, a avut însă nenorocul, în noaptea de pomină de 16/17 decembrie 1989, a timişorenilor, să cadă într-una din capcanele parşive ale vânătorilor de oameni.

Iată cum s-au petrecut lucrurile în acele ceasuri de teroare, spaimă şi incertitudini, care au făcut din Balint un alt om, aducându-i pecetea neliniştii şi amare frustrări, până la semnul de pe urmă al trecerii sale prin această lume a ticăloşiilor şi nedreptăţii.

Grăbindu-mă spre casă, ajung în faţa blocului de vis-á-vis de Clinicile Noi, de unde coboară trei tineri, doi băieţi şi o fată, care veneau de la o petrecere; în acea clipă, un ARO alb opreşte în dreptul nostru, din el coboară doi indivizi în civil, cu bâte în mână, şi ne somează să ne legitimăm. Vreau să scot buletinul din buzunarul hainei, dar, ca din senin, sunt lovit de civil cu bâta peste spate. Cad în genunchi, năucit de durere: aud o voce de fată ripostând. Este lovită şi ea, în prezenţa celor doi prieteni, făcută „curvă", tinerii, bătuţi şi ei împreună cu mine; suntem urcaţi în maşină. Suntem obligaţi să stăm cu mâinile la spate, în timp ce o ploaie de cuvinte triviale se abate asupra noastră. Fata nu tace, îl întreabă pe unul din civili de ce a fost ridicată, este trasă de păr şi dată cu capul de bancheta. Nu pot să stau cu mâinile la spate, din cauza durerii pricinuite de lovitura primită; încerc o mişcare şi sunt, imediat, corectat cu noi lovituri în cap şi spate. Îmi pierd cunoştinţa...

Mă trezesc trântit în curtea M.I., împreună cu ceilalţi şi suntem obligaţi să coborâm nişte trepte care duceau într-o încăpere de la subsolul clădirii. În timp ce coboram treptele, „tablele" Miliţiei ne loveau la întâmplare cu nelipsitele bastoane. Într-o mică cămăruţă, unde mai erau nişte tineri, între care recunosc pe câţiva, suntem puşi în genunchi, cu mâinile la ceafă. Din cauza loviturilor primite, durerea mi se localizează în tâmple, dându-mi impresia că îmi plesneşte capul. Încerc să mă stăpânesc, să rezist. Ştiam foarte bine acum unde eram şi cine ne erau „patronii". În aceeaşi poziţie, un puşti (Rudolf, elev în clasa a VII-a la Şcoala Generală 7) era împreună cu tatăl său, la fel de bine bătut ca şi mine. În spatele meu, pe spate, patru oameni, plini de sânge, horcăiau. Erau desfiguraţi. Mă îngrozesc. Apar, în sfârşit, nişte lucrători şi unul ne întreabă: „De ce aţi ieşit în stradă, bă, şi ce aţi vrut?". Nu pot să tac şi îi spun miliţianului că sunt ilegal reţinut sau poate dintr-o confuzie, o greşeală. Sunt liniştit rapid cu un pumn în gură. Cu această ocazie, reuşesc să îmi pierd un dinte din faţă. Mai apare un tip în halat albastru, care ne ia datele din buletin, ne percheziţionează. Din nou ghinion, am la mine o casetă Sony, care îmi atrage o nouă ploaie de înjurături şi lovituri, pe motiv că nu am prezentat-o la intrare în sediul Miliţiei. Când îmi amintesc ce primire mi-au făcut la intrare, mă apucă groaza. Scăpat de acest calvar, sunt mutat într-o celulă de 4/4. Înăuntrul ei erau vreo cincizeci de oameni, care abia respirau. Din cauza lipsei de aer, atmosfera era insuportabilă, simţeam că mă prăbuşesc. Câţiva tineri sunt scoşi afară din încăpere (la interogatoriu) şi apoi aduşi înapoi după vreo treizeci de minute, într-un hal de nedescris. [...]

După o nouă triere, sub aceeaşi ploaie de lovituri, suntem scoşi în curtea M.I., la aer. Se făcuse dimineaţă. Ziua a intrat în drepturile ei fireşti. Eram, în curtea „instituţiei", o coloană de vreo şaizeci de oameni bine bătuţi, cu mâinile la ceafă. Aerul rece de afară ne mai alina durerile fizice şi sufleteşti. La circa cinci metri în faţa coloanei, „protectorii" ne studiau ca pe nişte animale ciudate. Unii dintre ei, cei cu table aurii pe umeri, mai pocneau cu bastonul sau cu bocancul câte un nevinovat, din cauză că nu stătea drept. Eram chiar în primul rând al coloanei. Îi priveam în ochi, păreau, totuşi,

speriaţi şi agitaţi, vorbind cu voce tare, ameninţându-ne cu ani grei de puşcărie. Acolo, „la ei acasă”, în mâinile lor, mă simţeam cu adevărat pierdut. Nu-mi făceam nicio iluzie. La apariţia dubei penitenciarului, orice speranţă de eliberare mi se risipeşte. Suntem urcaţi în dubă, sub nelipsita ploaie de lovituri. Într-o înghesuială de nedescris, urc penultimul, ultimul fiind un cerşetor pletos, cu ambele picioare retezate de la genunchi. Sunt sfătuit să îl ţin în braţe. Scena mi se pare grotescă, abia mă mai ţin pe picioare. Duba porneşte încet spre o destinaţie necunoscută.

A scăpat din această teribilă încercare „cu bine”, dacă putem spune aşa; dar nu mai este acelaşi... vrea dreptate, vrea adevăr, pentru el şi cei ce-au pătimit de-o seamă, pentru libertatea semenilor noştri, pentru victoria idealurilor primare ale lui Decembrie.

A fost un onest profesor, plămăditor de tinere conştiinţe... a devenit, fără voia lui, şi un luptător pentru idealurile celor bătuţi, huliţi, umiliţi şi mutilaţi. Şi-a strigat durerea şi nevoia de adevăr şi dreptate cum s-a priceput mai bine; a făcut-o alături de ceilalţi frustraţi şi loviţi de urgia represiunii, – dar a făcut-o şi singur, neobosit, pe îndelete.

Vocea lui sunt cărţile sale, care se înşiră, an de an, un întreg şi distinct raft din biblioteca de nelinişte a Revoluţiei timişorene: *1989 – Timişoara în Decembrie,* Ed. Helicon, 1992; *Lumină şi speranţă, Timişoara, 1989*, Ed. Mirton, 1994; *Revoluţia Română,* Ed. Mirton, 1995; *Începutul sfârşitului,* Ed. Brumar, 2000; *1989 – Legiunea Revoluţiei*, Ed. Brumar, 2005.

Şi, în cele din urmă, manuscrisul de faţă, ca o poruncă peste vreme: *Ziua de mâine a început ieri.*

Parcă în cotidianul banal, de zi cu zi şi an după an, se pierde, tot mereu, câte ceva din forţa teribilă de mesaj a cuvintelor răspicate în numele zecilor de mii de timişoreni, care strigau că aşa nu mai merge, că lucrurile au nevoie să fie din temelii schimbate. Aceste cuvinte vii, ce rămân şi după ce oamenii trec, ca o sfidare vehementă a dictaturii înrobitoare din partea Timişorii, sunt culese şi aşternute la loc de cinstire în cronica lui Balint, care le reînvie, din nou, în faţa noastră:

Savu Ion îi cere lui Dăscălescu, în numele celor de afară, demiterea Guvernului, demiterea lui Ceauşescu. „Eşti nebun?!” l-a întrerupt, de-a dreptul paralizat, Dăscălescu. Se mai cerea constituirea unui guvern al salvării naţionale, să se comunice numărul morţilor şi al răniţilor, să se elibereze arestaţii, să li se înapoieze morţii, să se asigure transmisia în direct la radio şi televiziune a evenimentelor din Timişoara, să se comunice Consulatului Iugoslav o listă a membrilor comitetului cetăţenesc.

După ce termină cu cererile, Dăscălescu îi spune lui Savu: „Te fac răspunzător de tot ceea ce se va întâmpla! Dacă cei de jos vor intra, soldaţii din clădire vor trage, pentru că ăsta e ordinul. De toate nenorocirile ce vor urma vei răspunde dumneata!”. Savu iese la balcon şi se adresează mulţimii. Le spune cine este, unde lucrează, adresa şi faptul că acasă are trei copii. Apoi le spune ce a discutat comitetul cu puterea. Întors din balcon, le spune celor dinăuntru să asculte mulţimea ce clocotea afară: „Vă rog deci să acceptaţi că oamenii aceştia au depăşit bariera psihologică a fricii, nu se mai tem nici de gloanţe, nici de blindate. De nimic, pentru că le-a fost împuşcat copilul, fratele ori părintele. Şi când ţi-a murit cel drag, nu mai pui pe viaţa ta niciun preţ! Sigur, se pot întâmpla nenorociri, cei de jos sunt imprevizibili şi, de aceea, vin şi vă întreb: doriţi un dezastru? Nu vreţi să ieşim din situaţia asta în mod paşnic, democratic, suntem un stat democratic, aşa cum spun documentele de partid, un stat în care puterea este în mâna oamenilor muncii. Păi, cei de jos sunt muncitori! Şi dacă ei vor ceva, nu este firesc să obţină?” „Fugi de aici cu chestii din astea, tovule!”, răspunde Dăscălescu. „Şi dacă tot vrei să spui că discuţi, spune-le să plece! Uite, îţi dau cuvântul meu de onoare, cuvântul meu de om, că nu o să păţiţi nimic! Nici voi, nici familiile voastre, dar trimiteţi-i

acasă! Dacă discutăm, trebuie să discutăm în liniște, și asta poate că o s-o facem mâine, poimâine...” „Ca să păţim ca la Braşov!”, intervine Petrişor.

Dăscălescu spune: „Vai de mine, suntem bărbaţi serioşi, vă dau cuvântul meu de om că...”, dar Savu nu îl lasă să termine şi iasă, din nou, în balcon, spunându-le oamenilor cum merg tratativele, asigurându-i, în acelaşi timp, că nu vor ceda. Şi mai spune să încercuiască clădirea, să păzească orice ieşire.

Sorin Oprea, cu amărăciune în suflet, începe: „Nu ştiţi?! Nu ştiţi ce s-a întâmplat până acum? Nu ştiţi că aţi făcut românii să părăsească România? Eu sunt unul dintre aceia. Deşi o iubeam, m-aţi adus în situaţia de a face totul ca să fug. Odinioară, se venea aici. Au venit unguri, nemţi şi alţii, dar de când sunteţi voi la putere, pleacă toţi, până şi românii, şi voi nu ştiţi nimic!”.

O forţă ieşită din comun a cuvântului de mesaj şi de culoare a vieţii, trăită la mare intensitate, aceasta este cea mai de preţ calitate a scrisului de faţă. Îl vom ierta pe autor că ţine, cu tot dinadinsul, să ne reamintească secvenţe şi imagini binecunoscute, din multitudinea de relatări de la noi şi de afară; povestea sa, însă, spusă la persoana întâi, este vie, ea palpită de emoţia şi trăirea iluzorie a foamei neostoite de libertate şi de dreptate.

Miodrag Milin

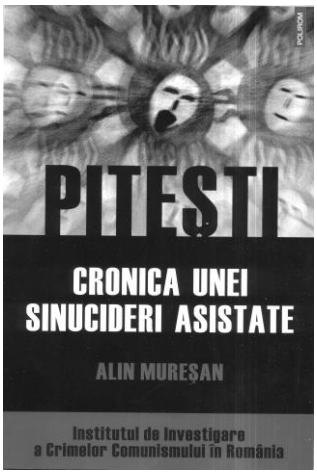

Alin Mureşan, ***Piteşti. Cronica unei sinucideri asistate.*** Prefaţă de Ruxandra Cesereanu, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului din România, Editura Polirom [Iaşi], 2007, 263 pag.

O carte barometru, pentru întregirea Istoriei reprimării inteligenţei creştine în acest nenorocit Răsărit, răvăşit crunt de epidemia devastatoare a Comunismului.

Nu vrem să supărăm pe nimeni, dar nu Michel Foucault sau „tehnicile” de exterminare din Orientul Extrem sunt reperele comparatiste cele mai adecvate cu grozăviile întâmplate la noi. Aici mai „de-acasă” sună ciomăgeala „strămoşească” acompaniată cu citate din Marx şi Lenin.

De aceea, cea mai potrivită ar fi (după deja clasicul model de investigare a extinderii plăgii comuniste în Est, ce-l datorăm lui Joseph Rotchild) o privire scrutătoare prin vecini; mai spre Est, pentru a percepe mobilul satanic al dezlănţuirilor malefice ale mongolo-slavilor uitaţi de Dumnezeu în barbarie egalitaristă. Apoi, o privire era binevenită şi dinspre iugoslavi, care au atins culmi ale „rafinamentului” crimei, prin strădania de a da o notă personală scenei macabre a morţii, în care fiecare act aducea o schimbare de decor, făptaş şi recuzite propagandistice.

Mai departe, după modelul scrutărilor integratoare sud-estice ale unei pleiade istoriografice ce vine chiar de la Nicolae Iorga şi, mai recent, Dimitrije Djordjevic, Barbara Jelavic, Maria Todorova şi mulţi alţi exponenţi din şcolile naţionale ale spaţiului, investigarea ar câştiga noi valenţe identitare; înglobând experienţe mai vechi şi mai recente dinspre teritoriile exterminării la bulgari, albanezi, turci şi greci.

Aşa şi doar aşa am putea recunoaşte şi filiera identitară meridională a turco-tătarului şi a arnăutului ucigător de Dumnezeu şi de oameni, redeşteptat din coşmarurile negre ale creştinilor dinspre Carpaţi şi Dunăre.

Iar ca decorul să fie împlinit, pe lângă maghiarul ucigător de români şi evreul anti-hrist, cu identitate „neştirbită" în tot spaţiul creştin, clipe şi mai multe de reflecţie aşteaptă experienţa criminală înnăscută în conştiinţa nemărginirii de hotar şi lege a lumii de paria ce hoinăreşte toată viaţa prin dimensiuni fluctuante geografic, moral şi juridic. La fel, psihologia justiţiarului vagabond şi instabil, ţinând de lumea păstorilor, din imemorial, o prezenţă constantă în spaţiul căpătuirii şi bunăstării şi doar sporadic şi pasager în teritoriul certitudinilor trainice ale trudei cotidianului.

Sunt doar nişte posibile aşteptări ori promisiuni de viitor ale proiectului de faţă, care ar fi, totuşi, nedrept să le deşertăm în sacul cu poveri neonorate de pe umerii încă plăpânzi ai începutului de drum pentru autorul nostru şi consilierii săi.

Mutându-ne pe teritoriul certitudinilor, însă, în faţa noastră stă un text dens, rezultatul unei cugetări temeinice şi al unui dar înnăscut, al zicerii simple şi convingătoare.

Autorul are şi tenacitatea, mai rară la exponenţii generaţiei sale, de a duce munca începută la bun sfârşit. Ne explică, introducându-ne pe căile începutului, cum a prins viaţă această aberaţie demenţială, a pasiunii de a schingiui, schilodi şi ucide. Un joc cumplit, mergând de la satanic la demenţial şi, parcă fără scăpare, spre moarte.

Deşi e riscant să cugeţi pe lângă fapte, nu ne putem reţine câteva întrebări „periculoase". Ar fi uşor de găsit o explicaţie, dacă toată deşertarea de chinuri şi mizerii umane de neimaginat, abătute pe fiinţa nenorocită a bieţilor intelectuali deţinuţi era rodul unei minţi alienate ori doar reduse şi abjecte. Dar demonstraţia convingătoare a autorului lasă să se înţeleagă că la mijloc e un joc al minţii, joc intelectual de ticăloşie abjectă, dezvoltat, într-un crescendo, spre iraţional şi crimă. Fapt e că acest comportament deviant, represiv şi criminal, distructiv de grup, până la autoreprimare, apare la noi ca un „brand" moldovenesc. Sunt oare asemenea gene „blestemate" mai frecvente la moldoveni decât la ceilalţi români? E oare componenta de conştiinţă legionară cea care-i îndemna la distrugerea de sine? Sau acest zel spre „blestemăţii" voia să fie expresia abandonării trecutului, în speranţa unor oportunităţi sub semnul secerii şi ciocanului.

Moldovenii au experimentat cei dintâi, şi în varianta punitivă, a ultimatumului, din vara lui 1940, realităţile „Edenului comunist" sovietic, impregnat de spaime şi violenţă. Experienţa spunea că urma reprimarea „foştilor"; iar răscumpărarea trecutului presupunea un exces de activism oportunist. E o posibilă explicaţie… Dar, totuşi, nu suficient pentru a explica febra pasiunii distructive (şi autodistructive) ce ameninţa, la un moment dat, să sufoce însăşi viaţa sistemului penitenciar, până la a trezi deja frisoane de îngrijorare celor ce gestionau represiunea.

E, oare, românul chiar atât de ticălos, încât în zelul nimicirii de sine să reuşească să depăşească aşteptările călăilor? Dacă da, ar fi o premieră periculoasă pentru spaţiul nostru, care ne-ar aşeza, pe această scară a ruşinii identitare, pe loc distinct şi de neinvidiat, poate în chiar vecinătatea alienaţilor iugoslavi.

Cum necum, cartea de faţă informează credibil despre realitatea dură a reprimării identitare pluraliste din viaţa modelului unui partid totalitar. E o sinteză „la rece" a literaturii spaţiului concentraţionar românesc, având însă şi avantajul generalizărilor şi chiar al identificării unui gen de tipologie specific românească al acestuia. Sunt grozăviile represiunii dezlănţuite a unei minorităţi ticăloase, să-i zicem mai „răsfăţate" şi amăgite cu vorbe în vânt asupra lumii morale şi decente din România acelei vremi.

În premieră, îndrăznim să observăm, apare concluzia că la noi, în închisorile sistemului, *condiţia minimă ca să supravieţuieşti era automutilarea activă* a suportului de credinţă şi morală creştină existenţială.

După ce ne reconstituie desfăşurarea acestui flagel al autoterorizării în reţeaua penitenciarelor naţionale, autorul ne oferă şi o puternică mostră de „instantanee macabre" practicate sub sloganul cinic al „reeducării".

Utile şi sugestive sunt biografiile unora dintre personajele-victime-torţionari, precum şi aparatul critic, prevăzut cu indici de nume şi locuri şi imensa bibliografie naţională încorporată.

O carte cu adevărat de mesaj, menită să bulverseze cititorul, precum un semnal de alarmă, activat să oprească din mersu-i anapoda trenul în derivă al vieţii românilor de azi. Un mesaj dinspre cei tineri, că e vremea să facem curat în sufletul naţiunii.

Miodrag Milin

Romulus Cristea – ***Revoluţia română. Mărturii şi documente***, Editura România pur şi simplu, Bucureşti, 2007, 301 pag.

Cartea lui Romulus Cristea (ziarist la „România liberă") – *Revoluţia română. Mărturii şi documente*, este o nouă încercare de a lămuri evenimentele din decembrie 1989 din ţara noastră. Cartea cuprinde o serie de relatări despre anchetele Parchetului Militar legate de Revoluţia din 1989, interviuri cu participanţi la revoluţie şi reproducerea unor documente ale CFSN din perioada imediat următoare Revoluţiei Române.

Primejdia dispariţiei dosarelor cu anchetele Parchetului Militar despre revoluţie este reală. *Dacă nu s-ar fi redeschis ancheta, la iniţiativa unei organizaţii neguvernamentale, dosarele victimelor din decembrie 1989 urmau să fie trimise la centrele de recuperare a deşeurilor, la topit, termenul de arhivare fiind expirat*, ne explică autorul (pag. 41).

În timp ce mulţi politicieni mimează interesul pentru aflarea „adevărului despre revoluţie", creând şi instituţii bugetivore cu acest scop, documente valoroase despre istoria revoluţiei şi dosare ale unor anchete, care au costat statul român o mulţime de bani, riscă să fie distruse, pe motiv că răstimpul legal de arhivare a expirat. O iniţiativă care să prevadă predarea tuturor dosarelor legate de revoluţie, cu termen de arhivare depăşit, către Arhivele Naţionale, unde să poată fi studiate de istorici (peste 50 sau 100 de ani, când le va veni şi istoricilor profesionişti cheful să studieze acest subiect), e necesară.

În ciuda faptului că au trecut 18 ani de la revoluţie, nici Parchetul Militar nu s-a învrednicit să obţină toate documentele relevante pentru acest subiect. Radioul şi Televiziunea au răspuns solicitărilor de a pune la dispoziţia anchetatorilor documente (casete video, audio, alte documente). *Acestea, se pare, urmează să ajungă, în curând, la procurori* (pag. 45). Adică în 2007 (când a apărut cartea lui Romulus Cristea), la 18 ani de la revoluţie, respectivele documente încă nu ajunseseră la anchetatori, ci doar „urmau să ajungă". Oare or fi ajuns între timp?

Romulus Cristea ne vorbeşte şi despre *tone de arhive secretizate. Serviciul Român de Informaţii, Serviciul de Informaţii Externe, Direcţia Generală de Informaţii a Apărării, Direcţia Generală de Informaţii şi Protecţie Internă deţin arhive secretizate, documente clasificate referitoare la cele ce s-au întâmplat în decembrie 1989* (pag. 45-46). Regret faptul că autorul nu este mai explicit pe acest subiect. A cerut Parchetul documente, iar SRI, SIE şi celelalte instituţii au răspuns „documentele există, dar nu le prezentăm, fiindcă sunt secrete"? În lipsa unor asemenea precizări, afirmaţiile despre tonele de arhive secretizate le consider doar o speculaţie a autorului. Flerul îmi spune că, în problema revoluţiei din 1989, nu documentele secretizate sunt problema, ci cele falsificate, distruse (uneori perfect legal, la expirarea termenului de arhivare – despre asta se vorbea, încă din 1994, într-o Sinteză a Parchetului Militar) – sau care nici nu s-au întocmit, căci s-a acţionat pe bază de ordine verbale.

Nu avem, din punct de vedere al probelor, niciun terorist în sensul legii, este o afirmaţie a procurorului militar Dan Voinea (pag. 60). Sunt interesante însă câteva cazuri de „terorism" din decembrie 1989 lămurite prin anchetă şi prezentate în carte, din care enumăr câteva exemple.

În 24 decembrie 1989, actorul Horia Căciulescu, însoţit de Vica şi Milica Gavriliuc (surori), se deplasa cu autoturismul spre Palatul Telefoanelor. *Pe strada Constantin Millo, partea carosabilă era blocată de o betonieră aşezată acolo de militarii din dispozitivul de apărare instalat în zonă. Horia Căciulescu a încercat o manevră de ocolire a betonierei. Doi militari, fruntaş Ionel Silea şi soldat Petre Ghiţă, au deschis focul (...) Soldaţii au afirmat că înainte de a trage au somat regulamentar (...) probabil, datorită vacarmului din jur, somaţiile să nu fi fost auzite. Incidentul a avut drept urmări moartea cunoscutului actor Horia Căciulescu şi vătămarea corporală a celor două surori* (pag. 95). Tot lângă Palatul Telefoanelor şi tot pentru că n-a oprit autoturismul la somaţie, a fost împuşcat mortal şi Constantin Cercelaru, în 28 decembrie. În momentul împuşcării, victima avea o îmbibaţie alcoolică de 1,15 g % (pag. 63). Se confirmă deci nocivitatea conducerii autoturismelor sub influenţa alcoolului.

În aceeaşi zonă, în 23 decembrie, o subunitate de la UM 0396 Bucureşti a primit ordin să se instaleze pe terasa Hotelului *Union*. *Pe la ora 15, în timp ce soldat Florin Puiu Cristian se afla în observare, în poziţia culcat, la marginea terasei, a fost împuşcat mortal, drept în cap. Glonţul ucigaş a fost tras de la o fereastră a etajului 6, de la Palatul Telefoanelor*. Ancheta a stabilit că *locul de unde s-ar fi tras era biroul de contabilitate al instituţiei. Încăperea fusese ocupată de militari de la M.Ap.N.* Militarii din Palatul Telefoanelor, cât şi cei din Hotelul *Union*, nu au avut cunoştinţă de prezenţa şi, respectiv, misiunile de luptă ale celorlalte subunităţi. *Neexistând comunicare între subunităţile care acţionau în zonă, militarii au ajuns practic să tragă unii în alţii, totul soldându-se cu nenumărate victime* (pag. 98).

Plutonierul Paul Vasilescu, de la UM 01704 Bucureşti, *a avut o cădere psihică, împuşcându-se în piept. Iniţial, din dorinţa de a obţine unele avantaje materiale conferite de Legea 42/1990* (legea care dă drepturi revoluţionarilor), *Paul Vasilescu a declarat că a fost rănit prin împuşcare de terorişti. (...) Ulterior, a revenit asupra declaraţiei şi a recunoscut că a avut o tentativă de suicid. Cazul nu este singular* (pag. 65).

Conducătorii cei mai sârguincioşi ai luptei împotriva aşa-zişilor „terorişti" s-au dovedit a fi cei care avuseseră un rol cel puţin dubios în reprimarea revoluţiei. La Sibiu, în 21 decembrie 1989, *militarii de la UM 01512 (comandată de colonelul Aurel Dragomir) au deschis focul. Au fost înregistrate 5 victime* (pag. 19). După fuga lui Ceauşescu, acelaşi Aurel Dragomir a fost conducătorul luptei „anti-teroriste", câştigându-şi „merite" în faţa revoluţiei. Conform martorului Dănuţ Mureşan, Dragomir ar fi declarat, la un moment dat: *Sunt fiul acestei unităţi şi am ordin să rad Sibiul de pe faţa pământului, până la nimicirea tuturor teroriştilor* (pag. 19). Sute de morţi şi răniţi (în mare parte, lucrători de Miliţie şi Securitate) şi zeci de clădiri distruse este bilanţul luptelor de la Sibiu, armata asumându-şi rolul de a face ordine şi operând sute de arestări. *Ancheta ulterioară a Parchetului Militar a dovedit că toate arestările operate de Armată au fost făcute nejustificat* (pag. 16).

După 22 decembrie 1989, numai în Piaţa Revoluţiei din Bucureşti şi în zona învecinată, s-au înregistrat 73 de morţi şi 274 de răniţi, ca urmare a luptelor cu „teroriştii". *Dosarul are NUP* [rezoluţie de neîncepere a urmăririi penale – nota mea] *din 1996, iar răniţii şi rudele celor împuşcaţi habar nu au de dosar şi de rezoluţie, majoritatea declarând*

că nici măcar nu au fost vreodată audiaţi sau în situaţia de a se constitui parte civilă. Dosarul în cauză a stat ascuns timp de 10 ani la secţia Parchetelor Militare, procurorii militari apreciind că *nu se impune începerea urmăririi penale în cauza privind decesul a 73 de persoane şi rănirea altor 274* (pag. 67).

Reînceperea anchetei în cauzele privind Revoluţia din 1989 a avut loc ca urmare a unei cereri a Asociaţiei *21 Decembrie* din Bucureşti (asociaţie din care face parte autorul), din luna octombrie 2004 (pag. 82). Prin această cerere s-a întrerupt cursul prescripţiei, care s-ar fi împlinit în decembrie 2004.

Cartea mai conţine interviuri cu personaje ale revoluţiei, anume: Teodor Mărieş, preşedintele Asociaţiei *21 Decembrie*, Marian Mierlă, prima persoană care şi-a dat demisia din CFSN, Dan Voinea, procuror militar, Iordan Rădulescu, colonel prezent în sediul CC al PCR, Octavian Crăciun, rănit în revoluţie, care fusese bănuit a fi terorist doar pentru că avea mâini îngrijite şi ţinută intelectuală care nu corespundea cu meseria sa de sudor.

Din interviul cu procurorul Dan Voinea aflăm, de pildă: *Toate persoanele reţinute în timpul revoluţiei ca suspecte de terorism au fost cercetate. Nu a rămas nicio persoană neanchetată* (pag. 145), nu există confirmare despre existenţa unor dispozitive de simulare a focului (pag. 146), muniţia cu care au fost împuşcate victimele e normală (pag. 147) şi *nu există nicio dovadă care să ateste că vreo putere străină s-a implicat, în decembrie 1989, în evenimentele de aici* (pag. 147).

O bună idee este includerea unei secţiuni cu documente, care cuprinde decrete ale CFSN, stenograma primei şedinţe a CFSN, din 27 decembrie 1989 (aflăm, astfel, că poziţia lui Ion Iliescu de preşedinte al CFSN nu a fost niciodată pusă la vot – pag. 166-188, deşi în 22 decembrie 1989, la TVR, acesta era doar ultimul pe listă), discursuri ale lui Ion Iliescu, atât din perioada revoluţiei, cât şi ulterioare. Citim, de pildă, Decretul din 7 ianuarie 1990, semnat de Ion Iliescu, prin care se înfiinţau Tribunale Militare Extraordinare pentru *judecarea şi pedepsirea de urgenţă* a *elementelor puse în slujba dictaturii* care au săvârşit *acte teroriste care au avut ca urmări pierderi de vieţi omeneşti şi distrugeri materiale* (pag. 265-267).

La 18 ani după revoluţie, când ştim că nu s-a depistat niciun terorist, tragem concluzia că acest decret avea un rol pur propagandistic, de convingere a opiniei publice că CFSN chiar s-a luptat cu teroriştii şi vrea pedepsirea lor.

Mai citim discursul lui Ion Iliescu la posturile de radio şi televiziune din 8 ianuarie 1990, publicat şi în Monitorul Oficial, în care acesta a povestit despre *formaţiunile de terorişti care au încercat să destabilizeze situaţia din ţară, să împiedice instaurarea noii puteri* (pag. 275), atrăgând, totodată, atenţia populaţiei: *Vă rog să nu daţi crezare zvonurilor alarmiste cu intenţii destabilizatoare! Nu au niciun temei zvonurile care caută să semene suspiciune la adresa armatei (...) Armata este cu noi! Sprijină fără rezerve Frontul Salvării Naţionale!* (pag. 279). E vorba de zvonurile despre implicarea armatei în reprimarea revoluţiei, care au fost confirmate în aceşti 18 ani inclusiv de instanţele judecătoreşti.

În ianuarie 1990 însă, cei care încercau să vorbească despre acest adevăr erau învinuiţi de *destabilizare*, acelaşi cuvânt fiind folosit şi pentru învinuirea *teroriştilor*.

Printre minusurile cărţii menţionez repetarea aceloraşi idei în mai multe locuri (uneori, chiar pe aceeaşi pagină – cum ar fi la paginile 23, 35), ceea ce dă impresia de redundanţă. Există şi unele informaţii inexacte sau incomplete. De pildă:

- despre persoanele implicate în furtul şi arderea la crematoriu a cadavrelor unor revoluţionari timişoreni, se spune că *cei vinovaţi au fost condamnaţi* (pag. 43). Nu se precizează că, deşi vinovăţiile au fost stabilite în acest caz, fapta respectivă, încadrată la *favorizarea infractorului*, a fost considerată amnistiată prin Decretul-Lege nr. 3 din 4 ianuarie 1990.
- despre dosarul *Lotul Timişoara*, se afirmă că *la final, nimeni nu s-a făcut vinovat, din punct de vedere al justiţiei, de uciderea şi mutilarea manifestanţilor din 17 decembrie '89 (la Timişoara) şi 21 decembrie '89 (la Bucureşti)* (pag. 43-44). Pe de o parte, dosarul *Lotul Timişoara* nu se referă şi la crimele din Bucureşti; pe de altă parte, în acest dosar s-au pronunţat şi condamnări pentru *omor deosebit de grav*. Că aceste condamnări n-au fost ispăşite, decât în mică măsură (de pildă Ion Coman, principal comandant al represiunii, din 15 ani de închisoare a executat doar 3 ani şi ceva), e altă problemă;
- despre revoluţia din Cluj, aflăm că în 21 decembrie, Ioan Rusu, muncitor la Combinatul de Utilaj Greu, s-a îndreptat spre ostaşi. Conform declaraţiei unui militar, *şi-a oferit, demonstrativ, pieptul spre noi, invitându-ne să-l împuşcăm*. Invitaţia a fost acceptată, Ioan Rusu fiind împuşcat mortal de fruntaşul Marian Bolboş (care ar fi recunoscut acest lucru în faţa superiorului), ne spune autorul (pag. 10). Apoi, *la data de 8 ianuarie 1990, invitaţi la clubul UM 01369 Someşeni, mai mulţi militari în termen, având exemplul personal al colonelului Gheorghe Timiş, au dat declaraţii mincinoase şi neruşinate, prin care uciderea prin împuşcare a victimei Ioan Rusu a fost pusă pe seama unor trăgători necunoscuţi, existenţi fie printre blocuri, fie în rândul manifestanţilor* (pag. 12). Nu sunt convins că totdeauna constatările instanţelor sunt corecte, dar cred că se impunea amintirea faptului că Marian Bolboş a fost achitat de Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie

Sunt şi afirmaţii care ar necesita mai multe explicaţii. Se spune despre stenograma şedinţei CFSN din 27 decembrie 1989: *cercetătorii în istorie consideră că ar putea fi vorba de un document susceptibil de cenzură, din care lipsesc unele paragrafe care făceau referire la nemulţumirile unor membri CFSN şi care reproşau destul de virulent comportamentul cu tentă dictatorială al lui Ion Iliescu* (pag. 167). Nu ni se spune însă care sunt aceşti cercetători şi nu se indică vreo declaraţie a vreunui membru CFSN care să fi afirmat că stenograma a fost cenzurată. Mare parte din oamenii aceia încă trăiesc, pot fi întrebaţi direct dacă acea stenogramă are sau nu lipsuri.

În ansamblu însă, cartea lui Romulus Cristea este o lucrare valoroasă, care merită citită şi care ajută cititorul să înţeleagă multe probleme legate de Revoluţia din 1989.

Marius Mioc

Elite comuniste înainte şi după 1989. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România, volumul II, [Editura Polirom, Iaşi - Bucureşti], 2007, 302 pag.

Volumul II al *Anuarului Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România* oferă atât specialiştilor, cât şi publicului larg, o nouă serie de studii privind trecutul recent al României, într-o lectură plăcută, pentru o mai bună înţelegere şi a realităţilor de astăzi. Autorii sunt cercetători din cadrul Institutului, dar şi din străinătate, iar studiile vizează atât probleme ale istoriei româneşti, cât şi. probleme comune istoriei ţărilor europene foste comuniste.

Volumul este împărţit în două secţiuni. Prima secţiune tratează problema elitelor politice, militare şi guvernamentale în perioada comunistă, iar cea de-a doua problema conversiei elitelor comuniste după 1989.

Prima parte începe cu un studiu semnat de Laurenţiu Ştefan, ce tratează problema ponderii tehnocraţilor în cadrul guvernelor comuniste, utilizând cazurile concrete ale guvernelor din timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (1952-1965) şi Nicolae Ceauşescu (1965-1974). Autorul realizează un studiu comparativ între cele două exemple şi încearcă să facă o corelaţie între numărul de tehnocraţi din guvern cu funcţii apolitice şi gradul de deschidere al regimului comunist. De asemenea, este prezentată atitudinea celor doi lideri comunişti faţă de intelectuali, în general, şi tehnocraţi, în special. Concluziile permit cititorului să înţeleagă evoluţia regimului comunist în ultima sa fază şi situaţia internă din România în preajma Revoluţiei din Decembrie 1989.

Urmează apoi un studiu semnat de Ruxandra Ivan, care tratează problema evoluţiei elitelor de partid şi de stat din cadrul Ministerului de Externe între 1946-1953. Este prezentată preluarea ministerului de către comunişti şi transformarea lui într-o instituţie comunistă, cu atribuţii restrânse faţă de perioada anterioară, şi relaţiile dintre instituţiile cu atribuţii de politică externă din cadrul guvernului şi partidului comunist. Studiul prezintă şi câteva fişe individuale ale persoanelor care au activat în aceste instituţii cu atribuţii de politică externă, modul de recrutare a lor şi categoriile socio-profesionale din care provin, oferind cititorului o imagine a politicii externe româneşti în perioada de început a comunismului.

Al treilea studiu prezintă, sub semnătura colectivă a autorilor Marius Stan, Mihai Burcea şi Mihail Bumbeş, un subiect incitant şi aprig discutat în România postdecembristă, în mediile social-politice, mass-media şi chiar la nivelul omului de rând, acela al rolului şi locului foştilor securişti în istoria recentă. Autorii decupează doar o părticică din această problemă, ocupându-se doar de problema cadrelor superioare ce au activat în cadrul Direcţiei Generale a Penitenciarelor în perioada 1945-1989. Este prezentat modul de recrutare, mediul social de proveniență şi gradul

de pregătire profesională şi politică a cadrelor superioare din DGP în diverse perioade temporale ale regimului comunist, realizându-se fişe individuale originale foarte interesante şi procedând la comparaţii instructive. Prezentarea provenienţei etnice a acestora demolează total unul dintre numeroasele mituri postdecembriste susţinute, cu abilitate, de unele medii politice.

Al patrulea studiu, care încheie prima parte, explică, sub semnătura Cristinei Roman, un episod foarte important al luptei pentru putere din cadrul PCR, episod desfăşurat între 1944-1952. Episodul acesta, care s-a încheiat cu acapararea şi consolidarea puterii de către Gheorghe Gheorghiu-Dej, este unul controversat, în sensul componenţei etnice a grupării care a acaparat puterea. Autoarea prezintă componenţa social-politică şi etnică a diverselor grupări din cadrul PCR şi gradul lor de obedienţă faţă de Moscova, care, de altfel, a intervenit decisiv ori de câte ori a considerat necesar, impunând conducerea PCR încă din 1924. Realizarea unor portrete individuale ale principalelor personaje comuniste din perioada studiată şi surprinderea pendulării unora dintre ei între diversele grupări din PCR permite concluzii interesante cu privire la subiect .

Secţiunea a doua a volumului debutează cu un excelent studiu comparativ al autorilor George Mink şi Jean-Charles Szurek asupra schimbărilor din Europa de est, respectiv din Polonia, Cehia şi Ungaria, de după 1989. Obiectul studiului îl constituie analiza procesului de conversie politică şi economică a fostei nomenclaturi comuniste, care s-a transformat în antreprenori adepţi ai economiei de piaţă, liberalismului şi democraţiei, împotriva pregătirii şi convingerilor comuniste; evident, această conversie a avut particularităţi locale în fiecare din cele trei ţări studiate, datorită trăsăturilor distincte ale regimurilor comuniste de aici şi politicilor duse de ele ; aceasta nu înseamnă că nu există şi elemente comune, dimpotrivă, traseele de reconversie sunt identice, ca şi majoritatea motivaţiilor.

Continuarea fericită a acestui demers ştiinţific este studiul Ralucăi Grosescu, care aplică, oarecum, concluziile studiului precedent la situaţia din România. Autoarea prezintă doctrinele partidelor politice postdecembriste înfiinţate de foştii nomenclaturişti sau penetrate de ei. Se observă, din capul locului, că toate partidele înfiinţate de foştii nomenclaturişti au avut un scop bine definit încă de la înfiinţarea lor, doctrine şi ideologii similare şi au jucat un rol clar conturat. Ne sunt prezentate şi câteva portrete ale fondatorilor lor, ilustrative pentru caracterul şi imaginea partidelor respective.

Alexandra Ionaşcu continuă cercetarea spaţiului românesc, prezentând câteva traiectorii de conversie politică ale unor nomenclaturişti ce au format, după 22 decembrie 1989, guvernele României. Este prezentată, în paralel, atât activitatea lor înainte de Revoluţia din Decembrie 1989, cât şi modul de selecţie al membrilor guvernelor României în diverse perioade, realizându-se, astfel, comparaţii interesante.

Ultimul studiu, care încheie a doua parte a volumului, este dedicat moştenirii Academiei „Ştefan Gheorghiu" şi este semnat de Mihăiţă Lupu. Autorul prezintă modul de funcţionare a acestei universităţi exclusiviste care a pregătit, ani de zile, elitele regimului comunist şi a avut, în cadrul ei, facultăţi pentru care nicio altă instituţie de învăţământ superior din România acelei vremi nu era abilitată (de ex.,

ştiinţe politice, psihologie etc.). Ni se propune o analiză a punctelor „tari", respectiv, a celor „slabe" ale universităţii, propunându-ni-se o recuperare a istoriei sale şi a tot ce a fost pozitiv în funcţionarea şi realizările ei.

Volumul se încheie cu un şir de recenzii ale unor lucrări ce tratează subiecte legate de istoria comunismului românesc. Lecturarea lui aduce răspunsuri inedite la multe dintre întrebările noastre de astăzi.

Un volum care vine cu noutăţi în domeniul cercetărilor instituţionale privind fenomenul istoriei recente de la noi şi din Răsăritul European, utile ca metodă de abordare şi perspectivă pentru viitoare cercetări ale domeniului

Valentin Dragoş

Apostol Stan, ***Revoluţia română văzută din stradă: decembrie 1989 – iunie 1990***, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2007, 366 pag.

La aproape două decenii de la Revoluţia din 1989, este vremea memorialisticii. Colectarea mărturiilor este extrem de importantă pentru progresul cunoaşterii istorice despre 1989. Desigur, multe mărturii s-au strâns chiar atunci, la cald, altele au fost adunate mai târziu, deseori în formule impuse de diferite comisii de anchetă şi proceduri judiciare, altele au fost împărtăşite publicului din dorinţa de justificare şi, eventual, de auto-glorificare a diverşilor actori participanţi la evenimente.

Domnul Apostol Stan, la acea dată cercetător la Institutul de Istorie „N. Iorga", nu pretinde că a avut un rol important în Revoluţie. A fost însă în stradă în 21 decembrie, retrăgându-se apoi acasă, în jurul orei 19,00, a urmărit cu curiozitate şi empatie desfăşurarea în continuare a evenimentelor, şi ne redă cu onestitate impresiile sale de atunci. Insist asupra calificativului „cu onestitate", deoarece experienţa istoricilor în evaluarea contribuţiilor memorialistice a evidenţiat multe probleme de interpretare ce apar în legătură cu aceste lucrări. Astfel, după 18 ani, multe elemente ale naraţiunii pot fi retuşate, conform acumulărilor ulterioare de informaţie şi a impresiilor de acum. Principial, acest pericol exista şi în cazul lucrării domnului Apostol Stan, cu atât mai mult cu cât autorul ne prezintă un text rescris ulterior, după însemnări personale „la cald", pe care, probabil, le-a considerat prea nestilizate pentru a fi publicate ca atare. Folosirea timpului imperfect pentru redarea naraţiunii este, de asemenea, stilistic persuasivă, dar problematică pentru sensibilitatea unui istoric, care ar trebui să prefere precizia perfectului compus. Dincolo de aceste observaţii, trebuie, totuşi, spus că domnul Apostol Stan se străduie să rememoreze impresiile sale autentice din acea vreme şi felul cum gândea în momentul în care s-au desfăşurat evenimentele pe care le narează. Un test în această privinţă este pasajul despre atitudinea faţă de execuţia lui Ceauşescu: „acuzele împotriva Ceauşeştilor mi se păreau

îndreptăţite, fie şi numai pentru faptul că omorâseră nişte oameni care îşi cereau drepturile. Totuşi, n-am putut înţelege de ce apărarea – reprezentată de un avocat din oficiu – în loc să-şi susţină „clienţii", se comporta ca un acuzator. Dar, atunci, amănuntul acesta nu mai conta în contextul şiroaielor de sânge ce încă se vărsau în România, văzute ca o prelungire a crimelor Ceauşeştilor de dinaintea prăbuşirii lor. Din acest motiv, condamnarea la moarte, execuţia chiar în ziua de Crăciun – văzută într-un alt episod – şi înhumarea lor pe furiş, într-un cimitir ce nu-l puteam identifica, toate acestea mi s-au părut un final firesc al unor conducători care făcuseră mare rău României şi poporului ei. Căci recurseseră la crimă spre a-şi menţine puterea absolută" (p.179-180).

Dacă avem în vedere neîncrederea durabilă a autorului faţă de noua putere coagulată în jurul lui Ion Iliescu, afinitatea lui faţă de partidele istorice şi angajamentul său politic post-revoluţionar, ca şi faptul că după evenimente, în cercurile ostile lui Ion Iliescu, a devenit fashionable să arunci dubii asupra justificării execuţiei lui Ceauşescu, pasajul acesta se constituie într-un certificat de onestitate pentru istoricul care-şi narează amintirile. Şi nu este singurul. Aceasta nu înseamnă că cercetătorul care va folosi memoriile lui Apostol Stan pentru reconstituirea istoriei recente a României poate face abstracţie de rigorile analizei critice a izvoarelor istorice; el poate fi însă sigur că are în faţă un demers de rememorare autentică a evenimentelor şi trăirilor din anii 1977-1990.

Volumul este important pentru reconstituirea felului cum un om de vârstă matură (domnul Apostol Stan este născut în 1933), ridicat în timpul regimului comunist, dar având legături familiale cu o anume tradiţie anticomunistă şi un fiu plecat ilegal din ţară în 1987, s-a raportat la Revoluţie şi la decantările politice post-revoluţionare. El cuprinde relatări despre discuţiile din diferitele grupuri de prieteni – frumoase prietenii l-au legat pe autor de colegii săi Anastasie Iordache şi Ion Stanciu – despre discuţiile politice în contradictoriu din multe familii şi colective, ca şi despre disputele şi neînţelegerile din istoriografia română. Mărturiile domnului Apostol Stan reflectă şi limitele de judecată ale autorului şi ale altor persoane evocate de domnia-sa, ca şi limitele comunicării între diversele instituţii. Un bun exemplu în acest sens este neînţelegerea mizei disputelor din Facultatea de Istorie a Universităţii din Bucureşti şi simpatia autorului pentru un personaj ca profesorul G. D. Iscru, contestat de studenţi la acea dată. Capitolul „O nouă revoluţie anticomunistă", cel mai întins, evidenţiază felul cum intelectualii au descoperit libertatea de expresie şi febra vieţii politice (autorul şi prietenii săi au participat şi la Piaţa Universităţii, şi la manifestaţiile politice ale liberalilor şi ţărăniştilor, fără discriminare). Uneori, apar informaţii de real interes şi despre evenimentele din decembrie 1989, cum este relatarea din 2 martie a lui Ioan Talpeş, la acea dată director al Editurii Militare, despre conflictul dintre Ion Iliescu şi generalul Guşe (p. 261), dar domnul Apostol Stan nu pare să-şi fi dat seama nici atunci şi nici acum că aceasta era o pistă de investigaţie importantă pentru înţelegerea multor întorsături ale Revoluţiei Române din zilele 22-24 decembrie.

Volumul nu se referă numai la Revoluţie şi la evoluţiile din prima jumătate a anului 1990. Primele două capitole reconstituie o călătorie a autorului în Statele Unite ale Americii ca bursier Fulbright în 1977 şi povestea plecării fiului şi norei autorului în Occident în 1987; aceste episoade se remarcă şi ele prin autenticitatea rememorării şi prin felul cum evocă, fără a da nume, reacţiile cuscrei la „fuga" celor doi tineri.

Având în vedere calităţile acestor două prime capitole, s-ar putea ca acest volum să fie, într-o măsură încă şi mai mare, de folos pentru reconstituirea istoriei sociale a ultimilor ani ai regimului comunist, decât pentru istoria Revoluţiei şi a frământărilor din primele 6 luni post-revoluţionare. Ceea ce nu este puţin lucru.

Bogdan Murgescu

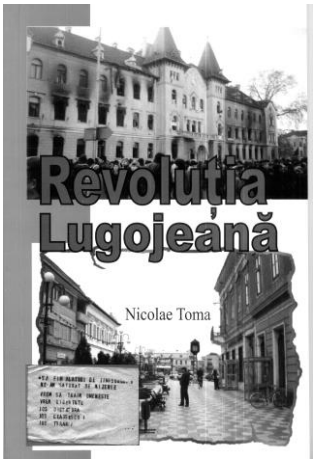

Nicolae Toma, ***Revoluţia lugojeană. 19-25 Decembrie 1989***, Ediţia a II-a, Lugoj, 2005, 122 pag.

Redactată de Nicolae Toma, la ediţia a doua, cartea de faţă vine să înfăţişeze tot ceea ce s-a petrecut în zilele fierbinţi ale Revoluţiei Române pornite din Timişoara la 16/17 decembrie 1989.

Prin conţinut, mărturiile participanţilor, ale victimelor, cu privire la evenimentele ce au avut loc, vin să confirme că Revoluţia de la Lugoj a fost momentul în care oamenii uniţi au încercat şi au reuşit să înlăture tot ceea ce, de decenii, nu corespundea nevoilor şi realităţii faptelor din societate.

Diversitatea existenţială a cetăţenilor într-o societate, pe atunci, măcinată şi divizată de interese, a generat, totuşi, cu această ocazie, o unitate şi solidaritate în dorinţa de a o schimba.

Dincolo de scenariile reale sau ulterior imaginate în perioada de după, istoria Lugojului şi a zonei tradiţionalului Severin îşi va urma cursul cu imperfecţiunile generate de diversitatea intereselor individuale sau de grup, ce converg doar cu prilejul unor momente cruciale.

Am fost cu toţii martorii violenţei, dar şi ai dialogului interuman.

Totuşi, atunci când oprimaţii devin opresori, iar idealurile oamenilor au fost confiscate şi valorificate într-un mod mercantil, acest fapt devine semn evident al disoluţiei morale, generatoare de contradicţii interumane manifestate de indivizi şi, nu de puţine ori, întreţinute şi voit cultivate.

Mărturiile unor revoluţionari autentici sau „de profesie", privind moartea unor tineri cu dorinţe şi idealuri neîmplinite, oricum, sunt şocante. Din toate aceste sacrificii, Lugojul a câştigat, deşi este şi acum într-o permanentă căutare de modele şi cu dorinţa de a descoperi profundele semnificaţii ale Revoluţiei care a avut loc în capitala culturală a Banatului.

Nu cifra participanţilor la Revoluţie a fost importantă, ci mesajul şi rezultatele imediate. Analizând numele şi originea participanţilor la Revoluţie, unii îşi vor pune întrebarea: erau revoluţionarii lugojeni autentici bănăţeni? Cunoaştem mândria şi

demnitatea acestei comunităţi încărcate de un trecut istoric şi cu o tradiţie culturală unică în felul ei.

Indirect, autorul îşi pune, retoric, problema momentelor esenţiale ale Revoluţiei de la Lugoj, care au contribuit la reuşită şi victorie.

Lugojenii, cunoscuţi ca oameni prudenţi şi cumpătaţi, au decis să-şi schimbe propria soartă, cât şi pe cea a copiilor lor, nemaiputând suporta presiunea totalitaristă ce dura, deja de decenii, în această ţară. Ei au fost decişi, căci Lugojul în istorie n-a suportat egalitarismul de-a valma, ocupaţia străină şi nici comunismul de sorginte bolşevică. Venise momentul de a scutura un jug, pe care doar formal îl recunoscuseră, dar nicicând din convingere.

Din studiul documentelor prezentate, reiese clar că Lugojul a făcut o revoluţie autentică, nicidecum adusă sau „impusă". Indus în conştiinţa lor era modelul de la Timişoara, preluat tocmai de cei care, la începutul începutului, din 16/17 decembrie, se aflau la Timişoara, martori fiind la grozăviile petrecute: arestări, jafuri, crime şi bestialităţi. Cele enumerate aici, petrecute la Lugoj, au fost elementele revoltelor spontane, oprimate prin cele mai odioase metode.

Este ştiut că revoluţia o face poporul, iar faptele petrecute atunci n-au reprezentat răzbunarea, ci dorinţa de a înlătura nefirescul impus cu forţa, timp de decenii, unor conştiinţe care, în puţinele perioade de adevărată libertate, reuşiseră, de-a lungul istoriei, să devină valori şi personalităţi autentice. Individul, de cele mai multe ori, a fost mânat de instinctul de supravieţuire.

Documentele şi mărturiile prezentate în această carte relevă faptul că lugojenii, în demersurile lor din timpul Revoluţiei, începând cu 20 decembrie 1989, au fost animaţi de pornirile lor izvorâte din nevoia libertăţii şi motivate de propria conştiinţă. De altfel, aici s-a dovedit că omul este mânat şi mişcat de resortul conştiinţei interioare atunci când este dispus să se sacrifice pentru cauză.

Ce se întâmplase, de fapt, la Lugoj? Revoluţia a măturat de pe scena oficială actori ce jucau o piesă de teatru cu un conţinut nedemn, iar oligarhia impusă şi cultivată în timp, devenită letargică, nu mai reprezenta decât şiragul lanţului slăbiciunilor existenţiale, relative şi depersonalizate.

Cine au fost cei înlăturaţi? Cei prezentaţi anterior: funcţionari de partid şi organe de represiune, în egală măsură vinovaţi pentru vieţile curmate ale acelora care au avut curajul să se revolte.

Citind această carte, rămânem, oarecum, nelămuriţi: cei care au încercat să reprime revolta şi Revoluţia au făcut-o din teamă sau convingere?

Din cele prezentate, s-ar putea deduce că acţiunile de represiune au fost rezultatul unei combinaţii dintre teamă faţă de „stăpânire" şi nevoia unei „datorii" de îndeplinit, al cărei preţ era numai de ei ştiut.

Iluziile oportunismului lor i-au mânat să apere structurile „şandramalei" totalitarist-comuniste.

La Lugoj, la Revoluţie au participat oameni tineri şi bătrâni, în mod egal, indiferent ce nume purtau, căci erau mulţi, iar profitorii regimului erau puţini. Prin luptă s-a creat unitatea celor oprimaţi şi permanent dezbinaţi, pentru a fi mai uşor de stăpânit.

Devastările clădirilor oficiale au fost rezultatul unei furii oarbe, acumulate în timp, în sufletele celor cu conştiinţa şi libertatea de a vorbi, oprimate.

Cartea vorbeşte despre dezbinarea continuă dintre revoluţionari, despre interese contradictorii. Adevărul istoric este unul şi niciodată nu aparţine, în totalitate, învingătorilor. Să nu uităm că fiecare individ poartă şi propagă adevăruri care îi convin, fiind mai mult sau mai puţin convins de ele în străfundul sufletului său.

Eroii acestei Revoluţii au plecat atunci dintre noi, când şi-au jertfit viaţa. Dar adevăraţii eroi, de regulă, sunt cei care rămân anonimi, căci revoluţiile întotdeauna şi-au devorat fiii, iar în această privinţă, istoria ne-a oferit destule exemple.

Beneficiarii, de fapt, nu sunt şi nu au fost întotdeauna cei care meritau; au fost, nu de puţine ori, profitorii post-revoluţiei, au fost artişti în manipulare şi în legalizarea jafurilor – deşi mulţi dintre aceşti manipulatori de conştiinţe în viaţa lor nu au auzit de Nicollo Machiavelli şi, cu atât mai puţin, sunt descendenţii lui Talleyrand.

Cartea reprezintă o mărturie valoroasă, prin însăşi analiza pertinentă realizată de autor, prin mărturiile participanţilor şi descrierea momentelor esenţiale, care au fost cruciale, pentru ca Lugojul să poată deveni al doilea oraş liber din România, după Timişoara.

Costel Balint

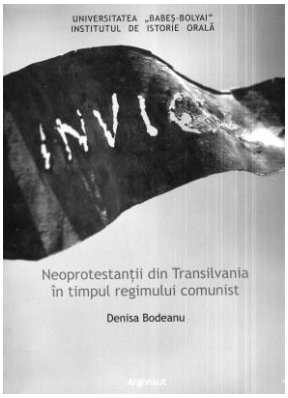

Neoprotestanţii din Transilvania în timpul regimului comunist. Studiu de caz: Baptiştii din judeţul Cluj (mărturii şi documente), editor **Denisa Bodeanu,** Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2007, 335 pag.

Cartea Denisei Bodeanu, cercetător la Institutul de Istorie Orală din cadrul Universităţii Babeş-Bolyai din Cluj-Napoca, este o navigare „argonautică", dacă o putem numi aşa, dar nu în căutarea lânii de aur, ci a avatarurilor Bisericii Baptiste din Transilvania în „epoca de aur".

Ca toate cultele neoprotestante şi nu numai, Biserica Baptistă a avut un destin sinuos şi zbuciumat, prea puţin revelat şi cunoscut de către cei din afară.

Aşa cum remarca profesorul universitar Doru Radosav, în prefaţa volumului, polii între care a (supra)vieţuit Biserica Baptistă au fost *libertatea şi constrângerea, supravegherea şi toleranţa.*

Pentru început, autoarea punctează momentele mai „fericite" ale cultului baptist pe spirala timpului. „Interzis în 1942 de regimul antonescian, cultul baptist a fost recunoscut ulterior prin Decretul-lege nr. 553/1944. După proclamarea Republicii Populare Române, cultul baptist a funcţionat pe baza Decretului nr. 1203 din 14 noiembrie 1950, care punea în practică Legea cultelor din 1948." (p. 18)

Deşi prima Constituţie comunistă prevedea libertatea de conştiinţă, trâmbiţată pretutindeni de către autorităţile comuniste, la 4 august 1948 s-a dat Decretul 177, menit să aducă anumite „corectări". Conform acestuia, libertatea religioasă se poate manifesta doar dacă nu aduce atingere „Constituţiei, securităţii şi ordinii publice sau bunelor moravuri" (p. 18). Pe parcurs, avea să se dovedească faptul că o simplă bisericuţă ridicată de o mână de credincioşi, rugăciunile în grup ori botezurile în râuri sau în micile bazine pot fi ameninţări foarte grave pentru statul comunist. Dar până atunci, în anul de graţie 1948, baptiştii vieţuiau încă fără oprelişti. Ei, alături de penticostali, adventiştii de ziua a şaptea şi creştinii după Evanghelie, încă nu treziseră mânia... nu a lui Dumnezeu, ci a „zeilor" de la putere. A fost, cu adevărat, o perioadă mai fastă, pentru că, aşa cum menţionează autoarea, baptiştii erau, la vremea aceea, cei mai numeroşi.

După 1950, a început să se strângă „şurubul". Au apărut „împuterniciţii", numiţi de către Ministerul Cultelor, pentru a veghea la legalitatea „în zonă"; în realitate, aceştia (supra)vegheau activitatea bisericilor şi a credincioşilor baptişti. Iniţial, aceştia erau mai săraci cu duhul, dar, pe parcurs, au ajuns să-i (com)bată pe credincioşi cu un arsenal preluat din literatura „de specialitate", mânuind meşteşugit argumentele. Baptiştii, la rândul lor, se descurcau cum puteau. Este elocventă, în acest sens, evocarea pe care o face pastorul Ioan Bunaciu: „Când a apărut instituţia împuterniciţilor (eram secretar al Comunităţii Creştine Baptiste din regiunea Cluj), m-a vizitat Ioan Rusu, secretar general al Cultului, care mi-a dat sfatul preţios: *Când discuţi cu împuterniciţii, să nu vorbeşti pe ton de împotrivire; dacă îţi trasează unele sarcini în legătură cu lucrarea în biserică, să nu răspunzi «Nu fac!», «Nu vreau», ci «Am luat la cunoştinţă» sau «Încercăm să facem ce putem» şi mergi şi faci ce vrei.*" (p. 21)

Controlul din ce în ce mai rigoros a fost dublat, cum era de aşteptat, de reglementarea serviciilor divine, reducându-se drastic numărul de ore care se puteau aloca acestora. Dar şi aici s-au găsit subterfugii, după cum a mărturisit pastorul Mihai Huşan din Cluj-Napoca: „În instrucţiunile Reglementării se prevedea că poţi să ai servicii religioase speciale. Aveai voie să ai după-masa, duminica, Cina Domnului, respectiv împărtăşania, cum e la ortodocşi, apoi aveai voie să ai botez, că noi, baptiştii, botezăm oameni mari, nu ducem copiii la botez. La copii facem binecuvântare şi aveai voie să ai şi binecuvântare. Atât mi-o trebuit! Eu, în fiecare duminică, îmi programam câte un servici special. Când nu mai aveam nici botez, nici Cina Domnului, nici una, nici alta, că se terminau, atuncea invocam: «Fraţilor, veniţi la biserică după-masă...!» N-aveam predică, pentru că ei de predică se temeau... aveam un concert de cântări religioase. Şi eu, la fiecare cântare care se făcea de către cor, îi făceam explicaţia şi explicaţia era predica. Deci am fost inventiv sau, după terminologia lumească, rafinat în problema Reglementării." (p. 26)

Pasul următor a fost limitarea ridicării lăcaşurilor de cult. Bisericile puteau fi construite doar cu aprobări speciale, de aceea, multe biserici au funcţionat ani de zile „în ilegalitate", uneori chiar până la Revoluţie.

Restricţii au apărut şi legat de şcolarizarea baptiştilor. Înfiinţat în 1921, Seminarul Teologic Baptist primea, până la finele anilor '50, cam 20 de cursanţi anual. Cifra a început să scadă apoi vertiginos, ajungându-se, în anul 1969, la situaţia aberantă de a rămâne fără seminarişti, deoarece Departamentul Cultelor nu îşi dăduse aprobarea în acest sens.

Paralel cu diminuarea numărului de seminarişti, comuniştii au început să-i boicoteze şi pe cei formaţi deja. Astfel, arondarea bisericilor, demarată în 1961, a dus

la închiderea multora şi, implicit, la reducerea numărului de pastori, care au rămas, de multe ori, fără mijloace de subzistenţă. Abia în anul 1975 s-a reglementat situaţia, iar ulterior nu au mai avut loc deloc destituiri.

Şi finanţarea bisericilor baptiste a avut de suferit. Deşi statul comunist nu oferea fonduri în acest scop, le dirija, în schimb, după bunul său plac. „Astfel, statul a impus bisericilor baptiste măsurarea activităţii lor pe principii asemănătoare unităţilor economice. În acest scop, a fost introdus bugetul anual, care, în prealabil, trebuia planificat şi raportat statului. Apoi se urmărea încadrarea cheltuielilor în plafonul stabilit, iar la sfârşitul anului se făcea evaluarea. În realizarea bugetului nu erau admise subscripţii publice şi nici sponsorizări din alte biserici sau ţări, ci numai colecta benevolă a credincioşilor, dispoziţie prin care se urmărea, pe de-o parte, ruinarea financiară a bisericilor mai mici, iar pe de altă parte, scoaterea din activitate a bisericilor cu potenţial mai mare, prin specularea eventualelor greşeli care ar fi putut apărea în gestionarea banilor. Pastorul era socotit «şef de unitate», devenind responsabil de tot ceea ce se întâmpla în aria sa de competenţă. Pastorul semna toate actele, devenind un fel de funcţionar ce putea fi uşor sancţionat pentru orice «abatere».” (Livius Ban, *De la ruină la glorie*, p. 301)

Capitolul *Între libertate şi persecuţie – Aspecte din viaţa baptiştilor români între 1948-1989* urmăreşte trei zone de interes din viaţa baptiştilor: şcoala, cu toate etapele ei, armata şi locul de muncă.

Primii ani de şcoală ai copiilor baptişti au însemnat, de multe ori, note mai mici, aluzii şi chiar ironii la adresa apartenenţei lor religioase. La terminarea studiilor, baptiştii aveau restricţii în alegerea facultăţii dorite şi, ulterior, la repartiţie.

„Vânătoarea de vrăjitoare” din 1959 de la Universitatea din Cluj, când profesorii şi studenţii s-au întrunit pentru a le aplica o corecţie studenţilor baptişti, a fost dramatică. Ioan Alexandru Dan, student, pe atunci, la Medicină, relatează cu acurateţe evenimentul: „Atunci, viitoarea mea soţie a fost exmatriculată din ultimul an de la Filologie, în prezenţa tovarăşului Nicolae Ceauşescu şi a rectorului Constantin Daicoviciu. Şi Daicoviciu a spus atunci: «[...] Iată o trădătoare de neam, o spioană americană, să fie dată afară!». Şi actuala mea soţie şi o altă studentă au fost scoase afară cu exclamaţii injurioase.” (p. 54) Lidia Ţugulan, exmatriculată şi ea atunci, declară: „Nu știam ce se va întâmpla acolo, dar atmosfera era ca la un mare congres. Holurile erau ticsite de activişti şi securişti, maşini oficiale erau peste tot, înghesuială...[…] Menţionez că Ceauşescu n-a scos nici un cuvânt. Constantin Daicoviciu a declarat, însă, că sunt o ruşine, un element anacronic pentru generaţia tânără şi m-a declarat exmatriculată şi mi-a strigat «Ieşi afară!».” (p. 54-55)

Armata avea şi ea „deliciile” ei. Baptiştii nu erau contra încorporării în armată şi a satisfacerii stagiului militar. În schimb, armata era contra baptiştilor. A fi baptist însemna, de regulă, să te înrolezi acolo unde este mai greu şi mai rău. Urma apoi acomodarea cu superiorii şi colegii, care nu prea vedeau cu ochi buni „sectanţii”. Urma „botezul” de rigoare. Ironii, instrucţie foarte severă, prestarea unor munci grele şi umilitoare, încercarea de racolare din partea ofiţerilor superiori – „salvarea” pentru a ieşi din situaţii-limită (soldată cu refuzul... soldatului).

Angajaţii baptişti aveau probleme şi privind alegerea carierei şi numirea în funcţii de conducere. Se adăuga, desigur, şi atitudinea colegilor şi a superiorilor, care oscila între acceptare tacită, ironie, batjocură şi chiar nedreptăţi flagrante. Comuniştii îşi doreau, cu tot dinadinsul, un „om nou”, care să se plieze concepţiilor lor. Dragomir Bojan, profesor de limba română şi navetist în toată perioada comunistă, restricţionat în ascensiunea didactică, avea şi are o cu totul altă opinie despre „omul nou”: „Şi apostolul Pavel vorbeşte de *omul nou*, de *omul nou* în Cristos. Marxiştii au vrut, însă, să

facă un om nou prin violenţă, au vrut să facă un om nou forţându-l să devină om nou. Un om care să slujească un sistem ideologic de o anumită factură. Ş-atunci au forţat această formare artificială a omului nou. Or, cuvântul Scripturii spune clar: *Un om nou nu se poate forma decât prin schimbarea inimii. În momentul când inima ta este schimbată şi începi să ai altă perspectivă, în momentul în care puterea lui Dumnezeu lucrează în fiinţa ta, atunci devii om nou." (p. 99)*

Finalul cercetării Denisei Bodeanu include o secţiune de documente, pe atunci secrete, respectiv note informative, declaraţii date la Securitate, încercări de racolare şi un tabel cu intelectualii baptişti aflaţi în vizorul Departamentului Cultelor. Spicuim de aici: „Eu, fiind bolnav mai înainte, printre altele, mi-a spus că «o să mori tocmai la sfârşitul cincinalului, când va înflori ţara ca floarea şi când lumea va dănsui cu fariseii pe Golgota!»." (Notă informativă referitoare la convingerile şi activitatea religioasă a caporalului Mihai Huşan, p. 301); „Subsemnatul, Căpuşan Radu, domiciliat în Strada Câmpului 24, în urma discuţiilor purtate cu col. Dumitraşcu Neculai, şeful Securităţii Judeţene, mă angajez să nu am activitate contra statului [..] Să nu transmit date şi informaţii postului de radio «Europa liberă» şi altora care sunt considerate ca făcând parte din vechea gardă a legionarilor." (Declaraţie dată de Radu Căpuşan în timpul anchetării sale de către organele de Securitate, p.303).

Bine articulată ca documentaţie, cartea Denisei Bodeanu are, totodată, toate ingredientele care fac din ea o lectură interesantă şi plăcută nu numai pentru specialişti, ci şi pentru „profani". Ea este binevenită, cu atât mai mult cu cât persistă încă suficiente umbre şi penumbre asupra cultului baptist.

Adina Hornea Abruda

Reper în Războiul Rece: Gdansk

Gdansk este un oraş baltic foarte colorat şi cu o arhitectură deosebită, fiind vizibile şi astăzi reminiscenţe ale trecutului hanseatic şi ale tradiţiilor comerciale, vechi de secole; este locul în care a început Al Doilea Război Mondial, dar şi locul care adăposteşte casa lui Lech Walesa, legendarul conducător al mişcării Solidarnosc (*Solidaritatea*).

Gdanskul reconstruit

Cel de Al Doilea Război Mondial a început la 1 septembrie 1939, la Gdansk, cu un atac al Germaniei naziste asupra Poloniei (care mai este atacată la 17 septembrie 1939, în zonele estice, de forţele sovietice). În 1945, trupele sovietice au ,,eliberat" Gdanskul de sub dominaţia trupelor naziste, distrugându-l şi jefuind-ul.

În timpul războiului, Gdanskul istoric este demolat în proporţie de 90%, mii de cetăţeni ai oraşului părăsind oraşul aflat în ruine; după război, oraşul este populat, în mare parte, de polonezii alungaţi din teritoriile aflate la graniţa de est. Ei au refăcut

Gdanskul postbelic şi, la începutul anilor ’80, au iniţiat reconstrucţia spirituală a unei Europe distruse de comunism.

Gdanskul după război

După cel de Al Doilea Război Mondial, Europa a fost împărţită în Europa de Est şi Europa de Vest; Lituania, Letonia, Estonia, Ucraina şi Belarus au fost încorporate cu forţa în aşa-numita Uniune a Republicilor Socialiste Sovietice. Polonia, Republica Democrată Germană, Cehoslovacia, Ungaria, România, Iugoslavia, Bulgaria şi Albania s-au regăsit în zona de influenţă a U.R.S.S., hotărâtă la Yalta, în spatele ,,Cortinei de Fier”, fiind introduse regimuri comuniste, adică ,,democraţiile populare”!

Sistemul politic din Republica Populară Polonă, bazat pe modelul politic sovietic, îşi asuma la scară largă conducerea de către ,,popor”, iar drumul spre socialism trebuia realizat de un ,,popor puternic şi sănătos”! În concordanţă cu principiile ideologice, statul trebuia să aibă un caracter de clasă, să fie format din clasa muncitoare de la oraşe şi sate. Este creată o nouă societate industrială, având la bază contrastele tot mai accentuate dintre mediul urban şi cel rural. Ţăranii erau ispitiţi să îmbrăţişeze meseriile practicate în oraşe; tinerii muncitori şi ţărani erau încurajaţi să se îndrepte către profesii tradiţional intelectuale. Sportul trebuia să se dezvolte conform unui plan stabilit la nivel central; cluburile care existau înaintea celui de al Doilea Război Mondial au fost desfiinţate, locul lor fiind luat de noile organizaţii de masă create după modelul sovietic, din care făceau parte, automat, tinerii de la ţară, copiii ţăranilor cooperatori sau elevii şcolilor profesionale. Sporturile promovate erau cele considerate de autorităţi cele mai potrivite ideologic pentru clasa muncitoare: fotbal, ciclism, gimnastică. Pe lângă aceste limite impuse, dotările erau necorespunzătoare şi instructorii insuficient pregătiţi.

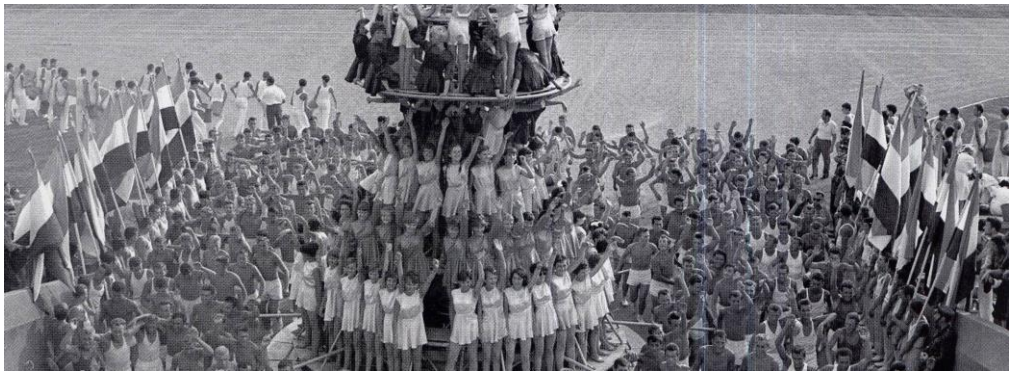

Sportul de masă la Gdansk

Începutul anilor '50 a reprezentat o perioadă de propagandă extrem de agresivă a „sistemului de justiţie socială”; acuzaţiile de a fi „reacţionar” şi de a avea legături cu Occidentul au stat la baza unor acţiuni represive exercitate de aparatul de stat; elitele epocii interbelice au fost demolate şi înlocuite cu unele noi, supuse autorităţilor; modelul promovat, cel al tânărului muncitor sau membru de partid exemplar, era foarte popular. „Noua intelectualitate” era încurajată să participe la evenimentele organizate de partid şi la acţiunile de muncă voluntară, pentru a-şi crea propria moştenire muncitorească. Dar captivitatea minţii nu afecta doar elitele academice şi culturale; şi în cercurile sociale mai largi, oamenii au început să separe propriile lor opinii de cele exprimate public.

Intelectualii la muncă patriotică

Odată cu moartea lui I.V. Stalin, în 1953, teroarea a început să slăbească treptat; sub conducerea lui Hruşciov, succesorul lui I.V. Stalin, se instala „dezgheţul”. Speranţele în schimbări mai profunde, autentice, s-au stins repede, chiar dacă persecuţiile flagrante din trecut reprezentau o etapă depăşită. Dar atotputernica U.R.S.S. nu era dispusă să renunţe la imperiul pe care-l construise; tancurile sovietice

au înăbuşit revoltele din Berlinul de Est din 1953, cât şi Revoluţia Maghiară din 1956. În iunie 1956 este înăbuşită în sânge revolta muncitorilor de la Poznan, sacrificiul acestui oraş devenind un simbol, evenimentele ducând la cele din octombrie 1956, când în Polonia a acces la putere Wladyslaw Gomulka, antrenând schimbări politice şi reorganizări în rândul elitelor care deţineau puterea, schimbările influenţând multe sectoare ale vieţii, iar statul eliberându-se de stalinism.

Revolta poloneză din 1956

Deşi această epocă a reprezentat o perioadă de creştere a libertăţii civile, în care exista o oarecare stabilitate materială, tot atunci s-au perpetuat minciunile propagandistice, persecuţiile, represiunile şi dependenţa de dictatura Kremlinului.

În martie 1968 a fost rândul studenţilor să demonstreze împotriva dictaturii comuniste, dar finalul a fost sumbru; forţele de represiune au arestat circa 2700 de persoane; comisiile de disciplină din universităţi au sancţionat aproape 500 de angajaţi şi studenţi, în special prin exmatriculare.

Demonstraţiile studenţilor polonezi din 1968

Mulţi oameni au fost siliţi să emigreze. În anii 1968 şi 1969, peste 15000 de cetăţeni au părăsit Polonia, fără a avea dreptul să mai revină vreodată în ţară. Existau până şi autobuze speciale, pregătite să plece din gara „Gdansk" din Varşovia.

Evenimentele din martie au limitat autonomia, şi aşa şubredă, a universităţilor. Pentru a realiza acest lucru, un număr de oameni, „curaţi" din punct de vedere politic, au fost numiţi în funcţii de profesor asociat, în timp ce rectorilor desemnaţi de ministru li s-au acordat privilegii speciale.

Revolta din decembrie 1970

Luptele se duceau în mod regulat în oraşele de pe litoralul Mării Baltice: Gdynia, Gdańsk, Sczczecin şi Elblag. Străzile erau pline de tancuri şi maşini blindate. Din elicoptere erau aruncate gaze lacrimogene şi petarde. Se trăgea în mulţime. Se părea că, pentru a justifica folosirea armelor de foc, ofiţerii aflaţi la comandă le-au spus trupelor că în Gdańsk vor înăbuşi o revoltă a nemţilor.

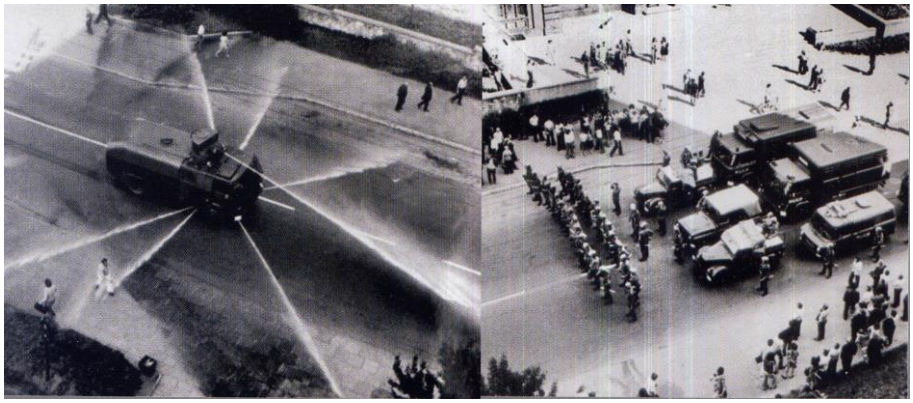

Aspecte din revolta din decembrie 1970

Un număr de circa 30 de avioane au transportat spre oraşul Radom trupe de miliţie şi cadeţi din întreaga ţară. Acestea au purtat lupte cumplite, atacând demonstranţii cu petarde, focuri de armă în rafale şi gaze; la rândul lor, trupele au fost atacate de mulţime cu bucăţi de pavaj şi cărămizi.

Peste 2000 de oameni au fost arestaţi în *Decembrie 1970*. Cei reţinuţi au fost torturaţi de miliţie, mulţi au rămas handicapaţi. În secţiile de miliţie, persoanele reţinute treceau prin infamul „culoar al condiţiei fizice", lucru care presupunea alergarea printre două rânduri de miliţieni care-i băteau cu bastoane.

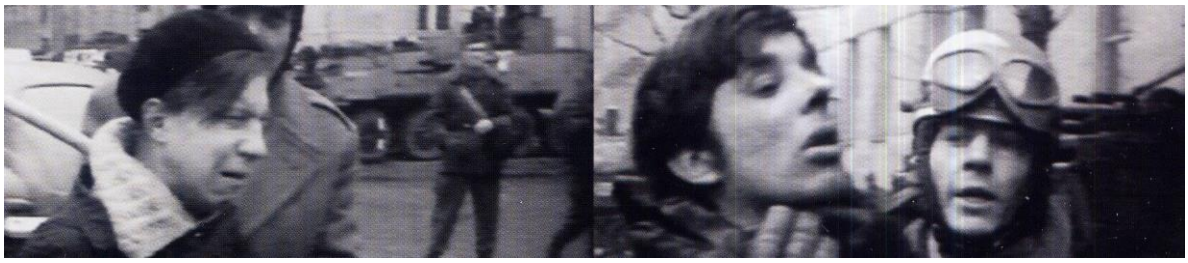

Arestări în timpul revoltei

Numărul celor care şi-au pierdut viaţa ar putea fi mai mare decât cel înregistrat oficial. Înmormântările aveau loc noaptea, în prezenţa membrilor miliţiei secrete. În ciuda schimbărilor din aparatul de stat şi înlocuirii lui Wladyslaw Gomulka de către Edward Gierek, noul secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Unit Polonez (KC al PZPR), persecuţiile asupra participanţilor la evenimentele din decembrie au continuat.

În cadrul operaţiunii cu nume de cod „Toamna ´70", Serviciile Securităţii au identificat un număr de 2639 de participanţi direcţi la evenimentele din decembrie. Dintre aceştia, un număr de 1014 au fost puşi sub supraveghere permanentă. În anii următori s-au intensificat persecuţiile asupra conducătorilor *Revoltei din Decembrie*, precum şi a celor care au dorit să fie ridicat un monument în memoria victimelor tragediei.

Evenimentele din 1976

O rezistenţă organizată a început în a doua jumătate a anilor '70, declanşând din *1976* o curajoasă apărare a muncitorilor reprimaţi. Prestigiul autorităţilor a scăzut considerabil. Cei care fuseseră condamnaţi pentru participarea la demonstraţii au fost nevoiţi să plătească amenzi mari şi şi-au pierdut locurile de muncă. Opoziţia a contactat familiile muncitorilor arestaţi, încă din timpul proceselor, oferindu-le asistenţă juridică şi materială. În felul acesta, s-a constituit Comitetul de Apărare a Muncitorilor (K.O.R.) condus de ***Jacek Kuroń***.

După *1976*, societatea a început să caute, în mod deschis, mijloace şi medii prin care să apere drepturile civile şi democratice. Astfel de grupuri au luat, în cele mai multe cazuri, forma unor organizaţii independente educaţionale şi editoriale. Acţiunile pastorale ale Bisericii au contribuit, de asemenea, la fundamentarea activităţilor opoziţiei.

Vestitorul schimbării – Papa Ioan Paul al II-lea

Biserica Catolică şi-a menţinut, ca instituţie, o autonomie şi o identitate solidă pe toată durata existenţei Republicii Populare Polone (R.P.P.), în ciuda eforturilor autorităţilor de a-i limita influenţa.

Fără îndoială, punctul de turnură în relaţiile Bisericii cu guvernul a fost reprezentat de alegerea ca Papă a arhiepiscopului Cracoviei, ***Karol Wojtyla***. Cei mai mulţi polonezi consideră că evenimentul din *16 octombrie 1978* a fost un miracol: un polonez a fost ales Papă, acesta luându-şi numele de ***Ioan Paul al II-lea***.

Toată lumea ştia că autorităţile, care refuzaseră, în două rânduri, vizitele lui ***Paul al VI-lea*** în Polonia în 1966, vor fi acum nevoite să permită unui papă polonez să-şi viziteze ţara natală. **Între 2 şi 10 iunie 1979, Ioan Paul al II-lea a făcut vizita care a rămas în istorie ca prima vizită de acest fel într-o ţară aflată sub conducere comunistă.** În fiecare oraş a fost întâmpinat de milioane de oameni. Poporul polonez a putut astfel să vadă cât de puternic devine atunci când este unit.

Papa Ioan Paul al II- lea acasă, în Polonia

Pelerinajul Papei s-a transformat într-un eveniment religios, social, moral şi politic – un eveniment istoric în adevăratul sens al cuvântului. În timpul Sfintei Liturghii, celebrate în Piaţa Victoriei din Varşovia, Papa a rostit cuvintele de neuitat: „***Fie ca Spiritul Tău să coboare şi să reînnoiască faţa Pământului, a acestui Pământ"***.

La mai puţin de un an după această vizită, s-a constituit ***Solidaritatea (Solidarnosć)***, ca rezultat al grevelor de pe litoralul Mării Baltice. De la bun început, această mişcare a fost susţinută de Biserica Catolică. Susţinerea s-a dovedit cu atât mai importantă în perioada Legii marţiale, când Biserica a devenit, pentru mulţi, un refugiu, o apărare şi uneori chiar un mediator în discuţiile cu autorităţile.

Un alt aliat constant al mişcării ***Solidaritatea*** a fost Papa, care a vizitat Polonia a doua oară în 1983, după ce Legea marţială fusese suspendată. A adus cu sine mult dorite cuvinte de încurajare şi, după ce a vizitat Valea Chocholowska, s-a întâlnit cu ***Lech Walesa.***

Când Papa a venit a treia oară, în ultimul său pelerinaj în R.P.P., din iunie 1987, atmosfera se schimbase deja.

A vizitat atunci Varşovia, Cracovia, Tarnów, Gdańsk, Gdynia, Szczecin, Lòdž şi Czestochowa; în unele dintre aceste oraşe, vizitele sale fuseseră interzise în timpul Legii marţiale, când avusese loc pelerinajul său anterior. La reşedinţa episcopului din Gdańsk, ***Ioan Paul al II-lea*** l-a găzduit pe ***Lech Walesa***, împreună cu familia sa. Şi

de această dată, Papa a fost întâmpinat de milioane de oameni pe tot parcursul călătoriei sale. Pe insula Westerplatte, Papa s-a întâlnit cu tinerii, pe care i-a sfătuit să aibă răbdare şi să persevereze.

Ca şi în 1983, membrii şi susţinătorii grupării ***Solidaritatea*** s-au simţit puţin mai aproape de libertate. Cei mai optimişti şi, aşa cum s-a dovedit ulterior, cei mai receptivi, din punct de vedere politic, erau reprezentanţii ***Comitetului Muncitoresc Inter-Intreprinderi (M.R.K.) Solidaritatea,*** care, în timpul Sfintei Liturghii oficiate în Piaţa Defilărilor din Varşovia, au afişat un banner având înscrise cuvintele: **„La cel de-al patrulea pelerinaj, ţara natală va fi liberă".**

Ţinând cont de toate acestea, e mai uşor de înţeles semnificaţia a ceea ce s-a numit, după moartea Papei, „generaţia IP II". Din ea fac parte cei a căror copilărie şi tinereţe au coincis cu perioada acestui măreţ pontificat.

Revoluţia Solidarităţii (August ´80)

Guvernul nu putea rămâne pasiv. A fost creată o unitate specială, cu scopul de a „coordona acţiunile guvernamentale de lichidare a grevelor", în timp ce cadrele Ministerului de Interne urmau să conducă operaţiunea „ Vara '80". Încă din primele zile ale grevei, a fost înfiinţată o comisie de „analiză a cererilor muncitorilor şi a problemelor de pe litoral". Adevăratul său scop era însă cel de a distruge solidaritatea greviştilor. Biroul Politic al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice crease o comisie, condusă de Mihail Suslov, care urma să se ocupe de problema poloneză. Poliţia secretă a arestat mai mult de 20 de lideri ai opoziţiei, a recurs la sabotaje şi a continuat supravegherea greviştilor.

Presa, radioul, televiziunea şi alte mijloace de comunicare în masă au fost blocate. Singurele informaţii permise au fost declaraţiile oficiale ale instituţiilor guvernamentale; presa a publicat articole defăimătoare la adresa liderilor şi a participanţilor la greve. Cenzorii au intervenit până şi în discursul Primatului Poloniei, cardinalul ***Wyszyński,*** îndepărtând toate fragmentele indezirabile. Abia la data de 25 august, primele ziare agreate de Partidul Muncitoresc Unit Polonez au informat cititorii asupra existenţei ***Comitetului de Grevă Inter-Intreprinderi (M.K.S.)*** din Gdańsk şi asupra celor 21 de revendicări ale greviştilor.

Grevişti la Gdansk

Conştienţi de pericolul situaţiei în care se aflau, participanţii la grevă au încercat să distrugă blocada informaţională. Răspunsul social a fost uimitor, euforic. Greva din Gdańsk, organizată excepţional, precum şi programul său, gândit cu maturitate, a avut efect asupra întregii societăţi, lucru care i-a încurajat pe participanţii la grevă.

Presa liberă la Gdansk

Pe şantierul naval a fost înfiinţată o tipografie independentă, liberă, unde s-au tipărit fluturaşi antiguvernamentali în cantităţi impresionante. A fost editat primul număr din *buletinul greviştilor,* intitulat ***„Solidaritatea”,*** care oferea informaţii zilnice despre negocierile în curs şi despre grevă. Peste 200 de ziarişti şi mai multe echipe de televiziune au venit la Gdańsk. În contul bancar deschis pentru monumentul victimelor din ***Decembrie ’70*** existau acum câteva sute de mii de zloţi, iar în fondul M.K.S. mai multe milioane. Atenţia întregii Polonii era îndreptată spre grevişti; *Radio Europa Liberă şi BBC* consacrau ore întregi din programul lor transmiterii de informaţii privind desfăşurarea evenimentelor. Restul lumii le urmărea, de asemenea, prin intermediul corespondenţilor străini.

Greva a avut accente religioase vizibile – celebrarea Sf. Liturghii, rugăciunile zilnice, crucile, portretele **Papei Ioan Paul al II-lea.** Toate acestea, în dorinţa de a rememora tradiţiile catolice şi atmosfera din timpul vizitei **Papei Ioan Paul al II-lea** în 1979, când Papa, el însuşi polonez, trezise „spiritul naţiunii”.

Steagurile şi banderolele în roşu şi alb apăreau ca simboluri ale tradiţiei naţionale şi patriotice. Aceste elemente au unit muncitorii greviști. Intelectualii şi alte pături sociale şi-au manifestat solidaritatea cu greviştii. Idealurile romantice au mişcat inimile tuturor. În acelaşi timp, un rol major a fost jucat de nivelul de organizare, de calmul şi hotărârea de care au dat dovadă greviştii.

Serviciu divin pentru greviști

Şaisprezece luni de Solidaritate „Carnavalul libertăţii”

Şedinţele primului Congres Naţional al Delegaţilor Sindicatului Independent şi Autonom (NSZZ) ***Solidaritatea*** din Gdańsk au avut loc în două runde: între 5–10 septembrie și între 26 septembrie–7 octombrie 1981. Principala locaţie a fost Stadionul „Oliwia” din Gdańsk.

În timpul „carnavalului libertăţii”, oamenii au continuat să revendice **abolirea cenzurii** și acordarea liberului acces la mass-media, un drept garantat de **punctul 3 al Înţelegerii din August de la Gdańsk.**

Revendicări

În practică, autorităţile nu au ezitat să recurgă la mecanisme de blocare a informaţiilor, folosite anterior, şi la dezinformarea opiniei publice.

După luna august a anului 1980, când ridicarea monumentelor în memoria victimelor din ***Decembrie*** a devenit una din cerinţele greviştilor, locuitorii oraşelor Gdynia şi Gdańsk, cu un imens sprijin din ţară, au început construcţia acestora. La 17 decembrie 1980, în Gdynia, în gara de lângă şantierul naval „Comuna din Paris”, a fost ridicat un monument comemorativ.

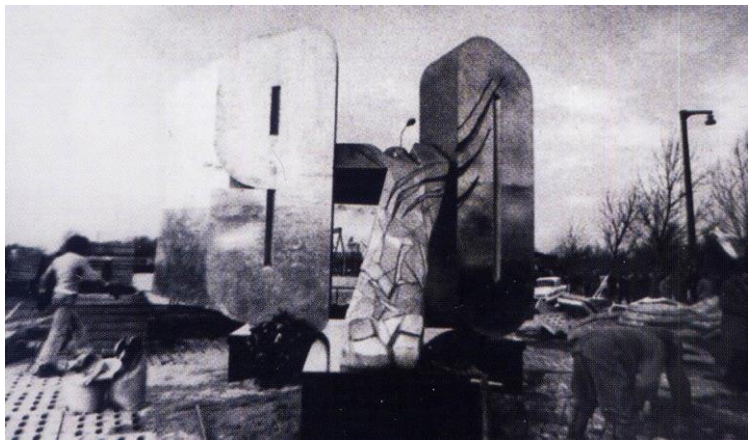

Statuie în memoria victimelor represiunii din 1970

În urma evenimentelor din luna august a anului 1980, oamenii au început să aibă din ce în ce mai mult curaj, ajungând să comemoreze public crimele nerecunoscute de guvernul Republicii Populare Polone, cum a fost masacrul de la Katyn. Anterior, pentru a evita represiunile, aceste date erau marcate în mod public, în cadrul slujbelor celebrate de Biserica Catolică.

Reculegere la groapa comună de la Katyn

În timpul manifestaţiilor, revendicarea privind realizarea punctului din ***Înţelegerile din August,*** referitor la eliberarea prizonierilor politici, a fost formulată din ce în ce mai apăsat.

Legea marţială

În noaptea de sâmbătă, **12 decembrie**, spre duminică, **13 decembrie 1981**, pe întregul teritoriu al Poloniei a fost decretată **Legea marţială**. La conducerea nou-înfiinţatului Consiliu Militar pentru Salvare Naţională (WRON) se afla generalul **Wojciech Jaruzelski.** Pregătirile propriu-zise pentru această mişcare începuseră aproape din momentul înfiinţării ***Sindicatului Independent şi Autonom (NSZZ) Solidaritatea.***

Introducerea legii marţiale

În acea noapte, **unităţi militare şi de miliţie au pătruns în oraşele poloneze.** Membrii opoziţiei au fost reţinuţi conform listelor pregătite anterior. Oficial, numărul lor s-a ridicat la 5000; în realitate, au fost închişi în jur de 10000 de membri ai ***Solidarităţii,*** precum şi membri ai altor organizaţii independente ale opoziţiei.

Arestări

Decretarea Legii marţiale în Polonia a suspendat funcţionarea tuturor organizaţiilor, asociaţiilor profesionale şi a sindicatelor şi **a interzis organizarea grevelor şi protestelor** sau orice asociere, cu excepţia celor de tip religios. Principalele fabrici şi o mare parte a industriei au fost militarizate. Între orele 10 p.m. şi 6 a.m. funcţiona **interdicţia de circulaţie pe străzi**, iar călătoriil*e nu erau posibile fără permise speciale. Liniile telefonice şi telex-urile nu funcţionau, corespondenţa urma să fie cenzurată*, acelaşi tratament fiind aplicat şi telecomunicaţiilor, odată cu redeschiderea liniilor. Şcolile şi universităţile au fost închise. Nicio publicaţie nu putea ieşi pe piaţă, fără acordul prealabil al autorităţilor, şi doar două ziare principale au continuat să fie editate. În caz de nesupunere, decretul stipula amenzi şi pedepse stricte, inclusiv **pedeapsa capitală**, aplicată după o judecată sumară efectuată de Curtea Marţială.

Toate acestea aveau ca scop anihilarea armei principale a opoziţiei – grevele declanşate spontan. **30000 de membri ai miliţiei** şi forţelor speciale (Unităţile Motorizate ale Miliţiei Cetăţeneşti – ZOMO – şi Serviciile Securităţii – SB) au fost folosiţi în decembrie 1981 pentru a înfrânge rezistenţa socială. Pe lângă aceştia, în jur de **50000 de membri ai Miliţiei Cetăţeneşti Voluntare (ORMO) şi 250000 de soldaţi ai Armatei Republicii Populare Polone,** dotaţi cu tancuri, vehicule blindate, maşini blindate de infanterie şi sute de avioane şi elicoptere, au fost mobilizaţi împotriva oamenilor.

Amploarea forţelor utilizate, şocul şi frica oamenilor şi, în sfârşit, vremea cumplită, **frigul şi zăpada,** toate acestea au condus la impunerea Legii marţiale de către aparatul guvernamental, într-un timp foarte scurt.

Brutalitatea şi forţa au fost folosite pentru a înăbuşi rapid revoltele din principalele centre ale rezistenţei: *Gdańsk, Varşovia, Cracovia* şi *voievodatul Lublin*. Cele mai lungi greve au avut loc în *Silezia*, unde greviştii din minele de cărbune au rezistat până la 28 decembrie. Evenimentele cele mai tragice s-au petrecut pe **16 decembrie**, când, în timpul pacificării de la **Mina Wujek**, aşa-zisele plutoane speciale au folosit arme de foc împotriva protestatarilor, **ucigând 9 mineri.**

Violenţe între mineri şi autorităţi

Legea marţială decretată de generalul Jaruzelski a durat mai mult de un an, de la 13 decembrie 1981 până la 22 iulie 1983.

Aspiraţiile democratice şi civice ale polonezilor au fost distruse; ***Solidaritatea*** a fost interzisă şi zdrobită. Visul unităţii naţionale şi al solidarităţii sociale a fost spulberat.

Legea marţială a reuşit să polarizeze societatea încă o dată, să zguduie şi să dezbine lumea, de ambele părţi ale *Cortinei de Fier*. În ciuda rezistenţei sociale organizate şi a conspiraţiei din mişcarea de opoziţie, urmarea ***„celei mai lungi nopţi de decembrie”*** – cum fusese numită Legea marţială, a fost naşterea unei Polonii foarte diferite în luna iulie a anului 1983.

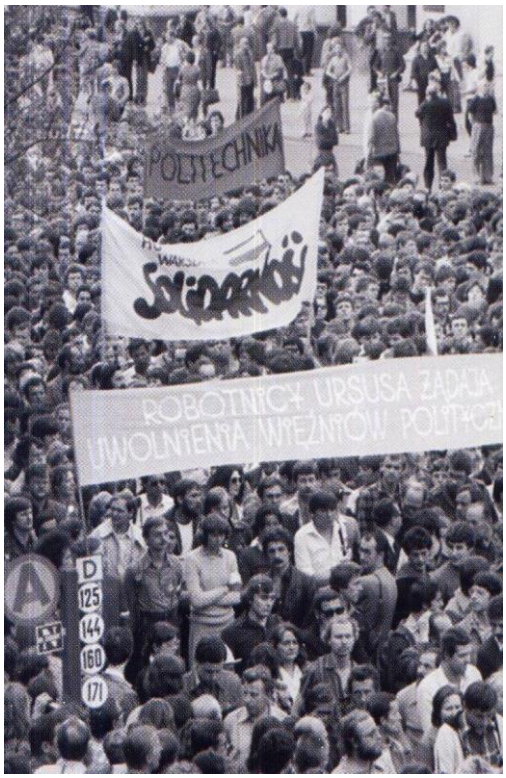

Solidaritatea în 1989

Vremea schimbării

Când în 1985, după ce **Mihail Gorbaciov** a venit la putere la Kremlin, a fost anunţată deschiderea vieţii politice în Uniunea Sovietică, comuniştii polonezi au început să-şi piardă treptat cel mai important aliat. Ţara era, din nou, martora unui val de greve şi demonstraţii. Pentru a rămâne cu orice preţ la putere, comuniştii au fost de acord, în primăvara lui **1989**, să participe la **Masa Rotundă**, alături de reprezentanţii opoziţiei din ce în ce mai puternice, pentru a ajunge la un compromis politic. Acest eveniment a iniţiat un efect de domino (transformări similare au avut loc şi în celelalte ţări care făceau parte din blocul sovietic, aflat pe cale de a se destrăma).

Adrian Kali
Septimiu Lica
Dragoş Valentin

IN MEMORIAM

Din galeria personalităţilor Revoluţiei: Ivan Evseev

Rând pe rând, figurile luminoase ale Revoluţiei ies din scena vieţii. Tot mai puţini sunt cei ce pot depune mărturie, nealterat, despre zilele de înfiorare, glorie şi revoltă ale Timişoarei din Decembrie 1989. La 1 mai 2008 profesorul Ivan Evseev a părăsit, şi el, această lume. Despre zilele de foc ale oraşului său adoptiv Ivan Evseev mărturisea: „*Credeam că Revoluţia din Timişoara e începutul unei renaşteri morale”*. Şi în plus: „*În dimineaţa zilei de 22 decembrie am luat cuvântul în faţa mulţimii adunate în Piaţa Operei. Am fost universitarul cu cel mai înalt grad academic care a făcut acest lucru. Am fost membru al primului Consiliu Municipal al Frontului Revoluţiei din Timişoara; din 23 decembrie şi până în 7 ianuarie am fost preşedintele Consiliului de Apărare a Universităţii din Timişoara. Am condus primele alegeri libere la Inspectoratul Şcolar Judeţean Timiş şi la Institutul Agronomic. După 7 ianuarie nu am mai apărut pe nici una din Tribunele Timişorii post-revoluţionare”*... Nu, pentru că revenise la masa de scris, la catedră, pe baricadele ştiinţei. Asemeni multora, credea că în democraţie fiecare era dator să facă ce ştia şi putea mai bine. Deja în vremurile „de după” Ivan Evseev şi-a asumat responsabilităţi în Universitatea de Vest, ca decan al Facultăţii de Filologie, a fost conducător de doctorat, a publicat volume extrem de valoroase (dovadă fiind premiile naţionale şi internaţionale, între care enumerăm doar premiul Academiei Române din 2000 pentru Opera Omnia şi ordinul naţional „Serviciu credincios” în grad de cavaler).

Prin ce s-a remarcat în 1989? După ce luase cuvântul în faţa zecilor de mii de timişoreni, profesorul Evseev şi-a asumat ca datorie sortarea bileţelelor trimise din Piaţa Operei spre a fi citite întregii suflări. Teama de diversiune era mare, iar ordinea în care se citeau bileţelele trebuia, cât de cât, stabilită. Profesorul Evseev s-a ocupat de ordonarea şi transmiterea mesajelor, având grijă şi să le prezinte cât mai fidel, şi să nu lase liniştea să se pogoare dinspre Balconul Operei spre mulţimea care fremăta în piaţă. I-au rămas acele bileţele scrise pe foi de caiet, pe chitanţiere, pe cutii de ţigări pentru că în 22 decembrie 1989, când am trăit cu toţii bucuria fugii dictatorului, luminile oraşului s-au stins, Balconul a fost evacuat şi s-a insinuat, crunt, dureros, spaima că s-ar mai putea produce restauraţia. Întro asemenea situaţie numele semnatarilor mesajelor ar fi putut ajunge în arhivele organelor de represiune. Despre

acea perioadă profesorul Ivan Evseev ni s-a confesat: „*În seara zilei de 22 decembrie 1989, după ce, din ordinul nu ştiu cui, s-au stins luminile de pe toate străzile Timişoarei, după ce, la insistenţele reprezentanţilor conducerii Revoluţiei, aflaţi în Balconul Operei, cea mai mare parte dintre participanţii la mitingul popular s-a risipit, în faţa pericolului ce părea atunci iminent, de a fi mitraliaţi sau bombardaţi din elicopterul enigmatic apărut deasupra oraşului scufundat în beznă, am coborât din balconul Teatrului Naţional, am trecut pe lângă trupurile celor câteva sute de tineri rămaşi pe loc care s-au culcat pe pavajul pieţei cu mâinile desfăcute în cruce, simbol al supremului sacrificiu, întărit prin strigătul sfidător la adresa potenţialilor ucigaşi: „Murim şi nu plecăm!”. Înaintam cu greu spre casă. Genunchii îmi erau umflaţi din cauza oboselii enorme a zilelor şi nopţilor petrecute pe străzile şi pieţele oraşului Revoluţiei. Purtam cu mine o sacoşă de plastic în care am strâns o parte din mesajele primite de către comandamentul Revoluţiei, în zilele de 21 şi 22 decembrie 1989, de la cetăţenii adunaţi în piaţă. Ele se transmiteau printr-un gen de ştafetă, aşezată pe verticala faţadei teatrului, formată din tineri căţăraţi pe cornişele frontonului clădirii, care se foloseau pentru ridicarea lor de vârfurile lăncilor de la steagurile tricolore cu stema decupată. Majoritatea mesajelor păstrate au fost citite la microfon în ziua de 21 şi mai ales în 22 decembrie, începând cu primele ore ale dimineţii şi până seara târziu. Ele au avut un efect catalizator asupra maselor, iar conţinutul lor vădea acea coeziune intimă, sinceră, organică dintre conducătorii Revoluţiei şi participanţii activi, acea frăţie întru ideal şi act care nu s-a mai repetat de atunci şi nu ştiu dacă se va mai repeta vreodată în viitorul destin al oraşului de pe Bega”.*

Sacoşa de plastic a rezistat multă vreme în arhiva profesorului Evseev, intactă. Prima tentativă de a o dona Muzeului Banatului s-a soldat cu eşec: hârtiuţele pe care timişorenii scriseseră istorie cu sufletul nu păreau a avea valoare de document. 15 ani mai târziu, profesorul Evseev ne-a încredinţat materialul care a şi stat la baza cărţii pe care am publicat-o, aniversar, **Noi suntem poporul!** (Intergraf, Reşiţa, 2004). Ulterior, celebra sacoşă, cu preţiosul conţinut a fost donată Memorialului Revoluţiei, în speranţa că şi alţi cercetători se vor apleca asupra câmpeielor de viaţă trăită atât de intens într-un decembrie neobişnuit de cald care a făcut din Timişoara Gdanskul României, deşi cu uşurinţă ar fi putut ajunge doar o reeditare a Pieţei Tienanmen. Percepţia domnului Evseev asupra documentelor pe care le-a adunat cu atâta devotament a fost aceea că mesajele demonstrează fără echivoc caracterul popular, de masă al Revoluţiei de la Timişoara, care „*în toate etapele desfăşurării, a fost o emanaţie a sufletului şi minţii maselor, şi a pornit din iniţiativa oamenilor de rând, muncitori, intelectuali, ţărani, funcţionari, tineri şi bătrâni, copii, femei şi bărbaţi”.* Contrar interpretărilor unor analişti distanţi emoţional faţă de evenimente, contrar unei ample literaturi care încerca să acrediteze teoria loviturii de stat sau a implicării serviciilor secrete străine, Evseev era convins că ceea ce s-a întâmplat la Timişoara *„nu a fost o emanaţie a unor cancelarii şi oficii obscure din Vest sau din Est”,* ci că desfăşurarea evenimentelor „*a purtat, de la început, însemnele unei revoluţii antitotalitariste şi anticomuniste şi s-a înfăptuit în pofida ameninţărilor ce veneau atât din partea organismelor centrale de stat cât şi a greutăţilor şi piedicilor de tot*

felul, a ameninţărilor din partea nomenclaturii locale, ale directorilor multor întreprinderi, din partea unor activişti de partid fanatici şi obtuzi".

Argumentele nici nu sunt greu de găsit, dacă sunt cercetate mesajele. O bună parte din ele semnalau că manifestanţii erau chemaţi în sprijinul celor cărora conducerea întreprinderii sau instituţiei nu le permitea aderarea la greva generală. (Este cazul întreprinderii **ELBA**, al unor secţii de la **Industria Lânii**, fabricii **Modern**, fabricii **Garofiţa** etc.). *„Preşedintele UJCOP, Petre Lungu, nu deschide porţile. A desfăcut contractul de muncă la muncitorii-şoferi. Rog a se transmite la staţie"* – scrie un angajat al acestei întreprinderi. *„Oamenii muncii ai întreprinderii Pencoop Timişoara nu suntem lăsaţi de conducerea întreprinderii să mergem la greva generală. Vă rugăm trimiteţi un grup de oameni să vină să ne ia să fim alături de voi"* sună o altă chemare.

Pe de altă parte, adeziuni lipsite de echivoc veneau dinspre instituţii care nu păreau să aibă vocaţie revoluţionară, după cum reiese dintr-un document oficial, cu număr de înregistrare, cu ştampila instituţiei şi cu semnătura directorului şi a colaboratorilor său din ziua de 21 decembrie*: „Noi, artiştii şi muncitorii de la Teatrul de Păpuşi Timişoara, ne exprimăm profunda consternaţie şi revoltă faţă de masacrul unui număr încă necunoscut de bărbaţi, femei şi copii, concetăţeni ai noştri, care au manifestat paşnic pentru libertate şi democraţie. În semn de modest omagiu, spectacolele teatrului nostru din 24 şi, respectiv, 25 decembrie vor fi date în beneficiul familiilor care şi-au pierdut în mod tragic şi cumplit copiii".*

Din arhiva sa profesorul Evseev ne-a atras atenţia asupra mărturiilor privind venirea oltenilor în Banat, expediaţi de autorităţi cu trenurile spre a înăbuşi aşa-zisa „acţiune huliganică" şi „provocator iredentistă" din Timişoara (dacă cineva mai credea propaganda oficială ceauşistă). De pildă, un cetăţean din comuna Satchinez relata într-un bileţel: *„Am fost aseară la birt şi am strigat Jos Ceauşescu! Şi Jos Securitatea!, iar şeful de post a trimis doi miliţieni şi primaru să mă scoată afară de ce am strigat Jos Ceauşescu! Cînd m-am reîntors aseară de la Timişoara în gara la Sînandrei era o garnitură de tren cu gărzi patriotice şi i-am întrebat de unde sunt; mi-au zis că sînt de la Oltenia şi că au fost trimişi de Ceauşescu că au intrat unguri în Timişoara".* Acestei mărturii i se adaugă şi cea scrisă de un militar din Horezu, aflat în concediu (care face un drum până la Timişoara ca să arate că există şi olteni care sunt de partea oraşului răsculat): *„Ne-au minţit că au intrat unguri în ţară. Ne-au luat din fabrici şi uzine să ne batem cu Dumneavoastră şi ne-am dat seama că minte. Ne-a comunicat un locotenent de miliţie, dacă nu mergem cu ei, ne omoară, că în Bucureşti au omorât 20 de oameni. Degeaba! Suntem olteni, dar ne-am dat cu Timişoara. Jos criminalu! Au pătat uniforma militară cu sîngele oamenilor, copiilor şi femeilor. Să fie judecaţi aicea în Banat!"* Şi ca o supremă recunoaştere a meritelor unui oraş-erou, fapt incredibil până atunci pentru un oltean autentic, propune ca Timişoara să devină capitala ţării: *„Am strigat din Vîlcea pînă la Timişoara:* ***Capitala Timişoara!****"*

Profesorul Ivan Evseev aprecia că oamenii aflaţi în Piaţa Operei ştiau sau intuiau precaritatea legăturilor directe ale comandamentului Revoluţiei, constituit în acele zile în balconul Teatrului Naţional, cu oraşul şi cu restul ţării, de aceea căutau

să informeze despre evenimentele pe care le considerau mai importante pentru Revoluţie. *„Se comunicau numele generalilor care veniseră de la Bucureşti să înăbuşe Revoluţia. Se aducea la cunoştinţă că la Reşiţa, în ziua de 21 decembrie, la orele 16, o mulţime numeroasă s-a adunat la Consiliul Popular judeţean, scandând „Jos Ceauşescu!" Se făcea cunoscut că morţii din Timişoara au fost transportaţi cu o maşină frigorifică de la Comtim. Oamenii urmăreau, pe cât era posibil, acţiunile securităţii locale, văzând în ea un pericol potenţial. Un bilet anonim informa că în noaptea precedentă, la Întreprinderea Extraceram a fost cazat maiorul de securitate Rusu, în sala de protocol, de către directorul întreprinderii şi că maiorul este înarmat cu două pistoale. Altcineva spunea că a văzut la unul din căminele studenţeşti intrând un grup de oameni înarmaţi. Au fost multe alte ştiri neliniştitoare, în care însă este greu de surprins vreo încercare de diversionism şi dezinformare voită, menită să producă panică; printre rânduri străbate mai curând gândul sincer de a salva Revoluţia, de a o pune în afara pericolului de a fi zădărnicită. Mulţi cetăţeni, civili, militari în rezervă sau chiar militari activi insistau asupra necesităţii atragerii* ***totale*** *şi* ***definitive****, fără echivoc, a armatei de partea poporului. Intuiţia bănăţeanului parcă îi spunea că retragerea armatei în cazărmi încă nu însemna o garanţie a adeziunii ei la cauza Revoluţiei. E interesant un bilet pe care ştiu foarte bine că l-am primit înaintea apariţiei pe balcon a primilor reprezentanţi ai armatei, în care un grup de soldaţi de la unitatea militară 01876 scriau: „În atenţia Comitetului Revoluţionar: Pentru a nu periclita rezultatele obţinute cu sînge, luaţi toate măsurile pentru a avea* ***efectiv*** *armata de partea noastră. Ministrul Forţelor Armate fiind declarat trădător, mort acum, la comandă se va afla unul din clica lui Ceauşescu. Ajutaţi conducerea forţelor armate din Timişoara care are un efectiv de peste 40.000 de soldaţi să se hotărască să treacă* ***efectiv*** *pe stradă alături de popor. Cu ajutorul armatei putem avea şi postul de radio al Partidului Democrat Timişoara. În multe oraşe se deţin informaţii false despre situaţia din ţară. Pînă la victorie! Un grup de militari de la U.M. 01876".* Dialogurile pe care le-am purtat cu profesorul Ivan Evseev despre acele zile se desfăşurau, de fiecare dată, după un ritual. Bileţelele revoluţionarilor, sortate, puse tematic, refăceau parcă din piese de puzzle imaginea unui oraş ireal, calm, dar ferm, clocotitor, dar totuşi paşnic, resemnat că va pieri în încleştarea cu dictatura, dar neclintit în dorinţa de a rămâne fidel vocaţiei sale. Nu sunt de mirare, în acest context, dovezile de solidaritatea umană manifestată în diverse forme. Ivan Evseev singularizează între acestea prezentarea multor timişoreni la centrul de recoltare a sângelui, pentru a-i ajuta pe răniţii din spitale. *„Unii dintre manifestanţi au ţinut să-şi trimită buletinele de recoltare a sângelui în balconul Operei, pentru a-i determina şi pe alţii să facă acelaşi lucru în mod voluntar. Ospătarii localurilor din jurul Teatrului Naţional au trimis celor din balcon sau oamenilor din piaţă produse alimentare. Ofranda lucrătorilor de la hotelul Timişoara era însoţită de următorul bileţel: „Şeful Grozescu a certat personalul pentru că a dat mîncare la popor". Mesajul de la „Avicola", caligrafiat cu mare grijă, suna astfel: „Dragii noştri timişoreni! Dragi compatrioţi! Muncitorii de la „Avicola" Giarmata sunt alături de voi şi vă aduc acest modest obol alimentar, pentru rezistenţa voastră fizică! Libertate, libertate, libertate!" Impresionează şi următorul petic de hârtie, prin care*

lucrătorii unei maşini de distribuire a laptelui sosită în piaţă spun că „domnul director comercial de la ICIL nu a fost de acord cu aducerea produselor lactate în Piaţă. Produsul care a sosit totuşi a fost cumpărat de muncitori din banii lor” – ne-a relatat profesorul Evseev.

Într-un registru diferit se înscriu dovezile că „*populaţia acestui oraş şi a acestui judeţ aparţine unei etnii cu deosebite virtuţi şi disponibilităţi artistice. Timişoara a confirmat încă o dată spusele lui Alecsandri că românul s-a născut poet”*. Între epistolele în versuri – pe care profesorul Evseev le dădea periodic spre citire din Balconul Operei, spre a menţine viu entuziasmul manifestanţilor – se aflau şi poezii din repertoriul şcolar, dar şi versuri originale. *„Se vede că cel mai adesea versurile au fost compuse şi scrise acolo, jos, în piaţă. Autorii lor sunt elevi, muncitori şi muncitoare, oameni care nu au fost iniţiaţi prea mult în regulile metricii, versificaţiei şi prozodiei. Sinceritatea şi incandescenţa trăirilor sufleteşti vine uneori în contradicţie chiar şi cu ortografia limbii române, dar imaginile sunt de o expresivitate şi candoare cuceritoare. Iată un fragment din poezia purtând următorul autograf: „Scrisă de mine, Virgil, în vîrstă de 12 (doişpe) ani”:*

Soldaţi îmbrăcaţi în zale
Omoară pe oricine în cale.
Balcoane, geamuri, terase
Toate-s ciuruite de gloanţe.
Focurile de avertizare
Care parcă-s reactoare
(Fac un zgomot foarte mare).
Dar oricum nu e mai mare
Decît glasul Timişoarei
Care strigă, strigă, strigă,
Strigătul la cer se urcă,
Dumnezeu în jos se uită
Şi îi vede pe români
Rugîndu-se în genunchi
Pentru a lor fraţi şi unchi...
Eu acum îmi spun deviza:
Jos cu tiranii, jos cu ticăloşii
Jos cu Ceauşescu, jos cu mincinoşii!”- a rememorat dl. Evseev.

În categoria epistolelor în versuri care constituie epopeea Timişoarei din Decembrie 1989 se înscrie şi următoarea: .

„Noi suntem poporul!
Voi pe cine apăraţi?
Îşi întreabă azi norodul
Proprii lui soldaţi.”

„Dar poate lucrul cel mai important pe care l-am desprins din lectura materialelor scrise, pe care le-am păstrat în sacoşa de plastic, se referă la faptul că oamenii care au ieşit în stradă în perioada 15-22 decembrie au avut convingerea că participă nu la o simplă revoltă împotriva condiţiilor inumane de trai impuse de dictatură, ci la o ***Revoluţie*** *menită să schimbe destinele istorice ale României”* –

aprecia profesorul Evseev. O bună parte a mesajelor conţineau nu numai succinte şi profunde analize ale istoriei ultimelor decenii ci şi adevărate schiţe de program al unei societăţi viitoare. *„O parte din aceste obiective şi revendicări au fost cuprinse în Proclamaţia Comitetului de acţiune al Frontului Democratic Român, iar altele, cum ar fi, bunăoară, pluripartidismul, alegerile libere, limitarea accesului foştilor comunişti la noile forme de guvernare democratică a ţării, dorinţa ca membrii comitetului Revoluţiei să rămână uniţi, cinstiţi şi curajoşi şi după victorie au fost realizate cu mare întârziere, iar unele din dorinţele poporului ridicat în luptă eroică împotriva dictaturii comunist-ceauştiste la Timişoara îşi aşteaptă încă împlinirea. După participarea neîntreruptă de câteva zile la principalele evenimente din Timişoara, cred că aceste texte ale Revoluţiei trebuie să ajungă până la copii şi nepoţii celor care au trăit clipele sublime ale Timişoarei şi care trebuie să rămână în* ***Cartea de istorie a României democratice”*** **–** a concluzionat profesorul timişorean.

În cei aproape 20 ani care s-au scurs de la măreţul Decembrie sângeros s-au scris, s-au tipărit noile manuale de istorie. Numai că, din păcate, nici unul dintre mesajele de mai sus nu a răzbătut în textele seci, zgârcite, care de-abia dacă menţionează Timişoara şi sacrificiul ei. Copiii care s-au născut chiar în acele zile, Victor şi Victoria, sunt majori de acum. Ce vor putea povesti ei copiilor lor din ce s-a petrecut, dacă istoria trece cu atâta uşurinţă peste evenimente, păstrând, în schimb, istorii compuse şi recompuse după cum a bătut vântul intereselor de grup peste ele? Le spun, oare, destul flacăra recunoştinţei, în Cimitirul Eroilor şi biblioteca de cărţi tipărite despre Revoluţie? Greu de spus. Poate la Muzeul-Memorial al Revoluţiei vor avea curiozitatea să cerceteze documentele rămase – arhiva profesorului Evseev este acolo -, poate filmele şi exponatele le vor vorbi despre asta, luptând împotriva muşcăturii nemiloase a vremii. Poate vom avea tăria şi înţelepciunea să readucem în atenţia timişorenilor, românilor, europenilor, lumii întregi dacă se poate, mărturiile Revoluţiei, aşa cum au fost ele. Tocmai aceste considerente ne-au determinat să readucem în prim-plan figura unuia dintre cei mai interesanţi, chiar dacă aparent lipsiţi de spectaculozitate, luptători în Revoluţie, profesorul Ivan Evseev, un Om al Cetăţii, în toată puterea cuvântului.

Mariana Cernicova

COLABORATORI:

Ana Blandiana, poetă, publicistă, Academia Civică, Bucureşti

Costel Balint, profesor de liceu, fost secretar de stat la Secretariatul de Stat pentru Problemele Revoluţionarilor, Timişoara

Vlad Baranga, elev la Liceul „Vlad Ţepeş", Timişoara

Mariana Cernicova, publicist, conferenţiar dr. la Universitatea „Tibiscus" din Timişoara

Constantin Ciuştea, revoluţionar, Timişoara

Valentin Dragoş, profesor de istorie, Timişoara

Mihaela Grancea, istoric, conferenţiar dr. la Universitatea „Lucian Blaga", Sibiu

Lucia Hossu-Longin, realizator emisiuni TVR, Bucureşti

Marius Mioc, inginer, publicist, Asociaţia „17 Decembrie 1989", Timişoara

Bogdan Murgescu, istoric, profesor dr. la Universitatea din Bucureşti

Mirela – Luminiţa Murgescu, istoric, profesor dr. la Universitatea din Bucureşti

Radu Portocală, publicist, Paris, Franţa

Romulus Rusan, scriitor, publicist, Academia Civică, Bucureşti

Gheorghe Secheşan, publicist, conferenţiar dr. la Universitatea „Tibiscus" din Timişoara